

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

“Yalnızca yardımların geçici etkisi hakkında değil, çatışmaları körükleyip körüklemedikleri ve uzatıp uzatmadıkları hakkında da anlamlı soruları akla getiriyor.”

The Financial Times (Londra)

Linda Polman

KRİZ KERVANI

İnsani Yardımın Nesi Yanlış?

“Habercilikte beceriyle gelen başarı... çok çarpıcı”

The Sunday Times (Londra)

“Linda Polman, hiçbir sınır koymadan gerçekleri aktardığı tartışma yaratan kitabında, insani yardımların etrafında gelişen muazzam endüstriyi gözler önüne seriyor. *Kriz Kervanı* bizi dünyanın her köşesindeki savaş bölgelerine götürerek, yardım operasyonlarının ve insani yardım dünyasının nasıl askeri stratejilerin bir parçası haline geldiğini gösteriyor. Coşkulu, sürükleyici ve hatta esrarengiz biçimde absürd de olsa, gazeteci Linda Polman, yardım çalışanlarının çare olmayı hedefledikleri zulümlerin kolaylaştırıcıları haline geldikleri bir dünyadan ... bazı güçlü mantıksız yardım örnekleri veriyor.”

The Boston Globe

“Kara mizah için gereken hicivci göze sahip olan Polman’ın üslubu sert ve kurnaz.”

The New Yorker

“Muhteşem, serinkanlı, sert, korkusuz.”

The Guardian (Londra)

Bu kitap Hollanda Edebiyat Vakfı’nın çeviri desteğiyle yayınlanmıştır.

facebook.com/palomayayinevi

twitter.com/palomakitap

Linda Polman

Linda Polman, on yedi yıldan uzun bir süredir savaş bölgelerinden Avrupa'nın çeşitli radyo istasyonlarına ve gazetelerine haber yapan bir gazetecidir; Amsterdam'da yaşıyor. Röportaj Sanatı dalında Lettre Ulysses Ödülüne aday gösterilen "We Did Nothing: Why the Truth Doesn't Always Come Out When the UN Goes In" adlı kitabın da yazarıdır.

Toplum ve İnsan Dizisi 5

Kriz Kervanı

İnsani Yardımın Nesi Yanlış?

Linda Polman

© Paloma Yayınevi, 2014

Orijinal adı: The Crisis Caravan

What's Wrong With Humanitarian Aid

Copyright © 2010 by Linda Polman.

1. Baskı / Şubat 2014, İstanbul

ISBN 978-605-85970-9-9

İngilizceden çeviren: Füsun Özlen

Düzeltili: Banu Erol

Yayıma hazırlayan: Sami Ergün

Kapak tasarımı: Dilek Şişli

Baskı: Akad Basın Yayın Matbaa Ltd Şti.

Askeri Fırın Sok. Gül San. Sit. A Blk. No: 12 Topkapı/Zeytinburnu-İstanbul

Matbaa sertifika no: 26541 • tlf. (212) 481 25 05

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Bu kitap Hollanda Edebiyat Vakfı'nın çeviri desteğiyle
yayınlanmıştır. Desteğinden dolayı Vakfa teşekkür ederiz.

*This book is published with the support of the translation
subvention grant of the Dutch Foundation for Literature.*

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Paloma Yayınevi—Paloma Medya Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Yayıncılık sertifika no: 23401

Hocapaşa Mah. Ankara Cad. No: 28 Ankara İşhanı Kat: 2

Büro: 14-15 Cağaloğlu /İstanbul • tlf. (212) 514 27 20

info@palomayayinevi.com • palomakitap@gmail.com

www.palomayayinevi.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Linda Polman

KRİZ KERVANI

İnsani Yardımın Nesi Yanlış?

Çeviren: Füsun Özlen

İÇİNDEKİLER

Giriş.	7
1. Goma:“Tam Bir Ahlaki Felaket”	17
2. Sözleşme Heyecanı	36
3. Mongo’lar	46
4. Bağışçıların Gözdeleri	59
5. Bir Savaş Silahı Olarak Yardım	87
6. Savaşçı Mülteciler	97
7. Açlık Silahı.	104
8. İpler Alıcıların Elinde Olunca..	112
9. Afghaniscam (Afgan Dümeni)	126
10. Hayırseverlik Çağının Mantığı.	142
Son Söz: Onlara Sorular Sorun.	156
Yardımın Dili	163
Teşekkür	192
Notlar	194
Kaynakça	202
Dizin	205

GİRİŞ

Bütün o çaresiz zavallıların acılarını biraz olsun hafifletmek için duyulan insancıl arzu ... insana olabildiğince çok kişiyi kurtarmak için olumlu bir iştah veren bir çeşit enerji yaratır.

Henry Dunant, Uluslararası Kızılhaç Komitesinin (ICRC)¹
kurucusu ve insani yardım çalışanı

Kendinizi bir savaş bölgesinde, bütün iyi hayırseverler gibi Kızılhaç ilkelerine sadık bir uluslararası insani yardım çalışanı olarak hayal edin. Diğer bir deyişle, tarafsız, objektif ve bağımsızsınız. İnsanların acısını dindirmek, olaylarla ilişkisi olan insanlara ve oradaki koşullara bakmaksızın, sizin sorumluluğunuzdadır. Bu sefer görev sizi Darfur'daki bir mülteci kampına getirdi. Kurbanlar için elinizden geleni yapıyorsunuz ama askerler çabalarınızı suistimal ediyor. Kazdığınız her kuyu için sizden para istiyor ve ülkeye akışını sağladığınız pirinç çuvalları, çadırlar ve ilaçlar için hemen anında uyguladıkları çok yüksek vergiler talep ediyorlar. Getirdiğiniz yardımların bir dilimini kendileri tüketiyor, diğer dilimini satıyorlar. Elde ettikleri gelirle de, daha fazla insani mülteci kamplarına ve hatta ölüme göndermekte kullandıkları yeni silahlar satın alıyorlar.

Ne yaparsınız? Artık Kızılhaç ilkelerine bağlı kalmanın olanağı kalmadığı sonucuna varır, çantanızı toplar ve başka yerlerdeki savaş kurbanlarına yardım etmek üzere orayı terk mi edersiniz? Yoksa bir tek canı bile kurtarmanın hiç olmamasından daha iyi olduğuna inanmış biri olarak, inançlarınıza sadık mı kalırsınız?

Gitmek mi, ne pahasına olursa olsun yardımı sürdürmek mi? Yüzyıllardır süren bir ikilem bu. Dünyanın ilk uluslararası insani yardım çalışanlarından ikisi, Florence Nightingale ve Henri Dunant, doğru seçeneğin ne olduğu konusunda taban tabana zıt fikirlere sahiplerdi. Nightingale, eğer savaşan taraflar kendi lehine kullanıyorsa yardımın amacından sapacağına inanıyordu. Dunant ise, ne olursa olsun yardım görevinin yerine getirilmesinden yanaydı.

Cenevre’de banker ve işadamı olan Dunant, İsviçre’de Calvinist bir sosyal çevrede doğmuştu. 1859’da, Avusturya ve Franco-Sardunya İttifakı arasındaki savaşa tanıklık etmişti. Lombardiya cephesine gönderilen üç yüz bin genç-yaşlı erkekten kırk bini öldürüldü. Kırk bin asker de yaralandı. Bunların çoğu, savaş alanında ölüme terk edildi.

Dunant, bu olaydan üç yıl sonra yayınlanan *Un Souvenir de Solferino* adlı kitabında, bu çarpışmanın ertesi sabahındaki manzarayı şöyle tarif ediyordu:

İnsan ve at bedenleri savaş alanını kaplamıştı; cesetler yollara, hendeklere, geçitlere, çalılıklara ve tarlalara saçılmıştı; Solferino’ya girişler kelimenin tam anlamıyla ölümlerle kaplıydı. Zavallı yaralılar, hortlak gibi soluk ve perişandı... Açık yaraları olanlarda enfeksiyonlar başlamıştı ve acıdan deli gibi kıvranıyorlardı. Ölümle mücadele ederken, acıdan şekilsizleşmiş yüzleriyle bu işkenceye son verilmesi için yalvarıyorlardı... Bazı yerlerde su yoktu ve susuzluk o kadar kötüydü ki, subaylar ve diğerleri suları kirli ve pıhtılaşmış kanla dolu çamurlu gölcüklerden su içmeye başlamıştı. Askerlerin yaraları sineklerle kaplıydı. Ceket, gömlek, et ve kan, mikroplarla kaynayan tanımlanamaz bir canlı kitle haline dönüşmüştü.

Yaralı Avusturyalı askerler Dunant’a, uzun ve bunaltıcı bir yürüyüşten sonra, dinlenme şansı bulamadan ve bir konyak hakkı hariç yiyecek ya da içecek bir şey verilmeden, doğrudan savaşa yollandıklarını anlattılar. Fransız askerler de cepheye gelene kadar günlerce yürümüştü. Savaşmaya başladıkları sabah, içtikleri bir fincan kahvenin yanında hiçbir şey yememişlerdi.

Yeterli askeri hekim olmadığından ellerinde su ve sargı bezleriyle yaralılara Solferino civarındaki köylerde yaşayanlar yardım etmişti.

Gönüllüler, hayatta kalan askerleri ahırlara, kilise ve manastırlara taşımış ve bir avuç köy doktorunun iltihaplı uzuvları kesmelerine yardım etmişti. O şartlar altında çok az tıbbi yardım yapılabilirdi.

“Her on beş dakikada bir, konvoylar yeni bir grup yaralı getiriyordu; hizmetlilerin, hademelerin ve yardımcılarının eksikliği zalimce hissediliyordu,” diye yazmıştı Dunant. Çoğunluğu kadın olan bir grup gönüllü topladı. “Kilisenin içinde yaklaşık beş yüz asker vardı; dışarıda, samanların üzerindeyse yüz asker daha yatıyordu ve onları güneşten sadece parçalanmış kaput bezleri koruyordu. Kadınlar ... ellerinde kavanozlar ve temiz su mataralarıyla bir askerden diğerine gidiyor ve onların susuzluğunu gidermeye, yaralarını yumuşatmaya çalışıyordu.”

Dunant, kazanlarla çorba hazırlanmasını ayarladı ve gönüllülerin yaraları temizlemeleri için büyük balyalar halinde sargı bezleri temin etti. Biraz uzaktaki bir kasabadan kendi parasıyla ilaç, gömlek, portakal ve tütün aldı.

Dunant'ın inancı “*tutti fratelli*” idi, yani “hepimiz kardeşiz”. Gönüllüleri, Avusturyalılar dahil bütün yaralılara yardım etmeleri için ikna etmeyi başardı. İzleyen günlerde, “soylu hayırseverler” ve “kadınların yardımcı komiteleri” kuruldu ve her ikisi de milliyetlerine bakmadan yaralı askerlere yardım etmeyi şeref meselesi yaptı.

Kilometrelerce çapındaki alan içinde bulunan her ev bir kliniğe dönüştürüldü. İnsanlar çorba dağıttılar, ölmekte olan askerler adına ailelerine veda mektupları yazdılar ve kanları kabuk bağlamış yaralı elleri teselli ederek okşadılar. Dunant, niyetlerinin iyi olduğunu ama gönüllülerin ve diğerlerinin “çabaları dağınık” ve “tek tek istekli insanlar” olduklarını ve öyle kaldıklarını yazmıştı. Düşüncesiz kasaba halkının kilise ve hastanelere getirdiği yiyecekler genellikle yaralılara uygun olmadığı için sonunda kapıların yüzlerine kapatılması gerekti. “Bunun sonucunda da hastalarla birkaç saat geçirmeye istekli olan pek çok kişi, izin almak zorunda kaldıkları için buna katlanmaktan vazgeçti... İşini bilenlerin tavsiyede bulunmaya ve rehberlik yapmaya vakti yoktu ve iyi niyetle görev almaya çalışanların çoğu gerekli bilgi birikimi ve deneyimden yoksundu, dolayısıyla çabaları etkisiz ve yetersiz kalıyordu.”

Her ne kadar ciddi bir samimiyetle başladılarsa da, bir hafta içinde gönüllülerin heyecanı azalmaya başladı. Yorulmuşlardı.

“Ah,” diye iç çekiyor Dunant, “O Lombardiya kasabalarında yüz tane deneyimli ve nitelikli gönüllü hademe ve hemşire olması ne kadar büyük bir fark yaratacaktı! Böylesi bir grup, bir çekirdek oluşturacak ve yetkin rehberliğe ihtiyaç duyan sınırlı yardım ve dağınık çabalar da onun etrafında toplanabilecekti.”

Dunant, İsviçre’ye döndüğünde böylesi bir özel girişim için görüşmeler yaptı. Potansiyel bağışçılara gönderdiği teklifte, yeni organizasyonun çalışmasının insani ve Hristiyan olmakla kalmayıp, aynı zamanda ulusal hazineye de yararlı olacağını öne sürdü. “Engellilerin sayısının azaltılmasıyla, hükümetin savaş gazilerine ödemek zorunda olduğu aylık ve harcamalarda bir tasarruf sağlanacaktır,” diye yazdı.

İşte tam da işaret edilen bu son nokta, dönemin diğer büyük insani hayırseveri İngiliz hemşire Florence Nightingale’in, Dunant planını tartışmasız reddetme nedenidir. O, bir savaşın maliyeti ne kadar büyük olursa o kadar çabuk sona ereceğini savunuyordu. Ona göre, savaş bakanlıklarının karşılaması gereken harcamaları azaltan gönüllü çalışmalar, hükümetlerin daha sık ve daha uzun savaşlara girmelerini kolaylaştırıyordu.

1854’te, Dunant’ın Solferino Savaşı deneyimlerinden beş yıl önce, o zaman otuz dört yaşında olan Nightingale, Savaş Bürosu’nun Kırım Savaşı’nda yaralanan ve hasta olan İngiliz birliklerine yardım etme çağırısına yanıt verdi. İngiliz basını, askerlere yetersiz ilgi ve bakım sağlandığı gerekçesiyle Savaş Bürosu’nu topa tutmaktaydı.

Nightingale, kendi seçtiği otuz sekiz profesyonel hemşire ile birlikte İstanbul Boğazı’nın Asya kıyısında yer alan Üsküdar’daki İngiliz kışlalarına doğru yola çıktı. Buradaki askeri hastane, akan damların altında, tıklım tıklım dolu, kötü kokan koğuşlardan ibaretti. Yıkanamadıkları için kir içindeki askerler, üzerlerinde kirli üniformalarıyla, ne çarşaf ne de battaniye bulunan yataklarda yatmış, acı içinde ölümü bekliyordu. Yeterli ilaç, sargı bezi, sabun ve yiyecek yoktu. Birlik komutanlarının bu isteklerini kişisel eleştiri olarak algılamasından korkan tıbbi personel, daha fazla malzeme talebinde bulunmaktan kaçınmaktaydı.

İngiliz yazar Hugh Small, *Florence Nightingale: Avenging Angel* (Florence Nightingale: İntikam Meleği) adlı kitabında, “Hastalar, çoğu

hasta olan ve asker numarası yapan sarhoş hastabakıcıların, ölenlerin parasına göz diken hırsızların ya da orduya katılmak için aptalca gönüllü olan ve hızla hastalanıp titremeli hezeyana yakalanan emeklilerin eline bırakılmıştı,” diye yazıyor.

Doğu’daki diğer İngiliz askeri hastanelerinin durumu da benzer şekilde berbattı. Kırım Savaşı, Ekim 1853 ile Şubat 1856 arasında sürdü. Teorik olarak yirmi beş bin kişilik bir ordudan toplam on sekiz bin kişi öldü. Her altı ölümden beşine kolera, dizanteri, tifo ve diğer enfeksiyonlar neden olmuştu.

Ölü hayvanlar, Nightingale’in hastanesinin bulunduğu alana saçılmıştı, binaların dışındaki avlular asfaltsızdı ve doğru dürüst drenaj yoktu, pis sular havalandırılmayan binaların altındaki lağımlarda birikiyordu. Ancak Londra’dan gönderilen bir Hijyen Komisyonunun ziyaretinden sonra, komisyonun ısrarıyla tıbbi personele koridorlardaki çift sıra yatakları tek sıraya indirmeleri ve hastabakıcılara çöp kovaları ile idrar kaplarını boşalttırmaları emredildi.

Aşırı kalabalıktan dolayı hijyen koşullarının en kötü olduğu koğuşlarda ölüm oranı da en yüksekti. Bunların arasındaki en ölümcül yer ise, bir kış boyunca beş bin kişinin öldüğü, Nightingale’in hastanesiydi. Bir hastaneyi değil, adeta bir ölüm kampını yönetiyordu. Evine yazdığı mektuplarda, bu toptan “öldürmenin” sorumluluğunu, “yetersiz ve kalpsiz” ordu komutanlığının onun ifadesiyle “insan sefaletinin aşağılık istismarcıları” olan İngiliz subaylarına yüklüyordu.

Daha sonra Nightingale, ölmekte olan askerlerin bakımını üstlenen hemşire ekibinin sergilediği fedakârlığın, dikkatleri facianın nedenlerinden uzaklaştırdığı sonucuna varmıştı. Hayatları kurtarmanın tek yolu, daha iyi binalara ve hijyene yapılacak maliyetli yatırımlardı. Savaş Bürosundaki memurlar, Parlamento’ya sunulmadan önce onun yazdığı rapordan en önemli bölümleri çıkardı. Savaş henüz bitmemişti; Nightingale’in hastalıkların ve ölümlerin nedenlerini gözler önüne seren çizelgeleri, Savaş Bürosunun yeni er ve paralı asker alımını daha da zorlaştıracaktı.

Nightingale, yaşamının geri kalanını askerler ve daha sonra da diğer vatandaşlar için koşulları iyileştirebilecek olan yegâne insanları, yani yasama ve yürütmeden sorumlu yetkilileri aday göstermeye ve onların

yaptıkları işe tüm dikkat ve enerjilerini vermelerini sağlamaya vakfetti. İsviçre’de Henri Dunant, yaralı askerlere yardım için uluslararası bir gönüllü organizasyon kurmak üzere lobi faaliyetlerine ve bu şekilde hükümetin sorumluluğunu hafifletmeye başladığında, Nightingale sadece öfke ve tiksinti duydu. Dunant, girişiminin hayati olduğuna onu ikna etme çabasıyla ona mektup yazdı. Hasta ve yaralıların bakımından öncelikle savaş bakanlarının sorumlu olduğunu kabul ediyordu ama en düzenli ordularda bile bu tür bakımlar yetersizdi. Nightingale, onu keskin bir dille yanıtladı: “Mevcut yasal düzenlemeler yaralıların bakımı için yetersizse yeterli hale getirilmelidir.”

Dunant, her ne kadar Nightingale’in gizli bir hayranı olsa da, onun itirazı gözünü yıldırmadı. 1863’te, Kırım Savaşı’ndan dokuz ve Solferino’dan dört yıl sonra, Dunant ve Cenevreli bazı saygın kişiler, bugün var olan bütün Batılı insani yardım organizasyonlarının müjdecisi sayılan Uluslararası Kızılhaç Komitesini (ICRC) kurdular. ICRC tarafından benimsenmiş olan “insani” ilkeler, Cenevre Konvansiyonlarında kut-sallaştırıldı.

Hayırseverlik, insanların acılarını koşulsuz olarak dindirme görevini esas almıştır. Kızılhaç ilkelerini kabul eden yardım kuruluşları tarafsızlık (diğerine tercih edilen bir tarafla işbirliği yapmamak), objektiflik (yardımı tamamen ihtiyaca göre vermek) ve bağımsızlık (jeopolitik, askeri veya başka çıkarlardan) sözü verirler. İnsani yardım çalışanları, kime, nerede ve ne zaman olursa olsun yardım ederler. *Tutti fratelli*.

Nightingale, “Bu görüşlerin son derece saçma olduğunu söylemek zorundayım,” diye yakınmayı sürdürüyordu, “tıpkı, hiçbir zaman savaş görmeyecek olan Cenevre gibi küçük bir devletten çıkacak olması gibi.”

Ağustos 2006’da Nauru ve Karadağ’ın da imzalamasıyla Cenevre Konvansiyonları tüm dünyada 194 ülke tarafından kabul edilmiş oldu. Kızılhaç ilkeleri daha önce hiç bu kadar evrensel biçimde kabul görmemişti ve hiç bu kadar çok insani yardım örgütü de var olmamıştı. Bunlar STK (NGO – nongovernmental organizations) olarak anılan sivil toplum kuruluşları ya da eğer uluslararası düzeyde çalışıyorlarsa uluslararası STK (INGO) olarak bilinir. Bunlar hükümetlerle ilişkisi olmayan bağımsız ve

tarafsız organizasyonlardır. Hepsi birlikte, savaş olan bölgelerde bütün yardımların askeri ve politik buyrukları aşarak kurbanlara ulaştırılması için tasarlanmış kapalı alanlar olan “insani yardım bölgelerinde” faaliyet gösteren bir “insani yardım topluluğu” oluştururlar. Neden ve sonucuna bakılmaksızın, kurban kurbandır.

Kurulmasından bu yana geçen yüz elli yıl içinde, savaşlar ve insani yardım bölgeleri tamamen değiştiği halde ICRC’nin ilkeleri aynı kaldı. Dunant’ın zamanında savaşlar halen meydanlarda yapılıyordu ve bütün yaralıları ile ölümlerin neredeyse tamamı askerdi. Yüz yıl sonra, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından alınan bir kararla Kızılhaç ilkelerinin savaş zamanında sivillere verilecek yardımlar için de geçerli olduğu açıklandı. Siviller askeri hedefler haline gelmişti; yaşadıkları şehir ve kasabalarda üzerlerine bomba yağıyor, işkence görüyor ve yok etme programlarının hedefi oluyorlardı. İkinci Dünya Savaşı, yaklaşık olarak eşit sayıda askeri ve sivil kurban almıştı. Bizim zamanımızda ise, savaş kurbanlarının neredeyse yüzde 90’ını siviller oluşturuyor ve hemen hemen bütün savaşlar sivil savaştır, yani birbiriyle savaş halinde olan ulusların orduları arasında gerçekleşmiyor; halk milisleri, ayrılıkçı hareketler, isyancılar ve savaştan zarar gören ülkedeki asiler tarafından sahneleniyor. Eğer bir hükümetin ordusu duruma müdahale etmişse, o bir anlaşmazlığın taraflarından sadece biridir ve genellikle birden çok anlaşmazlık söz konusudur.

İnsani yardım topluluğunun insanların acısını hafifletmeye çalıştığı bugünün insani yardım bölgeleri, Irak ve Afganistan gibi savaşın dağılık olduğu ve uzun sürdüğü; Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Somali, Sierra Leone, Etiyopya ve Sudan gibi savaşan tarafların ana hedeflerinden birinin olabildiğince çok sayıda sivil katledip kalanları da dışarı sürmek olduğu cehennem gibi yerlerdir. İnsani yardım bölgeleri ile savaş alanları genellikle tek ve aynıdır, çünkü siviller yardım kuruluşları etrafında kümelenerek orada toplanır.

İnsani yardım çalışanları, ilkesel olarak nerede, ne zaman ve kim olursa olsun hâlâ yardım etmeye çalışıyor ama bunu yaparken savaşanların insafına kalıyorlar ve geçici isteklerinin öznesi haline geliyorlar. Hayran olunan Kızılhaç kurallarındaki trajedi ise, uygulanamaz olmalarıdır. Utrecht Üniversitesinden ve Afganistan’daki Cordaid’den araş-

tırmacılar³, “Bu tür savaşlarda, tarafları insani yardım ilkelerine saygı duymaya çağırmak ya da saygılı davranmalarını beklemek, silahlı soygun çetelerini boksun kurallarıyla dövüşmeye çağırmak gibidir; sadece gülünesi değil aynı zamanda da konu dışıdır,” diyor.

İnsani yardım bölgesinde savaşan tarafların ikisi de yardımları düşmanın zararına ve savaşı uzatmak için kendi çıkarı yönünde kullanıyorsa, uluslararası STK’lar azimle yardım etmeye devam etmeli mi? Yoksa her şeyi bırakıp gitmeli mi? Uzun vadede hangi seçenek daha zalimcedir?

Dunant ve Nightingale’in karşılaştığı ikilem, şimdi çok daha ağır bir baskı oluşturuyor.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Soğuk Savaş sırasında, çatışma bölgeleri özel insani yardım örgütleri için neredeyse erişilemezdi. Dünya, Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştı ve savaştan zarar görmüş olan bölgelerin sınırları iki süper güç tarafından denetlenmekteydi. Uluslararası STK’lar genellikle çatışma mevzilerine savaş bölgelerinin çevresindeki mülteci kamplarından daha fazla yaklaşıyordu.

1989’dan ve Berlin Duvarı’nın yıkılmasından sonra, silahlı çatışmanın doğası ile birlikte yardım örgütlerinin durumu da değişti. Birçok bölgede süper güçler geri çekildi. Bundan sonra örgütlerin kurbanlara yardımı ne zaman ve hangi koşullarda vereceğine, savaşan yerel taraflar karar vermeye başladı. O zamandan bu yana savaş bölgelerindeki yardım kuruluşlarının sayısı büyük miktarda arttı. 1980’lerde, Tayland sınırındaki Kamboçyalı mülteci kamplarında “sadece” 40 civarında uluslararası STK faaliyet göstermekteydi. On beş yıl sonra, 1994-1995 yıllarında eski Yugoslavya’daki savaşa 250 örgüt geldi. Ayrıcalıklı insani yardım bölgeleri, artık yalnızca Uluslararası STK’ların değil, ortalama on farklı BM yardım kuruluşu ve kelimenin tam anlamıyla sayısız yerel STK’nın yardıma geleceğini ümit edebilirler. ICRC’nin tahminine göre, bugün her bir büyük felaket, yine ortalama olarak bin kadar ulusal ve uluslararası yardım örgütünü çekmektedir. Afganistan’da 2004 yılında olduğu gibi, bu rakamın iki katı örgütün varlığı ise artık kimseyi şaşırtmıyor. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), toplam uluslararası STK sayısının otuz yedi bini aştığını tahmin ediyor.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD) bağlı bağışçı hükümetler, genel olarak kalkınmayla ilgili işbirliği için yıllık toplam yaklaşık 120 milyar dolar sağlıyor. Acil insani yardım için-savaş ve afetler için ilkyardım gibi-ayrılan miktar 2008'de 11,2 milyar dolara yükseldi. Bu miktara hesapta olmayan bir tsunami vakasında ya da terörle en önde savaşan devletlerin askerlerinin verdiği acil destekler için kullanılacak olası ilaveler dahil edilmemiştir. Kiliselerin, şirketlerin ve kulüplerin kampanyalarıyla, ayrıca kapı kapı dolaşarak ve kendiliğinden oluşan her türlü yerel girişimle toplanan paralarla bu toplama her yıl yüzlerce milyon dolar eklenmektedir. Erişilebilir milyarlardan en büyük payı kapabilmek için para akışını izleyen ve bir yardım bölgesinden diğerine koşturarak birbiriyle rekabet eden örgütlerle insani yardımların çevresinde tam bir endüstri gelişmektedir.

İnsani yardım örgütlerinin sağladığı para ve malzeme, savaşan taraflar için de bir ticaret fırsatı sunuyor. Yardım, askeri stratejinin kalıcı bir unsuru haline geldi. Savaşanlar, düşmana yardımın olabildiğince azının verilmesini isterken, kendileri alabileceklerinin en fazlasını almaya çalışıyorlar.

Kızılhaç kuralları diktatörlerin, generallerin, asi liderlerin, kışkırtıcıların, yerel şeflerin, isyancıların, küçük grup önderlerinin, milis komutanlarının, ulus ötesi terörist liderlerin, rejim patronlarının, paralı askerlerin, özgürlük savaşçıların ve ulusal/uluslararası hükümetlerin ayakları altında ne sıklıkta çiğnenmiş olursa olsun, hayırseverler Kızılhaç kurallarına ısrarla yapışmaya ve yaptıkları yardımların kötüye kullanılmasıyla ilgili sorumluluk almamaya devam ediyor.

Afrika Boynuzu'nun kum çöllerinde ve kayalık boş arazilerinde ICRC tarafından ve Sahra ötesinde BM Mülteci Örgütü (UNHCR-Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tarafından yürütülen zengin devasa insani yardım operasyonlarından Ruanda'daki küçük tek kişilik motorsikletli yardım misyonuna, Afganistan'ın kayalık dağlarında Uluslararası Oxfam'ın ya da Etiyopya'da *Médecins sans Frontières*'in (MSF-Sınır Tanımayan Doktorlar) hızlı sınır müdahalelerinden Texas'tan kalkıp iç savaşların olduğu Batı Afrika kıyılarına Mesih adına demir atan

Mercy Ships'e [Merhamet Gemileri] kadar insani yardım örgütlerinden oluşan bir kervan, görüldüğü kadarıyla ortak bir kabulle, bir yardım bölgesinden diğerine gezip duruyor. Bu kitapta biz de onlarla birlikte son derece kalabalık, leş gibi kokan mülteci kamplarından geçerek, kıtlık çekilen bölgelerdeki yiyecek dağıtılan noktalara ve bombalanmış köy ve şehirlere, savaş yetimlerinin evlerine gideceğiz.

Kaçınılmaz olarak akla şu soru geliyor: Eğer yardımlar savaşların stratejik bir cephesi haline gelmişse, insani yardım örgütlerinin tarafsızlık iddiası hâlâ haklı gösterilebilir mi? Düşünün, yıl 1943 ve siz bir uluslararası yardım çalışanısınız. Size, Mauthausen kampına yardım götürmeniz için izin verilmiş ama yardımların çoğunu kamp idarecilerinin kendilerine ayırdığını biliyorsunuz. Ne yaparsınız? İnsani yardım sektörünün kurallarına uymaktaysanız, elbette yardımı yerine ulaştırırsınız.

GOMA: “TAM BİR AHLAKİ FELAKET”

Nisan 1995. Sınırın Ruanda tarafındaki harap bariyerden Zaire tarafındaki mültecilerle dolu açık ovaya kadar olan uzaklık herhalde bir kilometreden az bir yürüyüş mesafesiydi. Zaireli sınır nöbetçileriyle yaptığım tartışmaların arasında, 750 bin kamp sakininden yükselen sesleri duyabiliyordum. Dev bir eşek arısı yuvasını andıran tehditkâr bir uğultu beni karşılıyordu.

Çamurlu su birikintileri ve derin tekerlek izleri üzerinde 250-300 metre kadar bir yol kat etmiştim ki bisikletli bir adamın yanıma ilerlemek üzere yavaşladığını gördüm.

“Taksi?” diye sordu.

“Yok, neredeyse vardım,” diye yanıtladım.

“Ah, demek bugün nerede olduklarını biliyorsun?” dedi, Fransızca konuşan Afrikalı adam.

“Neyin nerede olduğunu?” dedim.

“İyi, demek bilmiyorsun.” Yırtık pırtık bir ceket giymişti ve pedallara çıplak ayaklarıyla basıyordu. “Mayınların. Bugün nerede olduklarını bilmiyorsun. Her gece onları değişik su birikintilerine ya da asfalt çatlaklarına yerleştiririz. Daha dün American Refugee Committee’den [Amerikan Mülteci Komitesi] beyaz bir kadın onlardan birine rastladı. Bom! İki bacağı da havaya uçtu. Benimle gelmede fayda var. Ben Hutu’yum; mayınların yerleştirilmesine yardım ederim. Hadi, atla lütfen.” Bisikletin arka selesini işaret ediyordu.

Başlangıçta hep yokuş aşağı gittik. Omzunun üzerinden bana dönerek, kamplarda Hutulara yardım eden uluslararası yardım kuruluşları hakkında makineli tüfek gibi konuşarak gevezelik etti. Son zamanlarda hayırseverlerin çoğunun öğle yemeğinden sonra çalışmaya başladıklarını söyledi. “Onlardan önce birinin otomobille gelip yolu denemiş olmasını bekliyorlar. Ondan sonra herkes, günün ilk geçen arabasının tekerlek izlerini takip ediyor ya da kendilerinden önce Afrikalı sürücülerden birini gönderiyorlar. Pislikler!”

Gidona asılarak, yol kenarlarına saçılmış büyük lav parçalarıyla koca bir çukuru doldurmaya çalışan bir grup yerli adamı çalımlayıp ilerledi. İşaret ederek, “Amerikalıların deliği!” dedi.

Hutuların kamp yollarına mayın döşemesinin askeri bir stratejinin parçası olduğunu söyledi. “Orada saklanan patlayıcılar karafatmaların gelip bize saldırmalarını önlemek için.” Karafatmalar dediği, kendi memleketlisi ama farklı bir etnik gruptan olan Ruandalı Tutsilerdi. Mayınlar ayrıca, Ruanda’ya dönmeyi planlayan Hutuları kararlarını iki, hatta üç kez düşünmeye ikna etmeye yarıyordu. “Gerçi, geri dönüp yine karafatmalarla birlikte yaşamak isteyenlerin sayısı pek de fazla değil.”

Yol şimdi hafifçe yukarı doğru meyilli ve daha kalabalık olmuştu. Belli ki kampa bu kadar yakınlaştığında patlayıcı tehlikesi de azalıyordu. Önce yüzlerce, sonra binlerce, daha sonra da on binlerce Hutu, asfalt boyunca toplaşmışlardı. İnsanların oluşturduğu sonu gelmeyen sıralar odun toplamak üzere ilerideki ağaçlı volkanik yamaçlara doğru yürürken, daha çok kadınlardan meydana gelen gruplar, omuzlarında şilteler ve başlarında hepsi satılık sebzelerle dolu sepetler taşıyarak, yüksek sesle bağırıp çağırırmaktaydılar. Tepeleme branda ve kömür çuvalları dolu el arabaları ve pedal çeviren bisikletli çocukların arasından sıyrılıp, bir fren yapıp bir hızlanarak, orası burası çökmüş kamyonet ve eski otomobilleri geçerek yolumuzda ilerlemeyi başardık. İnsan ve yüklerin ağırlığı altında yana yatan araçlar, birkaç kilometre ötedeki Goma kentine gidiyordu. Uluslararası yardım çalışanlarına ait beyaz Land Cruiser araçlar, Hutuların korna ve düdük sesleri arasında kendilerine açtıkları yolda ilerliyordu. Sürücüm, elini bisikletinin zilinden bir an olsun ayırmamıştı; sanki döndürücü arabası geçiyor gibiydi.

"Burası kalabalıkmış," dedim önümde ter döken sırta. Fred Çakmaktaş gibi ayaklarımla yeri iterek bisikletin ilerlemesine yardım ediyordum.

"Bir de geçen yıl görecektin," dedi sürücüm nefes nefese. "Ruanda'dan hepimiz aynı zamanda bu yoldan geldik. Yol boyunca her yerde, çoğu koleradan ölmüş insanların cesetlerinden oluşan engeller vardı."

Ön tekerleğimiz, Uluslararası Kızılhaç'a ait bir Land Cruiser'ın tamponuna çarptı.

Şoför tarafındaki otomatik pencere anında açıldı.

Beyaz bir surat görüldü. "Gittiğin yere baksana, ahmak!" diye bağırdı.

Benimki, "Sen baksana! Domuz!" diye bağırarak karşılık verdi ama pencere çoktan kapanmıştı. "Senin annen bir orospu!" diye bağıdı ama bana dönüp dostça, "İşte, Mugunga Kampı. Burada her zaman beyaz kardeşlerini bulabilirsin. Borcunuz on dolar, lütfen," dedi.

Ritüellere uymak için olabildiğince cimri görünmeye çalıştım.

Kararlı bir şekilde "Bir dolar," dedim. Üç dolar ve bir makara filmde anlaştık. Çantamdan ülkemde üretilmiş bir makara çıkardım.

"Ah!" dedi bisikletli memnuniyetle. "Biliyorum bu markayı, çok iyidir."

İyi günler diledi ve zilini çalarak yeniden akan trafiğin içine daldı. Yardım malzemesi dolu bir Hercules nakliye uçağı başımın üzerinden geçip ilerideki iniş şeridine doğru alçalmaya başlarken, ben de çöple dolu bir hendeği geçiyordum. Goma'nın yirmi beş mülteci kampından en büyüğüne girmekteydim.

Afrikalılar, Afrika Ana'nın doğurdukları arasında zehirli yılanlar da olduğunu söyler. Ruanda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (o günlerde halen Zaire diye anılıyordu) arasındaki Büyük Göller Bölgesi de onlardan biri. Afrika kıtasındaki savaşın bileşenlerinin her biri, korkunç bir karışım halinde burada: yıkıcı bir yoksulluk; düşük ücretli hükümet askerleri; uyuşturucu bağımlısı milisler; kolayca aklı çelinen geleceği karanlık gençler; yeni politik liderler ve eski şeflerin halen militan taraftarları; komşu Afrika ülkelerinin ve Afrika dışından devletlerin müdahaleleri; istikrarsız politik, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler; sürekli değişen koalisyonlar; yasadışı kahve, elmas, petrol ve ucuz silah

(paladan ikinci el savaş uçaklarına kadar) ticareti; paralı askerler; mülteciler ve yerlerinden edilmişler.

Ruandalı radikal Hutuların Tutsi kardeşlerine karşı soykırım uygulamaya başladığı 6 Nisan 1994'te, Ruanda dışında ancak birkaç kişi yerel politikayı bozan derin, karanlık akıntıların farkındaydı. Ruanda içinde de herkes bütün ayrıntıları bilmiyordu; bilselerdi çok daha fazla Tutsi, zamanında ülke dışına kaçırdı. Başlangıçta dış dünya sadece kaynayan cadı kazanında yüzeye çıkan baloncukları gördü. İlk önce, Ruanda'nın "bin tepesinden" Büyük Göller'e akan nehirlerde gece gündüz yüzen parçalanmış cesetler ortaya çıktı. Üç haftalık bir sürede sekiz yüz bin Ruandalı Tutsi ve ılımlı sayıda Hutu, radikal Hutu memleketlileri tarafından katledildi. Akabinde bölgeye koşan kameralı uluslararası ekipler, Ruanda'dan göllere kitle halinde akan insanlığın filmini çektiler. Sadece birkaç hafta içinde tahmini iki milyon Ruandalı, kamyon, özel otomobil ya da bisiklet ve küçük motosikletlerle, el arabalarını iterek, koşarak, düşe kalka yürüyerek güney ve güneydoğu sınırlarını geçmeyi başardılar. Onları izleyen bir Tutsi ordusu Uganda'dan girdiği ülkenin kuzeyini işgal ederek soykırıma son verdi.

Batıdaki televizyon izleyicilerinin çoğu, Ruanda'da meydana gelen bütün bir halka yönelik yok etme çabasını sergileyen gerçeklerin yeni farkına varmıştı. Haberlerde gördükleri ülkelerinden zorlukla yürüyerek çıkan mülteciler, belli ki son derece korkunç bir şeyden kaçıyor. Televizyon izleyicileri, bunların bir katliamdan kurtulanlar olduğunu varsaydılar. Oysa onlar, soykırımcılardı. Mülteci akınının içinde Ruandalı Hutu ordusunun tamamı ve Ruanda'daki katliama yardım eden radikal vatandaşların oluşturduğu milislerin on binlerce üyesi vardı. Sınır bölgesindeki birkaç yol, kısa sürede tamamen tıkanmıştı. Hutuların kaışı, insani yardım tarihinin en büyük, en hızlı ve en az anlaşılan toplu göçüydü.

Birkaç yüz bin Hutu, komşu Tanzanya ve Burundi'ye üşüştü. Ama medyanın ilgisini en fazla çekenler, Ruanda ile sınırı belirleyen bariyerlere yakın, eski Zaire'deki Goma yakınında Niragongo yanardağı altındaki çıplak ovayı boydan boya geçen mülteci akını oldu. Yedi yüz elli bin civarındaki insan sayısı en büyük üç mülteci grubundan birini oluşturuyordu ve televizyonda canlı izlenebilen tek gruptu. Çevresinde mültecilerin toplandığı Goma'nın iniş pisti, uluslararası yardım ku-

ruluşlarının ilk yardım malzemelerinin yanı sıra gazetecileri de taşıyan çok büyük nakliye uçaklarının inebilmesi için yeterince uzundu. Uluslararası kamera ekiplerinin, Ruanda'dan buraya yaptıkları uzun yürüyüşten sonra aç ve yorgun olan büyük insanlık kitlesinin görüntülerini uydu aracılığıyla tüm dünyaya gönderebilmeleri için sadece uçağın merdivenlerinden inmeleri yeterliydi. Goma, insani yardım yıllığında, diğer şeylerin yanı sıra "iniş pisti etkisiyle başlayan kriz" olarak yer aldı.

İlk haftalarda yardım kuruluşlarının sayısı kadar medya örgütü, Hutu mültecilerinin üzerine adeta çullandı. Beş yüz civarında gazeteci, kameraman ve ses teknisyeni, yaklaşık yirmi kilometre uzunluğunda ve sekiz yüz metre genişliğinde bir alan üzerinde bocalayıp duruyordu. Çoğu gazeteci, hikâyeyi yürek paralayan sözcüklerle insani bir trajedi olarak sunuyordu; ya politik içeriği kavrayamamışlardı ya da görmezden gelmekteydiler. Aynı şey, onların ana bilgi kaynağı olan Batılı yardım çalışanları için de geçerliydi. Yardım kuruluşları olabildiğince hızlı biçimde yeni personel almaya zorlandıkları için, çalışanların çoğu genç ve deneyimsizdi. Birçoğu için Goma, üstlendikleri ilk yabancı yardım göreviydi.

Sağanak şeklinde yağan yağmurda, mülteciler Goma'nın parklarında, sokaklarında, aralıklarda, kiliselerinde ve okullarında, muz yapraklarının altında birilerinin kendileri için bir şeyler yapmasını bekliyordu. Bu perişan, sıırıslıklam insanlık denizinde kolera salgını baş gösterdiğinde, manzara korkunçtu. Ölümeler başladı. Koleradan ölüm günde altı yüzden hızla günde tahmini üç bine yükseldi. Hastalık, önce yaşlı ve çocuklar olmak üzere belki toplam elli bin Hutu'nun ölümüne yol açtı. Bazı gazeteciler bunu, "ikinci soykırım" olarak adlandırdılar. Cesetler, alalecele kazılmış kitlesel mezarlara buldozerlerle dolduruldu. Bu da dünyaya televizyonlarda canlı olarak gösterildi.

Gazetecilerin dehşet dolu haberleri, uluslararası bir yardım toplama kampanyasını hızla harekete geçirdi. Hükümetler, yardım örgütleri, ilgili medya, her inançtan kiliseler, vakıflar, birlikler, hayır kurumları ve okullar, ayrıca düzinelerce Batılı ülkeden ilgili bireyler, "kolera kurbanlarına" yardım için kolları sıvadı.

Toplanan paralar çoğaldıkça, bunların harcanmasına yardım etmek üzere daha fazla insani yardım kuruluşu ve onların kurtarma çabalarını filme çekmek üzere daha fazla gazeteci Goma'ya geldi.

Her gün başkanlığını UNHCR temsilcisinin yaptığı basın konferansları düzenlendi. Temsilci, neler olduğunu anlatması için sırayla her STK'yı tanıttı. Londra'daki *Royal African Society* yöneticisi Richard Dowden, 17 Ocak 2007'de *London School of Economics*'te yaptığı konuşmada, "Her biri daha yüksek bir ölü sayısı veriyordu, çünkü en yüksek ölü sayısı verenin o akşam dokuz haberlerine çıkacağını hepsi biliyordu. Ana habere çıkmak ise para alacaksınız demekti ve bu Goma'da STK'ların medyayı yönlendirme yöntemi idi," diyordu. Dowden, o dönemde gazeteci olarak çalıştığı *Independent* için Goma'ya gitmişti.

Yardım örgütlerinin ve gazetecilerin bahsetmediği nokta ise, Goma'daki bazı ölümlerin nedeninin kolera değil, ihanet şüphesiyle Hutu milisleri tarafından işlenen cinayetler olmasıydı. Ruanda'ya dönmeyi planlamakla suçlanmışlardı. Gerekçe şöyleydi: Karafatmalar diyarına geri gitmeyi düşünen her Hutu'nun kendisi de karafatmadır ve öldürülmelidir. Paçavralara sarılıp toplu mezarlara atılan cesetlere otopsi yapılmıyordu, ama rastgele seçilen örneklerin verdiği sonuca göre, krizin sadece ilk ayında dört bin kişi dövülerek ya da bıçaklanarak öldürülmüştü.

Goma'daki soykırımcılar için uluslararası suçlu iadesi emir belgelerinin dolaşımında olduğu gerçeği de pek fazla haber yapılmadı. Hutular Batı'ya esas olarak kolera bakterisinin kurbanı olarak tanıtıldılar. Yardım çalışanları ve gazeteciler, belki de bir düzeltme yapma ihtiyacı duymuştu. Soykırım başladığında Ruanda'da bulunan Batılıların birkaçı hariç hepsi bavullarını toplayıp gitmişti. Kısa süre önce kendi kaderine terk ettikleri aynı Ruanda'dan gelmiş olan kolera kurbanlarına yardım için yanıp tutuşan yardım çalışanları ve gazeteciler, belki de "insani açıdan daha doğru" olan yanlarını gösterme şansı bulmuşlardı. Olaylara gazete haberlerinde ve televizyonda yer verme şekli, MSF'nin (Sınır Tanımayan Doktorlar) Fransız kolunun o sırada bölgede bulunan proje lideri Fiona Terry'nin yazdığına göre, "düşmanın bir virüs ve kurtarıcının insani yardımlar olduğu, insani acıların iyi tanıtılmış dramatik bir gösterisiydi... Ne iyi ne de kötü tarafın olduğu, sadece kurbanları bulunan bir acil durum".¹

Dünya çapında yürütülen bağış kampanyasının sonuçları tüm rekorları kırdı: İlk acil müdahalede kullanılabilecek toplam 1,5 milyar dolar toplandı. Bağışçı hükümetler, BM mülteci organizasyonu UNHCR'ye ve ona bağlı insani yardım kuruluşlarına harcamaları için günde 1 mil-

yon dolar verdiği gibi, özel kanallardan da en iyi tahminle günde bir milyon dolar akıyordu. Hutular için başlatılan kurtarma operasyonu, dünyanın en iyi mali destek gören yardım operasyonu olmuştu. Çok sonraları bile yardım organizasyonları "kolera krizi"nin o ilk aylarından "musluk açılmıştı" diye bahsedecekti; kolera ve dizanterinin Afrika'nın hiçbir yerinde bulunamayan en pahalı ilaçlarla tedavisi ve Avrupa'dan Goma'ya hava yoluyla içecek temiz su taşınması dahil "yapılamayacak hiçbir şey" yoktu.²

Yardım çalışanları Goma çevresinde göz açıp kapayana kadar büyüklü küçüklü yirmi beş mülteci kampı kurdu. Yüz binlerce çadır için sert volkanik toprağa çiviler çakıldı. Binlerce geçici tuvalet ve kuyu kazıldı; saklama depoları inşa etmek için dağ gibi oluklu saç kullanıldı; klinik ve yiyecek dağıtım merkezleri kuruldu; çadır kampların içine ve çevresine tanker ile kamyonların yoğun kullanımı için kilometrelerce asfalt döküldü.

Goma krizinden önce, bir insani felaket bölgesine 40, bazen en fazla 80 uluslararası yardım organizasyonu gelirse insanlar şaşırırdı, ama bu kez en az 250 tanesi yardım organizasyonu için Büyük Göller Bölgesi'ne koşmuştu. Onların yanı sıra BM'ye bağlı sekiz birim, yirminin üzerinde bağışçı hükümet ve kurum, ayrıca yabancı bağışçıların mali desteğiyle oluşan bilinmeyen sayıda yerel yardım örgütü de vardı. 250 uluslararası STK'nın yüz tanesi Goma'yı yegâne çalışma alanı olarak seçmişti. Daha önce hiç bu kadar çok yardım çalışanı tek bir "insani yardım bölgesi"nde bir araya gelmemişti.

"Kolera krizi"nin başlamasından bir yıl sonra, yardım organizasyonlarının logolarını taşıyan bayrak denizi, mavi-beyaz UNHCR bandasından yapılmış yüz binlerce kulübenin üzerinde hâlâ dalgalanıyordu. Bayraklar daha önce savaşan taraflara, orada çalışanların askeri değil insani yardım örgütü olduğunu belirtme amacını taşımıştı. Goma'da ise, yardım örgütleri arasındaki halkla ilişkiler (PR) savaşının cephanesiydiler. Sonra kamplardaki binlerce yardım çalışanının giydiği tişörtlerin ve beysbol kasketlerinin ve araç filolarının üzerlerinde reklamlar vardı; tuvaletlerin ve su depolarının kapılarına şirket reklamları yapıştırıldı;

ofis çadırlarının, oluklu saçtan yapılmış kliniklerin ve yetimhanelerin önüne dikilen direklerle orada faaliyette olan örgütün adının yazılı olduğu levhalar çakıldı. Üzerinde MSF logosu olan yara bantları bile vardı. Böylesine insani bir mega-olayda, sadece orada bulunmak yetmiyordu. Bir yardım örgütü olarak orada bulunduğunuzu göstermeniz de aynı ölçüde önemliydi, yoksa rekabet sizi sahnedan aşağı itiverirdi.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Dünya Gıda Programı (WFP) logolarını taşıyan bayraklar gördüm. Tabela ve pankartlarda Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu'nun (IFCR) renklerini ayırt ettim ama GTZ, THW, AICF, AMD, CAFOD, OFDA, CRS ve CEPZa/CELZa diye anılan örgütlerin varlığından haberim yoktu. Oxfam, Merlin, Equilibre, Trócaire, GOAL ve Concern'in yanı sıra Kanada ve Almanya'dan CARE; Caritas'ın Hollanda, Almanya ve İspanya kolları; Swedish Rescue Board; Order of Malta; Solidarité Française; İtalyan ve Alman Acil Hekimleri ve MSF'nin Fransa, Belçika ve Hollanda kolları da oradaydı. Tüm dünyadan kilise cemaatleri de Medical Missionaries of Mary, Samaritan's Purse, Lutheran World Federation ve Christian Aid tarafından temsil ediliyordu. Ayrıca Action Aid, Food for the Poor, Refugee Help, Terre des Hommes, Help the Aged, Feed the Children ve Save the Children ekiplerini de gördüm.

"Perişan bir mültecinin sürünerek Goma'ya geldiğini ve bu görkemli pazarlama faaliyeti karşısındaki şaşkınlığını gözümün önüne getirdim ve şöyle düşündüğünü hayal ettim: 'Kahvaltımı Care ile yaparım. World Vision ile öğle yemeğimi yerim. Sonra birtakım ilaçları almak için Kızılhaç'a uğrar, ardından da UNHCR'den yatak, battaniye ve naylon çarşafları alırım,'" diye yazmıştı gazeteci Richard Dowden, 4 Eylül 1994 tarihli *Independent*'ta. Kendisini adeta Goma'da yardım gruplarının "adlarını ve logolarını meşrubat üreticileri gibi haykırarak insanın gözüne soktuğu" bir "yardım kuruluşu süpermarketinde" gibi hissetmişti.

Nisan 1995'te, Mugunga Kampı bir yaşındaydı ve arı kovanı gibi uğuldamaktaydı. Buldozerler, daracık taşlı yolları "konutlar" ve "işyeri" bölgelerini boydan boya geçen bulvarlara dönüştürmüştü. *Egalité* [Eşitlik]

bulvarının, *Solidarité* [Dayanışma] sokağının ve *Fraternité* [Kardeşlik] caddesinin her iki yanında ise Hutuların gelişinden bu yana her ay daha konforlu hale gelen ve artık yıkılamaz gibi görünen kulübeler yer alıyordu. *Blendés* diye anılan bu kulübelerin bazıları üç katlıydı ve sarmaşıklarla dekore edilmişti. Kalıcı bir ikamet yeri olarak yapılmış gibiydiler. Goma'nın volkanik toprağı sert ama verimliydi. Lav tuğlalarıyla duvar örülerek çevrilmiş tarlalarda kamp sakinleri patates, lahana, fasulye ve muz yetiştiriyorlardı. Diğerleri keçi ve tavuklarla ilgileniyordu ve hemen hemen herkes vazo için çiçek yetiştirdiğı küçük dekoratif bir ön bahçe oluşturmuştu.

Oraya vardıklarında bütün mültecilere standart donanım olarak verilen plastik UNHCR tenteler, sazdan yapıma yüzlerce konutu, Doğu Afrika'nın bu en ıslak kısmının günlük yağışlarına karşı halen koruyordu. Uzun, dar parçalar halinde kesilenler birkaç odalı kulübelerin samandan yan duvarlarından aşağı neşeyle titreyerek sarkıyordu. Kapılar, düzletilmiş sıvı yağ tenekelerinden yapılmıştı. Mülteci tentelerinin müşambaları aynı zamanda sayısız kamp restoranında masa örtüsü olarak ve disko kulübelerinin duvarlarına asılarak mekanı renklendirmede kullanılıyordu. Café Champs-Élysées, açık bir restoran işletmekteydi. Ben oraya vardığımda, dışardaki yolda bir keçi marine ediliyordu. La Paix [Barış] et la Justice [Adalet] caddesi boyunca, Bar Patience ve Chez Papa Bon'un önündeki masalarda devamlı müşteriler, gürültülü bir şekilde domino oynuyordu. Açık kapılardan dışarı keskin bir marihuana kokusu geliyordu.

Zengin ve yoksul Hutular, tıpkı Ruanda'daki köy ve şehirlerde olduğu gibi birbirlerinden farklı bölgelerde yaşıyordu. Değişik bölgeler arasındaki çamurlu futbol sahalarında tutkuyla dostluk maçları yapıyorlardı ve Hutular inançlı Katolikler olduğu için birkaç yüz adet kiliseleri vardı. Sinema meraklıları ise, kabaca altı sent değerindeki bin Ruanda frankı karşılığında birçok *salle de spectacle*'dan [gösteri salonu] birinde yerlerini alıp video keyfi yapabiliyordu. O hafta önemli eski filmler gösteriliyordu. Goma'da da Amsterdam ve Londra'daki kadar ünlü olan *Rambo* ve *Gece Yarısı Ekspresi* filmlerinin afişlerini gördüm. Afişler, kamp sanatçıları tarafından çizilmişti. Afişlerin üzerine ispiertolu kalemle çapraz biçimde "Çocuklara yarı fiyat" yazılmıştı.

Bırakın yatırımcıları, tek bir yardım kuruluşunun bile adım atmadığı Ruanda ekonomisinin aksine kamp ekonomisi gelişme kaydediyordu. Burada, dar sokak aralarında Mugunga'nın elektrikçileri sıkıntı içindeki yoldaşlarının radyolarını onararak hayatlarını kazanıyordu. Video kiralama dükkânları, fırın, kasap, içki imalathaneleri ve sinema salonu vardı. Berberler, verdikleri hizmeti kartonlara çizdikleri saç kesim modelleriyle duyuruyor ve butiklerde kadınlar üzerlerinde en son *kanga* modellerini deniyordu.

Kamp içinde Birleşmiş Milletler adına Goma'ya gözlemci olarak gelen uluslararası bir polis grubundan bir irtibat subayı eşliğinde dolaştım. Burkina Faso, Benin ve Kamerun da buraya bir miktar polis memuru göndermişti. Beni arabayla dolaştıran adam, Birleşmiş Milletler'e Hollanda tarafından gönderilmişti.

"Burası Ruanda'daki köy ve şehirlerden çok daha hareketli," diye bir yorumda bulundum. Duvarında aile portreleri ve pasaport fotoğrafları bulunan bir fotoğraf stüdyosunun önünde durmuştuk. Stüdyo, Hutuları ziyarete gelen aile fertlerinin, arkadaş ve akrabalarının kaldığı Hotel du Monde'un tam karşısındaydı.

"Burada gördüğünüz her şey Hutular tarafından Ruanda'dan çalınmıştır. Siz ise orada pek bir şey kalmadığına şaşıyorsunuz, öyle mi?" diye mırıldandı polis memuru.

Goma'ya kaçan Hutular, memleketlerinde çivilerle sabitlenmemiş ne varsa sahiplerini öldürerek ele geçirip otomobillere, kamyonlara, el arabalarına, bisiklet ve mobiletlere yükleyerek yanlarında getirmişti. Ruanda çatılarından sökülen oluklu saç levhalar, mobilyalar, döşekler, klozetler, küvetler—her şey mülteci kampına taşınmıştı. İnsanlar çaldıkları inekleri ve keçileri, boyunlarına bağladıkları iplerle çekerek gelmişti.

"Birçok Hutu, ilk birkaç hafta boyunca, daha fazla mal çalmak için birkaç kez Ruanda'ya geri gitti," diye ekledi Hollandalı polis.

O gün tesadüfen Mununga'da matematik sınavı vardı. Öğrenciler, siyah lav blokları üzerine yerleştirilmiş sıra sıra kalasların üzerine oturmuş, türev denklemleri bariz bir rahatlıkla çözüyordu. Bazıları Goma'ya gelmeden önce Ruanda'daki üniversitede çalışmış olan öğretmenleri de, kopya çekmelerini engellemek üzere boynuz çerçeveli ağır gözlüklerinin üzerinden onları izliyordu. Aptal değillerdi.

Kurşun kalemle rakamlar yazan ya da silen öğrencileri polis de düşünceli bir biçimde izliyordu.

"Bütün üniversite kütüphanesini toplayıp Ruanda'dan buraya yanlarında getirmişler," dedi bir süre sonra. "Bu, buradaki çocuklar için çok iyi. Öğrenimlerine burada devam edebiliyorlar. Ama soykırımdan kurtulan Ruanda'daki Tutsi çocuklarının artık ne kitapları var, ne de öğretmenleri... Çünkü eğer Tutsi'ye büyük olasılıkla ölmüştür, Hutu'ysa buradadır. Sınava giren bu gençlere bakarken kendime tekrar tekrar burada insani yardımlarımızla neye varmak istediğimizi sorup duruyorum."

Bir süre sessiz kaldı. Sonra derin derin iç geçirdi. "Gel hadi, kendimize birer bira alalım."

Bir Hutu, Goma'ya doğru akan insan selini filme çeken Reuters muhabirine "Biz Ruanda'ya geri dönene kadar karafatmalar orada mezar bekçiliği yapsınlar!" diye haykırdı. Kafasının üzerinde, katledilmiş bir Tutsi ailesinin evinden çalınmış eski bir buzdolabı taşıyordu. Ruanda'dan buraya yapılan toplu göç, Hutuların geri adım atması değil, taktik gereği bir çekilmeydi. Goma'ya yenildikleri için değil, yenilmemek için gelmişlerdi: Mülteci kampında, onları sınırı geçerek kovalamayacak olan Tutsi ordusuna karşı güvendeydiler. Hutular, savaşmak için geri dönecekleri zamana kadar "karafatmalara" sistematik bir şekilde yağmalanmış, kokmuş cesetlerin her tarafa saçıldığı bir Ruanda bırakmaya karar vermişlerdi. Planları buydu.

Hutu halkıyla birlikte bütün radikal Hutu hükümet üyeleri de Goma'da konumlanmıştı. Başbakan ve onun kabine üyeleri, şehrin biraz dışında Kivu Gölü kıyısındaki turistik otellere yerleşmişler, yüzme havuzlarının çevresinde Heineken şemsiyelerinin altında idare etmeye devam ediyorlardı. Hükümet harcamaları hakkında münakaşalar yapmaya ihtiyaç yoktu. Soykırım başladığında Ruanda Ulusal Bankası, bütün Tutsi mevduatlarını dondurmuştu. Radikal Hutu liderler, şimdi kamplar arasında ücretli yolcu taşımakta olan Ruanda'nın ulusal taşımacılık şirketine ait otobüslerle birlikte bu paraları da nakit olarak yanlarında getirmişti. Ayrıca, ulusal kahve stoklarını ve devlete ait petrol şirketi Petro-Ruanda'nın petrol rezervlerini de toplayıp yanlarında getirmişlerdi.

Dışişleri, kalkınma için işbirliği ve savunma bakanları görevlerinde kalmış, sadece iç işleri bakanına yeni bir görev verilmiş, mülteci işleri bakanı olarak atanmıştı.

Aynı şekilde hükümete bağlı ordunun hemen hemen tamamı ve ordunun soykırımdaki ortağı olan Interahamwe halk milisleri, toplamda yirmi ile yüz bin arasında erkek de Goma'ya transfer olmuştu. Yanlarında Tutsi memleketlilerini katlettikleri Kalashnikov tüfekler, toplar, uçaksavar füzeleri, tanksavar bombaları, palalar ve baltalarını da getirdiler. İnsani yardım kuruluşlarının işlettiği sağlık klinikleri ile malzeme depolarının arasına altı helikopter ve iki adet de tank park etmişti. Helikopterler şans eseri, yedek parça yokluğundan dolayı hizmet dışıydı.

Kızılhaç'ın tarafsız ve objektif olma ilkelerini önemseyen Goma'daki yardım kuruluşları, ellerinden geldiğince herkese yardım etmeye kararlıydılar. Kolera krizinin başlamasından sadece dört hafta sonra Ağustos 1994'te, Oxfam UK, uluslararası mülteci yasasına göre her bir kamp sakinini için gereken en az beş litre temiz içme suyunun sağlandığını açıkladı. Örgüt, bir basın bülteniyle "çıkış noktasında dezenfekte olmamış dışkıda 100 ml'de en fazla 10 organizma" bulunduğunu gururla ilan etti. Diğer uluslararası STK'lar da mültecilerin "beslenme durumlarının", "mükemmel" olduğunu duyurdular.

Yardım örgütleri bir yandan lojistik uzmanı, diyetisyen, inşaat mühendisi, idareci, yönetici ve doktorlarla donattıkları giderek artan sayıda klinik ve gıda dağıtım merkezleri açmayı sürdürürken, önüne hiçbir engel çıkmadan Goma'ya yerleşen eski radikal Ruanda, devlet içinde devlet olarak yeniden doğuyordu. Hutu liderler, kamplarda idari bölümler oluşturmuştu; bu bölümler komün ve sektörlere, onlar da bölge ve alt bölgelere ayrılıyordu ve bunlar da kabaca on kulübelik hücrelerden oluşuyordu. Her hücrenin atanmış bir lideri oluyordu ve bunların arasından bir alt bölge patronu çıkıyordu. Bu, kamplardaki Hutuların rejimin son derece sıkı kontrolü altında tutuldukları anlamına geliyordu. Turistik otellerdeki Hutu hükümeti, ordunun Ruanda'da kalan düşman Tutsilere karşı yok etme kampanyalarını yürütebilmesi için yardım örgütleri tarafından dağıtılan bütün gıda payları üzerinde "savaş vergisi"

uyguluyordu. Dinlenmiş, iyi beslenmiş ve aşı yapılmış kamp sakinleri ordu için yeni bir kaynaktı. Kamplarda kurulan ve Sürgündeki Ruandalı Gazeteciler'in çalıştığı tahrik edici radyo istasyonları gerektiği gibi motive edilmelerini sağlıyordu.

Transistörlü radyolardan cızırtıyla gelen, "Bir karafatmayı ezmek cinayet değildir. Hijyen için önemlidir!" diyen bir ses duydum. Blendé'lerin arasında, çalıntı bir teksir makinesinde üretilmiş bir paçavra olan kamp gazetesi satılıyordu. O günün manşeti, "Salgın için Bir Karafatma Yeterli!" şeklindeydi.

Hemen hemen her gece milisler sınırı geçerek Ruanda'ya "Tutsi avına" gidiyordu. Goma'da doğmuş olan Zaireli Tutsilere de acımasızca saldırıyorlardı. Yüzlerce yerli Tutsi, kayboluyor ya da kafalarına bir kurşun yemiş veya boğazları kesilmiş olarak ölü bulunuyordu.

Hutuların yarattığı şiddet cezasız kalıyordu. Kasım 1994'te, BM genel sekreterinin Büyük Göller Bölgesi özel temsilcisi Shahryar Khan, "Ne yapılması gerektiğini herkes biliyor, ama bu tehlikeli görevi kim üstlenecek?" diye sormuştu. Zaireli yetkililer, kamplardaki güvenliğin sorumluluğunu almayı reddediyordu. Milislerin, "sıradan" kamp sakinlerinden gerekirse güç kullanılarak ayrı tutulmaları gerekiyordu. BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Gali, güçlü bir yetkiyle mavi berelileri oraya göndermeyi önerdi ama teklifi yönelttiği altmış üye devletin elli dokuza hayır dedi. Hiçbiri kendi askerlerinin Hutularla Tutsiler arasındaki savaşa karışmasını istemedi. Dokuz uluslararası askeri birlik, Büyük Göller Bölgesi'nde hareket halindeydi ama sadece koleraya karşı mücadelede yardımcı olmak üzere orada bulunuyorlardı. Birleşmiş Milletler Ruanda için Yardım Misyonu (UNAMIR); Fransız ve İngiliz ordu birlikleri; Uganda'da Entebbe üslerinden yönetilen üç bin askeriyle ABD ordusu; Kanada, Avustralya ve Hollanda'dan küçükklü büyüklü birlikler; dört yüz civarında birlikle Japonya Savunma Gücü ve İsrail ordusundan saha hastaneleri, nakliye uçakları ve kamyonlarıyla bir ekip vardı ama tek bir radikal Hutunun temizlenmesi için hiçbir emir verilmedi. Bu krizde onların "insani yardım müdahalesinin" düsturu tarafsızlıktı; tıpkı yardım örgütlerinininki gibi. Soykırımcıları tutuklama emri almamışlardı. BM son çare olarak, Zaire Başkanı Mobutu'nun başkanlık muhafız alayını BM hesabına kamplara gönderme teklifini onayladı.

Birleşmiş Milletler'in olmasından korktuğu şey gerçekleşti: Mobutu'nun muhafızları Goma'ya, BM'den aldıkları maaşlarını hırsızlık ve gasp vasıtasıyla artırmak için sınırsız bir yetkiyle geldiler.

Mugunga Kampı'na geledi daha henüz yarım saat olmuştu ki, ellerindeki silahları bana doğrultmuş beş kişi tarafından durduruldum. Omzumdaki çantayı çekip aldılar, içeri karıştırdılar ve not defterimle bir kalem buldular.

"Gazeteci," diye açıklamada bulundum.

"Biz armağan isteriz!" dedi grubun lideri. Üniformasının yakasına takılmış olan CNN rozetini gösterdi. "Bunun gibi bir şey ver bize!" derken kalemimi cebine atmıştı bile. "Mültecilere dikkat et! Hepsi suçludur!" diyen grup, kalabalık kamp sokaklarından birinde gözden kayboldu.

Hollandalı polisin beyaz Land Cruiser aracıyla Mugunga Kampı'nın çıkışına götürüldüm. Hutuların arasında dolaşmayı o da kabul edilemez ölçüde tehlikeli buluyordu.

"Burada utanç ya da vicdan diye bir şey bulabilmek için çok güçlü bir fener gerekli," dedi. "Bak, göstereyim," diyerek aracın camını temkinli bir şekilde on santim kadar indirdi ve "*Excusez! Monsieur! Siz soykırımcı mısınız?*" diye seslendi.

Kendisine büyük gelen, yırtık pırtık yağmurluklu, sol omzuna küçük bir kürek atmış olan adam durdu, burnunu camın açık aralığından uzattı. Derin bir nefes çekip, "Evet," dedi.

"Neden kendi yurttaşlarınızı öldürdünüz?" diye sordu polis memuru. Hutu yine burnunu çekti.

"Öylesine."

"*Merci et bonjour,*" dedi polis memuru aceleyle ve gaza bastı. Sonra bana döndü: "Ne demek istediğimi anladınız mı? Ve bunların hepsi burada serbestçe ortalıkta dolaşıyorlar. Birileri bir şeyler yapmalı," dedi.

Hutuların gelişinden bir yıl sonra, Hutuların davasına ihanet edenler hâlâ kolları bacakları doğranmış olarak kamp kliniklerine taşınıyordu ve hâlâ kamp tuvaletlerinden bebek ölüleri çıkarılıyordu.

Uluslararası Göç Örgütü'nün bir üyesi, onların "tecavüz bebekleri" olduğunu söyledi. Bizzat kendisi de birkaç tanesini lağım çukurundan çıkarmıştı.

Mülteci akınının başlangıcından bir yıl sonra şiddet ve öfke halen öyle ürkütücü düzeydeydi ki, yardım örgütleri çalışanları güneş battıktan sonra kamplarda kalmaya cesaret edemiyordu. Güneş doğana kadar Goma şehir merkezine çekiliyorlardı.

AlterNet'e röportaj veren MSF Fransa'dan Fiona Terry, "Artık hiçbir anlamı kalmadı," demişti. "Bütün örgütler ... teknik düzeyde mükemmel işler çıkardılar, ama mültecileri şiddete karşı koruyamıyorlardı. Halkın şiddet uygulanması sonucu ölme riski altında olduğunu hissettikten sonra, sağlık kliniğinde durup onlara Panadol vermenin ne anlamı var?"³ Ancak yardım çalışanları her sabah, bir kere daha kendilerini günlük insanı yardım işlerine adamayı sürdürüyordu.

Örneğin Hutuların besin alımlarıyla acilen ilgilenilmesi gerekiyordu. Rastgele kontroller, günlük ortalama besin alımlarının genellikle çok düşük olduğunu göstermişti. Bu miktar kamptan kampa değişiyordu ama bir kişinin günlük kalori tüketimi 900 ile 1.700 arasındaydı; oysa ortalama bir kişiyi sağlıklı kiloda tutmak için minimum 2.045 kalori gerekliydi. Beslenme eksikliğinin nedeni, kısmen kampa gelen yiyecek konvoylarına yapılan saldırılar ve milislerin dağıtım günlerinde kamp sakinlerini korkutarak yiyeceklerine el koymalarıydı.

Bazı uluslararası STK'lar yaptıkları değerlendirmeler sonucunda, milislerin dağıtılan tüm yardım malzemelerinin ortalama yüzde 60'ını, bir kısmını kendi kullanımları için bir kısmını ise kamp sakinlerine geri satmak amacıyla çaldığını tahmin etti. Kamp bakkallarında, etiketlerinde "Japonya'dan hediye" yazan sardalye konservelerinin yanı sıra çalınmış bidonlar, uyku tulumları, battaniyeler, sabun ve ilaçlar bulunuyordu. Dünya Gıda Programı bir keresinde yiyecek deposunun göl üzerindeki girişinde bir tekne bulmuştu. Tayfa son derece sakin bir biçimde, hükümet üyelerinin kaldığı otelere götürmek üzere tekneye çuvalarla pirinç yüklüyordu. Kötü reklamdan ve onun sonucunda mali destek kaybından korkan uluslararası STK'lar, hırsızlık hakkında tek kelime etmediler. Onun yerine, kayıpları karşılayabilmek için bağışçılara gönderdikleri raporlarda kamp sakinlerinin sayısını şişirdiler. İnsani yardım malze-

mesi paketlerinin her bir artışında, örneğin homeopatik tedavileri ya da psikolojik desteği gündeme aldıkları basın bültenleri yayınladılar.

Bir avuç uluslararası STK, yardım malzemelerinin çalınmasını önlemek için güvenlik elemanı tutmak gibi gönülsüz çabalar gösterdi. Sonuç ise daha fazla şiddet oldu. CARE Kanada'nın bir yardım malzemeleri deposuna yapılan saldırıda, yirmi beş güvenlik personeli hırsızlar tarafından silahla vurularak öldürüldü. Onların kapıdaki görevlerini büyük bir soğukkanlılıkla devralan Hutu radikaller, daha sonra da CARE'den düzenli maaş talep ettiler ve anlaşılan bu talepleri karşılandı.

Birkaç bin radikal, uluslararası STK'lar tarafından işletilen her türlü dağıtım merkezinde ve su işleri ve inşaat projelerinde, yetimler ve engellilerin sosyal programlarında, aile birleşmeleri ve eğitim hizmetlerinde şoför, bakım teknisyeni, idari personel, aşçı, temizlikçi ve yönetici olarak işe alınmaları için ısrar etti. Kamplarda bulunan Hutu liderler, her maaştan yüzde alıyordu. Bir aşamada MSF Belçika, kamplardan birinde ortalama aylık ücreti 100 dolar olan 550 Hutu personel çalıştırıyordu. Bazı tahminlere göre, Hutu liderlerin sadece bu örgüt çalışanlarından topladıkları "vergi", ayda 11.000 dolardı.

Tıbbi tedavi veren yardım kuruluşları, hava karardıktan sonra Batılı personel için tehlikeli olduğundan gece nöbetlerine Hutu hemşireler almıştı. Bu konuda sıkıntı yoktu; yüzden fazla hemşire ve sağlık bakanının kendisi de dahil olmak üzere Ruanda halk sağlığı sisteminin önemli bir bölümü zaten kamplara yerleşmişti. Fiona Terry, doktorların Hutu davasına yeterince sadık olmayan hastaların gece nöbetlerindeki hemşireler tarafından öldürüldüklerinden kuşkulandığını sonradan itiraf etti. Sabah olduğunda, uluslararası personel, boşalan yataklarda Hutu liderlerin aile üyelerini ya da uzak akrabalarını buluyordu. Yatakların gerçek sahiplerinin nereye gittiği sorulduğunda gece hemşireleri cevap veremiyordu. Terry, "Aşevinde, hastanede, hatta evlerimizde çalışan kaç Ruandalı personelin eli kana bulaşmıştı bilemiyorduk," diye yazdı. "Ama bu düşünceler, şigelloz salgınıyla ve artan kötü beslenmeyle savaş ve malzemelerin çalınmasını engellemek gibi günlük mücadelelerde bir kenara itiliyordu. İki bira içtikten sonra, gece olduğunda yine her şey eskisi gibi yürüyordu." Terry, Goma'yı "tam bir ahlaki felaket" olarak tanımlamıştı. "Geçmişlerine bakmadan ihtiyacı olan herkesi tedavi

ederek geleneksel tıbbi etiğe mi saygılı davranmalıyız, yoksa sorumluluklarımızı daha geniş açıdan mı değerlendirmeliyiz?"⁴

Gün batımı kan kırmızısı... Goma kentindeki Palma Village Bar'ın dışında duran beyaz Land Cruiser'ların üzerlerinde Dünya Gıda Programı, MSF Belçika, Uluslararası Göç Örgütü, UNHCR, Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Action Contre la Faim logolarını görebiliyorum. Barın içinde ise bu örgütlerin Batılı personeli, kamplarda geçirdikleri bir günün daha ardından rahatlamaya çalışıyorlar. Geleneksel "sert ve koyu Belçika" birası dolduruluyor. Duvarlara kalın bir örtü gibi begonviller tırmanmış.

Yerel Zaire yönetimi, kısa bir süre önce dışarı çıkma yasağı koymuştu. Nedene ilişkin olarak görüşler de farklıydı. Gece dışarı çıkma yasağı, mayın döşemeyi zorlaştırmak için mi yoksa kolaylaştırmak için miydi? Her iki halde de burada toplanmış olanların akşam yediye kadar sarhoş olmaları gerekecekti. Yasağın başladığı saatten sonra dışarıda yakalananlar, çalışma izinlerini kaybetme ve sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıyaydı.

"Tutsilerle Hutular arasındaki sorun tam olarak neydi? Şu anda nedir?" diye ortaya sordum.

Masamdakiler omuzlarını silktiler. "Politikacılara sormalısın. Biz bunlarla ilgilenmiyoruz," dedi birisi.

WFP personelinden biri konuyu değiştirdi: "Kamp yöneticileriyle bugün o toplantılardan bir tane daha yaptım." Bardağına keyifsiz bir bakış attı. "Şikâyetten başka bir şey yok. Yok beyaz fasulye olmasın, kahverengi fasulye verilsinmiş, yok mısır yemeği çok koyuymuş. Bir aşamada, 'Bundan sonra kaçta yemek istersiniz, ayrıca yemeğin yanında Waldorf salatası alır mıydınız?' diye sordum ama alay ettiğimin farkına varmadılar. Salatayı patronlarıyla konuşacaklarını söylediler."

Herhangi biri hiç teşekkür etmiş miydi? "Hah!" diye dudak büktü. "Tam tersine! Yakında bize ocak için tam altmış santimetre uzunluğunda odun getirmemizi emredecekler."

"Bırak onların icabına AIDS baksın!" dedi arkamızda oturan biri, bardağını kaldırarak.

“Ve Ebola!” diye kükredi bir başkası.

“Niragongo patlasın!”

“Hadi, hadi!” diye bağışıldı.

Yediye beş kala oradan ayrılırken bir IOM üyesi bana, “Al, senin için üzerinde logomuz olan güzel bir tişört,” dedi.

Ertesi sabah sınıra geri dönmeden önce Goma’da kalan zamanımı odamda Fransız kanalı TV5’in yayınladığı buz pateni şampiyonasını izleyerek geçirdim. Bütün gece pırıltılı giysileri içindeki finalistlerin üçlü atlayışlarına baktım.

Goma’daki dört ana kampın 1995 sonundaki işyeri dökümü 2.324 bar, 450 restoran, 590 dükkan, 60’ın üzerinde berber, 50 eczane, 30 terzi, 25 kasap dükkânı, 5 demirci atölyesi, 4 fotoğraf stüdyosu, 3 sinema, 2 otel ve bir mezbahaya ulaşmıştı.

Ben oradan ayrıldıktan bir hafta kadar sonra Almanya’dan kalkan bir Hercules, Alman okul çocuklarının aralarında topladığı tüylü oyuncaklarla yüklü olarak Goma’ya indi. Aynı gün bir uçak dolusu cephaneye de geldi. BM nöbetçileri bunun, Hutuların aldığı ilk silah kargosu olmadığını söylediler. Hutu liderleri, silah tüccarlarına düzenli nakit ödemeler yapmaktaydı, ama bazen de silahlara karşılık çalıntı yardım malzemesi veriyorlardı.

Uluslararası insani yardım topluluğunun durumdan büyük ölçüde rahatsızlık duymasıyla, Goma’ya yardımlar iki yıl sonra Kasım 1996’da sona erdirildi. Ruandalı Tutsi ordusu Goma’yı işgal etti, bütün uluslararası STK’ları sınır dışına sürdü, tamamen boşalana kadar bütün kampları ateşe verdi ve çadırlarla klinikleri yakıp kül etti. Biraz dikkat sarf eden birisi, bunun olacağını önceden anlardı. Ruanda, daha en baştan uluslararası yardım topluluğunu, soykırım suçlularının Ruanda sınırı yakınında tehlikeli biçimde yeniden gruplaşmalarını engellemezlerse bunu kendilerinin yapacağı yönünde uyarılmıştı. Ancak krizin başlamasından iki yıl sonra bile insani güvenlik ağındaki küçük açıkları doldurmak üzere hâlâ yeni birtakım yardım örgütleri Goma’ya geliyordu. Örneğin, Sınır Tanımayan Sanatçılar’ın yardımıyla isteyen kamp sakinleri, beğenilen sepet ve kilim örgücüsü olmayı öğrenebiliyordu.

Ruandalı Tutsi ordusunun kampları tahliye seferberliği sırasında, birkaç bin kamp sakini öldürüldü. Ruanda başkanı Paul Kagame, *New Yorker*'dan bir gazeteciye omuz silkerek bunun yardım örgütlerinin suçu olduğunu söyledi. Yardım kuruluşlarını kastederek, "Sanırım bu insanları suçlamaya başlamalıyız," dedi. "Bu kampları onlar destekledi; bu kamplarda o grupların güçlenerek yeniden oluşmaları için günde bir milyon dolar harcadılar... Neden onları suçlamayacakmıyız?"⁵

Altı yüz bin civarında Hutu yürüyerek Ruanda'ya döndü ama iki yüz bin militan ve onların aileleri ormanın daha derinlerine kaçtılar. Halen, şimdi Demokratik Kongo Cumhuriyeti olan o yerdeler.

Ruanda, 1998'de Kongo'yu yine işgal etti. Bu kez beş yıl sürecek bir savaş başladı ve dört ülkenin ordularını Kongo'ya çekti. Afrika'nın İlk Dünya Savaşı olarak anılacak olan bu çatışmada Uganda ve Ruanda birleşik askeri güçlerine katılan Kongo'nun asi grupları, Kongo'nun kuzeyi ile doğusunun büyük bir bölümünü denetimlerine aldılar. Zimbabwe, Angola ve Namibya da Kongo'nun başkenti Kinshasa'yı istilacılardan korumak üzere harekete geçti.

2002'de Birleşmiş Milletler'in çabasıyla, hâlâ hemen hemen her gün bütün tarafların bozduğu bir barış anlaşması imzalandı. Orta Afrika'da kan dökülmesinin esas etmenini Ruandalı Hutu milisler oluşturuyor. 2010 yılına kadar 5 milyon can kaybı olduğu tahmin ediliyor.

Batı'daki çoğu TV izleyicisi, Goma'daki "kolera krizinin" nasıl sona erdiğini tam olarak fark edemedi ve insani yardım örgütlerinin büyük bölümü yollarına devam ettiler. Liberya, Sudan, Irak Kürdistanı ve Afganistan'daki savaş kurbanlarının acilen onların yardımına ihtiyacı vardı.

SÖZLEŞME HEYECANI

Goma'daki yardım örgütleri, ya katilleri doyuracak ya da kuruluş olarak iflas edecekti.

Goma'da bir yardım çalışanı

Hutu radikallerin Ruanda'daki Tutsilere uyguladığı yok etme kampanyasına Goma'daki UNHCR kamplarından yöneterek devam edebilme-leri, bol bol gelen insani yardımlar sayesindeydi. Sürgündeki Hutu hükümetinin geliri, çaldığı sermayenin dışında başka kaynakları olsa bile çok azdı. İnsani yardım olmadan Hutuların savaşının çok çabuk sona ereceği neredeyse kesindi. Kimse, hele de yardım kuruluşlarının kendileri, yardım sektöründen çatışma içindeki rolü için hesap vermesini talep etmedi. Uluslararası yardım topluluğu, hem savaşın hem de yardımın gerek nedenlerinin gerekse etkilerinin politikacıların sorumluluğunda olduğuna ikna olmuştur. Goma'daki yardım örgütleri Hutularla Tutsiler arasındaki çatışmada tarafsız olduklarını ve Goma'ya sadece insanların dertlerine çare olmaya geldiklerini iddia ediyordu.

Refugee Help adlı Amerikan örgütünün bir personeli daha sonra, "Çoğumuz yaptığımız yardımla ilgili etik konusunu düşünmüyordu," diye itiraf etmişti. Goma'daki yardım kuruluşları "sözleşme heyecanı-na" kapılmıştı. "İtiraf etmek belki de utanç verici olacak ama merkezle saha arasındaki tartışmaların çoğu [bağışçı projelerinin uygulanması için] sözleşmelere odaklanmıştı: onları güvenceye almak, sürdürmek ve

sayılarını artırmak. Üzerimizde ‘Daha çok sözleşme yapın!’ şeklinde bir baskı vardı. Kaç sözleşmemiz vardı? Ne zaman bitiyorlardı? Yenilenme şansları ne kadardı? Yeni rakipler var mıydı?”¹

Örgütler arasındaki sözleşme savaşı zirve yapmıştı ve başka şeylerin yanı sıra Hutu şiddetine ve yardım malzemelerinin çalınmasına karşı mücadeleye katılmalarını engelliyordu. Birkaç uluslararası STK’nın etik açıdan durumu düzeltme çabaları, rakip örgütler tarafından derhal istismar edildi. Örneğin İrlandalı bir yardım örgütü, birçok Hutu liderin bulunduğu bir kampta, daha fazla sabun ve döşek vermeyi reddederek lüks harcamaları kısma çalıştı. Rakip örgütler, anında kendi sabun ve döşeklerini dağıtmak suretiyle açılan pazar boşluğunu doldurmaya koştular.

Diğer bir örnek: Yardım örgütleri, neredeyse sadece Hutu askerler yerleşmiş olduğu için Panzi ve Bulonge kamplarına yiyecek sağlama konusunda hazırlıklı değillerdi. Katolik örgüt Caritas, “Onların da yemesi gerek; hepsi de katil değil,” diyerek bu özel projeyi tek başına kendisi üstlenmeye karar verdi. Daha sonra Caritas, Panzi ve Bulonge kamplarına yiyecek sağlamanın koruyucu bir önlem olduğunu ileri sürecekti. Caritas askerlerin midelerini doldurmak suretiyle onların diğer “masum” mültecilerin yiyeceklerini çalmalarını engellemeye çalışıyordu.²

Hutu radikaller, böl ve yönet şeklinde bir strateji izlemekteydi. Uluslararası STK’lar onların gönüllü esirleriydi. Goma’daki bu STK’lardan bazıları, milisleri maaşların kaymağını alma fırsatından yoksun bırakmak için Hutu personel sayısını azaltırken, rakipleri Hutu liderlerle ilişkilerini rahatlatmak için daha çok Hutu’yu işe almıştı. Bir yardım kuruluşu, kamp liderlerinin yürüttüğü döviz ticaretini baltalamak amacıyla Hutu personele dolar yerine yerel para birimiyle ödeme kararı aldığı anda, başka bir kuruluş tam tersini yapıp yerel para biriminden dolarla ödemeye geçiyordu.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ofisi, gölün öbür ucunda, Tanzania topraklarında bulunan bir Hutu kampında, Hutu liderlerin örgütleri birbirine karşı kullanma fırsatını azaltma amacıyla farklı uluslararası STK projelerinden en fazla on ikisine mali destek verme kararı aldı. UNHCR’nin seçmediği yardım kuruluşları, çadırlarını alelacele kamp dışına kuruyor ve Hutuları ayartmak için daha büyük yi-

yecek paketleri, daha sıcak battaniyeler ve daha geniş bir ilaç yelpazesi sunuyordu. Sayıları esaslı bir karmaşa yaratmak için yeterli değildi.

Bir yardım çalışanına göre, Goma'daki yüz yardım örgütünden sadece birinin şiddeti ve yardım malzemelerinin suiistimalini protesto ederek projeyi sonlandırıp orayı terk etmesinin bir anlamı olmayacaktı. "Biz çekip gitseydik kimse ilgilenmezdi. Biz olmadan devam ederlerdi."³

Aralık 1994'te MSF Fransa, yine de Goma'yı terk etmeye karar verdi. Bireysel bağışçılara gönderdikleri bültende, "Yardımlar, çözüme katkıda bulunmak bir yana Goma'daki durumu sadece daha da kalıcı bir hale getiriyor,"⁴ diye yazdılar.

Diğer yardım kuruluşlarına bağlı çalışanlar, MSF Fransa'nın yardım operasyonuna yönelik kamuoyuna duyurduğu bu eleştiriye hiç hoş karşılamadılar. Sınır Tanımayan Doktorların (MSF) Hollanda, İsviçre ve İspanya kolları, Fransız yoldaşlarının Goma'daki durumun "savunulamaz" olduğu yönündeki iddiasını, onların yerini doldurarak soğukkanlılıkla geçersiz kıldılar. MSF Belçika, Fransızların Goma'yı terk ederek vermek istedikleri "politik sinyali", kısmen onların projeleri zaten sona ermiş olduğu için gönderdiklerini söyleyerek, hasara bir de hakaret kattı. Belçikalılar, Goma'yı terk etmelerinin gerekçesini etik bir güç gösterisi olarak sunan MSF Fransa'nın etkisi ne olursa olsun reklam yapmaya çalıştığını alaycı bir ifadeyle dile getirdiler.

Fransızların ayrılması, tüm MSF kollarının önemli bir sözleşme kaynağı olan UNHCR ile ilişkilerine de olumlu etki yapmadı. MSF Fransa, "mülteci krizinin" arkasındaki manzaradan küçük bir bölümü açık ederek Avrupa ve ABD'deki takdir edilen bağış ortamını tehlikeye atmıştı. Sıradan herhangi bir insani yardım örgütünden farksız olarak UNHCR'nin de kendine ait parası yoktur ve varlığının devamı tamamen insani bir felaket oluştuğunda bağışçıların katkıda bulunmayı istedikleri miktara bağlıdır. Eski BM genel sekreteri Boutros Boutros-Gali, tüm BM örgütlerinin mali realitesini, "Bizler bağırabiliriz, haykırabiliriz ve onlar duyabilir ... ya da duymayabilir," diye açıklamıştı. Cenevre'deki bir UNHCR sözcüsü, MSF Fransa'nın ayrılışıyla ilkeli amaçların ilgisi olmadığı şeklindeki kötü niyetli ifadeyi tekrarladı. Aralık sonuydu. "Bizim insanlarımız da Noel'de evlerinde olmayı tercih ederdi."

UNHCR, MSF Fransa ya gelecekte MSF'ye nasıl güvenebileceklerini

sordu.⁵ Endişelenmeye gerek yoktu. Bugün, MSF'nin çeşitli kolları, halen UNHCR'nin önemli bir uygulama ortağıdır.

Newsweek'e konuşan Oxfam'ın eski yöneticisi Nicholas Stockton, "İyi çalışmalar yapmak için bir pazar var ve bu büyük bir iş. İsterseniz buna 'ahlaki ekonomi' diyebilirsiniz," diyor.⁶ Baktığımız zaman bizler, insanların dertlerine çare olmak üzere uyum içinde kriz bölgelerine giden adeta büyük bir aile görüyoruz ama insani yardım örgütleri arasındaki en güçlü bağı ticari rekabet oluşturuyor. Savaşlar ve felaketler genellikle, her birinin kendine ait bir gündemi, ticari zorunluluğu ve kurumsal olarak hayatta kalma taktikleri olan bir dizi gösterişli bireysel örgütü cezbediyor. İnsanların dertlerine çare olmaya ayaklarında sandaletlerle giden hayırseverlerin devri çok geride kaldı. Bugünlerde yardım kuruluşu çalışanlarının da işaret ettiği gibi, artık ciddi iş kıyafetleri giyiyorlar. Rekabetin içinde kalmak isteyen örgütlerin entegre pazarlama stratejilerini, maliyet-fayda analizlerini ve rekabet teşviklerini bilmesi gerekiyor. Üst düzeydeki memurlarının ideal olarak kâr amaçlı olmayan yönetim ya da ticaret ekonomisi eğitimi almış, ürün yerleştirme, teklif geliştirme ve müşteri ilişkileri konularında bilgi sahibi kişiler olması gerekiyor. Bağışçı açısından bir yorgunluk belirtisi yok; bağışlanan milyarların harcanmasına yardım etmek isteyen yardım örgütlerinin sayısı ve bunların aralarındaki rekabetle birlikte bağışçı hükümetlerin bütçeleri ve özel bağışçıların katkıları da her yıl artıyor.⁷

Her yeni felakette boy göstermeyi başaramayan yardım örgütleri, bağışçı hükümetlerin ve kurumların finanse ettiği yardım projelerinin uygulama sözleşmelerini kaçıırır, ortaya çıkan rakip örgütler tarafından atlatılırlar. İster mülteci kampı ve yetimhane inşası ve buralara malzeme tedariği olsun, ister bombalanmış yolların ve binaların onarımı olsun veya çocuk askerlerin silahtan arındırılmaları ve eğitimi ya da bütün nüfusa çocuk felci aşısı yapılması olsun, bu devasa görevler için bağışçılara en rekabetçi teklifi gönderen uluslararası STK'lar, ihale sürecinde en öne geçerler.

Uzaktaki kriz ülkelerinde başlangıç maliyetleri son derece yüksektir. Yardım kuruluşları kadrolu personel almak ya da geçici eleman

tutmak, konut ve büro kiralayıp döşemek ve Land Cruiser'lar, yardım malzemeleri, uydu çanakları, bilgisayarlar, klima cihazları, büro malzemeleri ve jeneratörler gibi malzeme ve donanımlar edinmek zorundadırlar. Uluslararası STK'lar bir kez "insani yardım bölgesinde" çalışmaya başladı mı, en azından yatırımlarının karşılığını alana kadar faaliyetlerini sürdürebilmeyi güvence altına almaları gerekir. Bunu da genellikle, yeni sözleşmeleri yerinde yapabilir ve mevcut olanları uzatabilirlerse başarabilirler. Bağışçılarla yapılan sözleşmeler her zaman kısa sürelidir; yaygın olanı üç ile altı ay arasındadır. Ertesi gün durumun nasıl olacağını (tabii hâlâ oradalarsa) kimsenin bilmediği çatışma bölgelerine acil yardım için para istendiğinde, bağışçılar, hızlı ve eğer şanslılarsa herhangi bir sorun ya da eleştiriyi karşılaşmadan hayata geçirilebilecek projeleri tercih ederler.

Uluslararası STK'ların bir kriz bölgesindeki gelirleri ne kadar yüksek olursa, yeni oluşan felaketler için o kadar iyi hazırlanabilirler. Daha fazla personel ve teçhizat ile daha hızlı hareket edebilirler. Bu da hayati önem taşır. Gelecekteki görevleri güvenceye almada en fazla şansı olanlar, kriz bölgelerinde başarıyla proje yürütmekte olan uluslararası STK'lardır.

Herhangi bir yerdeki bir kriz durumu için birden çok bağış sözleşmesi mevcutsa, insani yardım örgütlerinin geçit resminin de olabildiğince hızla orada yer alması gerekir. Bağışçıların para akışının yönünü değiştirmeleriyle birlikte yardım örgütleri de 2001-2002'de Sierra Leonelilerin dertlerinin yerine Afganlarınkini ve 2004-2005'te Darfur'daki mülteci kamplarının yerine tsunami bölgelerindeki kampları koydular. Sözleşme sistemi, bir sözleşme bittiğinde esas olarak yerli halkın nasıl hayatta kalacağı konusunda endişe etmek yerine, yardım örgütlerini kendilerinin nasıl yaşayacakları konusunda kaygılandırmaya zorlar.

Uluslararası STK'ların ilgi çekmeleri için en iyi yol medyayı kullanmaktır. Felaketlerin televizyon ve gazetelerde yer alması insani yardım operasyonlarının yönetimi açısından hayati önem taşır.

Boutros-Ghali, CNN televizyonundan defalarca "Güvenlik Konseyinin on altıncı üyesi" diye söz etmiştir. Onun yayınları olmasa, bağışçı hükümetler hiçbir zaman harekete geçmezdi. Medya ilgisi bir garanti değildir;

birçok yürek paralayıcı hikâye gazete ve televizyonlarda yer aldığı halde bağışçılardan önemli bir destek gelmesine yol açmazken, başka insani yardım operasyonları, daha medya ilgi göstermeden işleme konmuştu. Gerçi propaganda ile bağışçıların ilgisi arasındaki bağı kimse inkâr edemez ve bu çok uzun bir zamandır da böyledir. 1968 yılını hatırlayın. Biafra’da açlık. Başkan Lyndon Johnson, kamuoyunu ve haberleri yönlendirme uzmanlarına “Ne yaptığınız umurumda değil. Yeter ki şu Allah’ın cezası zenci bebekleri TV ekranımdan kaldırsın!” diye gürlemişti. Biafra hakkındaki propagandanın politikacıları harekete geçirecek bir baskı yaratmasının önüne geçmek istiyordu.

Yardım kuruluşlarının bütçelerinde önemli bir pay “medya ve tanıtım”a ayrılmıştır. Gazeteci Richard Dowden, 2 Temmuz 2001 tarihli *The Economist* dergisinde şöyle yazmıştı: “Bir zamanlar Kızılhaç gibi kuruluşlar gazetecilerle konuşmayacak kadar asildiler. 1980’lerin başlarında Beyrut’ta, Kızılhaç sorumlusu bana Lübnan’da ne yaptıklarını öğrenmek istiyorsam Cenevre’deki merkezlerini aramamı söylemişti. 1980’lerin sonlarında yardım işleri patlayınca bunlar tamamen değişti... Birçok STK, basın temsilcisi olarak genç ve güzel kadınları işe aldı.”

Bu ilk dönem, 1992 yılında haber yayıncısı George Alagiah’nın BBC televizyonunda Somali’deki kıtlıkla ilgili olarak şu açıklamayı yapmasına da yol açmış oldu: “Yardım kuruluşları tanıtım için bize bağımlılar ve bizim de haberin yerini bildirmeleri için onlara ihtiyacımız var. Aramızda dile getirilmeyen bir anlaşma, bir nevi parola var. ‘Açlıktan ölen bebekleri nerede bulabiliriz?’ gibi soruları açık açık sormamaya çalışırız. Onlar açıkça yanıt vermez. Yine de biz öğreneceğimizi öğreniriz.”

İzleyicisini yakalamak üzere yola çıkan medya yüzünden yardım kuruluşları zorlukla iş görür. Okur sayısının çokluğu gazetecileri giderek daha fazla ilgilendiriyor. Hollanda’da yayınlanan *De Volkskrant* gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Pieter Broertjes, bunun çok doğal olduğunu düşünüyor: “Saatte bir abone kaybediyoruz.”⁸

Goma krizinden dört yıl sonra, uluslararası kalkınmadan sorumlu İngiliz Dışişleri Bakanı Clare Short, Goma’da çalışırken gördüğü gazetecilerin, “bir sonraki haber için birbirlerinin kuyruğunu kovaladıklarını” söyledi. “Mülteci kamplarında yaşayanlar, medya ile yardım toplayanların karşılıklı asalaklığını nasıl anlayabilirler? Onlar ekmek isterken biz

onlara bir sirk veriyoruz,” dedi.⁹ Felaket ve krizlere medyanın ilgisinin artması, yardım kuruluşları için daha fazla gelir anlamını taşıyor. İnsani yardımın abartılı reklam kampanyasına katılmamak ise son derece anlamsız, çünkü sizin örgütünüz olmadan da sirkini gösterisi sürecektir.

Goma'dan on yıl sonra, Terre des Hommes STK çalışanı Hollandalı Lei Brouns, Sri Lanka'nın tsunamiden etkilenmiş olan bölgesindeydi. Medya sirkini düş kırıklığıyla izledi. “Son birkaç aydır ABD’den, Tayvan’dan ve Güney Kore’den yardım örgütlerinin pankart ve logolarını Terre des Hommes projesi üzerine serip film ve fotoğraf çektiklerini görüyorum. Böyle anlarda kendime bu görev ve iş koluyla nasıl bir noktaya geldiğimizi soruyorum.”¹⁰

Eski kurumsallaşmış yardım örgütleri, tanıtım yarışında genellikle gençlere yeniliyor. Saygıdeğer Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), önemli bir tehlike karşısında yardıma gereksinim olan yere her zaman gitmek zorunda oldukları halde, Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) gibi bir örgütün gidip gitmemeye kendisinin karar verebilmesini bazen son derece gurur kırıcı buluyor. Bir ICRC sözcüsü, ICRC’nin MSF’yi çevreleyen “soğukkanlı MTV atmosferi”nden kaynaklanan tanıtımla boy ölçüşemediğinden yakınıyor. “Biz bir felaket bölgesine giderken medyanın hoşlandığı şekilde bir gösteriş yapmayız. Bizim gitmemiz zaten herkes tarafından beklenen bir şeydir. Ne yazık ki, MSF’den kendinizi de satmanız gerektiğini öğrendik.”¹¹

Bilgili ve sezgili örgütlerin içinde, insani dramlara tanıklık etmeleri için gazeteciler de yer alır. Basına uçak biletlerini ücretsiz sağlarlar. İndikleri yerde şoförlü araçlar ve tercümanlar sağlamaya da hazırdırlar. Gazetecilere kalacak yer ve yiyecek de verilebilir. *The Daily Telegraph* muhabiri W. F. Deedes, şöyle yazmıştı: “Son yıllarda ben de böyle birkaç pazarlık yakaladım. Bana sağlanan olanaklara karşılık gazetede insani koşulları iyileştirmek için çalışan örgütten söz ederim. Bu da hikâyenin bir parçası oluyor.”¹²

Bir kriz bölgesine gitmek isteyen habercilere, masrafları bir yardım örgütü tarafından karşılandığı sürece izin veren patronların sayısı da artıyor. Hollandalı fotoğrafçı Ad van Denderen, Hollanda Radyo 1’deki

programda, yayın kurullarının “çok uzak ülkelerden” haber geçmeye yatırım yapmaktan kaçınmalarından söz ederek, “Hollandalı fotoğrafcıların bugün en büyük müşterileri yardım kuruluşlarıdır,” diye yakındı.¹³ Radyo sunucusu ise, van Denderen’in sözlerini karşılıksız bıraktı. STK’larla radyo, televizyon ya da gazete için çalışan gazeteciler arasındaki sıcak ilişki, bir norm haline geldi ve bu ilişkinin kesinlikle finansal bir yanı da var.

İster Hollanda’nın gece ana haber programı *NOS Journaal* için çalışın; ister güncel olaylar programı *Eén Vandaag*’ın gazetecileri olarak Liberya’ya MSF Hollanda öncülüğünde gitmiş olun ya da *Netwerk* olarak aynı seyahati Hollanda mültecilere yardım örgütü *Stichting Vluchteling* ile yapmış olun veya İngiliz yayın kuruluşu BBC adına Sierra Leone’yi Oxfam ile baştan başa geçmiş olun, bir yardım kuruluşunun kriz bölgesinde size yol göstermesi, Avrupa’ya Selamet Ordusu’nun gözüyle bakmak gibidir. Kameralar, bir tencere çorba ve Ordu’dan bir hayırsever eşliğinde kapı aralarında uyuyan yarı donmuş insanlar ve uyuşturucu bağımlısı ergen anneler üzerinde dolaşır.

Gazeteciler için düzenlenen geziler, onları ezici bir umutsuzluk içindeki savaş sonrası bölgelere götürür. Seçilen ortamlar zaten aşağı yukarı kendini ifade etmektedir: Savaş yetimleri için evler, uzuvlarını kaybetmiş olanlar için yardım projeleri ve açlıktan ölmekte olanlar için kurulan yiyecek dağıtım istasyonları. Beyaz yardım çalışanları dışında tek bir tane bile sağlıklı kişi görüntülenmez. Tıklım tıklım dolu mülteci kamplarında dolanan Afrikalıların mutlaka yarı çıplak gösterilmesi gerekir. Onların Batı’dan yardım gelmesini beklemekten başka yapacak bir şeyleri yoktur. Çocukların gözlerinde sinekler uçuşur, karınları şişmiştir ve annelerin memeleri kullanılmış çay poşetleri gibidir. Kurbanlar evrenseldir ve politik inançlar veya kusurlu bir geçmiş gibi bağışçıları ürkütüp kaçırarak her şeyden uzak olmaları gerekir. Onlar bariz bir şekilde iyi insanlardır: “kadınlar ve çocuklar,” “yaşlılar ve bebekler,” “savunmasız siviller.” Bu hikâyelerde kurbanlardan yapmaları bekleneni yaparlar. Acı çekerler, nokta.

Yardım çalışanları ve gazeteciler, bağışçıların “ben bunu daha önce görmüştüm” sendromuna yakalanmasını önlemek için sıklıkla mükemmel hedeflerler. İzleyiciler/okurlar, kendilerini tekrar tekrar yeni bir

“son zamanların en büyük insani krizine” bakarken bulurlar. Bu arada insan sefaletinin sunumundaki drama arttıkça, anlamı azalmaktadır. CNN, kanallar arasında dolaşan izleyicilerin dikkatini çekmek için soykırım kozunu kullanmayı becerdi. Muhabir, “1994’ün ölümcül soykırımını” anlattı.¹⁴

New York Üniversitesi’nde kalkınma ekonomisti William Easterly, “Uluslararası kalkınma kuruluşları, zaten gerçekten de çok yoksul olan Afrika’yı olduğundan daha da kötü göstermek için şike yapıyor. Sizce Afrika nüfusunun her yıl kaçta kaç savaşılarında ölüyor? Yaşları 10 ile 17 arasındaki erkek çocukların yüzde kaç askerdir? Geçen yıl kaç Afrikalı kıtlıktan etkilendi ya da AIDS’ten öldü veya mülteci olarak yaşıyor? Bu soruların her birinin yanıtı, nüfusun %1’inin yarısı ya da daha azıdır. Bazı vakalarda çok daha az.”¹⁵

MSF Hollanda’nın Pazarlama ve İletişim Müdürü Marcel Vos, 1997’de abartının norm haline geldiğini söyledi:

MSF Hollanda, Kasım 1996’da Goma kamplarından mültecilerin tahliyesiyle ilgili raporlarında, yaşanan sefaleti gereksiz yere abarttı. Vos, *Sponsorship and Fundraising* [Sponsorluk ve Bağış Toplama] adlı dergide, kurbanların bir milyonun üzerinde olduğunu ifade eden rakamı işaret ederek, “Rakamları dikkatsizce çarpıttığımız için suçluyuz,” dedi. “Bunun kaynağında şu duygu yatıyor: Burada öyle büyük bir felaket var ki, bir yardım kuruluşu olarak tek başınıza bunun üstesinden gelemersiniz. Büyük ölçüde askeri lojistiğe gereksinim var. Uluslararası müdahale lâzım. O zaman da kurban sayısına on bin demek, milyon kadar ikna edici olmuyor.” Vos, bağış toplayanların felaketlerle ilgili rakamları, abartının bir ürünü satma yolu olduğu reklam dünyasında kullanıldıkları gibi kullandıklarını söylüyor. “Bunun ahlaki bir ikilem mi yoksa uyanıklık mı olduğunu bilemiyorum.”¹⁶

Kriz çevresinde yürüttükleri bütün propagandaların sonucunda MSF Hollanda, bireysel bağışçılardan 400.000 euro civarında para topladı.

Yardım kuruluşlarının desteklediği haberlerde, bu örgütlerin ellerinden geleni yaptıkları ama kaynaklar sınırlı ve dağıtım yolları engebeli olduğu için kitlesel felaket tehdidinin sürdüğü anlatılıyordu. Kurbanların

geleceğinde en ufak bir umut pırıltısı bile olmamalıydı, yoksa insanlar bozuk paralarını başkasının bağış kutusuna atardı. Eğer yardım gelmişse, aynı paragrafta “iş işten geçti” deniyordu.

Yardım çalışanları gazetecileri kullanır mı? MSF Hollanda’nın eski müdürü Jacques de Milliano, tabii ki kullanırlar diyor: “Bağış toplamak için. Gazetecilerin işi, kendilerini yardım kuruluşlarına kullandırmamak için dengeli haber yapmaktır. Bir gazetecilik onuru olmalı.”¹⁷

Oysa gazetecilik tamamen aksi yöne ilerliyor gibi görünüyor. Medya patronları masrafları kısıp standartları aşındırdıkça, İngiliz gazeteci Nick Davies’in *Flat Earth News* adlı kitabında mesleğin yeni adını “churnalism” (köpürtücülük) koyduğu gibi, “gazeteciler, mesleklerinin en basit temel işlevlerini yerine getiremiyorlar; haberlerinde okurlarına olup bitenle ilgili gerçekleri anlatamıyorlar. Bunlar, haber toplamak üzere dışarı çıkan gazeteciler değil, onun yerine ister gerçek olsun ister PR malzemesi, önemli ya da önemsiz, doğru veya yalan, önlerine ne gelirse onu köpürtüp bir hikâye çıkaran pasif işlemciler.”¹⁸

Yardım kuruluşlarının PR bölümleri için, kendi gündemlerinin televizyon kanallarında ve gazetelerde “haber” diye yer alması açıkçası o kadar kolay ki, bazıları kendilerini biraz kısıtlamanın gerekli olduğunu düşünüyor. Ruanda’da soykırımın başladığı 1994 yılında, dünyanın önde gelen birçok yardım örgütü, kamuoyu ve basınla iletişimin yönetilmesiyle ilgili bir iş ahlaki protokolü imzaladı. Protokolü Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) hazırladı. İmzacılar kamuyu bilgilendirmelerinde, propaganda ve reklamlarında, felaket kurbanlarının “umutsuz nesneler değil, onurlu insanlar olduklarını” unutmayacaklarını kabul ettiler.

Ama rakipleriniz başka türlü davranır ve bunun sonucu daha fazla para alırsa, sizin de onlara katılmaktan başka seçeneğiniz kalmaz.

Kendilerini genellikle dışarıdan tarafsız bakanlar olarak tanımlamayı seven gazeteciler, insani felaketlerle karşı karşıya geldiklerinde birden yardım çalışanlarının müritleri oluverirler. İnsani yardım kuruluşlarının tarafsızlık iddialarını eleştirisiz kabul eder, yardım çalışanlarının güvenilirliğini ve deneyimini gazeteciliğin kuşkuculuğunun önüne geçirirler.

MONGO'lar

Hayat kurtarmaya soyunduysanız amatörce davranamazsınız. Yoksul ve savunmasız olanların sahip olmaları gereken en azından tek bir insan hakkı varsa o da beceriksizlikten sakınılma hakkıdır.

Jan Egeland, BM insani olaylar ve acil yardım koordinasyonu için
genel sekreter başyardımcısı, 2003-7¹

Sierra Leone'nin başkenti Freetown'daki Mamba Point restoranında, düzgünce hazırlanmış masaların yanındaki yüzme havuzunda beyaz kadınlara su aeroibiği öğretiliyor ve girişin yanındaki konferans salonu da "Travma Geçirmiş Çocuk" başlıklı bir seminere ev sahipliği yapıyordu. Mantovani orkestrasının yaylıları kulaklarımızı okşuyor, beyaz şarap kadehlerimizde buz küpleri tıkırdıyor ve garsonlar sessizce sağa sola sos kâseleri ile dumanı tüten tabaklar taşıyorlardı.

Maaşlar, yevmiyeler ve tehlike/rahatsızlık ikramiyeleri, kurumsallaşmış yardım sektöründe çalışmayı hayli cazip kılıyor. "İnsani yardım bölgelerinde" restoranlar, squash odaları, tenis ve golf sahaları sıklıkla destekleniyor ve bombalanmış okul ve hastanelerden önce işlerlik kazandırılıyor. Dörtte üçü hâlâ asilerin denetiminde olan ve nüfusun çoğunluğunun korku içinde amaçsızca dolaştığı Sierra Leone'de, insani yardım çalışanları başkent Freetown'ın silahlarla taranmış çimen ve çakılları üzerinde yine de raketlerini ve golf sopalarını savurabiliyordu.

Barış anlaşmasının imzalanmasından bir yıl sonra, 2002 yılının yaz aylarıydı. Menüde fiyatı 15 dolara karşılık gelen kırk beş bin leoneye bifttek yedik. Solumda oturan UNICEF temsilcisi, bu rakamın bize servis yapan garsonların aylık maaşlarının yarısı olduğunu söyledi.

WHO temsilcisi, “Eğer bu yemek bizim aylık gelirimizin yarısına mal olsaydı, gelen hesap şarap hariç adam başı en az beş bin euro olacaktı,” diye hesap yaptı.

Restoranda, aslında çevredeki her yerde garsonların dışındaki tek Afrikalılar, orada yemek yiyen yardım ekipleri için çalışan şoförlerdi. Sabırla dışarıda bekliyorlardı. Arada sırada patronlarından biri onlara yemeklerinden artanları paket yaptırıp gönderiyordu. Yardım programlarına katılanların çok küçük bir azınlığı yerli halktandı ve bunlar da genellikle tercümanlar, bebek bakıcıları ve şoförlerdi. Uluslararası yardım örgütlerinin analiz ve politika yapma düzeylerinde ise, ezici çoğunluk beyaz Batılılardaydı. Freetown’daki Sierra Leoneliler, kural olarak beyaz yardım çalışanlarına pek yaklaşılamazlardı bile. Beyaz camianın evlerinin, bürolarının, otel, kulüp ve restoranlarının kapılarında, istenmeyen yerel halkı oralardan uzaklaştırmak üzere elleri coplu, bazen de silahlı nöbetçiler bekliyordu.

Dolu dolu tam üç yıl boyunca Sierra Leone, uluslararası bağışçıların ve bağışlanan dolarlardan kişi başına en yüksek miktarı alan insani yardım örgütlerinin favorisiydi. Çok kısa bir süre önce BM Kalkınma Programı’nın (UNPD) Sierra Leone’yi yine dünyanın en yoksul ülkesi ilan ettiğinden beri, bütün o paraların nereye gittiği kafamı kurcalıyordu.

Birlikte yemek yediğim masa arkadaşlarıma, “İnsanlar burada nasıl hayatta kalıyor?” diye sordum. Yanıtlarını duymak için sabırsızlanıyordum. Ne de olsa yardım sektörünün tepesindekilerle oturuyordum: bağışçılar, bağışçıların danışmanları ve uluslararası STK’ların üst düzey yöneticileri.

Gözlerinde “Bir fikri olan?” ifadesiyle birbirlerine baktılar.

Sonra hepsi birden neşeyle kahkahalara boğuldu. “Juju!” diye ahenkle bağırdılar—büyü yapıyor gibiydiler.

“Hadi, bir şişe daha şarap açalım çocuklar,” diye bağırdı Avrupa Komisyonu delegesi, keyifli samatayı bastıran sesiyle...

Savaşların paramparça ettiği, krizlerin vurduğu ülkelere giden insani yardım camiası, tatile çıkmış uluslararası jet sosyete gibi görünmekten rahatsız olmuyor. Land Cruiser'larını savaşın harap ettiği şehirlerde her gece restoranların, barların ve diskoların önüne üç şerit halinde park ediyorlar. Yardım çalışanlarının gittiği her yerde fuhuş hemen artıyor. Bar sandalyelerinde kucaklarında yerli ergen kızlarla oturan bilimsel tarım uzmanları, milenyum hedefi uzmanları ya da toplumsal cinsiyet çalışması danışmanları gördüm. Gündüzleri çocuk askerler ve savaş yetimleri için emek harcayan ve geceleri de günün yorgunluğunu çocuk fahişelerin kollarında çıkaran yardım çalışanları tanıdım.

Bu kötü izlenimler sonu gelmeyen konferanslarla, her yere "business class" uçan üst düzey yöneticilerle ve hepsi birlikte aynı felakete koşan yardım çalışanları yüzünden kıpırdayamadığınız insani yardım bölgele-riyle-hiçbir sonuç alınmamasını bir yana bırakıyorum-daha da güçlendi. Bütün bunlar da, giderek daha çok Batılı vatandaşın neden kendilerinin daha iyi olacaklarını düşünüp kendi yardım örgütünü kurmaya karar verdiğini açıklamaya yardımcı oluyor. Bunlara da MONGO'lar "My Own NGO" (Benim Kendi Sivil Toplum Kuruluşum) deniyor. Kriz bölgele-rindeki sorunları, daha çok kendileri için çalışan ve hantal bürokrasi mahkûmu "gerçek" yardım çalışanlarından daha etkili, daha hızlı ve ucuza çözeceklerine inanan (en azından kendilerince) insanlardan oluş-an MONGO'lar, çok geniş bir muhalif hareket haline geldi.

Henri Dunant'ın 1859'da Solferino savaş alanında amatörce çabalar-larken izlediği "kadınların yardımcı komiteleri" ve "izole meraklılar", MONGO biçiminde yeniden doğuyorlardı. Bu gönüllülerin bilgi ve de-neyim yoksunluğunun doğrudan sonucu olarak Dunant, profesyonel bir yardım kuruluşu için lobicilik yaptı. Onun hayal ettiği Uluslararası Kızılhaç Komitesi gerçek oldu ama MONGO'lar da aynen kaldı ve ço-ğaldılar. Dunant'ın da fark ettiği gibi, her insan "bütün o çaresiz za-vallıların acısını biraz olsun hafifletmek için duyulan arzu"ya sahiptir.

MONGO'lar evlerindeki TV ekranlarında izledikleri insani felaket-lere yöneldiklerinde, kurumsal yardım örgütlerinin yine geç kaldıkları, "her zamanki gibi" yetersiz yardım malzemesi götürdükleri ve "oraya gittiklerinde Land Cruiser'larıyla yardım projelerinin yanından hızla geçmek veya yerel barlara gitmek dışında bir şey yapmadıkları" konu-

sunda tutkulu bir inançla harekete geçtiler. Yaptıkları hesaba göre her bir Land Cruiser'ın maliyeti, kabaca bir yetimhane inşasına yetecek miktardaydı ve yakıt deposunun tam dolumu için harcanan para yetimhaneyi bir yıl geçindirebilirdi.

Husumet karşılıklıdır. Geleneksel yardım örgütleri de onları “kov-boylar”, “küçük amatör Kızılhaçlar”, “felaket hayranları”, “fantezi örgütler” diyerek aşağılıyor. İnsani yardım bölgelerine geçişteki eşiğin çok alçak olduğundan yakınıyorlar. Ama aslında insani yardım, serbest bir piyasada yer alıyor, yani her isteyen orada tezgâh açabilir.

Kimin canı isterse bir örgüt kurup para toplamaya başlayabilir. Pek çok işyerinde, çalışanlar aylık maaşlarından küçük bir payı yardım kuruluşlarına bağışlıyor ve yerel yönetimler felaket bölgesinden bir köyü “evlat ediniyor”. Ev kadınlarından boşalan şişeleri süpermarket girişlerine bırakmaları isteniyor; briç kulüpleri ve korolar piyango, ikinci el satışlar ve eşya bağışı gibi şeyler düzenliyor.

ICRC'ye göre, “iyi niyetli ama gereksiz hediyelerin havaalanlarında ve nakliye merkezlerinde tıkanmalara yol açması”, bir kriz durumunda acil yardım sağlamaya çalışanların karşılaştığı en belirgin problemlerden. MONGO'lardan hemen hemen her felaket ve kriz bölgesine gelen standart malzemelerin aralarında, genellikle bozuk ya da farklı voltajda çalışan aletler gibi Batılı hastanelerin döküntüleri ve tarihi geçtikten sonra ilaç şirketlerinin ücretsiz verdiği ilaçlarla dolu konteynerler bulunuyor.

İkinci el oyuncak ve kullanılmış giysi gönderileri de en az bunlar kadar kaçınılmaz. Felaketten kurtulanların ömürleri boyunca yetecek kadar giysi verilmiş olduğu ya da kültürlerine uymadığı için istemedikleri giyecekler, Tsunami bölgesine giden yolların kenarlarına öbek öbek yığılmıştı. Tsunami kurbanları, kendilerine kasalarla gönderilen kışlık ceketler, kutup çadırları, incecik topuklu ayakkabılar, G-string külotlar ve Viagra paketleri karşısında daha da şaşırdılar. Bosnalılara, satış tarihi biraz geçmiş, bazılarına göre yine de kabul edilebilir Prozac sevkiyatı yapıldı. Agence France Press'in 20 Şubat 2005'te, “Yunan Ortodoks Kilise örgütü Solidarity, Sri Lanka'ya gönderilen yardım paketlerinde Noel Baba kıyafetleri, kürk paltolar ve minicik kadın iç çamaşırları olduğu şeklindeki suçlamaya yanıt olarak, tsunami kurbanlarına uygunsuz giysiler gönderilmiş olabileceğini itiraf etti. Solidarity, AFP'ye ‘dikkat-

sizlik sonucu gönüllülerin tamamen yararsız şeyler içeren birkaç paket gönderdiği göz ardı edilemez,' dedi."²

Aşırı bir şekilde şevke gelen MONGO'ların tropik bölgedeki felaketzedelere soğuktan deriyi koruma ilaçları ve açlıktan ölmekte olan Somalilere sindirim kolaylaştırıcı, zayıflatıcı ilaçlar ve elektrikli battaniler gönderdikleri bilinmekteydi. Bir gün, heyecanlı biri Goma yakınındaki kampların üzerinde uçan bir uçaktan yardım kasalarını aşağı atmıştı. Görgü tanıkları, Hutuların bu kasaların içinde diğer şeylerin yanı sıra kayak eldivenleri ve bozulmuş peynir bulduklarını söyledi.

Kosova'da 1999 yılında düzinelerce yabancı yardım örgütü, sokaklarda karşılaştıkları her Kosovalıya, onların istemesini beklemeden yiyecek, giyecek ve ilaç sundular. Kamboçyalı mültecilere gönderilen yiyecekler o kadar bayattı ki, San Francisco'da bir hayvanat bahçesi müdürü onların hayvanlar için uygun olmadığı açıklamasını yaptı. Yeni Zelandalı bir üretici, Kenyalı çocuklara konserve köpek maması gönderdi. Kenya hükümetinin bir sözcüsü, "Çocuklar aç, ama o kadar da değil," diyerek hediyeği geri gönderdi.³

MONGO'lar, geleneksel yardım örgütlerinin de hataları, büyük hataları olduğu gerekçesiyle eleştirileri dikkate almıyor. Bir keresinde Avrupa Komisyonu, Afrika'ya radyoaktif kirlilik izleri olan yiyecek yardımı göndermişti.

Bazı MONGO'lar da malzeme yerine kendileri gidiyor. Hedefe ulaşır ulaşmaz bir araba kiralayıp kendi örgütünü tanıtan bir çıkartma yapıyor ve piyasaya giriyorlar. İhtiyaçları olan tek belge turist vizesi; merkezi hükümetin zayıfladığı ya da mevcut olmadığı ülkelerde buna bile gerek kalmıyor.

Bill Clinton, 2007 tarihli *Giving: How Each of Us Can Change the World* başlıklı kitabında, "kendilerini iyi bir amaca adanmış birey sayısındaki patlama" konusunda yazıyor. Bu patlamayı "hayırseverlik işlerinin benzersiz bir şekilde demokratikleşmesi" olarak tanımlarken, savaş ve doğal afetler sonucu acı çekenlerin kaderlerine televizyon ve internet sayesinde daha çok aşina olduğumuz gerçeğine atıfta bulunuyor.⁴ İster özel girişim olsun, ister kilise projeleri veya vakıflar ve dernekler olsun,

mevcut MONGO sayısı hakkında kimsenin tam bir fikri yok. Tsunami bölgesi, kendiliğinden gelişen girişimlerin ağırlığı altında kelimenin tam anlamıyla çöktü. Ocak 2005'te Google'a "tsunami" ve "bağış" yazan herkesin önüne altmış binden fazla MONGO web sitesi seçeneği açılıyordu ve bunların çok büyük bir çoğunluğu yepyeni örgütlenmelerdi.

Hollanda'da bugüne kadar on altı binin üzerinde hayır kuruluşu tescillendi, ama bu bize doğru sayıyı vermekten çok uzak olduğu gibi, kayıt yaptırmak zorunlu olmadığı için afet bölgelerinde faal olan gerçek MONGO sayısını da göstermiyor. Bireysel yardım çalışmaları bugünlerde İngiltere'de, İskandinavya'da ve Avustralya'da çok moda. Ülkelerin en cömerti olan ABD'de, Vergi Dairesi günde ortalama 83 hayır kuruluşuna vergi muafiyeti uyguluyor ve bugüne kadar 150.000'in üzerinde kuruluş tescillendi.

Paralar bitince MONGO'lar evlerine dönüyor ama örgütlerini genellikle dağıtmıyorlar ve acılar bittikten çok sonra da mevcudiyetlerini sürdürüyorlar. 1989'da devrim sonrası Romanya'ya yetimhaneler için malzeme konvoyları gönderen MONGO'lar, 1994-1995'te Bosna'da yeniden ortaya çıktı. Bazıları on yıl sonra Darfur'da tekrar görüldü. 1994-1995'te Goma'ya gelen MONGO'ların geçmişini inceleme girişimleri oluyor ve pek net bir şey gözükme de bazı ayrıntılar çoğunluğun 1989'da Doğu Avrupa'da iyi amaçlarla kurulmuş olduğuna ve gerek Afrika ile gerekse acil durum yardımıyla ilgili hiçbir deneyime sahip olmadıklarına işaret ediyor.⁵

Hollanda'nın Nijmegen kentindeki Radboud Üniversitesi'nin Uluslararası Kalkınma Konuları Merkezi'nden (CIDIN) Dr. Lau Schulpen, araştırma yapılmadığı için MONGO'ların kendi çalışmalarının etkileri hakkında hiçbir şey anlatamayacağını söylüyor. Gana ve Malavi'deki özel yardım girişimlerinin etkinliğini inceleyen Dr. Schulpen, kurumsal örgütlerden daha etkili çalıştıkları yönündeki iddiaların doğru kabul edilmemesi gerektiğine inanıyor. "Kendilerini genellikle belli bireylerin işleri nasıl idare ettiğini veya kimin kimle konuştuğunu bildiren basın bültenleriyle değerlendiriyorlar, ama etkinliklerinin uygulamada hedef grup için ne anlam ifade ettiğini söyleyemiyorlar."⁶

MONGO'lar, on gücündeki rüzgârların estiği ağır fırtınalar yüzünden bazı setlerin yıkıldığı 1953'teki büyük Hollanda su baskını afeti sırasında da aktifti. Yüzlerce kişi, anında Güney Hollanda'nın Brabant ve Zeeland bölgelerine hareket etti. Setlerin tekrar dikilmesine yardım etmek istediler ama sadece etkilenen bölgelerdeki karmaşaya katkıda bulunabildiler. Hollanda devlet televizyonunda *Andere Tijden* (Diğer Zamanlar) adlı program, afet yardımı çalışmalarıyla ilgili yürüttüğü araştırma sonucunda, yardımları koordine etmeye çalışan Hollanda Kızılhaçı ve ordunun, özel yardım girişimleri üzerinde hiçbir denetim kuramadıklarını bildirdi.

Setlerin yıkılmasından üç gün sonra 4 Şubat 1953'te, Kızılhaç çaresizce bir talepte bulundu: "Ülkedeki herkesten bir sonraki uyarıya kadar malzeme toplamayı acilen durdurmasını rica ediyoruz." Yığınlar halinde bağışlanan giysilerin depolanması, ayıklanması ve dağıtılması gerekecekti. Lahey'deki depolar doluluktan infilak etmek üzereydi.

Bir depo çalışanı, "bunun ciddi bir tehlike arz ettiğini" söyledi. "Çok fazla miktarda giyeceğin kapalı bir mekanda tutulması enfeksiyon riski taşıyabilir. Hepsi temiz değil ki!" Ancak eşya yağmuru azalacağına çoğaldı ve kısa süre sonra sınır dışından da malzemeler gelmeye başladı. İkinci el eşya dolu gemiler Rotterdam limanında boşaltıldı. Finlandiya'dan kereste, Jamaika'dan şeker, İsveç'ten battaniyeler, İsrail'den 6.000 kasa portakal, Almanya'dan 6.000 adet kokulu sabun, ABD'den 12.000 kilo örgü yünü, İran'dan pirinç, Irak'tan 1.000 kilo hurma ve dünyanın çeşitli yerlerinden gözlük çerçeveleri, el fenerleri, kovalar, dikenli teller, oyuncaklar, mumlar, çikolata, kum torbaları, el arabaları ve traktörler geldi.

Hem Hollanda Kızılhaçı hem de onun ana kuruluşu ICRC, bu su baskınından çok şey öğrendi. Bir daha asla kamuya eşya ve malzeme bağışı için çağrı yapmadılar. *Andere Tijden*, "On binlerce tepeleme ayak-kabı tekinin görüntüsü her zaman korkulu rüyaları oldu," diye bildirdi.⁷

Kendi-kendine yardım dünyası, geçmiş zaman rahiplerinin ruhu tarafından ele geçirildi. Özellikle ABD merkezli dini MONGO'lar, yardım sektörünün en hızlı büyüyenleridir. Afgan hükümeti durdurana kadar, Afganistan'a yiyeceklerle birlikte İncil dağıttılar.

Norveçli bir STK üyesi, 2005'te Sudan'da bana, "Nairobi'den Hartum'a giden uçakta bir grup Amerikalı Hristiyan gitarlı hippinin yanında oturdum. Bağlı oldukları kilise üç hafta Darfur'da 'umut' dağıtarak harcamaları için onlara para vermişti," diye anlattı.

Kriz yaşanan diğer Afrika ülkelerindeki kulübelerde, okullarda ve köy meydanlarında, dini MONGO'lar durmaksızın "yeniden-doğuş" kiliseleri inşa ederken Amerikan İncil Kuşağı'nın Pentakostal ve Baptist kiliselerinden kendini peygamber ilan edenler, Liberya ve Sierra Leone'de savaş sonrasında ahlakın yeniden canlandırılmasına katkıda bulunmak üzere kelimenin tam anlamıyla birbirlerinin ayaklarına dolanarak Batı Afrika'yı turluyordu. Freetown'daki futbol stadyumunu kiralamak isteyenlerin sayısı o kadar çoktu ki, bir bekleme listesi oluşmuştu; orada "gezgin selamet gösterileri" birbiri arkasından sergileniyor; inananlar şarkı söylüyor, dans ediyor ve onların dillerinde konuşuyordu. Pankartları, savaşta harabeye dönmüş sokakları aydınlatıyordu: "Sahnedeki İlahi Şifa" ve ölümden hayata geri dönüş dahil "Açıklanamayan Mucizeler" ile "Doğüstü Olaylar"daki "Kutsal Aydınlanmayı Yaşayın". Böylesi gösteriler yerli nüfus açısından boşa gitmedi. Koyu dindar olan yerliler, giriş parasını karşılayabildiklerinde haftada birkaç kez on binlerce kişilik akınlar halinde stadyuma koştular.

Ta Texas'tan Afrika'ya gelmiş olan elli küsur yaşındaki hayat dolu evangelist Billy Bob'a, "Yüzde yüzü zaten dindar olan bir ülkede neden İncil'i yayma [evangelizm] propagandası yapılıyor?" diye sordum.

Sarsılmaz bir kararlılıkla, "Çünkü Afrikalılar, hâlâ birbirinin kafasını parçalamayı Tanrı'nın onaylamadığını anlamıyorlar," diye yanıtladı.

Mercy Ships [Merhamet Gemileri], Texaslı bir dini liderin sahibi olduğu, yüzen hastanelere dönüştürülmüş emekli gezi teknelerinden oluşan bu küçük filo savaş bölgelerine "umut ve şifa" taşıyor. Freetown limanına demirlemiş olan bir Merhamet Gemisi'ne çıktım. Birinci sınıf kabul salonu, yıldız kenarlı kapıları ve mermer yer döşemesiyle hâlâ gösterişli duruyordu.

Gemideki doktorlar, sadece katarakt, şaşılık, tavşan dudak gibi sonrasında fazla bakım gerektirmeyen basit ameliyatlar yapıyorlar. Hastalar

anestezinin etkisinden kurtulduğunda tedavi devam ediyor: Uyanma odasının her bir stratejik noktasına yerleştirilmiş TV ekranları, tekrar tekrar İsa'nın hayatı hakkında bir film gösteriyor. Urdu dilinden Mandarin lehçesine, düzinelerce dil ve lehçede dublajlanmış *The Life of Jesus* [İsa'nın Hayatı], tüm dünyadaki evangelistlerin standart paketlerinin bir parçasını oluşturuyor. Bugün gemide Krio halkının dilindeki kopya gösteriliyor ama doktorlar yataklardan birinde Temne halkından bir hastanın yattığını birden fark edip video cihazına onun anlayacağı dildeki kopyayı duyarsızca yerleştiriveriyor.

Cerrahlardan biri inançla, "Tanrı da bizim yaptığımızı yapardı," diyor. Bazı Müslüman hastaların orada yatarken, kolunda hâlâ serumla din değiştirdiğini ekliyor sözlerine.

Endonezya'nın İslami eyaleti Aceh, ayaklanmanın ardından bir de tsunami felaketine uğradı ve "umut", bazen de "şifa" taşıyan MONGO'lar tarafından kuşatıldı. Ana akım Protestan ve Katolik örgütlerin yanı sıra Mormon MONGO'lar da faaliyete geçti ve Scientology Kilisesi de kurbanlara "irade gücüyle başarıma" şifa teknikleri uygulaması için canlı sarı renkli tişörtler giymiş gönüllüler gönderdi. Düzinelerle Batılı doktor, arka koltuklarında ilk yardım setleri, kiralık ciplerle yollara düşüp su altındaki köylerden geçtiler. Aceh sakinlerinden bazıları, kendinden öncekinin ne dediği, ne yaptığı veya ne ilaç yazdığı hakkında hiçbir fikri olmayan üç değişik doktor tarafından muayene edildiklerini anlattılar. MONGO doktorların birçoğu iyi işler yaptı ama yerel hastalık ve parazitler hakkında bilgisi olmayan bazıları da doğru olmayan teşhisler koydular.

ABD'de uygulama lisansına sahip olmadıkları işlemleri yapan bir grup Amerikalı tıp öğrencisinden oluşan bir MONGO, 2004'te Liberya mülteci kamplarında dolaşmıştı. Sonra bir de Sierra Leone'nin yerinden edilmişlerinin tepesine üşüşen *Feed My Lambs International* vardı.

Bu özel MONGO'nun kurucusu ve yöneticisi olan Kansaslı Lonny Houk, Savunma Bakanlığı'ndan emekli bir sağlık idarecisiydi. Misyonu ise şuydu: Savaş, açlık ya da AIDS ile karşılaşan kronik acılar içindeki insanlar nerede olurlarsa olsunlar oraya gitmek ve İsa'nın yapacağını yapmak. Öyküsünü anlatmaktan memnuniyet duyuyordu. 1995'te emekli olduğunda, hayatta bir amaçtan başka her şeyi vardı.

“O zaman İsa’yı düşündüm. Peter’e ‘Beni seviyor musun?’ diye sormuştu. Peter, ‘Evet efendimiz,’ dedi. ‘Sevdiğimi biliyorsunuz.’ İsa da Peter’e, ‘Kuzularımı besle,’ dedi.”

Gazetede Sierra Leone’deki savaş hakkında haberler okuduğunda, aile bireyleri ve arkadaşları arasında para toplayarak Freetown’a uçtu. Ben ona rastladığımda oraya üçüncü geliyordu. Bana gururla, *Kansas City Star*’da yer almış bir önceki misyonuyla ilgili altı bölümlük diziyi içeren bir tomar gazete kesliğini gösterdi.⁸ Gazetedeki dizi yazı, Kansas City’nin bir banliyösündeki bir mutfak masası üzerindeki fotoğraflara eğilmiş olan Houk ve bazı arkadaşlarının toplantısıyla başlıyor.

Lonny, Dan’a bir fotoğraf uzatırken “Şu çocuğa bak,” diyor. “Kafasını palayla parçalamışlar. Beyninin titrediğini görebilirsin.”

Houk, Walmart’tan alınmış tek kullanımlık fotoğraf makinesini kullanarak, ülkedeki iç savaşın kurbanları olup bugün mülteci kamp ve köylerinde yaşayan iki yüzün üzerinde insanın yaralarının fotoğrafını çekmişti.

“Dan, ‘Vah vah, Lonny,’ dedi.” Dan, Houk ile bir önceki Sierra Leone seferine katılmıştı, bir sonrakine de katılacaktı. “Tıbbi görevleri hobi edinmiş ve bu onun için tüm dünyadaki ‘devasa yoksulluk cephesiyle’ mücadelenin bir yolu,” diye yazıyor *Kansas City Star*. Montana’daki bir İncil kampının müdürü olan Tom, Alabama’dan ortopedi cerrahı Carl, “yaralı dizleri ve akan burunları tedaviye alışkın” bir ilkokul hemşiresi olan Marsha ve Jan da onlara katılıyor. Tıpkı Marsha gibi Jan da daha önce yurtdışına hiç seyahat etmemiş. Ekibin yedinci elemanı da yine bir hemşire olan Sarah.

Turist vizeleriyle seyahat ediyorlar. Yola çıkmadan önce Houk’tan gelen son direktif: “Duygularınızı geride bırakın. Düşünmeyin.”

Çalış, dua et, yemek ye, yine dua et, uyku, kalk, dua et, yine çalış; düzinelerce insanın her biriyle ilgilen. Ekip ülkede sadece bir hafta geçirecek ve Freetown’dan sınır çizgisinin arkasındaki Bo’ya geçmeleri gerek. Orada da yardıma muhtaç insanlar var.

Okumaya devam ediyorum.

Sierra Leoneli birinin aracılığıyla ekibe verilen yirmiye yirmi boyutunda bir odada, kurşun yarası olan bir adamla bir uzvu kesilmiş biri

sedyelerde yatıyor. Carl ve Dan aynı anda ameliyat yapıyorlar. Omurgaya anestezi uyguluyorlar. Elektrik yok. Temiz hava yok. Su yok.

Dan gazetedeki yazıda “Su yoksa şişe sularından getirin buraya, onları kullanalım,” diyor.

Carl, “Kan basıncını ölçmemiz gerek. Stetoskopunuz var mı?” diye soruyor.

Hayır. Ekip getirmeyi unutmuş. Ancak kurşun yarası olan adamın ameliyatı başlamış durumda. Carl, yarayı parmaklarıyla deşiyor.

“Nabızdan bakın o zaman.”

Hastanın üzerine eğilen Dan, birden durumun komik yanını fark ediyor.

“Düşünün! Bir takım tuhaf beyaz adamlar gelmiş... Dilinizi konuşmıyor ve size uyuşturucu veriyor. Onları sedyelere yatırdığımızda kendilerini uzaylıların kaçırdığını düşünmüş olmalılar.”

Kıl testereye benzeyen, bir kulpun iki tırnağı arasına gerilmiş çelik bir tel ile hastanın bir parçasını kesmeye başlıyor. Kesilmiş uzvun kısıltılması gerekli. Testere sonunda tamamen içeri girene kadar kemik tozları havaya savruluyor. Ucunda bir parça et olan kare biçimli bir kemik parçası Sarah hemşirenin maskesine doğru uçup ahenkle salınarak yere düşüyor.

“Kan var mı?” diye soruyor Dan. Yazıda, Dan’ın AIDS’ten endişelendiği yazıyor.

“Maskede küçük bir damla,” diye yanıtlıyor Sarah. Dan, bir adım geri gidip üzerinde çalıştığı bacağa hayranlıkla bakıyor. “İyi bir kaval kemiğiymiş. Sert kemik.” Daha yakından bakıyor. “Bunu söylemekten hiç hoşlanmıyorum ama daha kısa olmalıydı.”

Bu arada ekibin lideri Houk da kalabalık mülteci kampı içinde süratle dolaşıp, “saniyeler içinde hastaları değerlendiriyor. Zaten Lonny, adrenalin yakıtı almış otomatik pilotta olduğundan çok hızlı.” Hemen ameliyata almazsa kim ölecek? Ameliyat olmadan kim biraz daha yaşayabilecek? Yazıyı okumaya devam ettikçe şaşkınlığı artıyor. Bunları kaleme alan muhabir, emekli bir sağlık idarecisini üstelik birkaç saniyede teşhiste bulunması için kimin ya da neyin yetkilendirdiğini açıklamıyor.

Freetown’dan arabayla iki saatlik bir mesafedeki Sierra Leone’nin ikinci kenti Bo’da bir dizi ameliyat programlanmış. Houk’un ekibi on-

lar için bir buçuk gün ayırmış. Gazetedeki tefrikanın ikinci bölümünde ekibin gerçekten uyumadan geçirdiği bir gecenin ardından kıl testereyi tekrar harekete geçirdiğini okuyorum.

Yorgunluk iyice bastırmış.

Bir anne, yedi günlük bebeğini tedavi etmesi için yalvararak ekibe uzatıyor. Bebeğin bacakları neredeyse tamamen geriye dönük; doğuştan bir bozukluk. Carl, sorunun kolayca halledilebileceğini düşünüyor. “Dan bu ilkel koşullarda bir bebeği uyuşturma konusunda pek rahat değil. Jan’ın da kuşkuvarı var. Öte yandan bebeğe bakınca kendini çaresiz hissediyor. Biz bir şey yapmazsak bu bebeğe hiç kimse yardım edemez diye düşünüyor. Hiç kimse.” Houk’un ekibi geldiğinde, Sierra Leone’de üç yüzün üzerinde uluslararası STK iş başındaydı ve bunların arasında da MSF ve ICRC gibi tıp devleri bulunuyordu. Belli ki Houk’un ekibi onlardan birine nasıl olduysa hiçbir yerde rastlamamayı başarmıştı.

İki saat sonra bebek ölmüş.

“Ameliyatla ilgili bir şeyi merak ediyorum,” dedi Dan. “Bacakların önce birini, sonra diğerini mi yapmalıydık? Bence ikisinin birden yapılması gerekiyordu.” Marsha: “Bebeğin bir geleceği yoktu. Biz ona bir şans verdik.”

Bebeğin annesi dışarıda, bir mango ağacının altındaki tahta sıradan oturmuş bekliyordu. Bu olay ABD’de olsaydı, Houk’un doktorları apar topar bir tıbbi disiplin kurulunun önüne çıkarılırdı ama gazetede okuduklarıma göre burada, Afrika’da, mülteci kampındaki kulübesine dönmesi için anneye otobüs bileti parası ödendi ve bir sonraki kurban ameliyat masasına yatırıldı.

Gazetede yayınlanan yazı dizisi Missouri’deki kilise müdavimleri arasında o kadar çok destek gördü ki Houk, kurtarma çalışmalarını Darfur’u da içine alacak biçimde yaygınlaştırmayı düşünüyor.

Bunun iyi bir fikir olup olmadığını sorduğumda, eleştiriye karşı duruyor: “Bu son derece basit bir şey. Yardım çalışması, sadece isteyerek yapılan bir iş.”

Houk ve ekibinin aydınlatıcı ziyaretinden sonra, ofisleri Freetown’daki Amerikan elçiliğine çok yakın olan Amerikalı STK *World Hope International*, ameliyat sonrası kanamaları olan bazı hastaları kapılarında yatarken buldu. Ameliyatlar ücretsizdi ama anlaşılan bu paket,

ameliyat sonrası düzgün bir bakımı içermiyordu. Attıkları dikişlerin açıldığı ve enfeksiyonların ortaya çıktığı zaman ise Houk ve ekibi Kansas'a dönmüşdü bile. Kanamayı durdurması için bir hemşireyi görevlendiren *World Hope*'tan rahip Santiago Kanu, onu ziyaretim sırasında hâlâ çok öfkeliydi.

"Son derece büyük bir pervasızlık," diye niteledi olanları. "Ameliyat sonrası bakım yapıp yapamayacağımızı bize sorarken, 'Birkaç dikişi kontrol edin,' demişlerdi. Ama bütün bunlar için hiç para bırakmadılar. Bazı ameliyatlara, giderlerini kendimiz karşılayarak tekrar yapmak zorunda kaldık."

Tıpkı bir tekerlekli iskemle kullanıcısının kendisini kırmızı ışıktaki yolun karşısına geçirmeye çalışan hayırseverlerden korunma hakkı olması gibi, savaş bölgelerindeki kurbanların da çağrılmadan gelen ve en temel vasıflara bile sahip olmadan çalışmaya başlayan hayırseverlerden korunma hakları olduğunu düşünebilirsiniz. Ama bu hak hiçbir yerde verilmemiştir. Tam tersine, kalkınma işbirliği bakanlıkları ve geleneksel yardım örgütleri, amatörleri uzaklaştırmak yerine MONGO'ların getirdikleri projeleri desteklemeyi giderek daha fazla istiyor. Önde gelen yardım kuruluşlarının yıllık ve üç aylık raporlarında onlardan sıklıkla "uygulama ortakları" ve "yerel ortaklar" diye söz ediliyor. Büyük yardım kuruluşları, dolaylı olarak bağışçıların ve geleneksel yardım örgütlerinin de yararına olduğu için bu tür insani yardımların kamu desteğini artırmak üzere kendi kendine yardım eğilimine katkıda bulunuyor. MONGO'ların eleştirilmesi genel olarak zaten şu haliyle bile topa tutulmakta olan yardım sektörünü kötü etkileyeceği için, başarısızlıklar rapor edilmiyor.

MONGO'ların ziyaret ettiği ülkelerde yönetimler, özellikle de kriz ve savaş durumlarında iyi örgütlenmiş olmadığı için akın halinde gelen MONGO'lara tam olarak ne yapmaya geldiklerini bile sormuyorlar. 1995'te Ruanda'nın Tutsi idaresi kendisinin olumlu bir istisna olduğunu kanıtlamıştı. Soykırımdan bir yıl sonra, kim oldukları ve ne yaptıkları konusunda hiçbir net açıklamada bulunmayan elli MONGO'yu sınır dışı edebilecek kadar iyi örgütlenmişti.

BAĞIŞÇILARIN GÖZDELERİ

Birisi Voltaire'e hayatın çok zor olmasından yakındı. Voltaire, "Neyle karşılaştırıldığında?" diye sordu.

Sierra Leone'nin iç savaş sırasında asiler ve askerler tarafından uzuvları kesilmiş insanların kampı, Freetown'ın ortasında, okyanusa giden trafiği yoğun iki şeritli caddenin hemen yanındaydı. Murray Town Kampı, Freetown'ın aşırı kalabalık tepelerinden birinin yamacına kurulmuştu. İnce ağaç gövdelerinin üzerine gerilmiş UNHCR tenteleriyle yapılmış kulübelerde, bazılarının yakınlarıyla birlikte sayıları toplam 560'ı bulan, uzuvları kesilmiş 226 insan yaşıyordu. Tencerelerini ovdukları, kendilerini ve çocuklarını yıkadıkları tulumbalardan, caddeye sürekli olarak sabunlu sular sızıyordu ve kampı çevreleyen çelik tellere yikanmış çamaşırlar asılıydı.

Girişte, yardım örgütlerinin logolarını taşıyan ilan tahtalarının çakılmış olduğu direklerden neredeyse bir orman oluşmuştu: Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF), CAUSE Kanada, World Hope International, UNICEF ve tanımadığım diğerleri... Kimisi koltuk değnekli, kimisi boş gömlek kolu uçuşan ya da kulak veya dudakları olmayan kamp sakinleri, işaretlerin arasında can sıkıntısı içinde dolanıyordu. Bazıları plastik paketi açılmamış UNHCR tentelerini on dolar karşılığında gelip geçenlere satmaya çalışıyordu. Ama çoğunluk boş bakışlarla gelip geçen arabalara, kamyonlara, harap minibüslere, sokak köpeklerine ve ağır ağır yürüyen yayalara bakıyordu.

Çok aşağılarda kalan okyanus manzarası, yemek pişirmek için yakılan düzinelerce ateşin dumanıyla belirsizleşmişti. Kampın üst tarafında bulunan villaların sakinleri, uzuvları kesilmiş bu insanların bir an önce oradan gitmesini tercih ederdi. Uluslararası STK'lardan biri zaten kurbanlar için şehrin kıyısında yepyeni bir mahalle kurmayı önermişti. Sebzelerini yetiştirebilecekleri bahçeleri olan küçük gerçek evlerde yaşayacaklardı. Tekerlekli iskemle kullananlar özellikle asfaltlanmış yollardan kapılarına kadar gidebilecekti. Oysa Murray Town Kampı'nın kulübeler arasındaki geçitleri çok dardı ve arazi hem meyilli hem de çok çamurluydu, o yüzden bu insanlar iskemlelerini kamp girişinin yakınında yol üzerine bırakıp oradan kulübelerine ya sıçrayarak ya da yerde sürünerek gidebiliyordu.

Kamp kalabalık, pis ve engelli insanlar için uygun olmaktan uzaktı ama onlar, savaş sırasında asilerin banliyölere saldırısından korktukları ve barış geldikten sonra da yabancı gazetecilerin, bağışçıların ve yardım kuruluşlarının kendilerini Murray Town Kampı'nda bulmaları kolay olduğu için buradan gitmek istemediler. Bu tür ziyaretçiler istese de kamptan uzak kalamazdı. Uzuvları kesilmiş insanlar, Sierra Leone iç savaşının ikonlarıydı. Yabancı yardım kuruluşları, Batı Afrika'daki bütün savaş kurbanları içinde en çok onlarla ilişkilendirilmek için çaba harcadılar.

Sierra Leoneliler birbirlerine yaptıklarıyla ilgili olarak, "Tanrıyı elimize geçirseydik onun da ellerini keserdik," dediler. Ama bu, geç kalmış bir idrakti. İç savaş sırasında (1991-2001) çoğunluğu sivil olan tahmini iki yüz bin kişi öldürülmüştü. On bir yıl süren bu cinnet süresince, çatışmaya katılan bütün taraflar (hükümet güçleri, asiler ve hükümet yanlısı milisler) tecavüz, yağma, kundakçılık, cinayet ve sakatlama faaliyetlerinden dudak uçuklatacak kadar zevk aldılar.

İlk birkaç yıl boyunca orada neler olduğu hakkında dış dünyanın pek bilgisi olmadı. Şiddet esas olarak, savaş öncesi bile (birkaç elmas tüccarı dışında) yabancılara pek bir şey vaat etmeyen kırsal alanda cereyan etmekteydi. Ancak kırsalın dışına çıkan elleri, kolları, ayakları, bacakları, dilleri, dudakları ya da kulakları pala ve baltalarla doğranmış

insanların sayısı artınca bir BM önergesi çıkarıldı ve bunu Batı Afrika barış gücü ECOMOG'un (Economic Community of West African States Monitoring Group) müdahalesi izledi.

Köylerine baskın yapan isyancıların insanlara sunduğu seçenek, "Uzun kol mu, kısa kol mu?" şeklinde ifade edilmekteydi: Ampütasyon omuzdan mı bilekten mi olsun? Ama insanların genellikle vücutlarından hangi parçayı kaybedeceklerini görmek için beklemeleri gerekiyordu.

Tıbbi olmayan ampütasyondan mustarip tahmini dört bin kişinin en az yarısı hemen hayatını kaybetti. Ya kan kaybından öldüler ya da yaralarının ateşli enfeksiyonuna direnemediler. Tahmini 1.600 kişi hayatta kaldı. Her şeye rağmen aşırı dindarlıklarını sürdüren Sierra Leonelilere göre, hayatta kalanların Tanrı'ya şükran duymaları gerekiyor ama ECOMOG barış gücü de bu krediden pay almayı hak ediyor. Kırıldaki devriyeleri sırasında uzuvları kesilmiş insanları bulan ve çoğunluğu Nijeryalı birliklerin yanlarında, onlara vermek için kan pıhtılaştırıcı ilaçlar, iyodin ve hatta bazen tetanos iğneleri bile bulunuyordu. Acı içindeki bu insanları pikaplarının arkasına doldurup Freetown'daki ağzına kadar dolu eski hastaneye taşıdılar. Bunların birkaç yüzü, tedavileri bittikten sonra aileleriyle birlikte şehirde kaldı çünkü köyleri isyancıların ele geçirdiği bölgedeydi. İşte, Murray Town Kampı onlar için inşa edildi.

Tüm dünyadan gazeteciler, çocuk yuvasındaki pit-bullar gibi uzuvları kesilmiş insanların hikâyesinin üzerine atıldılar. CNN ve *The New York Times*'tan Hollanda devlet televizyonuna ve *South China Morning Post*'a kadar hepsi Murray Town Kampı'nı bulmayı başardı. Kısmen medyanın ilgisi sonucu Sierra Leone, BM barış misyonundan en fazla yararlanan ülke ve (nüfus başına düşen dolar bazında) o sırada tüm dünyadaki en büyük insani yardım operasyonu haline geldi. Üç yüz civarında uluslararası STK, küçücük ülkeye doluştu. Özellikle uzuvları kesilmiş insanlara yardım için gitmemiş olan örgütler bile, bağış toplama kampanyalarında Murray Town Kampı'nda çekilmiş fotoğraflar kullandılar.

Freetown'daki uluslararası bir STK üyesi, "Para toplamak hiç bu zavallıların fotoğraflarıyla olduğu kadar kolay olmamıştı," dedi.

Murray Town Kampı'nda olan bitenden kâğıt üzerinde yerel idareler sorumluydu ama kamu personeli kampın yönetimini MSF Fransa'ya vermişti. Bu örgüt de kısa süre sonra, ne kamp sakinlerinden ne yardım çalışanlarından, hatta ne de hükümet temsilcilerinden saygı gördüğü için pes etti. MSF yöneticisi, yeni bir yardım projesine veya yeni bir kamera ekibine hayır dediğinde, belki küçük bir hediye karşılığında evet demeye yeltenen bir papaz, resmi görevli, kamp reisi ya da yardım örgütü her zaman oluyordu.

MSF Fransa, Sierra Leone sağlık bakanına gönderdiği istifa mektubunda, "Uzuvları kesilenlere yönelik uluslararası ilgi bizim beklentimizin çok üzerinde," diye yazdı. Mektupta, "uzuvları kesilenlerin kendileri de dahil olmak üzere", bu insanların propagandasının getirisine el koymak isteyenlerin "sonu gelmeyen gösterisi" anlatıldı. Ulusal ve uluslararası delegasyonlar, kendilerine uygun zamanlarda ve her türlü nedenle gelip gittiler. Bakanlar, yardım görüşmelerine katkı sağlamak üzere olası bağışçıları kampı ziyaret etmeleri için kışkırttı. Bazı uluslararası STK'lar uzuvları kesilmiş insanlarla çalışmadıkları halde, Sierra Leonelilerin çaresizliğini önemli bağlantılarına kanıtlamak üzere kamp turları düzenledi, bazı diplomatlar da sempatilerini sergilemek üzere kampa girip fotoğraf çekti.

MSF Fransa ayrıca, birçok "dini olsun olmasın hayırsever birey ve derneğin, bazen birbiriyle örtüşen projeleriyle (bu projeler çoğunlukla yardım toplamak için fotoğraf çekmek ve film yapmak dışında hiçbir amaca hizmet etmiyordu) kampa giriş izni almak için politikacıları kandırdığından" da yakındı.

Her bir kamp turu için değişmeyen *pièce de résistance*, asiler kolunu kestiğinde sadece üç aylık olan kız çocuğuydu. Her yabancı ziyaretçinin önünde annesi kızının giysi kolunu yukarı kıvrıyordu. Profesyonel bir çocuk yıldız gibi kolundan arta kalanı sergileyerek poz veren küçük çocuğun yüzü, ıstırabın resmi gibiydi.

Sonu gelmeyen ziyaretçi akını, MSF Fransa'nın kampta "insan onurunu koruma" görevini yerine getirememesi anlamını taşıyordu. Örgüt, doğacak sonuçların sorumluluğunu almayı reddetti. Mektupta, "Yalnızca ziyaretçi sayısı bile uzuvları kesilmiş kişilerin iyileşme sürecini tehlikeye atıyor," diye yazdılar.

Fransız STK *Handicap International* (HI) içinde medikal koordinatör olan ve misyon şefinin yerine bakan Hollandalı fizyoterapist Max Chevalier de MSF Fransa'nın deneyimlerini aynen yansıttı. "Bizim amacımız uzuvları eksilmiş kişileri normal yaşama döndürebilmek. Ama onların isteği bu değil. Protezlerini takmadan dramatik bir şekilde etrafta dolaşmayı tercih ediyorlar. Bağışçılar bunu istiyor ve fotoğrafçılarla TV kamera ekipleri bunun için onlara para veriyor."

Protezlerin takılmaması özellikle çocuklar için çok kötü bir şeydir. "Eğer çocuk kendisine söyleneni yapıp erken yaşta protezini takarsa doğru kaslarını geliştirir. Takmazsa kesik uzvun kökü yumuşar ve deformasyon gelişir. Ama fotoğrafçılar, vücutlarının bu şekli bozulmuş bölgelerini sergilemeleri için çocuklara bile para veriyorlar."

Diğer uluslararası STK'lardan hiçbiri MSF Fransa'nın kamp idareciliği görevini üstlenmeye cesaret edemedi. Böylece Murray Town Kampı, herkesin (basın, politikacılar, yardım çalışanları ve uzuvları kesilmiş bireyler) ne yapmak istiyorsa yaptığı, hayırseverlerin başıboş olduğu bir durumda kaldı.

Herkes kendinden sorumlu olduğundan, kampta kalan uzuvları kesilmiş insanlar arasında para ve ilgi için, hiçbir kısıtlamanın olmadığı bir savaş başladı. İki yıl boyunca, 2001'e kadar, beş yüz kadar kişi birlikte yaşamıştı. Sonra bir grup kamp sakini diğerlerinden ayrılmaya karar verdi. Kendilerine "gerçek" uzvu kesilmiş insanlar dediler; bunlar, isyancılar tarafından sakatlanmış olanlardı. Kendilerini, silahla yaralandıkları veya asilerin aletlerinin körlüğü nedeniyle deneyip kesemedikleri için kangrenleşen uzuvları doktorlar tarafından kesilmiş olup kendilerini "savaş yaralıları" diye tanımlayanlardan ayırmayı seçmişlerdi. Onların yaraları iltihaplandığı için sonunda ampütasyonu doktorlar tamamlamak zorunda kalmıştı. "Gerçek" sakatlar, kampa yağın bağışları en çok kendilerinin hak ettiğini düşünüyordu. Zaten para da onların hikâyelerine dayanan kampanya sayesinde gelmemiş miydi?

Gerçek sakatlarla savaş yaralıları arasındaki gerginlik, Gana Cumhurbaşkanı John Kufuor'un Ocak 2001'de kampı ziyaret etmesinden sonra doruğa ulaştı. Kufuor, nakit olarak 10 bin dolarlık bir bağışta bulundu. Gerçek sakatlar, bu parayı diğerleriyle paylaşmayı reddettiler. Aralarında büyük bir savaş çıktı ve gerçek sakatlar, savaş yaralılarını döverecek alt ettiler.

Chevalier, “Kelimenin tam anlamıyla koltuk değnekleri ve protezlerle birbirlerinin üzerine saldırdılar ve kesik uzuvlarının kökleriyle birbirlerine vurup tekmelediler,” diye anlattı.

Dövülerek yenilgiye uğrayan savaş yaralıları, bundan sonra şehrin bir ucundaki Grafton Savaş Yaralıları Kampı’nda, sahne ışıklarının dışında kalarak yaşamaya başladılar.

Ben oraya ilk kez ayak bastığımda Murray Town Kampı dört yıldır mevcudiyetini sürdürmekteydi ama yine de hâlâ günde ortalama üç-dört uluslararası delegasyonu ağırlıyordu. Destekçilerine orada yaptıkları konuşmaları dinletmek ve kendilerini para verirken göstermek üzere bunların yanlarında her zaman kamera ekipleri ve fotoğrafçılar bulunuyordu. Üç gün boyunca ziyaretçileri takip etmeye çalıştım. İlk not aldığım, kamp içinde dolaşırken gözyaşlarına boğulan, Advocates for Human Development Toward Self-Reliance in Sierra Leone [Sierra Leone’de Özgüvene Dayalı İnsani Gelişim Savunucuları] adlı uluslararası bir STK’nın Japon müdürü Mrs. Iki’nin geliyordu. Çekim yapan televizyon kameraları önünde, uzuvları kesilmiş şaşkın izleyicilere, Japonya’dan yardım getirmek için elinden geleni yapacağına söz verdi.

Onun ayrılışından hemen sonra, Virginia’daki bir Baptist kiliselerinden gönderilen kullanılmış giysi dolu bir kamyon kampa yanaştı. Adının Sherman Brown olduğu söylenen bir vaiz, kamyonun sürücü bölümünden inip, kapıda UNHCR tentelerini satan sakatlara Amerikan kiliselerinin kendilerine sempati duyduğunu ve onların da kendisi gibi hareket edeceklerini umduğunu söyledi. Giysileri kapının bir yanına yığın halinde bırakıp mültecileri Tanrı’ya inanmayı sürdürmeleri için yönlendirerek çekip gitti.

Bir sonraki ziyaretçi Sierra Leone’nin Ulusal Halk Birliği Partisi’nin lideri Dr. John Karefa-Smart’tı. Land Cruiser’ı ile küçük bir yerel gazeteci ordusunu da getirmişti. Kameralar çalışırken Smart, aracının bagajından beş adet yirmi beş kiloluk pirinç çuvalı indirdi.

Kendisini izleyen kamp sakinlerine, “Sizlere büyük bir sempati duyuyorum,” dedi. “Bu sempati, sizlerle aynı olmasa da benim de bir uzvumun eksik olmasından kaynaklanıyor; bu eksiklik küçük olsa da

bir doktor olarak kariyerimi kötü etkilemiştir.” İzleyen kalabalığa sağ elini salladı. Bu elin orta parmağı yoktu.

Ertesi sabah yerel radyo istasyonu Kiss FM’de, Etiyopya, Addis Ababa’dan seslenen Afrika Birliği’nin sakatlara çeyrek milyon dolar bağışlayacağını duydum. Aynı anda merkezi Almanya’da olan bir yardım kuruluşu, kampın kapısına ikinci el oyuncaklardan oluşan yükünü boşaltıyordu.

O gün öğleden sonra radikal bir Müslüman yardım örgütünün Murray Town Kampı’na geldiği haberi ortada dolaşmaya başladı. Bir kamp sakini bana, “Hamas,” dedi. Tesadüf müydü bilmiyorum ama o gün daha sonra kamp kapısına Jesus Alive 2000 [İsa Yaşıyor 2000] adlı bir Amerikan grubu tarafından birdenbire asılan bir afiş, sakatlar için bir İncil eğitimi toplantısını duyuruyordu.

Ertesi gün, New York’taki BM Güvenlik Konseyi’nin delegelerinden Hollandalı diplomat Peter van Walsum, yetkileri çerçevesinde kampa bir ziyaret gerçekleştirdi.

Murray Town Kampı’nı kendi ülkesindeki önemli bir turizm merkezine benzeterek, “Batı Afrika’nın Volendam’ı,” dedi. “Uzuvları kesilmiş insanları ziyaret etmek bir sirkin parçası olmak demek, ama bu ziyaret yapılmadığında da insanlar gerçekte Sierra Leone’ye gitmediğinizi söylüyorlar.” Sonunda, kampa bir-iki dakikalığına gelip dönmek üzere “kısacık” bir ziyaret yapmaya karar vermişti.

Max Chevalier de sonu gelmeyen ziyaretçi akınının kampın çevresinde araştırma yapmasını izlemişti. “Bazen, sakatlara peçete işleme ya da seramik kursu verme amacıyla Sierra Leone yoluna çıktıklarını bildiren e-postalar alıyoruz ama öğretmenler için kalacak yer bulunması gerek ve tabii katılımcılar için de. Düzenlemeyi biz yapabilir miymişiz? Kiliseler buraya ikinci el giysi veya yiyecek paketleri gönderdiklerini söylemek için bizi arıyorlar ve gelen şeyleri gümrükten bizim çekip dağıtımını yapmaya istekli olduğumuzdan da eminler. Bir sabah kampa geldiğim-de kapıda daha önce hiç görmediğim beyaz gömlekli adamlar buldum. Getirdikleri antibiyotikleri verip ortadan kayboldular. Kim olduklarını Allah bilir. Yakınlarda hastalarımın biri aşırı dozdan öldü. İlacı nereden bulduğu hâlâ bir muamma.”

O sırada Chevalier'nin telefonu çaldı. Bir Fransız gazeteci kampa geliyordu ve ondan uzuvları kesilmiş insanları filme çekerken kendisine rehberlik etmesini istiyordu.

“Beni dinleyin,” dedi Chevalier telefondakine. “Bu ülkede her bin çocuktan üç yüz üçü, beş yaşına gelmeden sıtmadan, ishalden ve anemiden ölüyor. Neden bunun filmini yapmıyorsunuz?”

Ama yok, ille de uzuvları kesilmiş insanlar olmalı.

“İşbirliği yapmayı reddedemem,” dedi sonra bana dönüp. “Uzuvları kesilmiş olanların medyada yer almasını reddetme hakkım yok.”

“Bir kamyon geldi,” diye sürdürdü hikâyesini. “Yükleme rampasını indirdi ve bir Amerikan rehabilitasyon kliniğinin istenmeyen yüzlerce protezi sokağa saçıldı. Onları getiren tipler sakatların nasıl olup da minnetle hıçkırarak yapay bacakların üzerine atıldıklarına çok şaşırdılar. Burada herkesin bir sürü protezi var. Sadece biz, biri kozmetik, diğeri işlevsel olmak üzere her birine iki adet verdik: Kozmetik olan görüntü ve moral için anlamlı çünkü gerçek el veya bacak gibi duruyor; ucu kancalı, kol gibi olan diğeri ise işlev görüyor ama o kadar cazip değil.”

Chevalier, Handicap International atölyesinin bir köşesinde yığın halinde duran yapay kol ve bacakları işaret etti. “Buraya heyecanlı bir Amerikalı kadın tarafından getirildiler. Olabildiğince kibar bir şekilde onlara ihtiyacımız olmadığını söyledim. Kendini hakarete uğramış hissetti ve ‘Buna siz mi karar vereceksiniz, falan filan,’ diye söylendi. Tamam, dedim, oraya koyun hepsini.”

Ve Amerikan ayakları, kolları ve bacakları hâlâ “orada” yığılı duruyorlar. Aslında tüm dünyanın gönlü bol insanların armağanı olan yapay uzuvlar, kampın her tarafında atıldıkları köşelerde karma karışık yığınlar oluşturuyor.

Protezler, bağış toplamayı kolaylaştıran en popüler hediyeler. İki uluslararası STK, Murray Town Kampı'nın ana protez tedarikçisi olmak için Handicap International ile rekabete girmişti. Kendileri de bazı uzuvlarını kaybetmiş olan Vietnam gazilerinin çalıştığı bir örgüt, insanların tokyo terlik giyebilmeleri için parmak arası ayırık olan yapay ayaklar üretebildikleri bir atölye kurdu. Amerikan örgütü World Hope International, HI tarafından verilenlerle aynı modelleri “daha hafif, daha rahat ve onarılması kolay” diye sundu. Program koordinatörü, uzuvla-

rı kesilmiş insanları World Hope protezlerini özellikle de film ekiple-ri kamptayken kullanmaya ikna etmek için, yapay kollarla birlikte kol saatleri de verdi. Ne kollar ne de saatler haber programlarında yer aldı, dolayısıyla World Hope kampanyayı geri çekti.

Kamptaki en son ve Chevalier'e göre en rahatsız edici pazarlama numarası, uzuvları kesilmiş insanlara herkes gibi yardım getirme fikrinden vazgeçip onun yerine sakatları yardıma götürmekti.

"Hemen hemen bütün çocuk hastalarım kimsenin adını sanını duymadığı yardım grupları tarafından kamp dışına götürülüyor. Bak." Chevalier kolunu gösterdi: Tüyleri diken dikendi. "Bu konuyu konuşurken hep böyle oluyorum."

Bu olay Eylül 2000'de başladı. "Kampta bir şeyler kaynıyordu. Hastalar fısıltıyla 'Amerika'ya gitmekten' bahsediyordu. Soruşturdum ama kimse bana bir şey söylemedi. Sakatlardan biri, 'Bir şey dersem gitmeme izin vermezler,' diye ağzından kaçırdı. Son derece sıkı bir gizlilik havası vardı," dedi Chevalier.

"Sonra, Freetown'daki Coca-Cola fabrikasının müdürü beni aradı. İş verdiği beş sakattan hiçbiri o sabah işe gitmemişti. Ben ne olup bittiğini biliyor muydum? Handicap International'ın gece bekçisi, isyancılara iki elini kaptırmış olan Jalloh da işe gelmemişti. Daha sonra, uzuvları kesilmiş otuz kadar kamp sakininin bir gün önce feribotla komşu Gine'de bulunan Conakry'ye gittiğini öğrendim. Amerika'nın kendileri gibilere vize vereceği şeklindeki söylentiler üzerine Amerikan elçiliği önünde bekliyorlardı."

Aynı hafta içinde, kendisinin New York'ta Gift of Limbs adlı grubun bağlantı elemanı olduğunu söyleyen bir Amerikalı, Chevalier'i ziyaret etti. Uzuvları kesilmiş olanlardan bazılarının Birleşik Devletler'e gidebileceğini doğruladı, ancak bunların çocuk olması gerekiyordu.

Adam Chevalier'e, "Gift of Limbs bu çocukları kurtaracak," dedi. Gururla çocuklar için çıkarılmış altı adet yepyeni pasaportu gösterdi. Altısı da Chevalier'nin hastasıydı.

Chevalier, çocukların neden Birleşik Devletler'e gitmesi gerektiğini sordu.

Amerikalı, "Çünkü orada protezleri olacak," diye yanıtladı.

Chevalier, "Ama onların zaten protezleri var," dedi.

Amerikalı önce şaşırmış, sonra da kuşkulanmış gibi göründü. “Çocuklar, olmadığını söylüyor.”

“Çocuklar, yabancılara her zaman protezleri olmadığını, ayrıca kimsenin onlara bakmadığını ve haftalardır ağızlarına bir şey girmediğini de söylüyor,” diye kükredi Chevalier. “Size hiçbir şeyleri olmadığını söylüyorlar, çünkü aksini söylerlerse onlara bir şey veremeyeceğinizi biliyorlar. Gidin ve kulübelerin içine bakın,” diye önerdi. “Orada protezleri göreceksiniz. Biliyorum, çünkü onları çocuklar için biz kendimiz yaptık! Ama etrafta beyazlar olduğunda onları takmak istemiyorlar.”

“Ayrıca,” diye devam etti Chevalier kendisini iyice kaptırarak, “bütün çocukların bir şekli olduğunu da fark etmiş olmanız gerek.” Kastettiği “şekil”, protezin uydurulabilmesi için cerrahi olarak şekil verilmiş olan kayıp uzvun köküydü.

Amerikalı önce Chevalier’e dilini yutmuş gibi şaşkın baktı ama sonra hızla kendini toparladı. “Amerika’da onlar için yapacağımız protezler sizin burada ürettiklerinizden daha iyi olacak. Modern ve en son ileri teknoloji ürünleri olacak.”

Chevalier, adama amputasyon sonrası tedavilerin yıllar aldığını anlatmaya çalıştı. Büyüme çağındaki çocukların kayıp uzuv kökleri her altı ayda bir ölçülüp protezler buna göre ayarlanmalıydı. Kemikler, büyümeye devam ettiği için tekrar amputasyon gerekebilirdi. Tedavinin, çocuk tam erişkin olana kadar devam etmesi gerekirdi.

Chevalier, “Çocuklara ileri teknoloji ürünü protezler verilirse kendilerini Sierra Leone’de takip etmek mümkün olamayacak. Burada hiç kimse ileri teknoloji uygulamıyor. Sierra Leone’deki yapay uzuv üreticilerinin bunun için ne bilgisi ne de malzemesi var. Yoksa siz her altı ayda bir buraya gelecek ve onları takip edilmeleri için Amerika’ya mı götüreceksiniz?” diye sormuştu. “Ama kendisi Amerika’ya gidilecek olan uçağın kalkış saati dışında hiçbir şey bilmiyordu. Bütün hazırlıkları son derece sıkı bir gizlilik içinde yapmıştı ve çocukların gidişini hiçbir şey engelleyemezdi. Ben karşı çıkmayı sürdürünce de, ‘Sizin onlara veremeyeceğiniz bir şey verdiğimiz için bizi kıskanıyorsunuz,’ dedi.”

Gift of Limbs ile bu ilk temastan altı gün sonra yaşları dört ile on beş arasında değişen seçilmiş çocukların kamptan ayrıldığı fark edildi.

“Gift of Limbs, benden çocukların tıbbi kayıtlarını bile istemedi. Bu çocukların kayıp kollarının dışında bir sürü sorunu vardı. Protezler tedavinin en basit yanıydı. Şiddetli travmalar yaşamışlardı; aile bireylerini kaybetmişler, bazıları tecavüze uğramıştı. Bunların hepsi kayıtlarında yer alıyordu. Telefon edip belgeleri New York’a göndermeyi teklif ettim ama bana hiçbir yanıt vermediler,” diye anlattı Chevalier.

Haftalar sonra, Amerikalı bir meslektaşı ona bir *The New York Times* makalesi faksladı. “Çocuklar New York’a gittiklerinde havaalanında TV kameralarından oluşan bir ordu ve hiçkırarak onlar için vize alınmasını sağladığını gururla açıklayan bir Demokrat senatör tarafından karşılanmıştı. Fark ettim ki, o sırada Amerika’da seçim yapılacaktı.”

Gift of Limbs’ten sonra kampa Sam Simpson adında bir adam geldi. American Bible Belt’te [Amerikan İncil Kuşağı] yer alan örgütü üç çocuk aldı: Murray Town Kampı’nda Chevalier’nin hastalarından biri olan Fatmata ve Grafton Savaş Yaralıları Kampı’ndan iki çocuk.

“Yine her şey büyük bir gizlilikle yapıldı,” dedi Chevalier.

Sam Simpson, bir Amerikan gazetesinde Fatmata’nın fotoğrafını görmüştü. Haberde on bir yaşındaki kızın isyancıların eline nasıl düştüğü anlatılıyordu. İki kolu da gitmişti.

Simpson bana, “Onu aramak üzere hemen Sierra Leone’ye geldim,” dedi. Ben kendisine Freetown’da rastladığımda bu onun ülkeye üçüncü ziyaretiydi.

“Sonunda onu buldum. Şehir merkezinde büyük bir pamuk ağacının altında kolundan arta kalmış küçücük parçayı uzatarak dileniyordu. Arabamı yanında durdurup ona dedim ki, ‘Acıların artık bitti. Benimle Amerika’ya geliyorsun,’ dedim.”

Simpson’un açıklamasına göre kızın Amerika’ya gitmek istemesinin nedeni, “protezlerinin olmamasıydı. Bu ülkedeki bütün o zengin yardım örgütleri ve hiç kimse onun için bir şey yapmamıştı.”

O sırada Fatmata’dan sorumlu yardım koordinatörü Chevalier’di.

“Kesinlikle protezleri vardı,” dedi. “İki tane. Onları biz yaptık, ama kendisi gururlu bir ergendi. Onların çirkin olduğunu düşünüp sakladı.”

Simpson’a geri dönüp aktardım. “Eh, evet, ucunda kanca olanlardan

bir tane var ama onun korkunç olduğunu düşünüyor. Çok ayıp, değil mi? Bu ülkede o kadar zengin STK'lar var ve ona verebildikleri sadece o ucuz kancalar.”

Simpson, ABD'ye giderken Fatmata'nın o sırada on iki yaşında olan arkadaşı Sophia'yı da yanlarında götürdü.

“O pamuk ağacının altında birlikte oturmuş dileniyorlardı. Sophia'nın kolunda feci bir enfeksiyon vardı. Asiler keserken yarı yolda vazgeçmişlerdi. Freetown'da kimse onun için bir şey yapmıyordu. Bütün o zengin yardım çalışanları tehlike ödenekleri ve yevmiyeleriyle ilgili toplantılar düzenlemekle meşguldüler. Çocuk koluna sarılmış pis bandajla orada oturuyordu.”

Chevalier, bana Grafton Kampı'ndan olan Sophia'yı tanımadığını söyledi. “Ama bildiğim bir şey varsa o da Simpson'ın bu iki kızı uçakla Amerika'ya götürmek için harcadığı parayla güya pis bandajları olan düzinelerle çocuğun burada tedavisini yaptırabileceğidir.”

Simpson ise konuya farklı bakıyordu. “Yüzlerce zengin STK etrafta boş boş dolanacağına iki çocuğu evlerine götürseler Sierra Leone'deki her çocuğu kurtarmış olurlardı,” dedi dudak bükerek.

Simpson, Fatmata'nın tıbbi kayıtlarını istemedi. “Hiçbir kayıt yoktu,” diye ısrar etti. “Bu ülkede kimsenin tıbbi kaydı yok.”

“Boş laf!” dedi Chevalier. “Her bir hastanın tıbbi kayıtlarının ve onlara tahsis edilmiş doktorların varlığı, böyle bir adamın kendi küçük STK'sına bağış toplamak için İncil Kuşağı'nda anlattığı hikâyeye tabii ki uygun düşmeyeceğinden inkâr yolunu seçiyor!”

ABD'ye döndüğünde Simpson kızları evlat edindi. Ulusal yayınlar da haftada iki kez, yerel gazetelerde onlarca kez yer aldılar ve her türlü TV programına konuk oldular. Bazen konuşmacı olarak bir gün içinde üç kez davet aldılar.

“Bu talepleri olabildiğince sık olumlu yanıtlıyorum,” dedi Simpson. “Afrika'ya yardım edilmeli ve benim kızlarım bunun aracıdır. Birçok tembel şişko Amerikalı, benim kızlarımın zavallı kollarını görünce silkinerek kendine geliyor.”

Fatmata ve Sophia'nın bazen kim bilir kaçınıcı kez gösteriye çıkmak istemediği oluyordu. Simpson gururla, “Ama sorumluluklarını biliyor ve ona göre davranıyorlar. Onları Sierra Leone'den buraya boş yere getirmedüğimin farkındalar,” dedi.

Fatmata'nın ABD'ye götürülüşünden sonra Chevalier öfkeyle, çocukların bu seyahati yapması için izin kâğıtlarını imzalamış olan Freetown'daki Toplumsal Refah, Cinsiyet ve Çocuk Sorunları Bakanlığına (Ministry of Social Welfare, Gender and Children's Affairs) gitti.

"Bakana, aileleri olmadan çocukların Amerika'ya gitmelerine izin veremeyeceklerini söyledim. 'O çocuklar zaten köklerinden kopmuştu,' diyerek beni ofisinden kovdu."

Gift of Limbs ile birlikte 2000 yılında New York'a giden altı çocuğa da en az Fatmata ile Sophia'ya olduğu kadar talep vardı. New York'a ayak bastıktan kısa bir süre sonra, Noel hediyesi olarak "kanlı elmas" vermeye karşı, ünlü mücevherci Tiffany's'in girişinde yapılan gösterilerde özel konuk olarak yer aldılar. WABC-TV kanalında Afrika-Amerika ilişkileriyle ilgili *Like It Is* adlı programa katıldılar ve New York'taki BM Genel Kuruluna ve Washington'daki ABD Temsilciler Meclisi Afrika ve Küresel Sağlık Alt Komitesi'ne seslendiler. Bu vesileyle *The Washington Post* şunları yazdı:

Altı çocuk, Washington'a eylül ayında geldiklerinde kötü beslenmiş ve yorgundular; kol ve bacaklarının yerlerinde bu uzuvların sadece kökleri vardı... Bugün çok farklılar ve geri dönmek istemiyorlar. Çocukların Brooklyn'in merkezinde protez kol ve bacaklarıyla, kendilerine bağışlanmış marka kot pantolonlar, ceketler ve spor ayakkabılarla hoplayıp oynadıkları söyleniyor... Makarnadan dondurmaya, istediklerini istedikleri kadar yiyebiliyorlar; Staten Island'da konforlu bir otelde kalıyor ve resmi olmayan bir eğitimin yanı sıra fizik tedavi, rehberlik ve YMCA'da her hafta yüzme dersi alıyorlar.¹

Muhabir, on yaşındaki Fatu'nun, evine gitmek isteyip istemediği sorulduğunda hayır dediğini kaydetmişti. "Ben burayı seviyorum, Sierra Leone'yi artık sevmiyorum."

New York'taki çocukların vizelerinin bitmesine az bir zaman kala, Gift of Limbs'in başkanı Carmine DeSantis, çocukların geri dönmelerine izin verilmeyeceğini açıkladı. Muhabirlere, "Onlar en azından şimdilik

geri gitmeyecek ve bizler de gücümüz yettiğinde onlar için doğru olanı yapmaya çalışacağız,” dedi. Uzuvarları kesilmiş çocukların sığınma başvurusunda bulunmak üzere bir avukat tutuldu. Bu çocukları evlerine almak isteyenlerin Gift of Limbs’in telefonlarını kilitlediğinden bahsetti. Sadece tek kolu olan dört yaşındaki minik Maminatu, sığınma hakkının savunusunda propaganda aracı olarak kullanıldı. *The New York Times*, Staten Island’da bin kişinin katıldığı bağış toplama pikniği sırasında küçük kızın Bill Clinton’ın kucağında otururken çekilen fotoğrafını bastı. Clinton, bu organizasyonu yapanlara “Siz bu çocuklara kol ve bacadan çok daha fazlasını verdiniz,” dedi.

Gift of Limbs’in pikniğe gelen destekçilerinden biri de, “Bu çocuklar Afrika’da yaşarken iki dilekleri vardı. Biri cennete, diğeri de Birleşik Devletler’e gitmekti,” dedi. Gift of Limbs’in DeSantis ile birlikte kurucusu olan Joe Mandarino, “Planımız, bütün grubun yerleştirilmesi, bu çocukların iyi aileler tarafından evlat edinilmesi,” diye ekledi.

Staten Island ve Brooklyn Rotary Kulüpleri, çocukların kalış masraflarını karşıladı. Çocukların hayatları orada tehlikeye gireceğinden Sierra Leone’ye dönmemeleri gerektiğine inandıklarını söylediler. Aldıkları bilgiye göre, tehlikenin kaynağı sadece asiler değildi; üzerlerindeki Amerikan giysileri, oyuncakları ve yeni güzel yapay uzuvarları nedeniyle, protezleri olmayan ya da daha kabalarına sahip olan Murray Town Kampı’ndaki diğerk sakatların da hedefi olacaktı.

“Ayrıca, diğerklerinin kıskançlığından kurtulsalar bile protezlerinin bakımı ve büyüdüklerinde ayarı için gerekli altyapı Freetown’da yok. Bu, bir Mercedes alıp balta girmemiş ormanda sürmeye çalışmak gibi bir şey.”

Clinton’ın kucağında oturan kızının fotoğrafının arkasına, adeta açıklayıcı bir yazı bulma umuduyla bakan Maminatu’nun babası, “Evlat edinme mi?” diye sordu kafası karışmış bir halde. Okuma yazması yoktu. Murray Town Kampı’nda, onun plastik kulübesi önünde boş Fanta kasaları üzerine oturmuştuk. Başım la onaylayıp, “Gift of Limbs, çocukları evlat edinmeleri için Amerikalı aileler arıyor. Gazetelerde yazıyor,” dedim.

Kızının evlat edinilmesine onay verdiğine dair bir belge imzalayıp imzalamadığını sordum. Bir an düşünüp, bir şeyin altına bir çarpı işa-

reti koymuş olduğunu hatırladı. Bakanlık kendisine, Maminatu'nun Amerika'ya gidebilmesi için bunun şart olduğunu söylemişti. Diğer ebeveynler de belgelerin altlarına çarpı koymuştu ama kendilerine bu belgelerin bir kopyası verilmemişti. Resmi görevli daha sonra gönderileceğini söylemişti.

Yine Murray Town Kampı'nda yaşayan Fatmata'nın babası da, kızını Sam Simpson'un evlat edinmesiyle ilgili bir kâğıt imzalayıp imzalamadığını sorduğumda, aynı şekilde şaşırdı. O da yine bir yere bir çarpı koymuştu. Tek bildiği, Fatmata'nın yeni Amerikan kolları olduğuydu. Kendisine bir Amerikan gazetesinde çıkan bir yazıyı göndermişlerdi. Bir elbise askısına takılı plastik alışveriş torbasında saklıyordu. Onun yanındaki bir çiviye, Fatmata'nın hiç takmak istemediği kancalı protez asılmıştı. Gazetede çıkan bir fotoğrafta kızı, beyaz bir adamın yapay koluna gümüş rengi bir kolluk takışını ışıldayan gözlerle izliyordu. Resim altında, Fatmata'nın yeni kollarının pille çalıştığı yazıyordu. Onlarla "Tanrı'yı İsa'yı seviyorum" yazmıştı bile.

Fatmata, her birkaç ayda bir babasına telefon açıyor, kısa bir görüşme yapıyordu. Bunun için yakındaki kilisenin ofisini arıyordu.

"Yeni ebeveynleri olursa annesiyle ben nereye gideceğiz?" diye bana sordu babası. "Kampta sadece kendin ya da baktığın birinin uzuvları kesilmişse kalabilirsin. Bir daha aradığında Fatmata'ya bunu söyleyeceğim."

Savaş Yaralıları için Grafton Kampı'nda kalan Sophia'nın annesi de bir kâğıda çarpı çizmişti. Beyaz bir adam Sophia'yı alıp götürmüştü. Anne ona, doktor olup olmadığını sorduğunda de evet demişti.

Sophia'nın annesinin kulübesinden dışarı çıktığımda, komşulardan biri, soluk sarı renkli, eski bir elbise giymiş genç bir kadını işaret ederek, "Onun da çocuğunu aldılar," dedi. Ben içerideyken kapının dışında bir insan kalabalığı oluşmuştu.

Kadının oğlunun adı Mohamed Sesay'dı ve beyaz adamlar onu alıp götürdüklerinde altı yaşındaydı. Savaş sırasında asiler çocuğun kafasında çentikler açmışlardı. Komşu, yedi yaşlarında bir kızı çekip ortaya getirdi, "Böyle görünüyordu," dedi. Kızın kafası saçsızdı. Kafatasında derin çentik izleri vardı. Mohamed'in annesine oğlunu kimin götürdüğünü sordum. Bilmiyordu. "Kamp yöneticisi adamın adını yazmış ama sonra o kâğıdı kaybetmiş," dedi omzunu silkerek.

Ama Mohamed'i kimin götürdüğünü ben biliyordum: Sam Simpson, "onu yuvasına götürmüştü". Çocukları Amerika'ya götürürken öyle di-yordu: "Onları yuvalarına götürmek."

Mohamed'in kafasına aldığı darbelerden sonra yaşamasının mucize olduğu söyleniyordu ama Simpson onun bir tek nedenle hayatta kaldığını biliyordu. "Tanrı benim onu bulmamı istedi," demişti. Mohamed'in başındaki yaralar yüzünden uçak yolculuğu sırasında oluşabilecek hava basıncı değişiklikleri çocuk için tehlikeli olacaktı. "Ama geri döndüğümde, 'Kafasında delikler olan bir çocuk gördüm ve hiçbir şey yapmadım,' nasıl diyebilirdim ki?"

Mohamed'e seyahatte bir şey olmadı.

Etrafıma toplanan insanlar tedirgin olmaya başlamıştı. Beyaz bir kadının çocuk almaya Grafton Kampı'na geldiği söylentisi yayılmıştı. İnsanlar kalabalığın arasından çocuklarını iterek bana doğru uzatıyordu.

"Bunu götür," dedi birisi. Başka birileri, "Hayır, bunu al!" diye ba-ğırıyordu.

Murray Town Kampı'na döndüğümde Chevalier'den iki küçük has-tasının daha ortadan kaybolduğunu öğrendim. "Birisi onları havaalanı-nın giden yolcu bölümünde görmüş; kolları olmayan iki küçük çocuk, bıyıklı beyaz bir adamla birlikteymiş. Abidjan uçağını bekliyorlarmış. Adama kim olduğunu sormuşlar. O da kendisinin doktor olduğunu ve çocukları tedavi etmek üzere Amerika'ya götürdüğünü söylemiş."

Freetown'daki UNICEF sözcüsü Roisin de Burca, "Çocuklar burada ölümün eşliğinde değil ve yoksul olmaları onları ailelerinden ayırmak için bahane olamaz," dedi. Murray Town Kampı'ndan reşit olmayanla-rın götürülmesi çocuk hırsızlığına girmez mi diye sorduğumda, bun-dan tam emin olmadığını söyledi. "Her durumda zorla aileden ayırma sayılır. Çocuklar onlarla süt ve bal ülkesine gidebilir ama geride anne babalarını, kardeşlerini bırakmak zorunda kalıyorlar." Sierra Leone'deki çocukların yüzde 80'inin hiçbir yere kayıtlı olmadığını, bu yüzden de insan kaçakçılığı için kolay hedef haline geldiklerini sözlerine ekledi.

Freetown'daki Amerikan elçisi Joe Melrose'u görmeye gittim ve ABD'nin bu çocuklara neden vize verdiğini sordum. Kırılmamış saçları

ve kirli sakallı yanaklarıyla bana Kolombiyalı bir uyuşturucu satıcısıyla Michael Moore karışımı biri gibi göründü. Bana, Sierra Leoneliler için bütün vizelerin komşu ülke Gine'deki Amerikan Büyükelçiliği tarafından verildiğini söyledi. "Ben sadece Freetown'da başvuru sahiplerinin tıbbi durumu için bir ön tarama yapıyorum. Eğer varsa kayıtlara bakıyorum, yoksa çocukların fotoğraflarına bakıyorum. Yaralarının burada tedavi olamayacağı sonucuna varırsam o zaman tıbbi bir gereksinim ortaya çıkıyor ve Gine'deki elçiliğe vize verilmesini öneriyorum."

"Murray Town Kampı'ndaki çocuklar için tıbbi gereksinim söz konusu değil ama değil mi?" diye sordum.

"Doğru," dedi Melrose.

"O zaman neden onlara vize verilmesini önerdiniz?"

"Politik nedenlerden dolayı," diye yanıtladı. "Uzuvları kesilen çocuklar politikleştirildiler. Bir örnek vereyim: Daha geçenlerde Washington'daki Kongre üyelerinden biri ile yine telefonda idim, mağrur bir şekilde uzuvları kesilmiş bir grup çocuğun vizesiyle ilgili problemin ne olduğunu ona anlatmamı istedi. İlginçtir, bu vizelerin henüz başvurusu bile yoktu. Anladınız mı meseleyi?"

"Gazete manşetlerinden mi korkuyorsunuz? 'Melrose Uzuvları Kesilmiş Çocuklara Vize Vermeyi Reddetti. Onların Ölmesini mi İstiyor?'"

"Tabii ki," dedi Melrose.

"Bu çocukların Amerika'daki gelecekleri hakkında endişeli misiniz?"

"Hem de nasıl!" dedi.

"Çocuklar Amerika'ya geldikten sonra hızla büyüyor. Kurtlarından kurtulunca süratle gelişiyorlar. Fatmata ve Sophia artık sutyen takıyorlar," diye anlattı Simpson. Kızların Amerika'daki hayatı iyi gidiyordu ama onları yetiştirmek her zaman kolay olmamıştı.

"Başlangıçta küçük anlaşılmazlıkları vardı. Fatmata, daha güzel giysilere ve daha çok cep harçlığına hakkı olduğunu söylüyordu; çünkü baba, yani ben, onu aramaya gittiğimde Sophia'ya şans eseri rastlamıştım. Sophia buna kızıyordu ve Fatmata'nın gözlerini oymak istiyordu, o da Sophia'yı kollarının köküyle yere yıkıyordu."

Fatmata'nın şımarık bir velet olduğunu ilk itiraf eden Simpson oldu.

"Ne bekliyordunuz ki? Bir zamanlar uzuvları kesilmiş çocukların en tatlısıydı, asiler onu yakaladığında on bir yaşındaydı. Murray Town Kampı'na giren her fotoğrafçı, her film ekibi onu ölümsüzleştirdi. Herkes ona şeker, ilgi, para, ne istediye verdi çünkü son derece güzeldi ve aynı zamanda insanın içini parçalayıcı bir şekilde sakatlanmıştı."

Simpson'un daha sonra öğrendiğine göre Fatmata, Freetown'ın merkezinde de dilenerek epey para kazanmıştı. Kızlar İngilizceyi ilerlettikçe o da onların hayatı hakkında daha çok şey öğreniyordu.

Dolayısıyla şimdi eğer Fatmata istediği bir şeyi kendi yöntemiyle elde edemezse sinirlenip Simpson'a, "Keşke beni Sierra Leone'de bıraksaydın, çünkü orada istediğim gibi harcayacağım kendi param olacaktı," diye homurdanıyordu.

"Peki canım, diyorum. Biletini bugün alayım. Sen sadece bavulunu hazırla. O zaman geri adım atıyor."

Mahalle papazı için düzenli olarak küçük temizlik işleri yaparak her seferinde beş dolar kazanıyordu ve bir kuruşunu bile harcamamıştı. "İnsanların ona para ödemesini sağlamada çok iyi. Parasını biriktiriyor. Bir gün Sierra Leone'deki ailesi için bir ev yapmayı planlıyor."

Simpson bana kızların üzerinde ailelerine para ve hediye göndermeleri için çok fazla baskı olduğunu anlatıyor. "Bunları doğru yöne yönlendirmeye ya da boşa çıkarmaya çalışıyorum. Murray Town Kampı ile Grafton Kampı'ndaki muhbirlerimden kızların ailelerinin ne durumda olduklarını öğreniyorum; sonra kızlara, bakın diyorum, ailelerinizin size ellerini uzatmaları doğru değil. Anneleriniz yine hamile! Fatmata bunun aslında iyi bir şey olduğunu söyledi, çünkü on sekiz aylık olan kız kardeşi yeni ölmüştü. Doğru, diyorum, Murray Town Kampı'nda bir taş yığınının altında yatıyor. Bana mezarın bir fotoğrafını gönderdiler. Kız kardeşin, annen ona iyi bakamadığı için öldü. Annene kulübede bebekle ıslak olmayan bir yerde yatsınlar diye sünger bir yatak götürmüştük, hatırladın mı? Annen onu sattı. Bebek de öldü. Evet, diyor Fatmata, ama annem bir elbise istiyor. Ona son gönderdiğimiz elbiseyi de sattı ama canım, hatırlasana. Bu insanların böyle devam ederlerse hiçbir yere varamayacaklarını anlatıyorum ona."

Simpson bir süre sessiz kalıyor. Sonra ağzından baklayı çıkarıyor: "Bu kamp kapatılmalı ve insanlar da köylerine gönderilmeli! Üzerlerinden

çıkar sağlayacakları uzuvları kesilmiş aile üyeleri artık yanlarında olmadığına göre kendi kendilerine bakmaları gerek. Muz yetiştirsinler, maymunları vursunlar! Ama onlara ilişilmesin. Kampta bedava kalıyorlar, haftada iki kez erzakları veriliyor ve kızlarından elbise ve dolar göndermelerini istiyorlar. Peki Fatmata ne yapıyor? Ailesine mesajlar gönderiyor. ‘Sahip olduğum şeylerin tadını çıkaramıyorum, çünkü sizin acı çektiğinizi biliyorum,’ şeklinde şeyler yazıyor.”

Aşağı yukarı aynı dönemde insani yardım örgütlerine bilgi sağlayan bir web sitesi, bir Alman STK tarafından bağışçılara yapılan çarpıcı bir çağırımı yayınladı. Uzuvları kesilmiş yirmi beş Sierra Leoneli çocuğun yaşamlarını kurtaracak tedaviyi görmek için Almanya’ya gitmelerini sağlayacak uçak bileti parasının acilen bulunması gerekiyordu. Örgütün adı Christ End Time Movement International’dı.

“Gift of Limbs, Christ End Time... Yardım örgütlerine koymak üzere hayal edilebilecek en ürkütücü isimleri bulmak için sektörün meşguliyet alanlarına bakmanız gerek,” dedi Chevalier ürpererek.

Örgütün yazdığına göre yirmi beş çocuk önceden seçilmişti bile.

Bunu kendisine söylediğimde Chevalier, “Kamptaki son erişkin olmayanlar da gittiğine göre, tıbbi kayıtları tuvalete atıp sifonu çekmeye başlayabilirim,” dedi.

“Büyük miktardaki yardım paraları Batılı organizasyonlar arasında dolaşımında. En azından çocuklarımızı bize bırakın!” Bunu söyleyen Christ End Time Movement International’ın patronunu Freetown’da arayıp bulmuştum. Kendisinin, Sierra Leone’nin toplu taşıma hizmetleri Road Transport Authority’nin Müdürü Douglas Mead olduğu ortaya çıktı. Eğer örgütün işleri iyi giderse, bu görevinden istifa edip Almanya’ya giderek çocuklarla yaşayacağını anlattı.

Mead ile konuştuğum sırada ülkenin toplu taşıma sistemi dört aydır çalışmıyordu, çünkü personelin ücretini ödememişti. İnsanlar, Mead’i kurallara uyarak görevini yerine getirmesi konusunda uyarmaya cesaret edemiyordu, çünkü kendisi Sierra Leone Devlet Başkanı Ahmad

Tejan "Pa" Kabbah'ın anne tarafından birinci derecede kuzeniydi.

Mead, Christ End Time Movement International'ı otuz yıldır Berlin'de yaşamakta olan bir kuzeniyle birlikte kurmuştu. Hareketin ilk amacı, Alman halkı arasında dinsel bilinci geliştirmekti. "Ama bunun için bağış toplayamadığımızı gördük. Biz de kendimizi uzuvları kesilen çocuklara adadık ve böylece para da gelmeye başladı."

Dudaklarını yaladı ve bana doğru eğildi. "Bütün o Amerikalı örgütlerin bu çocuklarla neler yaptıklarını görünce kuzenimle birlikte dedik ki, 'Biz de yapabiliriz bunu, hatta daha da iyisini!'"

İki kuzen Amerikalıları tek bir hareketle pazardan atmaya karar verdi ve yirmi beş çocuğu birden alma talebinde bulundu. Bu daha başlangıçtı. Bağışçılarından yılda bir buçuk milyon dolar istedikleri projeleri, yılda yüz çocuğu kapsayacaktı. Kuzeni Berlin'de çocukları barındıracakları bir bina ararken, Douglas da Christ End Time Movement için uzuvları kesilmiş bütün çocukları "işaretlemek" üzere Toplumsal Refah, Cinsiyet ve Çocuk Sorunları Bakanlığından bir görevliyle Murray Town Kampı'na gitti.

"Bu yirmi beş çocuğu bizden başkası alamaz. En küçüğü beş yaşında. Gerçekten çok sevimli."

Kendisine çocukları seçerken kıstaslarının ne olduğunu sordum.

"Çocukların uzuvları kesilmiş olmalı ve on sekiz yaşından büyük olmamaları gerekiyor," diye yanıtladı.

"Diğerleri sizin organizasyonunuzu hiç duymamışlar," diye yokladım.

Umarsız bir şekilde, "Ben de onları duymadım," dedi. "Murray Town Kampı'nda ulaşabildiğim o yabancıların kimler olduğu hakkında hiçbir fikrim yok. Biz kendi hükümetimizle çalışıyoruz, yabancı STK'larla değil."

"Çocukların Berlin'e götürülmesindeki tıbbi gerekçe nedir?"

"Orada kendilerine protez verilecek."

"Onların protezleri zaten var."

"Olabilir. Ama bizimkiler daha iyi olacak."

"Ailelerini özlemeyecekler mi?"

"Hayır, hepsi yetim."

Kapıya doğru giderken, "Christ End Time' ne anlama geliyor?" diye sordum.

"Onu ben de merak ediyorum," dedi Mead. "Almancadan çeviri. Süreç içinde anlamı kayboldu."

Toplumsal Refah, Cinsiyet ve Çocuk Sorunları Bakanlığından sorumlu bakan Shirley Gbujama ile görüşmeye karar verdim.

“Çocuklar bana Shirley Teyze der. Bu çok güzel bir şey. ‘Teyzeciğim! Nasılsın teyzeciğim?’ diye gece yarısı bile telefon edip onların Amerika’ya gitmesine izin verdiğim için teşekkür ederler.”

Gbujama’yı bakanlığında buldum, üzerinde sıtmayla savaş programının reklamları olan tişört ve kasket vardı. Bir STK’nın promosyon partisinden yeni dönmüştü ve görüşme için yardımcısı Theresa Vamboi’yi yanında getirmişti. Vamboi kendisini, “Sierra Leone’nin çocukların korunmasından sorumlu, sosyal kalkınma başkan vekili,” olarak tanıttı.

“Tıbbi tedavileri bittikten sonra çocukların hepsi Sierra Leone’ye geri dönüyor,” dedi Gbujama, kendinden emin bir tavırla.

“Öyle mi? Gift of Limbs, çocukları iltica sürecine almak üzere bir avukat tuttu ama,” dedim.

Gbujama, “İlticacıyı nasıl tanımladığınıza bağlı,” diyerek beni rahatlatmaya çalıştı. “Kaçakların ilticası’ gibi mi? Bu çok anlamsız. Çocuklar benim iznimle gittiklerine göre kaçak olamazlar. Ama ‘tıbbi tedavi için kalma süresinin uzatılması’ gibi bir ‘iltica’ olabilir.”

“Çocukları evlat edinmek isteyen aileler aranıyor, ama örneğin Maminatu’nun babası kızının geri dönmesini istiyor,” dedim.

“Yok canım?” Şaşıran Gbujama masasında duran kâğıt yığınını karıştırmaya başladı. “Maminatu... Mami... Ama babası evlat edinilebileceğini gösteren belgeyi imzalamıştı, değil mi Theresa? Kontrol eder misin?”

Theresa Vamboi arkasına yaslanıp, ilgisizce, “Adam yalan söylüyor,” dedi. “Çocuğu geri istemiyor. Asiler geldiğinde karısına kaçmasını söylemiş ama kadın kaçmamış. Karısı öldürülüp çocuğun da uzuvları kesilince kendisi sorumluluktan kaçtı.”

Bakan, “Yine de belgeler düzenli olmalı Theresa. Yoksa başımız derde girer. Gidip şu izin formlarını bul!”

“Sonra,” diye mırıldandı Vamboi, eliyle havadaki bir sineği kovayarak.

“Şimdiye kadar çocuklar için kaç seyahat izni çıkardınız?”

Gbujama: “Altı.”

Vamboi: "Sekiz."

Gbujama: "Sekiz mi? Bir düşüneyim... Gift of Limbs dört aldı, sanırım."

"Altı," dedi Vamboi.

"Ve Sam Simpson üç aldı," dedim.

Gbujama: "Sam Simpson? Onu tanıyor muyum Theresa?"

Vamboi: "Evet."

Gbujama: "Peki neden bu çocuklar benim dosyamda yok?"

Vamboi: "Çünkü Amerika'ya gitmeden önce üçü de bir Sierra Leoneli tarafından evlat edinildiler. Bundan sonra bakanlığın izni gerekli olmadı."

Bakan öfkeyle sordu: "Evlat edinen Sierra Leoneli kimdi peki?"

"Kuzeniniz George."

Bu George'u ben de tanıyordum. Simpson'un yerli ortağıydı. Kendisiyle tanıştığımda bakanla olan mükemmel ilişkisinden söz ederek böbürlenmişti. "Shirley Teyze ben küçükken popoma şaplak bile atmıştır," demişti gururla.

Bakan ayağa kalktı. "Umarım bu kadardır canım. Saat yarım oldu bile," dedi.

"Son bir soru," dedim çabucak. Gbujama, elini kapı tokmağına koymuştu bile. "Christ End Time Movement sizce de çok fazla sayıda çocuk götürmüyor mu?"

"Kaç tane? Theresa?"

Vamboi: "Yirmi beş."

Gbujama: "O kadar çok mu?"

"Her şey yasal. Seçmelerine biz yardım ettik," dedi Vamboi.

Gbujama: "Öyle mi? Seçecek ne vardı ki? Alt tarafı eksik uzuvlu, değil mi?" Birdenbire benden sıkıldı. "Sanki biz bu çocukların düşmanımız gibi gösteriyorsunuz! Seni şu Max Chevalier gönderdi değil mi? Kışkanıyor. Bütün çocukları kendine saklamak istiyor."

Vamboi başıyla onayladı: "Evet, kıskançlık. Herkes bu çocuklardan para kazanmak istiyor."

Lamin Jusu Jarka, Murray Town Kampı'nın müdürüydü. Asiler onu yakalayıp her iki kolunu da kesmeden önce Freetown'daki Barclays Bank'ın

güvenlik şefiydi. Kampın ikinci müdürü de savaşta kollarını ve kulaklarını kaybetmiş olan Gibril Sesay'dı. Sesay 1978'de Sierra Leone milli futbol takımında orta saha oyuncusuydu. Onlara, yabancıların çocukları götürmeleri konusunda bilgileri olup olmadığını sordum.

"Tabii!" dediler bir ağızdan. "Her hafta kampa gelen iki üç yabancı, çocuklarla ilgili sorular sorar. Aileleri var mı, karınları aç mı?"

Müdür de yardımcısı da yabancıları kim olduklarını ya da neden bunları öğrenmek istediklerini hiçbir zaman sormamışlar. Zaten hepsiyle de yüz yüze gelmemişler. "Beyazların hepsi kampın bir müdürü olduğunu ve soruları bu kişiye sormaları gerektiğini bilmiyor. Çoğu, kampta karşılarına kim çıkarsa ona soruyor."

Sesay kısa bir süre önce, on altı yaşındaki Mariatu'nun amcasıyla konuşmuştu. Bir Amerikalı ile bir İngiliz adam, kendisiyle temas kurmuş ve kızı tıbbi tedavi için götürmek istediklerini söylemişti.

"Çok güzel bir kız, teni açık renk," dedi Sesay.

"Kolları yok," diye ekledi Jarka başıyla onaylayarak.

"Adamlardan birinin adı Larry ve diğeri uzun boylu, askeri kıyafeti var ve üst dudağında yara izi var," dedi Sesay.

"Kızın amcası bizim fikrimizi sordu," dedi Jarka.

"Ona beyaz adamdan çok para istemesini söyledik," dedi Sesay.

"Para istemek mi?" diye sordum şaşırılmış gibi yaparak. "Ama bu adamlar kıza yardım etmek istiyorlar, değil mi?"

Jarka ve Sesay, hiçbir şey söylemeden bana delici bakışlarla baktılar.

Uzun bir sessizlikten sonra Sesay, "Kulaklarımı nasıl buldun?" diye sordu. O sabah yabancılar tarafından iki yeni kulak verilmişti. Güzel kozmetik olanlardan.

"İhtiyacım olan şey," dedi esnaf Abu, "bir çocuk." Şehirdeyken biramı heponun büfesinden alırdım. Ona, neden bir çocuğa ihtiyacı olduğunu sordum.

"Bana su getirmesi, yerleri süpürmesi ve hırsızları kovalamak üzere dükkânda uyuması için," diye yanıtladı. "Yarın gidip kendime güzel bir tane alacağım."

Gerçekten bilmek istemiyordum ama yine de sordum: "Böyle bir çocuğu nereden bulacaksın?"

“Murray Town Kampı’ndan,” dedi. “Müdüre biraz para veriyorsun. Çocuğu okula göndereceğine söz veriyorsun, sonra da çocuğu alıp gidiyorsun.”

Sam Simpson, bir keresinde derin yanıkları olan bir çocuğa “Benimle Amerika’ya gelmek ister misin?” diye sormuştu. Köyünden dışarı adım atmamış olan küçük oğlan, elektrik düğmesinin ne olduğunu bilmiyor ve bir evin üst katına nasıl çıkılabildiğini anlayamıyordu. Simpson, hatırlayınca dizlerine vurdu.

“Gitmeye hazır mısın?” Küçük çocuk, elbiseleri başının üzerinde, inançla Simpson’un peşi sıra pikaba doğru pıtır pıtır yürüdü. Yeni bir geleceğe doğru oradan kurtuluyorken arkadaşları onu neşeyle yolcu ettiler.

Amerika’ya vardığında ise çocuğun idaresinin mümkün olmadığı ortaya çıktı. İki değişik koruyucu ailenin yanına verildi ama ikisinde de hemen geri gönderildi.

“Onu bir uçağa koy; isterse külüstür bir şey olsun ve Afrika’ya varamasın, bizi ilgilendirmez, yeter ki o uçağa binsin,” dediler Simpson’a.

“Ben de çocuğa ‘Afrika’ya geri dönüyorsun!’ dedim. O da ‘Hayır! Hayır! Afrika’da ben ölürüm! Burada kalacağım!’ dedi. Bunun üzerine onun Amerika’ya ait olmadığını söyledim. Kendisinin inanılmaz derecede rahatsızlık verici bir çocuk olduğunu, onu köyünde palmiyelerin üstünde Hindistan cevizi toplamanın paklayacağını ve günde yirmi kere dayak yemesi gerektiğini söyledim. Çünkü onun disipline ihtiyacı vardı. Amerika’da ise bu mümkün değildi. Yanmış küçük bir Sierra Leoneli savaş kurbanına iyi bir dayak atıldığını düşünebiliyor musunuz?”

Havaalanının giden yolcu salonunda Simpson’ın “do-goodies” dediği hayırsever bir eylemci grubu, çocuğun gidişini engellemek üzere son bir hamlede bulunmuştu. Çocuk, iç paralayıcı bir şekilde ağlıyordu. Ama Simpson, insanlar ona kötü ve acımasız olduğunu söylese de kararlı davrandı.

O sabah küçük oğlanın Sierra Leone’deki ailesini aramıştık. Amcalarından biri, Amerika’da öyle kötü davranmasının nedeni olarak oğlana büyü yapıldığından emindi. Eğer Simpson onu tekrar Amerika’ya

almaya niyetliyse çocuğu bir üfürükçüye götürme sözü verdi. Simpson, Amerika'da bu çocuğa kimsenin bakmak istemediğini söyledi.

Freetown'a dönmek üzere arabaya doğru yürürken Simpson'ın dik-kati, kıkırdarak bizi takip eden bir grup çocuğun arasındaki küçük bir kıza kaydı. Aynen yanıkları olan oğlan çocuğuna söylediği gibi, "Benimle Amerika'ya gelmek ister misin?" dedi.

Küçük kız tiz bir çığlık atarak annesinin eteklerinin arkasına saklandı ve oradan gözleri korkuyla açılmış bir şekilde Simpson'ın arkasından gelip gelmediğine baktı. Annesinin, "Gel anneciğine, o şaka yapıyor," demesini bekledim ama demedi ve çocuğu Simpson'a doğru itti. O da kızı kucakladı, bir elini tutup havada sallayarak, "Hoşça kal! Ben Amerika'ya gidiyorum!" dedi çocuksu bir sesle.

Anneyle birlikte etraftakiler de "Güle güle!" dediler. Çocuğa baktım ve yüzündeki ifadenin ölümcül korkudan kaderine razı oluşa döndüğünü gördüm.

"Hoşça kalın!" dedi o da elini sallayarak. O anda Simpson, küçük kızyı yere bıraktı ve gülmekten katılarak, "Şaka!" diye bağırды.

Bütün köy de hep birlikte gülerek ona ayak uydurdu.

Monrovia, Liberya, 17 Mayıs 2007, Uluslararası Bölgesel Haber Ağı (IRIN-Integrated Regional Information Networks) – Liberya'da yetimhaneler, her yıl uluslararası yardım alanından milyonlarca doların gelmesini sağlayan büyük ticarethanelerdir. Ancak Liberya hükümet yetkililerine ve çocuk hakları aktivistlerine göre oralarda yaşayan sözde yetimlerin yüzde 80'i anasız-babasız değiller. Yetimhanelerin düzenlenmesinden sorumlu, Liberya Sosyal Refah için Sağlık Bakanı Yardımcısı Vivian Cherue IRIN'e "Bu ülkedeki yetimhanelerin hemen hepsinde yaşayan çocukların çoğu gerçekte yetim değil ama yetimhane sahipleri tarafından kendi kişisel çıkarları için dışarıdan yardım talep ederken kullanılıyorlar," dedi.

Dahası, Birleşmiş Milletler Liberya Misyonu'nun (UNMIL) İnsan Hakları ve Koruma Bölümü tarafından Mart ayında yayınlanan bir rapora göre, birçok yetimhane de "standartların altı"ydı. UNMIL raporuna göre, Liberya'nın 15 eyaletinden 11'indeki yetimhaneler "çok önemli insan hakları sorunları" oluşturuyor.

Liberya sağlık bakanının verdiği bilgilere göre, Liberya'daki yetimhane sayısı 1989'da sadece on iken, mantar gibi çoğalarak bugün 120'nin üzerine çıkmıştır.

Çeşitli uzmanlar IRIN'e, yetimhane sahiplerinin çocukların ailelerine yeniden uyum sağlamaları için gösterilen çabaları engellediğini, hatta çocuk kaçırdıklarını anlattı.

Ekim 2007'de L'Arche de Zoé (Nuh'un Gemisi üzerine bir çeşitleme-*Zoé'nin Gemisi*) adlı bir Fransız yardım örgütü, Çad'da bir havaalanına geldi. Tsunami sonrasında "yetimlere yardım" sağlama amacıyla kurulmuştu. Zoé, tsunamiden kurtulan Endonezyalı bir kızın adıydı. Tsunami kuşağındaki yetimlerin kurtarılmasından sonra örgüt faaliyet alanını Afrika çöllerine doğru genişletti. Çad polisi, personelden altı kişiyi ve onlarla seyahat eden üç Fransız gazeteciyi havaalanında tutukladı. Boeing tipi kiralık uçak, Çad ve Sudan'dan alınmış 103 çocuğu Fransa'ya götürmek üzere hazırlanmıştı. Örgütün kurucusu olan itfaiyeci ve Fransız dört çeker araçlar federasyonunun bir dönem başkanlığını yapmış bulunan Eric Breteau, hepsi yetim olan bu çocuklar için bu seyahatin "tıbbi bir zorunluluk" olduğunu açıkladı.

Örgütün web sitesi, "Darfur'daki kan gölünü durdurmak için hiçbir şey yapmayan uluslararası topluma" ateş püskürüyordu. L'Arche de Zoé, Darfur kamplarının cehennemindeki çocukları kurtarmak istiyordu. Web sitesi, "Hiç kuşku yok ki, skandal diye bağırıp etikten, yasadışılıktan ya da yerlerinden koparılan bu çocukların psikolojik travmasından dem vuran her türlü politikacı, filozof ve diğer 'büyük düşünürler'in öfkesine neden olacağız," öngörüsünde bulunuyor. "Peki ya Darfur'da sürmekte olan yok etme olayları skandal değil mi, yasadışı ve travmaya yol açıcı değil mi?"

Operasyonun tahmini maliyeti, Boeing uçağın kirası olan 231.000 dolar dahil 770.000 dolar kadardı. Bu paranın bir kısmı bu çocuklara en az beş yıl bakmak için sıraya giren üç yüz Fransız koruyucu aileden gelmişti.

Çad'ın UNHCR sözcüsü televizyonda, "Bunlar çöle bırakılmış hasta ve aç çocuklar değiller. Yerel anlayış içinde sağlıklı ve iyi beslenmiş

çocuklar,” diye açıklama yaptı. UNICEF, çocuklarla konuşulduğunu ve çoğunun mülteci kamplarından gelmediği ve hatta yetim de olmadığı sonucuna ulaşıldığını belirtti. UNICEF sözcüsü, «Verdikleri isme göre çocukların hepsi Çad ile Darfur arasındaki sınıra yakın bir köyden geliyor. Anne babalarının halen hayatta olduklarını ve kendilerinin de şeker ve bisküvilerle kandırılarak köyden uzaklaştırıldıklarını anlattılar,” dedi. Sonra da kurtarıcılarla birlikte seyahat eden kameramanın çektiği filme sıra gelmişti. Filmde hiçbir yerlerinde bir şey olmayan çocuklara uygulanan iyodine bulanmış sargı bezleri gösteriliyordu.

“İşte şimdi tam bir savaş kurbanına benzedin,” diye kıkırdıyor bir Fransız hanım.

Ekim 2007. Gift of Limbs ile New York’a gelen çocuklar, Murray Town Kampı’ndan alındıkları zamanki şöhretlerinden bir şey kaybetmemişlerdi. Sierra Leoneli bir kız, sağlığı mükemmel ve tombul Damba, televizyonda Oprah Winfrey’nin yanında kanepede oturmuştu. Annesi Fina ile birlikte birer kollarını kaybettikleri zaman Damba dokuz yaşında bir kızdı.

Murray Town Kampı’ndaki kulübede Damba’nın en küçük oğlan kardeşini emziren annesi Fina, bana kızının kampı terk ettiği gün çekilmiş fotoğrafını gösterdi; Damba en güzel elbisesini giymişti, dantel fırfırlarıyla bir pamuk prenses gibiydi. Başka bir fotoğrafta beyaz bir kadın tarafından kucaklanmıştı. Fina kadının kim olduğunu bilmiyordu ama kadın İsa’nın Amerika’da kızına yeni bir kol vereceğini söylediğinde ona inanmıştı. Damba’nın gidişinden birkaç hafta sonra postayla gelen bir fotoğrafta kızı Noel Baba’nın kucağında oturuyordu. Zarfta ayrıca yüz dolar vardı. Fina, bundan sonra başka bir haber gelmediğini söyledi.

Şimdi on altı yaşında olan Damba, bir daha Sierra Leone’ye hiç gitmedi. Amerikalı bir çift tarafından evlat edinildi ve şimdi liseye gidiyor. Oprah, onun hâlâ ara sıra Sierra Leone’deki annesini düşünüp düşünmediğini soruyor.

“Evet,” diyor Damba.

Öyleyse Oprah’nın bir sürprizi var! “Sierra Leoneli annen burada!”

Oprah’nın izleyicileri yerlerinden sıçrayarak alkışlar arasında çığlıklar atıyor. Yan taraftan Fina, gözüküyor. Yeni bir elbise giymiş, pro-

tez kolunu takmış ama onun kendi kızı dahil diğer iriyarı Amerikalılar arasında ne kadar zayıf ve bükülmüş göründüğünü fark ediyorum.

Oprah, ekibinin Fina için birkaç haftalık vize alabildiğini söylüyor. O birkaç hafta bittiğinde, Fina'nın Murray Town Kampı'ndaki çamurdan kulübesine geri dönmesi gerekecek.

BİR SAVAŞ SİLAHI OLARAK YARDIM

Yardım tedarikçilerinden para sızdırmak isteyen yerel gümrük görevlileri var. Kendi itibarları okşandığı sürece insanların ölmesine aldırmayan gerilla liderleri ve milisler, generaller ve hükümet görevlileri var.

Jan Egeland, BM insani yardımlarla ilgili eski genel sekreter başyardımcısı, insani yardımcılarının savaş bölgelerinde karşılaştığı zorluklardan bahsediyor.¹

Başkent Monrovia dışındaki ana yolda, Liberya isyan hareketi LURD (Liberians United for Reconciliation and Democracy-Barış ve Demokrasi için Liberya Birliği), her birkaç kilometrede bir yolu kapatmıştı. Yıl 2002'ydi. Asfalt yol üzerindeki her çivi çakılı kalasa yaklaştığımızda, arabanın camını biraz indirip hızla dilimlenmemiş bir somun beyaz ekmeği dışarı atıyordum. O zaman geçmemi işaret ediyorlardı. Arabanın arkasındaki koltukta bir miktar ekmek stoğu bulunduruyordum. Asiler her zaman açtı. Onlar daha büyüme çağındaydılar.

Savaş bölgelerine giriş için görüşmeler genellikle daha çok ayinsel bir tarzda oluyordu. Batı Afrika'nın asilerin denetimindeki bir bölgesinde seyahat eden bir BM çalışanı, tek parça olarak girmek istediği her köyde kibarca şefle görüşmek istediğini söylüyordu. "Köy sınırındaki nöbetçiler, her zaman beklemem gerektiğini söyler ve bir ağaç kütüğünü işaret ederler. Kütüğün üzerine yerleşirim. Uzunca bir süre hiçbir şey olmaz. Sonra kulübenin birinden başının üzerinde bir sandalyeyle biri

çıkart ve bir başkası da bir masayı taşıyarak onu izler. Diğer kulübelerden yemek tencereleri, yakacak odun ve hatta vantilatör taşıyan kadınlar çıkartlar. Küçük patikayı, oldukça zevkli bir şekilde çevrelenmiş bir alana dönüştürürler. Nihayet pirinç kaynamaya başladığında adamımız görünür. Delikanlılar kalaşnikovlarıyla onun önü sıra yürüyerek çoluk çocuğu ve keçileri kumlu patikanın dışına sürerler. Pirinç kazanının yanına yerleştirilmiş olan sandalyeye oturan adamımız benim bulunduğum yön hariç her tarafa göz atar. Sevgiyle göbeğini okşar ve benimle pazarlığı yardımcısına bırakır. Geçiş ücreti çok çeşitlidir. Bir tükenmez kalem karşılığında bana geçiş izni veren şeflere rastladım. Öte yandan, şefin karısına bir BM helikopteri ile başkentte bir alışveriş turu sözünden aşağısına razı olmayanlar da oldu.”

Ne biçimde olursa olsun, ödeme yapmadan savaş bölgelerine geçiş yoktur; özellikle de insani yardım örgütü çalışanıysanız. Diktatörler, yardım malzemelerinin alabildikleri en büyük bölümünü kendi ceplerine indirmeye çalışırlar. Liberya’da uluslararası STK’larla pazarlık sırasında zamanın Devlet Başkanı Charles Taylor, yapılacak yardımın toplam değerinin yüzde 15’inin kendisine nakit olarak ödenmesini istemişti.² Yemek zorunda olanlar yalnızca Liberyalı savaş kurbanları değildi ki! Taylor’un birliklerinin de yemeğe ihtiyacı vardı. Somali’de giriş ücreti olarak yardım malzemeleri değerinin yüzde 80’i istenmişti. Güney Afganistan’daki BM misyonunun başı Talatbek Masadykov’a göre, 2006’da Uruzgan’daki yardım örgütleri, yiyecek yardımlarının ve tarımsal desteklerin üçte birini Taliban’a vermişti.

Yapılan tahminlere göre, Endonezyalı askerler Aceh eyaleti için gelen tsunami yardımlarının en az yüzde 30’unu almıştı; ayrıca Endonezya askeri rejiminin yıllık olarak “kaybolan” devlet bütçesi dilimi de yüzde 30’dur. Tsunamiden hemen sonra Aceh halkı, askerlerin yardım olarak gelen pirinçleri yerel tüccarlara çuvalarla sattıklarını gördü; yardım malzemelerinin Banda Aceh havaalanında daha uçaktan tam boşaltılmadan yok olduğuna dair ihbarlar yağıyordu. Endonezya’nın afet koordinasyonundaki en üst düzey yetkilisi olan Alwi Shihab, Aceh eyaletindeki halkın bu tür hırsızlıklar yüzünden açlıktan öldüğü yönündeki raporları reddetti. “Sizi temin ederim burada benden başka hiç kimse aç değil. Bugün hâlâ öğle yemeği yemedim.”

Savaşan taraflar uluslararası STK'larla yaptıkları müzakerelerde elde ettikleri gelirden hem karınlarını doyurup silahlanır hem de destek satın alır. Uluslararası STK'lar ve MONGO'lar –ve hatta gazeteciler–savaşların uzunluğu ve vahşeti açısından sonuçlarına bakmaksızın köy, bölge veya ulusal düzeylerdeki özentili başkanlarla, kabile reisleriyle, diktatörlerle, bozguncularla, isyancıların liderleriyle, şeflerle, direnişçilerle, terörist hücreleriyle, çocuk generallerle, nüfuzlu kişilerle, milis liderleriyle, fraksiyon patronlarıyla, ulus ötesi terörist kumandanlarıyla, rejim kodamanlarıyla, paralı askerlerle, özgürlük savaşçılarıyla ve milisler olarak yeniden doğan yeraltı dünyasından kişilerle anlaşma, sözleşme ve pazarlık yapmakta özgürdür. Savaş bölgelerindeki “insani yardım bölgeleri”, yerel güç simsarlarının koşullarını kabul ettiği sürece herkesin yardım tezgâhını kurabildiği serbest pazarlardır. Çatışmaların taraflarıyla yapılan çarpıcı pazarlıklar, bazen “şeytanla tokalaşmak” diye tanımlanır.

Kural yok, sınır yok ve yerel güç dengelerini anlama veya yardım örgütleri dahil ilgili diğer tarafları koordine etme gereği de yok. Aslında rekabet ve halkla ilişkiler kaynaklı nedenlerden dolayı yardım örgütleri genellikle diğerleriyle ayrıntıları tartışmamayı tercih ederler.

Örneğin Somali'den ayrılmış olan Somaliland ve Puntland gibi bölgelerdeki kurbanlar için proje yürütmek isteyen yardım kuruluşları, hepsi birbirinin kanına susamış olan birbirine rakip kendi kendini atamış beş başkanın ve bir düzine başbakanın talepleriyle karşı karşıya kalabilir. Bu sayılar her an artabilir: Nairobi'deki sonu gelmeyen barış görüşmelerinde asgari altmış başkan adayının katıldığı, bu sayının doruğa ulaştığı günler olmuştu. BM yardım temsilcisinin Somaliland'de yardım sağlama koşullarını tartışma yetkisi olan birini bulma çabaları bir aşamada iyice yozlaştı ve bölgenin her biri kendi koşulunu öne süren kırk sekiz “generali” ile ateşli tartışmaların yapıldığı bir toplantıya dönüştü. “İnşa etmeyi teklif ettiğimiz kliniklerin ve su sisteminin kredisini bir yana bırakın, birbirlerine gün ışığını bile fazla görüyorlardı.”

Bunlar gibi beş para etmez generalleri dinlemeyi reddederseniz, başınız ciddi bir şekilde derde girebilir. Kongo'nun doğusunda Hema halkının güçlü liderleri, uluslararası yardım örgütlerinin girişine, yalnızca düşmanları olan Lendu halkına hiçbir şey verilmemesi koşuluyla izin

vermeyi kararlaştırmıştı; üstelik Lendular görülür biçimde daha muhtaç durumdaydı. 2001'de altı ICRC çalışanı, Lendus'a yardım ettikleri için öldürüldü ve MSF, aldığı tehditler sonucunda bölgedeki çalışmasını sonlandırdı.

Savaşın harap ettiği kuzey Sri Lanka'da tsunami sonrası yeniden inşa faaliyetlerine başlamak, asilerin hareketi olan Tamil Kaplanları ile görüşmeden imkânsızdı. Caritas'ın Hollandalı kanadı Kaplanların bölgesinde acilen gerekli konut inşaatını gerçekleştirdi. Projenin Hollandalı ustabaşısı, "Yüzde yirmi beş ekstra ödeme yaptık. Paranın tamamı Kaplanlara gitti," dedi. Caritas'ın bölgeye gönderdiği her inşaat malzemesi için Kaplanlar ithalat vergisi uyguladı. Bütün malzemelerin Kaplanların kamyonlarıyla ve Kaplanlara mensup şoförlerce taşınması, Caritas'ın işe aldığı işçilerin gelir vergisi ödemesi ve inşaat kumunun belli bir yerden alınması gerekiyordu. Kum ocağının sahibi, Kaplanlarla yakın bağları olan biriydi. Ustabaşı, "Kendinizi bir nevi mafya durumu içinde buluyorsunuz," dedi.

Kaplanlar, birçok Batılı ülkenin terörist gruplar listesinde yer alıyordu ve insan hakları uzmanları da onları neredeyse bütün insan haklarını yok sayan "faşist bir örgüt" olarak tanımlamıştı. Caritas, bu konuları kendi ilgi ve bilgi alanı dışında sayarak soğukkanlılıkla görüşmelere devam kararı aldı. "Biz zarar gören insanlara yardım etmek istedik, bizim amacımız buydu. Bunun Kaplanları finansal olarak desteklemek anlamına geldiği gerçeğinden fazla kaygı duymadık."

Caritas, harcamalarının çokluğundan da kaygı duymak durumunda değildi, çünkü tsunami ile birlikte yardım bağışları vakfı, Hollanda kiliselerinde milyonlarca euro toplamıştı. "Dolayısıyla yüzde onluk bir kayıp sizi sarsmaz."³

Eski Yugoslavya'da UNHCR, yardım malzemelerinin değerinin yüzde 30'unu Sırp askeri güçlerine teslim etmişti. Hırvatistan'dan Bosna'nın kana bulanmış köy ve kentlerine yardım götüren konvoylara Republika Srpska'nın emirleriyle Sırp barikatlarında el konuldu. Konvoylar her durdurulduğunda, yüklerinin bir kısmı daha, aç asker ve milislerin eline geçti.⁴

Savaş bölgesine girildiğinde etik kaygılar için kör bir noktanın bulunması şart. Diktatörler ve rejimler, uluslararası STK'ları anında genel-

likle uydurdıkları vergi yağmuruna tutarlar: Yardım malzemeleri için ithalat vergisi, vize ve çalışma izni ücreti, liman ve havaalanı vergileri, gelir vergisi, yol vergisi, araba ve kamyonlar için izin belgesi. Hasılat doğrudan savaş kasalarına girer. Şefler ve generaller genellikle yardım örgütlerinin köy çeşmesinden kullandıkları suyun karşılığını da isterler. Hatta uluslararası STK'lardan çocukları aşı yapmak, yaralıları da rehabilitasyon için "kullandıkları" gerekçesiyle bile vergi alınmaktadır.

İnsani yardım çalışanlarının ceplerindeki yabancı paralara uygulanan döviz kurları da bir başka altın madenidir. Örneğin Kuzey Irak'taki Kürtlere yönelik yardım operasyonları sırasında, BM insani yardım bölümlerinden bütün işlemlerin yerel parayla ama resmi kurdan yapmaları istendi, dolayısıyla sadece 1992'de Saddam rejimine 250 milyon dolar kazandırıldı.⁵

Yardım örgütlerinin ortaya çıktığı her yerde yerel politikacılar, ordu ve iş dünyasının önde gelenleri, birden pahalı arabalar kullanmaya ve kendilerine muhteşem evler inşa etmeye başlarlar. "İnsani yardım bölgelerinde" fiyatlar tavanı deler; yardım örgütlerinin yaşam ve çalışma alanı kadar malzemelerin depolanması için de sınırsız metrekaresiz alanlara ihtiyacı olacağından ilk yükselen şey kiralardır. Kabil'in bombalanmış harabelerinde kiralar, yardım örgütlerinin buraya gelişinden sonra Manhattan'ı aşmıştı: Bir yabancı ayda 5.000 dolara kısa bir süre için "benim" diyebileceği minicik, ahır gibi bir yere sahip olabiliyordu. Binalar genellikle yurtdışında yaşayan zengin Afganlara aitti. Emlak komisyoncusuna göre, mal sahipleri çoğunlukla Pakistan'da yaşayan ve kira gelirlerini milislerin eğitiminde kullanan Taliban ya da Kuzey İttifakı kumandanlarıydı.⁶

Bariş sözleşmesinin imzalanmasından sonra yasaların ve düzenin yeniden yürürlüğe konması yıllar aldığı için savaş bölgelerinde adil rekabet şansı hiç yoktur. Anayasaların yazılması, seçimlerin düzenlenmesi gerekir ve uluslararası STK'ların görüşmelerini yürüteceği diktatörlerle ordu komutanları kendilerini, savaş sonrası en üst politik ve ticari çevrelerin üyelerine dönüştürerek iktidara tutunurlar. Dolayısıyla uluslararası STK'ların ihtiyacı olan konut ve hizmetlerin çoğu yerel savaş elitlerinin

elindedir. İktidarda olanların kuzenleri, amcaları ve yakın arkadaşları, uluslararası STK'lara malzeme sağlayacakların ve yabancılardan gecelelerini geçirecekleri restoran ve kulüpleri işleteceklerin seçiminde en şanslı olanlardır. Daha ucuz mal ve hizmet sunanların gözleri, teklif verme sürecine katılmamaları için korkutulur.

Yardım numaralarının başlamasından iki yıl sonra, 2002'de, iç savaş sırasında ve sonrasında Sierra Leone'yi yöneten klik, daha tarımsal kalkınmadan resmen sorumlu kişiyi atamadan, görevi sadece uluslararası STK'ların projelerini "gözlemleme" ve yardım malzemelerinden ithalat vergilerini toplama olan bir bakanlık kurdu. Uluslararası STK bakanını ziyarete gittiğim gün, hükümet binasının asansörü çalışmıyordu. Üçüncü kata çıkan merdivenlerde renkli elbisesi içinde nefes nefese bir kadın, "Tanrı bizi cezalandırıyor," dedi. Ama ben işin aslını biliyordum: Tanrı değil, Sierra Leone'nin Senegalli petrol tedarikçisinin sabrı tükenmişti. Dakar'da bulunan şirket, vadesi geçen faturaların ödenmesini talep etmiş ve petrol naklini durdurmuştu. Para Sierra Leone'nin yöneticilerinin cebindeydi; dizel yüklü tankerler açıkta durdu ve kentin jeneratörleri birer birer sessizliğe gömüldü. Bilgisayarlar, trafik lambaları, asansörler, hiçbir şey çalışmıyordu. Memurlar nefes nefese karanlık merdivenleri tırmanıyordu. Ben de onlarla altıncı kata kadar çıktım.

Bakanın sekreterini, üzeri boş masif meşe çalışma masası ve oymalarla süslü bacakları olan üç kişilik heybetli bir kanepeyle doldurulmuş küçük ofisinde bulduğumda terden sıırıslıkladım. Oturabilmek için kolluğun üzerinden atlayıp bacaklarımı masanın altına sokmam gerekti. Sekreterle diz dize oturduk.

Kadın, arkasında kapalı duran kapıya doğru "Efendim, ziyaretçi!" diye bağırdı.

İçeriden bakanın sesinin geldiğini duydum: "Ne istiyorlar?"

"Sadece bir kişi; görüşme yapmak istiyor," diye yanıtladı sekreter.

"Hasta olduğumu ve dinlenmem gerektiğini söyle. Sıtma olduğumu söyle."

Sekreter bana dönerek, "Sıtma olmuş," dedi. Bakan, zamanını boşa harcamak istemiyordu. Onun istediği projelerdi, görüşme değil.

Sierra Leone’de bakanların o sıradaki aylık maaşları 350 dolardı, memurlarınki ise 50-80 dolar arasında değişiyordu. Sudan ve Afganistan gibi ülkelerde de aşağı yukarı aynıydı. Kira, okul ücreti ve biraz alışverişle yerel hükümetin ileri gelenlerinin maaşı biterdi. Sierra Leone’nin Devlet Başkanı bile muhtemelen sadece dürüstçe kazandığı maaşıyla geçinemiyordu: Onun aylık 700 dolar, yardımcısının ise 400 dolar bordrolu geliri vardır.

Dolayısıyla bir yardım konvoyu şehre geldiğinde, ortalığı kontrat heyecanı sarar. Yerel yöneticiler, idareyi hemen bırakırlar. Afrikalı düşünce kuruluşlarından biri olan Inter Region Economic Network’ün Kenya’daki müdürü, “Politikacılarımızın tüm yaptığı, yardım paralarından daha fazla ele geçirmenin stratejisini kurmaktır,” diye yakındı.

Tüm Batı Afrika’da gösterilen çok popüler bir Nijerya TV dizisinin iri yarı, yakışıklı kahramanı ne bir pilot, ne de itfaiyeci; UNICEF’in proje liderlerinden biridir. Her sahnede geniş omuzlu ve kaslı karakter göz kamaştırıcı kıyafetlerle görünüyor ve güzel kadınlar çevresinde pervane oluyor. Bir uluslararası STK projesiyle danışman veya gözetmen olarak bağlantısı olan bir memur veya yerel liderlerden biri, normalden onlarca kat fazla maaş alabiliyor. Yardım sirki geldiğinde yetkililer bütün enerjilerini ve dikkatlerini, bu örgütlerle ilişki kurma fırsatları aramaya ya da var olan projelerle ilişkilerini artırmaya yöneltirler. Yerel idareciler aynı anda birden fazla projeyi, birbirine rakip olsalar bile kolayca “denetleyebiliyor”.

Yardım projelerinin uygunluğu, niteliği ve sonuçları öncelik taşımaz. Avrupa Komisyonunun Batı Afrika’daki bir proje koordinatörü, “Yerel yetkililer için önemli olan şeyler farklı. İthal edilen yardım malzemelerine, eğitime, çalışma gezilerine, yevmiyelere erişimleri olacak mı ve insanların konut ve araç kiralamaları gerekecek mi? Bir yardım projesi kendisine, kardeşleri ve kuzenleri için iş verme pozisyonu sağlayabilecek mi? Bağışçının yapımına destek vereceği yol, bakanın köyünden geçiyor mu ya da amca için bir yol yüzeyi yapım sözleşmesi koparılabilir mi? Eğer bunların yanıtları olumsuzsa, gerekli izinlerin alınması epeyce uzun sürebilir,” dedi. Liberya’daki tekerlekli iskemle olayını ona anlattığımda zaten olmayan keyfi iyice kaçtı. Oradaki uluslararası tıbbi STK’lar yerel savaş gazileri için bir miktar tekerlekli iskemle

ayarlamıştı. İskeleler Monrovia sokaklarında dondurma arabalarına ya da hareketli dükkânlara dönüştürüldü. Bacakları sapasağlam olan satıcılar bu iskeleleri kullanırken, uzuvları kesilmiş ve sakat olanlar, pislik içindeki sokaklarda ellerinin ve dizlerinin yardımıyla sürünerek hareket ediyordu. Yerel hükümet çalışanlarının kendi yakınları arasında dağıtmış olduğu tekerlekli iskeleler, onlar tarafından ufak çaplı girişimcilere kiralanmıştı.

Hırsızlık ve suiistimalle mücadele politikası, ancak uluslararası bir STK belli bir bölge, köy ya da ülkede tekel olma durumundaysa uygulanabiliyor. Gerçi onların da gözetcekleri kendi çıkarları olduğundan, yardım örgütleri bu tür sonuçlardan kaçınmak için ellerinden geleni yapıyor. Sınır Tanımayan Doktorlar ve Action Contre la Faim, Sierra Leoneli asilerin örgütü Revolutionary United Front (RUF) tarafından kendi bölgelerine yardım getirmeleri için yapılan daveti reddetmelerini gerektiren bir neden görmedi. RUF'un yardım hırsızlıklarına karşı bir şeyler yapmak üzere birlikte hareket ettikleri için diğer uluslararası STK'lar burada hoş karşılanmıyordu. Bu iki işbirlikçi ise kendilerini şöyle savundu: RUF bölgesindeki insanları ölüme terk edemezdik, değil mi?⁷

Soğuk Savaş'ın büyük bölümünde çatışma alanlarına gelenler sadece bir avuç yardım örgütü olduğundan, suiistimallere karşı bir birlik oluşturmak daha kolaydı. Giderek hem daha fazla yardım örgütü hem de daha fazla bağışçı birbiriyle rekabete başladılar. Bugünlerde ise, eğer Dünya Bankası önerilen bir projeye hayır derse, İslami bir finans kaynağı evet diyor; Avrupa yeterince hızlı yanıt vermezse, Çin hemen kendi hizmetlerini sunuyor.

Yardım alanlar da, yardım sektöründeki rekabeti istismar etme konusunda uzmanlaştılar. Deneyimleri onlara yardım kanallarını manipüle etmenin cezası olmayacağını ve hatta başarısız ya da hedefi olmayan projelerin fonlarının yenilenebileceğini öğretti. Bu para ayrılmıştı ve harcanması gerekiyordu. Hollanda Kızılhaçı yardım departmanının başı, "Elimizde para kalırsa bağışçılar bunu geri istemezler. Hepsini harcamanızı ve güzel bir rapor yazmanızı isterler," diye anlattı.

Yardım örgütleri ve bağışçılar, savaştan zarar görmüş ülkelere yapılan

yardımların gasp edilmesi ve çalınması konusunda genellikle susmayı tercih eder ve hasarın miktarını belirlemek için de bir işbirliği çabası içine girmezler. Bütün önemli bağışçı ülkelerin de üyesi olduğu OECD, durumu 1999'da şöyle ifade etmişti: "İnsani yardımların ne ölçüde yön değiştirdiğiyle ilgili güvenilir ampirik bulgular, bu bilgiler savaşılan taraflara ek kaynak sağlama olasılığı taşıyan yardımların etkisini anlama açısından çok önemli olduğu halde genellikle yoktur."

Çad ve Darfur'da 2008 yılında sürmekte olan savaş sırasında çalışan onlarca uluslararası yardım örgütünden biri olan MSF Hollanda, bazı ampirik kanıtlar sundu. MSF Operational Center Amsterdam'daki (OCA), yağmalanan malzemelerin değerini ve iki hükümete (birbiriyle savaşılan birçok taraftan ikisi) ödenen haracları hesapladı. O yıl MSF Hollanda'nın Çad bütçesinin (5,25 milyon doların üzerindeydi) yüzde 2,84'ü ve Darfur bütçesinin (4 milyon doların üzerindeydi) ise yüzde 4,47'si çalınmış veya gasp edilmişti.

MSF OCA, "Ne genel içindeki oran ne de toplam miktar çok edici olsa da savaş ekonomisine verdiği katkı yine de önemli," açıklamasını yaptı. "Ayrıca ister yağmalanmış olsun isterse de iki hükümete vergi, vize ve ücret olarak STK'lar, BM kuruluşları ve ICRC tarafından ödenmiş olsun, bu operasyonların çoğunluğu gıda ve gıda dışı madde sevkiyatı dahil kaynak ağırlıklı olduğundan bu kaynakların toplamı çok daha fazla olacaktı." Aslında 2008'deki Darfur insani yardım operasyonu, dünyanın en büyük ve en masraflı operasyonuydu. Yılın başında BM, on iki aylık maliyeti 825 milyon dolar olarak tahmin etmişti. Aynı yıl Çad operasyonunun maliyeti, yalnızca insani değil askeri yardım da gönderildiği için daha da yüksekti.

MSF'nin raporu devam ediyor: "Burada hesaplanan her ne kadar finansal değerlerse de, araçların ve haberleşme donanımlarının silahlı güçlerin savaşı sürdürme kapasitelerini artırdığı için, onlar açısından mali kıymetlerinin çok üzerinde bir değeri olduğunu unutmamak gerekir."

Yardımlarımızın tarafların savaşmasına yardım mı ettiğine yoksa engel mi olduğuna karar vermek mümkün değil... Ancak, kayıpların-özellikle de yağmalananların-doğru ve etkili yardım sağlamaya ciddi bir engel oluşturduğu ve savaş ekonomisine katkıda bulunduğu

çok açık. Bu da insani yardım camiasında ciddi bir soruna yol açıyor: Hayırseverler, bu iki ülke arasındaki çatışmayı körüklemekle ya da uzatmakla suçlanabilirler mi?⁸

Ciddi güçlük tam da burada yatıyor. İstismarın failleri cezalandırılmaktan sürekli kurtuluyor ve yardım örgütleri artan sayıda ve artan yardım çeşitleriyle faaliyetlerini sürdürüyor. Bağış konferanslarının sıklığındaki artışa bakarak önümüzdeki uzun yıllar boyunca da aynı şekilde devam etme niyetinde oldukları söylenebilir.

Yardım kuruluşlarının artan sayısı ve savaşan ülkelere götürdükleri yardım malzemeleri ve hizmetlerinin değerinin artması, insani yardımı savaş kasalarının giderek daha fazla önem kazanan bir parçası haline sokuyor. Örgütlerin sayısı ve başka gelir kaynağı olmayan ülkelerde harcamak üzere getirdikleri para miktarı, tarafsız ve önyargısız olması beklenen yardım sektörünü savaşçıların katılmak istediği potansiyel olarak ölümcül bir güce dönüştürüyor.

SAVAŞÇI MÜLTECİLER

Goma krizinin ilk günlerinde, 1994 ilkbaharında, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ofisinden bir temsilci, Niragongo yanardağının yamaçlarından aşağıdaki ovaya, karmakarışık bir düzende yürüyerek kaçmakta olan Hutu milislerine, askerlere ve sivillere baktı ve “Böyle bir şeyi daha önce hiç görmemiştik,” dedi.

O sırada Goma’da Avrupa Komisyonunu (EC) temsil eden büyükelçi Aldo Ajello da dehşetini şöyle ifade etti: “Tamamen anormal olan bir durumla karşı karşıya kaldık: UNHCR kamplarında sivil mültecilerle askeri güçler bir arada.”

UNHCR, bu görüşleri 2002’de yayınladığı bir değerlendirme raporuyla doğruladı: Kamplardaki şiddet patlaması ve yozlaşma sonucu “UNHCR’nin hazırlıklı olmadığı yeni bir faktör doğdu.”

Goma’daki kurtarma operasyonunun en büyük bağışçıları ve dünyanın en büyük yardım örgütleri olan EC ve UNCHR, “eşi benzeri görülmemiş” ve “hiç görmemiştik” ifadeleriyle olağanüstü seçici kurumsal anılar sergilediler. Goma’daki olaylar, hayırseverler ve bağışçıları için ne yeniydi ne de anormaldi. En azından öyle olmamalıydı. Yerlerinden edilmiş siviller arasına gizlenen savaşılar, sıradan bir askeri taktik uyguluyordu. Literatürde onlara “savaşı mülteciler” denir. Mültecilere yardımların başlamasından bu yana hayırsever faaliyetlerinin bir parçasıydılar ama konuyla ilgili uygun sonuçlar çıkarılmadığı için operasyon yöntemleri de buna göre ayarlanmamıştı. Hayırseverler,

alıcılarının kim olduğunu kendilerine —en azından yüksek sesle— sormadan yardım ederler.

Uluslararası hukukta bir mülteci, “ırk, din, milliyet, belli bir sosyal gruba veya politik görüşle bağlılık nedenleriyle cezalandırılacağı yönünde haklı bir korku taşıdığı için kendi ülkesi dışında bulunan” kişidir. Aynı kurallar dizisi, mülteci kamplarını—ve gerçekten de kamplar kendi ülkelerinde yerlerinden edilmiş kişiler içindir—savaş içine sıkışan ve vatanlarını terk etmeye zorlanan sivillerin sonuçları beklemek üzere kalabilecekleri “güvenli cennetler” olarak tanımlar. Teoride tabii. Gerçekte ise, mülteci kamplarının çoğu tarafsız bir hayırsever cenneti olmaktan çok uzaktır. Bazı tahminlere göre, dünya üzerindeki mülteci kamplarında yaşayanların yüzde 15-20’si, kamptaki yemekler ve tıbbi tedaviler arasında savaşı sürdüren savaşçı mültecilerdir.

Dünyanın her tarafında mülteci kampları savaşanları mıknaş gibi çeker. Stratejik olarak bir kampa çekilmek, kaybeden taraftaki ordu ve milisleri doğranmaktan kurtarır. Bir mülteci kampında tekrar gruplaşmak için zamanları, saldırılara karşı canlı kalkan olarak kullanacakları rehine sivil ve yeniden güç kazanma şansları vardır. Zengin uluslararası yardım örgütleri, hem kaçmakta olan birlikler hem de onların aileleri ve destekçileri için yiyecek, temiz içme suyu, tıbbi bakım, barınak, eğitim ve refah sağlarlar. Savaşanlara hiçbir maliyeti olmayan bütün bu yardım malzemeleri kamplara icabında binlerce kilometre uzaktan gönderilir. Kamp sakinlerini ve uluslararası STK’ları “vergi” ve “koruma parası” ödemeye zorlayarak savaş kasalarını da doldurabilirler.

Yardım örgütlerinin istismarı önlemek için ne güçleri ne de kaynakları olduğundan, bu sorunu görmezden gelir ve seslerini çıkarmazlar. En büyük mülteci yardım örgütü olan UNHCR, web sitesinde savaşan mülteciler olayından sadece çok nadiren, o da ancak uluslararası politik sorumluluk gereği söz eder.

İçme suyu, yiyecek ve ilaçların tedariki, dağıtılması ve kamp içinde denetimleri, UNHCR tarafından büyük ölçüde beş yüz veya daha fazla ulusal ve uluslararası STK’ya sözleşmeyle yaptırılır, bu da savaşan mülteciler hakkında bu örgütlerin de neden UNHCR kadar suskun oldukla-

rına açıklık getirmeye yeter. Tıpkı UNHCR gibi bağışçı hükümetlerden gelen gönüllü katkılara bağımlı olan STK'ların ve uluslararası STK'ların, kamplarda savaşçı mülteciler olduğu yönündeki kötü "haberler" yüzünden sözleşmelerinin bozulmasına tahammülleri yoktur.

Mültecilere yönelik uluslararası yardım örgütleri savaşçı mültecilerle ilk defa yirmi beş yıl önce karşılaştılar: Filistinliler. 1948-1949'daki Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra, BM üyesi devletler, bir zamanlar Filistin olan yerden gelen yüz binlerce Arap mülteciye yardım amacıyla Birleşmiş Milletler Yardım ve Çalışma Örgütünü (UNRWA) kurdular. Lübnan, Suriye, Ürdün, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde kurulan UNRWA kampları, o günlerden bu yana tam anlamıyla birer şehir durumuna geldi ve buralarda İsrail'e karşı ve birbirlerine karşı verilen "özgürlük mücadelesi" bugün de devam ediyor. Kamplarda mücadeleye taze kan bulmak kolaydır; birbiri arkasından gelen yerlerinden edilmiş kuşaklar savaşmak üzere eğitilirler. Lübnan topraklarındaki Filistin kamplarından Sabra ve Şatila'ya 1982'de Falanjist milis birlikleri saldırdığında, dünyanın yarısı masum insanların kıyıma uğradığı gerekçesiyle ayağa kalktı ama diğer yarısı kamplar altında askeri üsler olduğu için saldırının haklı olduğuna inandı.

1950'lerde daha fazla savaşçı mülteci, bu sefer de ihtilafli Batı Sahra'dan gelen Sahrawi mültecileri için Cezayir'de kurulan kamplarda ortaya çıktı. Dünya Gıda Programı ve diğer örgütlerden yardım görerek önce İspanyol sömürgeci hükümete karşı bir savaş yürüttüler, sonra da 1975'te Fas ile Batı Sahra birleşince Fas hükümetine karşı savaştılar. Bu hareketin adı Polisario Cephesi'ydi.

1980'lerde Doğu Sudan'daki mülteci kamplarından Eritreli ve Ugandalı savaşçılar, anavatanlarına karşı silahlandılar. Etiyopya kamplarından Sudanlı SPLA asileri Sudan hükümetine karşı savaştılar. Asiler mültecilere "yardım yemi" diyor ve insani yardımları yem olarak kullanıyordu. Dave Eggers, *What Is the What* (Ne Nedir) isimli romanda böyle bir kampın eski sakinlerinden birinin hikâyesini anlatıyor.

Savaş için kullanıldık, yiyeceklerin depolanması için kullanıldık ve insani yardım örgütlerinin sempatisi için kullanıldık. Bizim sivil

kampımızdan sadece birkaç kilometre ötede Sudan Halkın Kurtuluşu Ordusu'nun (SPLA) eğitimlerini sürdürdüğü, planlar yaptığı kendi üssü vardı ve iki kamp arasında düzenli bir malzeme ve personel akışı sağlanıyordu... Hayırsever dünya bizi doyururken SPLA da her birimizi izleyerek olgunlaşmamızı bekliyordu. Belli bir yaşa gelen güçlü kuvvetli ve yeterince öfkeli olanları alıyorlardı. O delikanlılar tepeyi aşarak Bonga'ya götürülüyor ve bir daha kendilerini kimse görmüyordu.¹

1980'lerin ortalarında uluslararası STK'lar kuzey Kenya'da Kakuma adında bir kamp kurdular. Kaçmakta olan Sudanlılara güvenli bir yer sağlama amacıyla kurulmuştu ama yıllar içinde, savaşın yıktığı Etiyopya, Burundi, Ruanda, Kongo, Eritre ve Liberya'dan da mülteciler buraya sığındı ve 1990'larda kamp nüfusu üç yüz bin kişiyle doruk noktasına ulaştı.

SPLA, Sudanlı mültecilerle birlikte Kakuma'ya geldi. Kamptaki yarıdım örgütlerinin sayısı arttıkça, her ay yeni kolaylıklar sunan ve daha fazla programı faaliyete geçiren SPLA'nın buradaki etkisi de arttı. Güneş batana kadar kampta BM programları yürürlükteydi. İnsanlar uluslararası STK okullarına gidip Dünya Gıda Programı tayıni yiyordu. Ancak güneş battıktan sonra kamp, mültecilerden kendi paylarını almaya gelen SPLA'nın eline geçiyordu.

Kakuma, asiler için bir nevi süpermarket olmuştu. Komutan ve askerler, orada yalnızca yeni er "alışverişine" değil, aynı zamanda uygun genç gelin adayları bulmaya geliyordu.

Kampta resmi olarak SPLA mevcudiyeti yoktu ama eski ve yeni komutanlar denetlenmeden kampa girip çıkıyordu. Kamp, sıkı kurallarıyla ve orada bulunmamızın yegane birincil nedeninden çok daha fazlası olan 'savaşabilmeleri için yeterince beslenmeleri ve güçlendirilmeleri' imasıyla askerileşmiş bir yerdi.²

Birçok SPLA üyesi ailelerini kampa yerleştirdi.

Kakuma'daki uluslararası STK'lar yılmadan devam ettiler. Bugün bile düzinelerce ulusal ve uluslararası STK gençlik programları yürütüyor, yetimlerin bakımını sağlıyor ve yaratıcı tedaviler, travma terapileri ve mesleki eğitimler sunuyorlar. Bir Japon STK, tiyatro grupları, tartışma

toplulukları, sanat kulüpleri ve kamp kütüphanesi kurarak kültür yayıyor. Başka bir Japon STK, mültecilere web sitesi kurmayı ve çalıştırmayı öğretiyor. Hollanda Olimpiyat Komitesi, Right to Play adlı bir STK aracılığıyla Kakuma'daki mülteciler arasında sportif etkinlikler düzenliyor. Öte yandan Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC) Film Aid adıyla bir proje yürütüyor: Film çekimi aracılığıyla eğlence ve rehberlik.

Yine 1980'lerde Khmer Rouge (Kızıl Kmerler), Kamboçya'nın Vietnam tarafından istila edilmesinden sonra, Tayland sınırındaki kamplarda kendilerine sığınacak bir yer buldu. Aralarında 360.000 kişiyi barındıran bu kamplarda mahkeme salonları, kumarhaneler, eczaneler, Budist tapınakları, bir cezaevi ve fahişeler mahallesi vardı. Birleşmiş Milletler'in tahminine göre, Kızıl Khmerler buralarda gıda yardımı ve ilaçların yüzde 50-80'ine el koyuyordu.

Aynı tarihlerde, Taliban savaşçıları da Pakistan'daki UNHCR kamplarında semiriyordu. Gelişmekte olan mülteci savaşçılar, uluslararası STK'lardan yiyecek ve tıbbi bakım alırken, ABD hükümeti de Afganistan'daki Rus birlikleriyle savaşmaları için onlara silah veriyordu.

Afrika'nın güneyindeki mülteci kamplarında kendini güvenceye almış olan Afrika Ulusal Kongresi gerilla ordusu da Güney Afrika'da ırk ayrımına (apartheid) karşı savaşı sırasında, yiyecek ve cephane ediniyordu.

Namibya'daki eski bir kurtuluş hareketi olan Güneybatı Afrika Halk Örgütü de operasyonlarının üssü olarak Angola'daki mülteci kamplarını kullandı. El Salvadorluların ve Nikaragualıların Honduras'taki mülteci kamplarına da, Orta Amerika gerilla hareketinden askeri malzemeler geliyordu. Çad savaşçıları, Libya'daki kamplarda mültecilerin arasında konaklıyordu. Somalili diktatörler, Kenya'nın kuzeyindeki kamplara ölüm ve yıkım getirdiler. Uluslararası STK'lar hepsine yardım etti.

1994'te Ruanda'yı istila edip, daha sonra Goma'da savaşçı mülteci olan Hutuları ülke dışına süren Tutsiler de savaşçı mültecilerdi. 1950'lerin sonlarında Ruanda'dan kaçmış ve edindikleri hak ve yiyecek içeceklerin yanı sıra yurtdışında mülteci statüsü almışlardı. Onların çocukları iyi eğitilmiş bir ordu olarak 1994'te anavatana döndüler.

Eski Yugoslavya'daki mülteci mıntıkları da savaşçı mültecileri barındırdı. Örneğin Srebrenitsa'daki on beş bin Bosnalı Müslüman sivilin arasındaki Müslüman savaşçıların sayısı, bazı tahminlere göre, rahat-

lıkla iki bini buluyordu. Mülteci mıntıkasından çevre bölgelerdeki Sırp topluluklarına saldırılarda bulundular.

1999'da iki yüz bin Doğu Timorlu, Batı Timor'daki mülteci kamplarına sığındı. Burası uluslararası STK'ların yardım düzeni içindeydi ama sığınmacılarla birlikte kaçan Doğu Timorlu milis, polis ve askerlerin denetimindeydi.

Sierra Leone'de yine 1990'ların sonlarında, UNHCR kamplarındaki Liberyalı mülteciler, genellikle birkaç ay sonra asilere dönüşmüştü. Kampların yakınlarında yaşayan korku içindeki sakinler, "Savaşa devam etmeden önce buraya dinlenmeye geliyorlar," diye yakınıyordu. Bugün Türkiye Kürtleri, Türkiye ile savaşlarını hâlâ İran ve Irak'taki mülteci kamplarından sürdürüyorlar. Karen halkı, Myanmar askeri diktatörlüğü ile savaşlarına hayırseverlerin koruduğu Burma ormanlarındaki kamplardan devam ediyor.

Genellikle çok sayıda olan uluslararası STK'ların varlığı, savaş bölgelerindeki kamp ve mıntikalarda güvenlik olduğu izlenimini besliyor, oysa bu örgütlerin oralarda harcadıkları yüzlerce milyon dolar kampları tehlikeli savaşçı mülteciler için sadece daha cazip hale getiriyor.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mültecilere uluslararası yardım başladıığında, uluslararası mülteci sorununun sadece bireylerle ilgili olduğu sanılmıştı. Oysa bu, grupları ve bütün halkları içine alan bir meseleydi. Söz konusu olanın sadece siyasi zulümden kaçan insanlar olduğu varsayılmıştı. Oysa onlar şiddetten kaçıyor. Mültecilerin korunmasının hukuki bir konu olduğu düşünöldü. Gerçekte ise insanların kamp içinde ve çevresinde bulunan asker ve milislerden fiziksel olarak korunmaları gereksinimi ortaya çıktı. Hayırseverliğin bütün bunlara bir yanıtı yoktur. Hayırseverler, mülteciler için kamplar kurar ve gerekli malzemeyi sağlar ama silahlanmış savaşçıları kliniklerinden ve yemek dağıtım merkezlerinden çıkarmak için ne güçleri ne de kaynakları vardır.

Sonunda bu durum Bosnalıları öfkeden çıldırttı. Bosna'nın 1992'de bağımsızlığının ilanından sonra Sırp milliyetçileri onlarla savaşa girdi. Paralı askerler Sırp olmayan köyleri yakıp yıktılar ve Birleşmiş Milletler'in "güvenli bölge" ilan ettiğı birçok mahalle ve kasabayı ku-

şattılar. Uluslararası STK'lar kapalı mıntıklarda yaşayanların açlıktan ölmesini engelledi ama bu, onların nişancılarının kurşunlarıyla ve havan toplarıyla katliamını durduramadı.

Bosnalılar, gazetecilerin önünde uluslararası hayırseverlere, “Size hiç ihtiyacımız yok,” diye haykırdılar. “Kendimizi korumak için silaha ihtiyacımız var. Sizin yiyecek ve ilaç yardımlarınız sadece bizim sağlıklı ölmemizi sağlıyor.”

Uluslararası STK çalışanları da mıntıkadaki kendi çalışmalarından bazen “Auschwitz kapılarında sandviç dağıtmak,” diye bahsediyordu.

Kuşatılmış mıntikalardaki Birleşmiş Milletler operasyonlarında yer alan BM Koruma Gücü'nün sivillerle ilgili bölüm başkanı Sergio Vieira de Mello, hayırseverlerin Bosnalılara sağladıklarını “faydasız geçici çare” diye adlandırdı. “O lanet kış aylarında Saraybosna'da uyandığınız bir sabah aynaya bakar ve kendinize çok büyük bir toplama kampının gardiyanı olup olmadığınızı sorardınız.”³

Kendisi bu ifadeyi ancak Bosna savaşı bittikten sonra yüksek sesle dile getirdi.

AÇLIK SİLAHI

Geldik, onları doyurduk, güçlendiler ve bize tekme bastılar.

ABD ordusunun 1995'te Somali'den stratejik çekiliş sırasında,
Amerikalı bir subayın düşmana yiyecek dağıtmanın
tehlikelerinden biri hakkındaki sözleri.

“Savaş, sadece silahlarla yürütülmez. Düşman savaşçıları açlıktan öldürmek yasaldır ... böylece düşmana daha çabuk boyun eğdirirsiniz.” Lieber Kanunu olarak bilinen 1863 tarihli “*Savaş Alanındaki Birleşik Devletler Ordularının Hükümeti için Talimatname*”nin 17. maddesi böyle diyor. Savaşlarda açlığın silah olarak kullanılması, ancak İkinci Dünya Savaşı 1949'da bittikten sonra, Cenevre Konvansiyonu ile yasaklandı. Protokol 2, madde 14, şöyle der:

Gıda maddeleri, gıda maddelerinin yetiştirildiği tarım alanları, ekinler, hayvanlar, içme suyu tesisleri ve malzemeleri ile sulama sistemleri gibi sivil halkın hayatta kalması için elzem olan şeylere saldırmak, onları tahrip etmek, yok etmek veya kullanılmaz hale getirmek yasaktır.

Ancak savaşanlar, ister Sudanlı veya Kosovalı olsun, ister Somalili, Afgan ya da Amerikalı, ellerine fırsat geçtiğinde açlığı silah olarak kullanıyor. Hızlı, etkili ve ucuzdur; üstelik Cenevre Konvansiyonu'na uyulmamasının bir yaptırımı da yok.

Her şey yolunda giderse düşman kıtlığa maruz bırakıldığında durum daha da iyi olur: O zaman insani yardım örgütleri gelir ve failer de bundan yararlanır. Ordular, asiler ve milisler ya malzeme depolarını ya da yardım konvoylarını soyarak ele geçirdikleri yiyecek ve malzemeleri ya kendileri tüketir veya satarak savaş kasalarını doldururlar. Bunlar hesaba katıldığında, savaş bölgesine yiyecek yardımı yapmak bir silah sağlama biçimi olabilir.

“Biafra’daki çocukları düşün!” Çocukluğunuz 1960’lı yılların sonlarına denk geldiyse tabağınızdaki yemeği bitirmediğiniz zaman anneniz böyle söylerdi. Biafra, Batı dünyasının televizyonlardan takip edebildiği kıtlık yaşanan ilk yerd.

Nazi toplama kamplarının açılmasından bu yana, Batı’da hiç kimse çocukları böyle, yüzleri küçük yaşlı adamlara benzeyen ve karınları patlayacakmış gibi şiş bir halde görmemişti. Sinir bozucu televizyon haberlerinin izleyicilere göstermediği şey ise, kıtlığı yaratan ve devam etmesine kasıtlı olarak neden olan kibirli Biafra ordusu komutanının, kurbanlar için gelen yiyecek yardımlarını savaşı kazanmak için kullanmasıydı.

Biafra, Nijerya’nın petrolden en zengin eyaletlerinden biriydi. Eyaletin valisi Albay C. O. Ojukwu, 30 Mayıs 1967’de havalı bir şampanya partisiyle Biafra’yı bağımsız bir cumhuriyet ve kendini de başkan ilan etti. Dış dünyadan fazla bir politik destek alamadı. Yeni ülkeyi yalnızca Gabon, Fildişi Sahili, Tanzania, Zambiya ve Haiti’den François “Papa Doc” Duvalier tanıdı. Ojukwu’nun askeri açıdan da durumu umutsuzdu. Komutası altında 40.000 kişi vardı, oysa öfkeyle eyaleti geri almaya karar veren Nijerya hükümeti Devlet Başkanı Yakubu Gowon, 180.000 kişilik bir orduya sahipti. Ojukwu’nun talihsiz küçük cumhuriyetinin varlığını bir buçuk yıl sürdürebilmesi sadece özel hayırsever örgütlerin sayesinde oldu.

Eylül 1966’da Ojukwu, Nijerya’nın her yerinde yaşayan İbo halkına geleneksel olarak çoğunluk oluşturdukları Biafra’ya, “yurtlarına” gelmeleri için çağrı yaptı. Gerekçe olarak, Biafra dışında etnik nefretin çok fazla olduğunu ve İbo’ların güvende olmadığını ileri sürdü.

Nijerya hükümeti bağımsızlık açıklamasına tam bir kuşatma uygulayarak karşılık verdi. Biafra’ya giden yollar hükümete bağlı ordu ta-

rafından kapatıldı ve köprüler havaya uçuruldu. İçeri yiyecek sokmak olanaksız hale geldi. Ayrıca yasaktı da. Yüz binlerce İbo, önceki aylar içinde “yurtlarına dönmüştü”. Onların da beslenmesi gerekiyordu ve Biafralı çiftçiler, kuşatmanın yol açtığı gıda kısıntısını karşılayabilmek için üretimi yeterince artıramadılar. Açlık başladı.

Ojukwu, göz açıp kapayıncaya kadar askeri açıdan yenilgiye uğradı. 1968’in başlarında Nijerya ordusu Calabar ve Port Harcourt kentlerini yeniden ele geçirdi ve bu, Ojukwu’nun havaalanını, en önemli limanını ve petrol tesislerini kaybetmesi anlamına geliyordu ama insani yardımlardan elde ettiği hasılatla, resmi gelirdeki düşüşü karşılamayı başardı. Haziran 1968’de Cenevreli halkla ilişkiler şirketi Markpress’ten, açlıktan ölen çocukların fotoğraflarını ve televizyon görüntülerini kullanarak dünya kamuoyunu kendi lehine harekete geçirmesini istedi. Tanıtım kampanyasının dayanağı, Biafralılar arasında meydana gelen açlıktan ölümlerin Nijerya hükümetinin İbo halkına uyguladığı soykırımın bir parçası olduğuydu. Aslında, Biafra’ya kitlesel olarak göçmelerine karşın yedi milyon İbo’nun halen Nijerya’nın çeşitli bölgelerinde yaşamakta olduğunu sadece bir avuç Nijerya uzmanı fark etti.

Nijerya hükümeti ile uluslararası diplomasi düzeyinde sürdürülen müzakerelerde, Biafra kuşatmasında yiyecek yardımlarının serbest bırakılması istendi ama yardım kuruluşlarının çoğu bu görüşmelerin sonucunu beklememeye karar verdiler. Özellikle bazı Amerikalı dini örgütler, hiç gecikmeden “Biafra davasına” yönelik çalışmalarına başladılar.

Yolları kapatılmış, liman ve havaalanı olmayan Biafra’nın dünya ile tek bağlantısı, Uli denilen yerleşim yeri yakınında nakliye uçaklarının ancak inebileceği uzunluktaki dar yoldu. Nijerya ordusunun Biafra için gelen uçakları vurup düşürmesi zor olduğundan yardım uçakları geceleri indiler.

Başlangıçta Ojukwu, hayırseverlerin kendi uçaklarını getirmelerine karşı çıktı. Yiyecek ve ilaçlar için onları, Ojukwu’nun emektar pervaneli uçağında yer satın almaya zorladılar. Geri kalan yerleri her zamanki gibi silah ve cephane dolduruyordu; böylece yardım örgütleri Ojukwu’nun savaş cephaneliğine katkıda bulunuyordu. Ojukwu’nun ordusu da aynı yiyeceklerden yedi ama hayırseverler insanların acısını hafifletmenin öncelik taşıdığına inandıkları için kendi kendilerine durumun göz ardı edilmesine izin verilebileceğini, hatta gerekli olduğunu söylediler.

Cephane ile süt tozları arasında kalan yerleri Markpress'in "soykırımı" haber yapmaları için davet ettiği uluslararası gazeteciler doldurdu. Sonraki yıllarda, *The Day of the Jackal* (Çakal) adlı romanıyla tüm dünyada ünlenen İngiliz gazeteci Frederick Forsyth da aralarındaydı. Forsyth daha sonra, Biafra görüntülerinin bağışçılar üzerindeki etkisi hakkında "savaşın politik karmaşıklığını derinlemesine idrak edemeyen Batılı gazete okurları ve TV izleyicileri, açlıktan ölen bir çocuğun fotoğrafındaki yanlışı kolayca anlayabilirdi," dedi.¹

1968 yazında Nijerya hükümeti sakinleşti. Artık Biafra'ya yardım uçuşları yapılabiliyordu. Özel olarak açılan hava koridorunu kullandıkları sürece ICRC uçaklarına ateş açılmayacaktı. Birkaç hafta sonra izin tekrar kaldırıldı: Ojukwu koridoru silah getirmek için kullanıyordu.

UNICEF, Oxfam, Caritas, Dünya Gıda Programı (WFP), UNDP, Dünya Kiliseler Konseyi (WCC) ve Genç Hristiyan Erkekler Birliği (YMCA) dahil pek çok uluslararası örgüt, yasadışı gece uçuşlarına devam etti. Ayrıcalık karşılığında ödenecek ücret konusunda Ojukwu ile her biri ayrı bir anlaşma yaptı. Biafra'ya onun külüstür uçakları yerine başka uçaklarla uçmalarına izin verildiği zamanlarda bile Ojukwu, bu örgütlerden cephaneleri için yer talebini sürdürdü. Ayrıca hayırseverlerin yardım uçuşlarına aşırı miktarda iniş ve ithalat vergileri uyguladı. Hem de nakit ve dolar olarak. Çünkü onun alışveriş yaptığı uluslararası silah tüccarları sadece tedavülde olan güçlü para birimini kabul ediyordu. Döviz kurunu Ojukwu belirliyordu. Büyük olasılıkla bu şekilde multimilyoner olmuştu.

Uluslararası yardım kuruluşlarından gelen malzemeler arttıkça, Biafralı liderin Biafra halkının acılarını dindirme çabası azaldı. Uluslararası STK'lar olabildiğince çok Biafralıyı hayatta tutabilmek için canla başla çalışırken Ojukwu soğukkanlı bir şekilde kendini cumhuriyeti için posta pulları ve banknotlar tasarlayıp üretme faaliyetine verdi.²

Yaklaşık iki yıl ve çoğu açlıktan kaynaklanan herhalde iki milyon ölümden sonra, oyun Ojukwu için bitti. Nijerya hükümet güçleri Biafra içlerinde ilerledikçe, Uli'ye yapılan yiyecek yardımları yerlerini giderek daha fazla savaş malzemesine bırakmak zorunda kaldı. Sonuç olarak, savaşın son haftalarında Ojukwu'nun adamlarının ellerinde bolca cephane

olduğu halde açlıktan savaşıacak enerjileri kalmamıştı. Binlerce Biafralı asker üniformalarını çıkarıp ormanda yiyecek arayan kalabalığa katıldı.

Bu dram, uluslararası yardım örgütlerinin çabaları ile değil, Ojukwu'nun Ocak 1970'te Fildişi Sahili'ne kaçıışı ile sona erdi. Peşinde Nijerya hükümet güçleri olan Ojukwu, yanında karısı, çocukları, 3.000 kilonun üzerindeki bagajı ve beyaz Mercedes-Benz'yle bir uçağa binerek Uli'den kaçtı. Biafra'nın varlığı sona erdi ama Ojukwu, kısmen Zürih ve Londra'daki banka hesapları sayesinde, önce Fildişi Sahili'nde ve daha sonra geri döndüğü Nijerya'da mutlu yaşamına devam etti.

Bugün bile hayırseverler dünyasının kendine ait kuşkuvarı var. Hayırseverler Ojukwu'ya moral ve mali destek vererek Biafra savaşının bir buçuk yıl uzamasına yol açtılar mı? Dolayısıyla yüz binlerce insanın açlıktan ölmesinden onlar da sorumlu mu? Yoksa soykırımın engellenmesine yardımcı mı oldular?

Tüm yardım örgütlerinin anası olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), savaş boyunca hayırseverlerin sorumluluğunun güncel dramın ötesinde olması gerektiği görüşüne sıkıca sarıldı. İnsani yardım çalışanlarının savaşan taraflardan bağımsız olarak faaliyette bulunmalarını şart koşan Cenevre Konvansiyonu'ndaki tarafsızlık ilkelerine işaret etti ve arka planda da yardımların Ojukwu'nun askerlerine değil kurbanlara ulaşması için seçenek ve koşulların yer aldığı müzakerelere katıldı. Bazı ICRC doktorları, açık bir şekilde "soykırımı" lanetleyip Biafra'ya yardım için harekete geçen diğer yardım kuruluşlarının tarafsızlık ilkesini çiğnemelerini hüsrarla izlediler. Hayal kırıklığına uğramış bir grup hayırsevere önderlik eden Fransız doktor Bernard Kouchner, "Biz doktorlar, sessiz kalarak bir halkın sistematik biçimdeki katliamına suç ortağı olduk," diye yazdı.³ Bu kişiler 1971'de ICRC'den ayrılarak Sınır Tanımayan Doktorlar'ı (MSF-Médecins sans Frontières) kurdular.

Ojukwu'nun kaçışından sonra, Nijerya Devlet Başkanı Gowon, bazı yardım örgütlerinin Biafra'ya dönüşünü engelledi. "Kanlı paralarını da kanlı yardım malzemelerini de kendilerine saklasınlar," diye kükredi.

Kıtlık ender olarak yiyeceğin azlığından kaynaklanır. Daha çok, insanların yiyeceğe erişim haklarının kısıtlanmasından doğar. Nobel ödüllü ekonomist Amartya Sen'in işaret ettiği gibi, "İşleyen demokratik toplumlarda kıtlık eğilimi görülmez."⁴

Biafra'dan sonra, kasıtlı olarak yaratılan ve sürdürülen kıtlık vakalarında yardım sağlamaya ilişkin etik sorular yanıtsız kalırken, bir yanıt gereksinim daha da acil hale geldi. 2007 yılında acil yiyecek yardımı gerektiren yirmi yedi ülkeden on beşinde, yani yarıdan fazlasında kıtlığın sebebi iç savaştı. WFP Darfur'u, güney Sudan'ı, Angola'yı, kuzey Uganda'yı, Kongo'yu ve Batı Afrika'yı öne çıkan en yeni örnekler olarak gösteriyor (1995'ten bu yana).⁵

Savaşan taraflar, açlığı silah olarak kullanmanın avantajlarının farkındadır ve nerede, ne zaman kullanabilirlerse bu silahı kullanırlar. Yine de tüm dünyadaki yiyecek yardımlarının dörtte üçü özel yardım örgütlerine bırakılır. Bunların da paylaştıkları, bağlayıcı etik anlaşmaları yoktur ve "yiyecek silahını" dağıttıkları yerlerdeki çatışmalar hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmediği gibi, talep de edilmez.

Aynı sorun çirkin yüzünü defalarca gösteriyor. Eski Yugoslavya'da savaşın esas hedefi, etnik temizlik ve stratejik aracı da gıda yardımıydı. Eğer yerel iktidar yardım örgütlerine belli bölgelerde gıda dağıtımını yapma izni veriyorsa, bunun nedeni oradaki nüfusun kıpırdanmasını engellemekti. Dağıtım izni verilmeyen bölgelerde ise bu yasağın amacı, oradaki insanları yerlerini terk etmeye zorlamaktı.

Avusturya Basın Ajansı'ndan gazeteci Marita Vihervuori, *Crimes of War: What the Public Should Know* adlı kitabında, "Saraybosna dışındaki Sırp ana kontrol noktasında büyük Human to Human yardım konvoyu durmuştu. Ter içindeki üniformalı Sırp savaşçı, araçlardan indirilmiş malzemelerle dolu bir el arabasını iterek, arkadaşlarıyla birlikte nöbetçi kulübesi olarak kullandıkları evin kilerine götürüyordu. Diğer Sırp savaşçılar da, ele geçirdikleri yardım kutularını biraz ötedeki bir minivana yüklüyordu," diye yazmıştı. Ancak yine de Human to Human konvoyu, Saraybosna'ya ulaşabilen birkaç özel yardım konvoyundan biriydi. Kalan yükünün büyük bir kısmı da Sırp kontrolündeki İlidza banliyösünde gasp edildi. "Sonunda şehre sadece un ve makarna ulaştı."⁶

Bazı yollarda yardımın yüzde 80'i gasp ediliyordu. UNHCR, sebatla "kurbanların yararına" konvoy göndermeyi sürdürdü. Zagreb'deki UNHCR temsilcisi daha sonra, "Orada insanların ölmelerine izin veremezdik, o yüzden birçok şeye gözlerimizi kapadık," dedi.

Slobodan Miloseviç gıda yardımlarını, Kosova'daki etnik Arnavutlara karşı kullandı. Kendi olanaklarıyla yiyecek elde etmelerini sistematik biçimde engelleyerek Arnavutları açlıktan ölüme mahkum etti. Askeri birlikler erzak depolarını yaktı ve çiftçilerin ekip biçmelerini engelledi. Sonra da adamlarına, Kosovalılara yardım için gelmiş hayırsever örgütlerin kullandığı depoları yağmalamalarını emretti.

1994'te Bosna'daki bir Müslüman bölgesine gitmekte olan Danimarkalı bir yardım konvoyu, Hırvat savaşçılarla güçlendirilmiş bir barikatta durduruldu. Hırvatlar, kuşatılmış topraklardaki Müslümanları stratejik olarak aç bırakıyordu. Konvoyun yola devam edebilmesi için müzakerede bulunmaya çalışan Danimarkalı bir yardım çalışanı, "Biz taraf tutmuyoruz; yardımımız tarafsızdır," dedi. Hırvat savaşçılardan biri katılarak gülmeye başladı. Sonra da, "Kadınlara ve çocuklara yardım ettiğinizi söylüyorsun. Siz böyle bir şey yapmıyorsunuz. Müslümanlara yardım ediyorsunuz," diye kükredi.⁷

Terörle Mücadele'de Batılı komutanlar da uygun bulduklarında açlık silahını kullanırlar. Örneğin 2004 ilkbaharında, Amerikan koalisyon birlikleri, Irak'taki Felluce şehrine giden yolları kapatmış ve aralarında bulunan asilerin teslim olmalarını sağlamak için kent sakinlerini "karneye" bağlamıştı. Irak Kızılay örgütü, içme suyu dağıtmaya çalışmış ama ABD ordusu düşman pes edene kadar kenti kuşatmaya devam etmişti. Aynı yıl eylül ayında koalisyon askerleri de, Telafer'e yapılan saldırı sırasında ve bir ay sonra da Samara'da aynı taktiği uyguladılar.

Hayırseverlik ilkeleri, savaşın son derece basit olan şu temel ilkesiyle taban tabana zıttır: Savaşın her bir taraf kazanmak ister. Ne pahasına olursa olsun kazanmak. Mayıs 1996'da o zaman Birleşmiş Milletler'in ABD büyükelçisi olan Madeleine Albright, CBS televizyonunda 60

Minutes programına konuk olmuştu. Tartışmanın odağında, Amerika'nın Saddam'ı dize getirmek için tasarlayarak Irak'a uyguladığı ambargo vardı. *60 Minutes*'in sunucusu Lesley Stahl, Albright'a ambargonun sonucu olarak yiyecek ve ilaç yokluğundan yarım milyon çocuğun öldüğünü söyledi. "Bu rakam, Hiroşima'da ölen çocukların sayısından daha fazla. Sizce bu bedele değer mi?" diye sordu.

Albright, "Bu seçimi yapmanın çok zor olduğunu düşünüyorum," dedi. "Ama evet, bu bedele değer."

Hayırsever kuruluşlar bile amaçlarına hizmet ettiği sürece açlık silahını kullanıyor. 1999 tarihinde Doğu Timor'da BM'nin geçici yönetimi sırasında Hollandalı gazeteci Tjitske Lingsma'nın görüştüğü bir UNICEF çalışanı bir yandan yemeğini kaşıklarken başkent Dili'de çok fazla yiyecek dağıtmamanın iyi bir fikir olduğunu söylemişti. "Çok fazla insanın oraya gelmesini önlemenin bir yolu olarak başkenti biraz aç bırakmak istiyordu."

1992'de WFP, kuzeydoğu Somali'deki liderlere yiyecek dağıtmayı önerdi. Somali'nin bu bölgesinde huzursuzluk vardı ama kıtlık başlamamıştı. Somalili liderler kendilerini büyük bir ikilemin karşısında buldular. Çünkü insanların yiyeceğe gereksinimi yoktu, bu yüzden dağıtılanları satıp silah alacaklardı. Ancak yiyecekleri reddetmek de akıllıca bir seçenek değildi, çünkü düşman kabileler açlıktan ölmedikleri halde teklifi kabul etmişti ve tedarik edilenlerin satışından elde ettikleri geliri silahlanmak için kullanıyordu. Sonuçta bu durum, grupların katılmaktan başka seçeneğinin olmadığı bir silahlanma yarışına dönüştü.

İPLER ALICILARIN ELİNDE OLUNCA

Asiler balıklara benziyor, köyler de balık tutulacak suya... Biz onların göllerini kurutuyoruz.

Ahmad Harun, Sudan insani yardımlardan sorumlu Devlet Bakanı'nın Darfur'daki etnik temizlik hakkındaki sözleri.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, özellikle uluslararası yardım kuruluşları için özgürlük getirdi. Dünyanın Doğu ve Batı diye ikiye ayrılması, savaşları az çok süper güçler arasındaki özel çalışmalara çevirmişti; yardım kuruluşları da esas olarak örneğin savaş bölgelerinin kenarlarındaki mülteci kampları gibi merkezin dışında kalan yerlerde çalışmaktaydı. Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılışından bu yana, "insani yardım bölgelerinin" kapılarında savaşan tarafların kendileri bekliyor. Yeni dünya düzeninde uluslararası STK'ların hizmetlerinde olduğundan ve onlardan sonuna kadar yararlanıldığından emin olmanın en iyi yolu söz konusu olduğunda, küstah etnik veya dini milliyetçiler, Etiyopya ve Sudan liderlerinden birkaç şey öğrenebilirler.

Bitmeyen kuraklık, Etiyopya'da 1984'te yaşanan büyük kıtlığın nedenlerinden sadece biriydi. Daha önemli nedenler ise, Eritre ve Tigray'in kuzey eyaletlerinde hükümet askerleriyle asiler arasındaki iç savaşlardı. Asiler onlara yiyecek, su, saklanacak yer ve yeni eleman sağlayan köylerdeki destekçilerinin yardımlarıyla ayakta duruyordu. Mengitsu Haile Mariam'ın Stalinist rejimi, bir taşla iki kuş vurma fırsatını fark etti.

Köylüleri kuzeyden hükümetin yönettiği güneye doğru sürerek, hem asileri destekten yoksun bırakacak hem de devletin güneydeki tarım tesislerine bedava değilse bile çok ucuz işgücü sağlayacaktı.

Hükümet askerleri, kuzey bölgesini kapatıp işlerine devam ettiler. Erkekleri ve erkek çocukları vurarak öldürdüler. Kadınlara ve kız çocuklarına tecavüz edip onları sakat bıraktılar. Bebekleri ateşe attılar. Okulları, klinikleri ateşe verdiler, hayvanları katlettiler, tahıl depolarını yaktılar ve su kaynaklarını insan ve hayvan cesetleri atarak zehirlediler.

Kıtlık bir gerçeklik haline gelip de insanlar göç etmeye başlayınca rejim, uluslararası medyayı “insanlık dramını” görüntülemeleri için davet etti. Milyonlarca insan ölümün eşliğindeydi. Kendisiyle yapılan söyleşilerde hükümet sözcüsü, “Kuraklık yüzünden,” dedi. Rejime göre çözüm, sağ kalanlar için karşılama kampları kurmak ve onları bulundukları yerden çıkarıp kuraklığın vurduğu bölgenin uzağına, güneye getirmekti. Böylesine ağır bir operasyon için rejimin paraya ihtiyacı vardı. BBC muhabiri Michael Buerk ve kameraman Mohammed Amin’in Ekim 1984’te gönderdikleri açıktan ölmekte olan çocukların görüntüleri, uluslararası bir bağış toplama kampanyasını başlatan işaret oldu.

BBC, “kıtlık görüntülerini” İngiliz Kızılhaç, Save the Children ve Oxfam dahil yardım kuruluşlarını bir araya getiren şemsiye örgüt Afetler Acil Durum Komitesi (DEC – Disasters Emergency Committee) adına yayınlamayı kabul etti. O sırada Etiyopya’da bulunan diğer bazı gazeteciler gibi Buerk de Etiyopya’daki savaşı, yardım çabalarını karmaşıklaştıracak bir “yan hikâye” olarak algıladı. Yıllar sonra Buerk’in ifade ettiği gibi, kuraklığın vurduğu kurbanlar hakkındaki haberler, “bir diğer saçma Afrika savaşından” daha fazla bağış toplardı. Gazeteci Daniel Wolf, 23 Ekim 2004 tarihli *Spectator*’da şöyle yazdı:

Michael Buerk ile 1990’ların sonlarında konuştuğumda, savaşların “karmaşık konular” olduğu görüşündeydi... Otosansürün o sırada hem kendisinin hem de diğerlerinin haberciliğinde bir rol oynamış olduğunu kabul etti: “Bir karar vermek zorundaydık, haberin bu yanı bir önem taşıyor mu? Ayrıca aklınızın bir köşesinde de ‘eğer burada olumsuz bir bakış açısını fazla vurgularsam insanların para vermekte tereddüte düşmesinden ... sorumlu olurum’ düşüncesi de bulunuyordu.”

O yıllardaki en önemli iki bağışçı hükümet olan, Margaret Thatcher'in liderliğindeki Büyük Britanya ve Ronald Reagan başkanlığındaki Birleşik Devletler, Etiyopya'daki "devrimci" rejime yerleşimin yeniden düzenlenmesinde yardım etmeyi reddettiler ve bağışları özel yardım kuruluşları yoluyla akıtmayı tercih ettiler. Pop yıldızları da aynı şeyi yaptı. Aralık 1984'te, Buerk'in televizyon haberlerinden iki ay kadar sonra, Bob Geldof'un kurduğu Band Aid, bütün Batı dünyasının müzik listelerinde "Do They Know It's Christmas?" adlı şarkıyla bir numara oldu. Plak satışlarından sağlanan 9,3 milyon dolar civarındaki kâr, Etiyopya'daki "kuraklık kurbanlarına" adandı. Geldof'un "Live Aid" konserleri, Temmuz 1985'te Avrupa ve ABD'deki konser alanlarında devam etti. "Afrika'nın beslenmesi" büyük bir apolitik haçlı seferi haline geldi. Band Aid sanatçılarının dinleyicilerden topladığı miktar, 104 milyon doların üzerindedir. Özel bağışçılardan gelen bağışlar, özel uluslararası STK'lar tarafından harcandı ama bu sefer harcamalar bağışçı hükümetlerin ileri sürdüğü koşullar doğrultusunda değil, alıcının yani Etiyopya rejiminin isteği yönünde yapıldı.

Parayla birlikte binlerce Batılı yardım kuruluşu çalışanı ve gazeteci de ülkeye uçtu. Dolarlarını rejimin istediği kurdan yerel para birimine çevirmeye zorlandılar ve sadece bu bile Etiyopya savaş makinesinin işlemesine yardım etti. Uluslararası STK'ların yiyecek yardımları, açlık çeken köylüleri kamplara yöneltmek için yem olarak kullanıldı. Bu insanlar, güneydeki devlet çiftliklerine gönderilmek üzere bekletildiler. Önlerinde köle işçi olarak sürdürecekleri bir hayat vardı. Kampları koruyan hükümet ordusu yiyecek yardımından pay almakla kalmayıp insanları köylerinden dışarı çıkarmak için yardım kuruluşlarının kamyonlarına el koydu.

Güneye doğru yapılan zorunlu seyahat ortalama beş gün sürdü. Yaklaşık altı yüz bin kişi, bu yolculuğa çıktı ve bunların yüz bini yolda telef oldu. Kasım 1985'te *Irish Times*, Live Aid'i başlatan Bob Geldof'un dikkatini bu rakamlara çekti. Müzisyen omuz silkti ve muhabire, "Bu bağlamda [kıtlık] bu rakamlar beni şaşırtmıyor," dedi. Yardımın mevcut olması, onun hangi koşullarda verilmesi gerektiğinden daha büyük önem taşıyordu. "İkinci Dünya Savaşı sırasında Live Aid olsaydı ve toplam kamplarında insanların öldüğünü duysaydık bu kamplara yiyecek

ve yardım götürmeyi reddedecek miydık? Tabii ki hayır!” dedi.¹ Ancak kuşkusuz Nazi Almanyası’nda olduğu gibi Etiyopya’da da, yardımların ne kadarının kendi personeline ve ne kadarının tutuklulara verileceğine kampların yönetimi karar vermektedir.

Sürgüne karşı direnç gösterilen bazı kamplarda hükümet, uluslararası STK’ların yiyecek dağıtım merkezlerini kapattı ve böylece yine aç kalan insanlar fikirlerini değiştirdiler. Diğer kamplarda, uluslararası STK’ların mücadeleye katılanların aç çocuklarını beslemeleri yasaklandı. 1985’in sonlarında bir kampta, yeterli yiyecek olduğu halde açlıktan altı bin civarında çocuk öldüğü zaman MSF Fransa buna daha fazla dayanamadı. Örgüt, Etiyopya’yı Kızıl Khmerlerin yönetimindeki Kamboçya’ya benzeterek oradan ayrıldı.

Diğer yardım örgütleri ise gözlerini gerçeklerden kaçırıp, Batılı gazetelerin büyüyen eleştirilerine karşı durdu, onların “politikleşen yardım” ifadesiyle sergilediği “alaycı tavırlara” kızarak Etiyopya’da kaldı.

Hollanda Ekümenik Yardım Vakfı (SOH) ve Hollanda Kızılhaçı da kalanlar arasındaydı. Yardım kuruluşlarının rejimin kendilerini manipüle etmesine izin vermesiyle ilgili serzenişlere bir SOH sözcüsü şöyle yanıt verdi: “Ben bunları son derece haksız suçlamalar olarak görüyorum. Ayrıca insani yardım örgütlerinin birincil amacı olan ihtiyaç duyan insanlara yardım ilkesi açısından da adil değil.” Hollanda Kızılhaçı’nın uluslararası ilişkiler sorumlusunun haksızlığa karşı sergilediği kızgınlıkta Henri Dunant’ın sözlerinin yankılandığı duyulabiliyordu: “Politika kendi sorumluluğundan kaçıyor ve savaşın sürmesinde insani yardım örgütleri suçlanıyor!”²

Dünyanın en büyük uluslararası STK’larından biri olan Oxfam’ın olayları analizi, hükümetin uyguladığı göç programının “telaşı, ölçeği ve zamanlaması”na ilişkin sorular sormanın ötesine geçmedi. “Do They Know It’s Christmas?” ve Live Aid konserleri, Oxfam’ın cirosunu bir yıl içinde ikiye katlayarak otuz beş milyon doların üzerine çıkardı.

Kuzey Etiyopya halkına yönelik “kurtarma operasyonu” sırasında ne kadar can kaybı olduğunu kimse tam olarak bilmiyor. Tahminler en az üç yüz bin ile bir milyon kişi arasında değişiyor.

Kuzey Etiyopya'daki temizlik harekâtı sırasında komşu Sudan rejimi de benzer bir stratejiyi güney Sudan'da uyguladı. Orada da, destekçilerinin köylerinden sürülmesi gereken asiler vardı. 1982'de ordu ve milisler bölgeyi işgal ederek yıllarca sürecektir bir terör kampanyası başlattılar. Köyler ateşe verildi. Milyonlarca insan canlarını kurtarmak için önce daha güneye, sonra da sınırdan Kenya ve Etiyopya'nın kuzeyine kaçtılar. Birçok mülteci ise, Sudan topraklarında hükümet güçlerinin kuşatarak "barış köyleri" adını verdiği pis ve kalabalık mıntıklalarda kaldı. Buralardaki insanların "kuraklık" kurbanı olduğu söylendi.

1989'da rejim, asiler ve Birleşmiş Milletler, barış köylerine yardım gönderilmesi için bir anlaşma imzaladılar. Bunun yalnızca havadan yapılmasına izin verildi. Yiyecek çuvalları, sadece rejimin onayladığı bölgelerde uçaklardan atılabilecekti.

Operation Lifeline Sudan (OLS) olarak adlandırılan uygulama için Birleşmiş Milletler ve en az otuz beş uluslararası STK, kuzey Kenya'nın sıcak ve tozlu çöllerine indiler. Ücra bir yerleşim yeri olan Lokichoggio, patırtılı bir stratejik merkeze dönüştü. Bu, günde bir milyon dolarlık harcama kapasitesiyle, o sırada dünyanın en büyük ve en masraflı insani yardım operasyonuydu. İnsani yardım tarihinin de en uzun sürenlerinden biri olacaktı. Hercules nakliye uçakları 2000'li yıllara kadar yıllarca haftanın yedi günü, günde birkaç kez binlerce kiloluk yiyecek yükleriyle Lokichoggio'daki iniş pistinden havalanmayı sürdürdüler.

Sudan rejimi gibi bir denetim altındaki operasyon, damlatma sistemini açıp kapayarak hangi bitkinin su alacağını ve suyun miktarını bahçıvanın belirlediği bir hidroponi (topraksız bitki yetiştirme) serasının yönetiminden başka bir şeye benzemiyordu. Lokichoggio'daki hayırseverlerin bağışçılara gönderdiği "haftalık güncellemeler", rejimin onlar için uygulamaya geçirdiği bütün yeni yasakların dökümünü ayrıntılarıyla veriyordu: "9 Temmuz 1997-Yei, Tali, Maridi, Yirol, Rumbek, Tonj, Warrap ve Kongor dışındaki yerleşim merkezlerine uçuş izni verildi." Sudan hükümeti o hafta, özellikle bu barış köylerindeki insanların yiyecek almasının gereksiz olduğuna karar vermişti. Rejim, Bahr el Ghazal'ın güney bölgesinde herhangi bir yere yardım indirilmesine birkaç ay süren bir yasak getirdiğinde, tahminen altmış bin kişi açlıktan öldü.

Yardım örgütlerinin, indirmelerine izin verilen yiyeceklere ne olduğu hakkında da pek bilgileri olmuyordu. Bazen Lokichoggio'ya gıda dağıtım merkezlerinin bombalandığı haberleri ulaşıyordu; anlaşılan gıda yardımları, rejim düşmanlarını kandırmak için yem olarak da kullanılmaktaydı. Barış köyleri bazen malzeme yardımları geldikten kısa bir süre sonra saldırıya uğruyor ve hükümet yanlısı milisler çuvallarla pirinci alıp götürüyordu.

Kesin olan bir şey vardı. Hükümetin ordusu gıda yardımlarıyla beslenmekteydi. Eski Human Watch araştırmacısı Alex de Waal'ın vardığı sonuca göre ordu, özellikle Juba gibi bazı stratejik önemi olan şehirlerde, iktidarını sürdürmeyi kısmen insani yardım örgütlerinin sağladığı yardımlar sayesinde başarmıştı. Operation Lifeline tarafından indirilen gıda yardımları birkaç kere Juba'yı asilerin eline düşmekten korumuştur. Asiler, şehri kuşatmış ve hükümet güçlerinin karayoluyla yiyecek sağlamasını engellemişti.

Ulaşabildikleri yardımları aşırı asiler de, savaşa kısmen bu sayede devam edebilmekteydi.

Sudan'da görevli bir Amerikan diplomat, *The New York Times*'tan bir muhabirin güney Sudan'daki savaşın yardımlarla mı sürdüğü şeklindeki sorusunu "Kesinlikle, kesinlikle," diye yanıtladı.³

Yine de hayırseverlerin inancına göre güney Sudan halkının derdine çare, daha fazla yardım sağlamaktı. Britanya'da Afetler Acil Durum Komitesi (DEC), bir bağış toplama kampanyası başlattı. Birleşmiş Milletler, bağışçı adaylarına problemi "Zamanında yağmayan yağmurlar ve insanların yerlerinden sürülmeleri çiftçilerin üretimini engelliyor," diyerek açıkladı. DEC hesabına milyonlarca dolar geldi.

Sudan iç savaşı üzerine yağdırılan gıda yardımının değeri yüzlerce milyon doları buldu ama Operation Lifeline'in yaşamlarını kurtardıklarının hepsi sivil halk değildi. Dünya gıda Programı'ndan bir sözcü, "Herhangi bir savaşta en son açlıktan ölecek olanlar askerlerdir. Sinir bozucu, çok sinir bozucu," dedi. Operation Lifeline'dan yaklaşık on yıl sonra 1998'de, ABD Mülteciler Komitesinden Dr. Millard Burr'un yazdığı rapora göre:

Geçen 15 yılda güney ve orta Sudan'da iç savaşın ve Sudan hükümetinin uluslararası politikalarının doğrudan sonucu olarak en az

1,9 milyon kişi öldü... Sudan'daki bu kitlesel can kaybı, dünyanın herhangi bir yerinde iç savaştaki ölü sayısının çok üzerindedir... Ölümler ... savaşın vahşetine, savaşla bağlantılı kıtlık ve hastalıklara, Sudan hükümetinin çatışmaları yaygınlaştıran politikalarına, güney Sudanlıların yer değiştirmeye zorlanmasına ve Birleşmiş Milletler ile uluslararası yardım örgütlerinin yardım çabalarının engellenmesine dayandırılabilir. Sudanlı asilerin ordusunun içindeki ayrışmalar da, son yıllardaki katliama ve sürgünlere katkıda bulundu.

Rapora göre, 1,9 milyonluk bu can kaybı “muhafazakar” bir tahmindir ve “Sudan hükümeti, ülkenin büyük bölümünü gazetecilerin, yardım örgütlerinin ve toplum bilimcilerin meraklı bakışlarına kapatmakta görece başarılıydı.” Bunun sonucunda da, ölü sayısının “doğru olarak ölçülmesi çok daha zorlaşmıştı.”⁴

Rejimin, askerlerinin ve milis güçlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaptığı harcamalardan sağladığı tasarruf, bir sonraki askeri serüvene harlandı. Nübye dağlarındaki asilerin destekten yoksun bırakılması gerekti. İnsanlar cinayet, tecavüz, işkence, tarlaların yakılması, meyve ağaçlarının devrilmesi ve suların zehirlenmesi suretiyle köylerinden sürüldü. En az yüz bin, belki de iki yüz bin kişi öldü ve yüz bin kişi de yeni iğrenç barış köylerine sığındı. Oralarda da uluslararası STK'ların yiyecek sağlamalarına izin vardı. Ama tabii ne zaman, nerede ve ne kadar olacağı, yine rejimin iznine bağlıydı.

Aşağı yukarı aynı zamanlarda, 1999 ilkbaharında, uluslararası gazetecilere Etiyopya rejiminden yeni bir davet geldi. Ogaden'e gelip buradaki son kıtlık manzarasını görmek istemezler miydi? Kıtlığın nedeni yine “kuraklıktı”. Gerçekte ise neden, başka bir temizlik harekâtıydı. Ogaden'de halen yeterli su vardı ama kuyular, ya kullanmak isteyenlerden fahiş ücret talebinde bulunan özel mülk sahiplerine aitti ya da ordunun denetimindeydi ve sadece rejimin destekçileri kullanabiliyordu.

Bu uzun süreli dehşet dizisi kim bilir kaçınıcı kez sahneleniyordu; erkekler ve erkek çocuklar öldürüldü, kadınlar ve kızların ırzına geçildi, bebekler ateşe atıldı. Okul, klinik ve tahıl depoları ateşe verildi, hayvanlar katledildi.

Uluslararası film ekipleri, Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'dan Ogaden'deki Gode kentine uçtular. Aslında 1999'daki kıtlıkla ilgili bütün haberler Gode'un yirmi kilometrelik yarıçapı içinden gelmekteydi. Gazetecilerin hepsi, Denang köy mezarlığına bir günlük gezi teklifini kabul etmişti. Gezi sırasında, ölü ineklerin çürümekte olduğu yerler boyunca giden bir yoldan ilerlediler. Kadavralar, özellikle basın görsün diye buralara sürüklenerek getirilmişti.

Yerel hükümet yöneticileri, çocukların yeni kapatılmış mezarları başında konuşmalar yaptı. Açlıktan ölümlerin, üç yıldır yağmur yağmadığını bilen ve harekete geçmeyen uluslararası toplumun hatası olduğunu söylediler.

Bunun üzerine WFP, bir milyon kıtlık kurbanı için bağışçı hükümetlerden yiyecek yardımı istedi. Etiyopya rejimi, rakamı "düzelterek" iki milyon dedi. Aynı hafta içinde Etiyopyalı yöneticiler kıtlıktan etkilenenlerin sayısını dört ve kısa bir süre sonra sekiz ve daha sonra da on altı milyona çıkardı. Ogaden nüfusu dört milyonu geçmediği halde hayırseverler dünyası sesini çıkarmadı. WFP ise, ilk talebini gözden geçirerek, "bütün kuzey Etiyopya"yı beslemek üzere bağışta bulunulmasını istedi. Çünkü "kıtlık" vardı.

Bağışçılar, toplam dokuz yüz bin ton tahıl gönderdiler. Bunların dağıtımının askeri gözetim altında yapılması, hükümetin daha önce ordu denetiminin zayıf olduğu bölgelerin kontrolünü sıkı bir şekilde ele geçirmesini sağladı. Ogaden, büyük ve izole bir askeri kamp haline geldi. Dağıtım hükümet güçlerinin gözetimi altında yapıldı. Bölgedeki uluslararası STK'lar sıkı bir şekilde denetlendi: Çalışma izinleri için uygulanan bürokratik onay işlemleri aylar sürüyordu; örgütlerin Ogaden'e sınırlı sayıda araç getirmesine izin verilmişti; ağır nakliye kamyonları, helikopterler ve uydu telefonları yasaktı ve yardım malzemeleri için çok yüksek ithalat vergileri uygulanıyordu. Uluslararası STK'ların iç yazışmalarında yer aldığına göre, yardımların toplam değerinin tahmini 70 milyon doları bulan yüzde 20, yüzde 30'una askerler tarafından el konuyordu. Bu sonuca varmalarını sağlayan diğer belirtilerin yanı sıra, askerlerin yerel marketlerde yardımlarla gelen tahıl, yağ ve bisküvileri sattıklarını fark etmişlerdi.

2003'te yine sıra Sudan yönetimindeydi ve bu sefer uluslararası hayırseverleri batı Sudan'a davet ettiler. Bildik hikâyenin tüm bileşenleri orada da vardı: askerler, milisler ve asiler; cinayetler, kundaklama, yağma, tecavüz ve sakatlama. İki yüz bin kişi öldü; hayatta kalan iki milyon kişi, pislik içindeki aşırı kalabalık kamplara sürüldü. Uluslararası STK'lar onlara rejimin uyguladığı kurallar çerçevesinde yardım edebiliyordu. On üç BM örgütü ve irili ufaklı 130'un üzerinde uluslararası STK davete yanıt verdi. En son "hayırseverlik" bölgesinin adı Darfur'du.

Bugün geriye bakıp kampları görmeden Sudan'ın başkenti Hartum'a odaklanan biri, yönetim için her şeyin iyi gitmekte olduğunu düşünecektir. Nil nehri üzerine görkemli köprüler yapılmakta ve işyeri blokları yükselmektedir. Genç ve zengin Sudanlılar, son moda spor ayakkabıları ve tasarımcı etiketi taşıyan kot pantolonlarıyla şehrin bulvarlarında dolaşmakta ve kendilerine on dört farklı kokusu olan tuvalet spreyleriyle, ithal donmuş yiyecekler sunan merkezdeki sayısız süpermarketlere ve hipermarketlere girip çıkmaktalar. Hartum'da 2003'ten bu yana plazma televizyon ve fiyatı 160 bin dolar olan BMW satışları tavana vurmuş durumda. Başkente ulaşan en yeni donanımlar ise Hartum'daki kafe ve restoran sahipleri arasında çok revaçta olan açık mekan havalandırma sistemleri. Şehrin geri kalanı 40 derece sıcakta yanarken, bu akıllı hava serinletici makineler, açık hava teraslarında yiyip içenleri serin ve romantik bir esintiyle sarmalıyor.

Sudan'ın ekonomisi hızla büyüyor. Hükümet, günde beş yüz bin varilden fazla petrol çıkartıyor; Suudi Arabistan gibi ülkelerin üretimi yanında sadece birkaç damla sayılabilir ama devlete günde kabaca bir milyon dolar gelir sağlamaya yetiyor. Hükümet, yerlerinden sürülen halkın yerleştirildiği kamplara sağlaması gereken hizmetten yaptığı tasarrufu, Çin malı FN-6 roket atarlara, Rus malı helikopterlere ve diğer araç gerece harcıyor. Darfur'daki kitlesel katliam sırasında, ulusal gelirin yüzde 70'ten fazlası savunmaya harcandı.

Sudan hükümeti, 2005 yılında güneydeki isyancılarla bir barış anlaşması imzaladı. Anlaşma töreninin ardından Oslo'da bir bağış konferansı düzenlendi ve rejime, savaşın tahrip ettiği bölgede yeniden yapılanma

için 4 milyar doların üzerinde para tahsis edildi. Bu rakam, o sırada tüm dünyada acil insani yardıma harcanmakta olan toplam miktarın yarısından daha fazlaydı. Bağış planı, yaklaşık elli uluslararası STK'nın ülkeye girişini sağladı ama yürütecekleri çalışmaların koşullarını hükümet belirleyecekti.

Operasyon başladıktan kısa bir süre sonra Birleşmiş Milletler, "Bazı yiyecek yardımı taşıyan uçakların inmesine, diğerlerinin de kalkmasına izin verilmiyor ve kamyonlarla otomobillerimiz sınırda alıkonuluyor," diye bildirdi. Sudan, 2008'de en fazla insani yardımın yapıldığı ülkeydi ve sadece OECD üyelerinden 1,3 milyar dolar aldı.

Etiyopya rejimi için de şimdi uygun bir rüzgâr esiyor.

Yüzü ışıldayan Tony Blair ile Sir Bob Geldof'un arasında oturan Etiyopya Başbakanı Meles Zenawi, daha güçlü bir desteği hayal bile edemezdi. Blair'in Mart 2005'te Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da açıkladığı Afrika Komisyonu raporu, Meles'in Britanya ve Batı hükümetlerinin en sevdiği Afrikalı lider olarak konumunu güçlendirdi. Blair tarafından komisyona katılmak üzere özenle seçilmiş olan Meles, "Afrika Rönesansı"nın lideri olarak görüldü. Kalkınma ve demokrasi konularında kararlı bir lider olarak değerlendirildi... Britanya Etiyopya'ya halen her yıl 130 milyon sterlin yardım yapıyor; bu, diğer Afrika ülkelerine yapılandan daha fazla bir miktar. ABD gibi Britanya da, istikrarsız Afrika Boynuzu'ndaki birkaç müttefikten biri olan Etiyopya ile görece yakın bir ilişkiyi sürdürmeye çalışıyor.⁵

Sudan ve Afganistan'dan sonra Etiyopya, 2008 yılında en büyük üçüncü resmi insani yardımı alan ülkeydi. Tam 807 milyon dolar aldı. Aynı zamanda rejim Etiyopya'yı, Kuzey Kore'den sonra dünyanın ikinci en büyük yiyecek yardımı alan ülke konumuna getirdi. Yaklaşık üç yüz STK'nın Addis Ababa'da daimi büroları var; bunların en az yüz tanesi yiyecek yardımının dağıtımı için yaptıkları sözleşme olmasa var olmayacak örgütler.

Avrupa Birliği ve Birleşik Devletler her yıl bir milyon tonun üzerinde tahıl gönderiyor. Lojistik ise Etiyopyalı bakanlar için adeta bir altın madeni. Çünkü her gün, gün boyunca Kenya'nın Mombasa limanından Etiyopya'ya gidip gelen kamyonların sahibi onlar.

“Do They Know It’s Christmas?” sorusu artık iyice ilgisiz kaçıyor ama yan-kısı zaman zaman duyulabiliyor. Kasım 2004’te Londra’daki Royal African’ın düzenlediği bir tartışma panelinde BBC’den Michael Buerk de konuşmacılardan biriydi. Ülkenin kuzeyinde ilk kez çektiği “kıtlık görüntüleri”nden yirmi beş yıl sonra Etiyopya’ya yaptığı en yeni ziyareti anlattı. Royal African Society’nin web sitesinde yayınlanan toplantı metninde şunları okuduk:

Buerk, “kendisinin gıda uzmanı veya politikacı değil bir muhabir olduğu tekdiziyle söze başladı ve soru sorabilecek kadar akıllı ama onları yanıtlamayacak kadar aptal olduğunu söyledi. Etiyopya hükümetinin ne destekçisi ne de karşıtı olduğunu belirtti ama onun Afrika’daki en ‘ilginç’ hükümetlerden biri olduğunu ve [1991’de Mengistu Haile Mariam’ın devrilmesine yardımcı olan] Meles Zenawi’nin de tanıdığı en akıllı liderlerden biri olduğunu düşündüğünü ifade etti.”

Mart 2005’te güney Etiyopya’da, bir Alman kalkınma yardımı örgütünün Hollandalı bir çalışanı, 1984’te nakledilmiş birçok kuzey Etiyopyalıyla karşılaşmıştı. Makineli tüfekleri olan hükümet askerlerinin kamyonlara bindirdiği bu zavallılar, tarımsal projelerde zorunlu işçi olarak çalıştırılmak üzere götürülmüştü.

Ogaden, 2007’de yine dış dünyaya kapatıldı. Erkekler öldürüldü, kadınlara ve kız çocuklara tecavüz edildi, bebekler boğuldu ya da ateşe atıldı. Okul ve klinikler bombalandı veya ateşe verildi, hayvanlar katledildi ve tahıl depoları yakıldı. İki yüz bin kişi göçmek zorunda kaldı; bazıları barış köylerine sürüldü.

Temmuz 2008’de Uluslararası Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nden Sudan Devlet Başkanı Ömer Hasan El Beşir için tutuklama kararı çıkarmasını istedi. Yargıçlar Beşir’i Darfur’da cinayet, tecavüz, işkence, talan ve çok sayıda sivilin sürülmesinde “temel rol” oynadığı için savaş ve insanlık suçu işlediği gerekçesiyle suçladılar. Bazı uzmanlar, Darfur’da 450 bin kişinin öldüğünü ve hükümetin nüfusun neredeyse yarısını yerinden ederek bu geniş bölgede nüfus dağılımını yeniden düzenlemeye giriştiğini söylüyor.

Sudan'daki uluslararası STK'lar, Beşir'in devlet yönetim araçlarının sağmal inekleridir. Uluslararası bir Amerikan STK'sının bir çalışanı, bana bu işlerin nasıl yürüdüğünü anlattı. Çalışma arkadaşlarının başına dert açılmaması için kimliğinin gizli tutulmasını istedi.

Hükümetin, üç ayda bir yardım örgütleri çalışanlarının vizelerinden, seyahat ya da çalışma izinlerinden ve izinlerin uzatılmasından birkaç milyon dolar kazandığı bağışçılar, BM örgütleri ve uluslararası STK'lar arasında herkesçe bilinen bir sırdır. Sudan'a girişin maliyeti vardır. Sudan'dan çıkışın da aynı şekilde. Yabancılar Hartum dışında hiçbir yere yerleşemezler. Hartum dışında bir yere gitmek ya da çalışmak için izin almanız gerekir. Bu bir maliyettir. Ben kuzeydoğuda Kassala kentinde yirmi ay çalıştım. Bağlı olduğum uluslararası STK'nın, çalışma iznim için iki ayda bir başvuru yapması ve bunun için ödemedede bulunması gerekti. Bütün izinler kısa süreler için veriliyordu; bunlar bazen iki ay, bazen altı ay, bazen de sadece bir ay geçerli oluyordu, memurun keyfine bağlıydı. Uzatmalar ise, uluslararası STK personeli sindirmek için ya reddediliyor ya da geciktiriliyordu.

Uluslararası bir STK kurmak için Humanitarian Affairs Ministry'ye (İnsani Yardım İşleri Bakanlığı) bağlı HAC'nin (Humanitarian Aid Commission-İnsani Yardım Komisyonu) onayını almanız gerekir. Bakan Ahmad Harun, International Criminal Court (ICC) tarafından insanlık suçu işlemekle itham edilmişti. Uluslararası bir STK'nın resmen onaylanması maliyetlidir ve sürecin her aşamasında para ödersiniz. Her uluslararası STK, verdiği nakit ve hediyelerle rejimin dışlilerini yağlar. Talep edilmeyen tek hediye ise birine bir iş vermektir. Uluslararası STK resmen kaydedildikten sonra, donanım ve personel tedarik etme sorunu yaşanır. Bu örgütlere personel alımı için ilan vermemize müsaade edilmez. Bunun, aday başvurularını eleyip son listeyi hazırlayan, mülakat paneline katılan ve kimin alınacağına karar veren HAC aracılığıyla yapılması gerekir. Bunların net sonucu olarak da BM ve Sudan'daki diplomatik misyonlar dahil, bütün uluslararası örgütler, rejimin muhbirlerini işe alır.

Bütün uluslararası STK'lar gelir vergisi ve ulusal sigorta payını ödemek zorunda. Bütün bu paralar Maliye Bakanlığına gider.

İletişim Bakanlığı da ayrıca kâr eder. Uluslararası STK'ların kendi iletişim uydu sistemlerini kullanma hakkı yoktur. Onun yerine iletişim izni için Bakanlığa başvurmak zorundadırlar ve bu izin de ücretlidir. İzin alındıktan sonra, bir internet hizmet sağlayıcı (ISP) ile internet ve telefon hattı kiralamak üzere anlaşma yapmaları gerekir. Bütün telekomünikasyon şirketleri ve hizmet sağlayıcılar, ya doğrudan devletin ya da rejimin üyelerinin malıdır. Bir Thuraya (uydu telefonu) almak isterseniz bunun için de izin almanız gerekir. Rejim, insanları Thuraya kullanmaktan caydırmak istediği için, bu iznin ücreti binlerce doları bulmaktadır. İzinlerin yıllık olarak yenilenmesi gerekir.

Sonra bir de ithalat gümrük vergileri var. Uluslararası STK'ların insani yardım amaçlı ihtiyaçlarının çoğu ülke dışından getirtilmek zorunda. Araba ve kamyon aküleri, jeneratörler ve Batı teknolojisine ait her türlü küçük parçanın fiyatı gümrük vergileri yüzünden ikiye katlanır. Uluslararası STK'ların ithal ettiği tüm yardım malzemelerinden de rejimin kasasına giren vergiler kesilir. Yardım malzemeleri teoride KDV'den (katma değer vergisi) muaftır ama uygulama öyle olmaz. Dünya Gıda Programı, Darfur'a gitmek üzere Sudan limanına gelen yiyecek sevkiyatının gümrük vergisini ödememek için tek başına yoğun bir savaş verdi. Diğer bütün uluslararası STK'lar şikâyet etmeden, ilaçlar ve sivrisinek ilaçlı teller dahil her şey için gümrük vergisi ödüyor. Benim bağlı olduğum uluslararası STK, vergisiz gelmesi gereken araçların ithalat izni için iki yıl bekledi. Bu muafiyet olmasaydı, İstisnasız bütün araçların fiyatının iki katını ödemek zorunda kalırdık. Alternatifimiz araç kiralamaktı. Son derece fahiş fiyatla. Hartum'da rejimle ilişkili kişilerin sahip olduğu yüzlerce araç kiralama şirketi var.

Daha devam edebilirim ama durumu kavradınız. Bunlara ülkedeki binlerce yardım çalışanını ve izinleri, vergileri ekleyince devletin önemli miktardaki geliri gözler önüne serilir.

"İnsani yardım topluluğunun" rejimle ilişkilerinde böylesine omurgasız davranması beni deli ediyor. Eğer biraz kolektif ruhumuz olsaydı Sudan devletinin alt şubeleri gibi çalışmanın önüne geçebilirdik. Ama bütün uluslararası STK'ların liderleri oyuna ayak uyduruyor. Kendi

çalışma izinlerini riske atmak istemiyorlar. Ne de olsa kendi ceplerinden hiçbir şey çıkmıyor ve bu ülkede geçici olarak bulunuyorlar; dolayısıyla bunların hepsi onların burada kaldıkları zamandan daha uzun sürecek.

İroninin büyüğü ise yardım örgütlerinin uyumluluğunun sonuçta bir işe yaramamasıydı. Mart 2009'da Beşir, İnsani Yardım İşleri Bakanlığına bir yıl içinde "bütün gönüllü çalışmaların tamamen Sudanlılaştırılması" emrini verdiğini bildirdi. Reuters'ın 16 Mart 2009 tarihli raporuna göre, "Bundan sonra hiçbir uluslararası örgüt Sudan vatandaşlarına yardım dağıtmayacak. Uluslararası STK'lar getirdikleri yiyecekleri havaalanında bırakabilirler ve Sudanlı STK'lar da onları dağıtabilir." ICC'nin Beşir için yayınladığı tutuklama kararından hemen sonra, on üç uluslararası STK'dan derhal ülkeyi terk etmesi istendi.

AFGHANISCAM (AFGAN DÜMENİ)

Kötü insanları bulmamıza ne kadar çok yardım ederlerse, o kadar çok iyi malzeme elde ediyorlar.

Teğmen Reid “Huck” Finn, ABD ordusu, Pakistan sınırına yakın Dwamanda’da sürgündeki Afganlara battaniye, gömlek ve dikiş setleri verirken.¹

New York, Manhattan’daki Sıfır Noktası, 11 Eylül 2001 saldırısından yıllar sonra bile hâlâ şaşkınlıkla açılmış bir ağıza benziyordu. Mutlu bir şekilde, çevresindeki tel örgünün arasından ürken turistleri izliyordu. Sokak satıcıları da insanların etrafını sarıp yanan kulelerin fotoğraflarını gösteriyordu. Dolu bir fotoğraf albümü yedi dolara el değiştiriyordu. Kabaca aynı paraya, içinde İkiz Kuleler olan bir kar yağdırma küresi veya yine üzerinde kuleler olan bir tişört alabilirdiniz. Tel örgünün yanı başındaki arabadan birkaç çeyrekliğe bir sosisli sandviç alabilirdiniz.

Ben, üzerinde Sıfır Noktası yazan bir beysbol kepiyle kendimi mutlu ettim.

Saldırıdan hemen sonra, George W. Bush, “Biz, tehlikenin farkına varmış bir ülkeyiz ve özgürlüğü korumamız gerekiyor,” diye öfkeyle parladı. Konuşması bütün dünyada yayınlandı. “Üzüntümüz öfkeye, öfkemiz kararlılığa dönüştü. Emrimizdeki her kaynağı–diplomasinin ve istih-

baratın her aracını, her türlü hukuki yaptırımını, bütün finansal nüfuzumuzu ve savaşın gerektirdiği her silahı-küresel terör ağının parçalanmasına ve bozguna uğratılmasına yönlendireceğiz... Adalet yerini bulacak!" diye söz verdi.²

O sırada Bush'un Dışişleri Bakanı olan Colin Powell, hükümetin bu yeni politik yaklaşımla Amerikalı yardım kuruluşlarından ne beklediğini-eğer federal fondan aldıkları payın genişlemesini istiyorlarsa-hiç vakit kaybetmeden ayrıntılarıyla açıkladı. Bir konuşmasında Powell, "Tıpkı diplomatlarımız ve ordumuz gibi Amerikan STK'ları da özgürlük savaşının ön saflarında fedakârca hizmet vermek için oradalar... STK'lar gücümüzü çoğaltıyor ve savaşan ekibimizin önemli bir parçası," dedi.³

Amerikan hükümetinin yardım bütçesini yöneten ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) da mesajı bir daha tekrarlardı. USAID'in önceki başkanı Andrew Natsios, 21 Mayıs 2003 günü Washington'da bir konuşma yaptı. Naomi Klein *The Guardian* gazetesinde bu konuşmayla ilgili olarak şöyle yazdı:

Amerikan STK'larının birçoğuna, kendilerine biçilmiş olan Amerikan hükümeti adına PR yapma rolünü oynamadıkları için lanet okuyordu. 160 kurtarma ve kalkınma STK'sından oluşan bir ağ olan InterAction'a göre Natsios, aç ve hasta Iraklı ve Afgan çocuklar, yiyecek ve aşıların kendilerine George Bush'un teveccühüyle geldiğinin farkında olmadığı için "rahatsız olmuştu". Bundan sonra STK'ların götördükleri insanı yardımlarla Amerikan dış politikası arasında daha iyi bir şekilde bağlantı kurmaları ve kendilerinin "Amerikan hükümetinin bir kolu" olduklarını açıklamaları gerekiyordu. Bunları yapmadıkları takdirde [...] "Natsios onları, yaptıkları sözleşmeleri şahsen yırtıp atmak ve yeni ortaklar bulmakla tehdit etti."⁴

Amerikan yönetimi, diğer hükümetlerden de aynı yolu izlemelerini bekledi. Bir konuşmasında Bush, "Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle," demişti. Bush'un dışişlerinde Colin Powell'dan sonraki ikinci adamı Richard Armitage, 2004'te istifasını verdikten sonra Amerika'nın 9/11-sonrası dış politikasını şöyle özetlemişti: "Dinle dangalak, ne diyorsak onu yap!"

Gerçekten de Avrupa ülkeleri hemen Amerika'nın yanında harekete geçti. 9/11'den sonra Avrupa Komisyonu yardım bütçelerini "Avrupa'nın güvenlik politikasının hizmetine" verdi. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi devletler de Amerikalıların yanında yer aldılar. En zengin bağışçılar olan bu otuz hükümet, o andan itibaren yardım bütçelerinin, teröristleri halkın desteğinden yoksun bırakmada "önemli bir rol oynayacağını" açıkladılar.⁵ "Gelişim alanı teorisine" göndermeyle; yoksulluktan memnuniyetsizlik, memnuniyetsizlikten terörizm doğar, dediler.

9/11'den bu yana Irak ve Afganistan, OECD'den en fazla resmi kalkınma desteği ve Avrupa ile ABD'den bağışlanan yardım fonundan en büyük payı alan ülkeler arasındadır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'ya yapılan Marshall Planı'ndan beri en büyük ve masraflı Amerikan yardımı projesi olarak Irak birinci, Afganistan ise ikinci sırada yer alıyor.

Ekim 2001'de, 9/11'den bir ay sonra Amerikan savaş uçakları Afganistan'da Taliban'a bomba yağdırdı. Terörle Mücadele başlamıştı. Taliban, kısmen Pakistan'a olmak üzere geri çekildi ama yenilmedi. Hava saldırıları bitince, altmıştan fazla ülkenin askeri ve sivil yardım çalışanlarından oluşan bir süvari alayı, ülkenin yeniden yapılandırılmasına katkı için Afganistan'a girdi.

Afganistan'ı 2007'de ziyaret ettiğimde insani yardım topluluğunu derin bir kriz içinde buldum. Hayırseverler sonunda, yine tüm ülkede kol gezen Taliban'dan ve yollara konan bombalardan ve adam kaçırmalardan korkarak yaşamaya başlamıştı.

Yardım projelerinin nasıl gittiğini görmek için Afganistan'a gelen bağışçı delegasyonların, Kabil havaalanına iner inmez kurşungeçirmez araçlarla büyük bir hızla şehirdeki NATO merkezine götürülerek dikenli teller ve kum torbaları ardında güvende olmaları sağlanıyor. Bu ziyaretler zaten bir günden uzun olmaz, genellikle de birkaç saatte biter. Onların gelişiyle canlanan birkaç STK koordinatörüyle konuşur, belki örneğin Afgan parlamentosu üyeleriyle birlikte bir öğle yemeği yiyecek kadar kalıp hızla havaalanına geri dönerler. Kabil'den kalkan uçaklar,

Taliban roketatarlarının menzilinden bir an önce çıkabilmek için son derece dik bir şekilde uçuşa geçer.

NATO üssünde de herkes korku içinde. Kabil'deki NATO askerlerinin çoğuna kamp dışına çıkma izni verilmez. Konuştuğum askerlerden biri, o güne kadar üç ayı dolan Kabil görevi sırasında üs dışında toplam altı saat geçirmişti; o da, komutanı için gelen paket ve zarfları almak üzere havaalanına yaptığı hızlı seferlerden ibaretti. Holiandalı bir on-başı, "Bütün görebildiğim, duvarlar ve dizüstü bilgisayarımın ekranı," demişti üzüntüyle. Afgan atmosferiyle ilgili bir duygu edinmek için ülkeye dair kitaplar okumaya başlamıştı. Khaled Hosseini'nin *The Kite Runner* (Uçurtma Avcısı) adlı kitabını yeni bitirmişti.

Kabil'e atanan diplomatlar da dışarı çıkmaya cesaret edemez. Hollanda büyükelçiliğinden bir personel bana güvenip, elçiliğin korumalı duvarları içinde yaşadıklarını ve çalıştıklarını söyledi. Duvarların ötesine geçmeye cesaret etseler bile, bunu zırhlı araçlar içinde yapmayı tercih ediyorlar.

Kabil'de bulunan üç yüzün üzerindeki uluslararası STK'yı bulmak için istediğiniz kadar araştırma yapabilirsiniz. Onlar da saklanıyorlar. Her kriz bölgesinde var oluşlarını tişörtler, kasketler, büro tabelaları ve otomobil antenleri üzerinde gururla sergiledikleri renkleri ve logolarıyla bir gösteriye dönüştürürlerken, Terörle Mücadele'de hemen hemen hepsi ev ve araçlarının kapılarına küçücük bir logo bile koymaktan çekiniyorlar. Yardım projelerini kalın, kimliksiz, üzerinde dikenli teller olan duvarların ardında, kum torbaları ve beton doldurulmuş yağ bidonlarıyla çevrili olarak sürdürüyorlar.

İnsani yardım çalışanlarının işi, en tehlikeli on iş listesinde odunculuk, pilotluk, balıkçılık ve inşaat demir-çelik işçiliğinden sonra beşinci sırada bulunuyor. Listede, felaketlerin çoğunlukla kasıtlı şiddet yüzünden meydana geldiği tek iş kolu insani yardım işi. Yardım örgütlerine göre bunun nedeni, yerli halkın kafasının karışması. Terörle Mücadele ve savaş cephesi haline gelmiş olan yerlerde askeri-insani yapılandırma projeleri başladığından beri, insanların "gerçek" tarafsız hayırseverlerle,

hayırsever görünümüne bürünmüş yapılandırma birlikleri arasındaki farkı ayırt edemediklerini söylüyorlar. Yardım örgütlerinin dediğine göre, yardım çalışanlarına yönelik şiddet, yalnız Afganistan ve Irak'ta da değil, örneğin Somali, Sudan ve Çad'da da, aslında ABD, NATO, Afrika Birliği ve Avrupa Birliği Gücü (EUFOR), BM askerlerini ve bu savaş cephesi haline gelmiş ülkelerde "barışı koruma", "insani müdahale" ya da "destek-ve-güven kazanma" ile ilgili herkesi hedefliyor.

Ancak 2004'te British Overseas Development Institute (ODI), bu tür operasyonlarda yardım çalışanlarına yönelik ciddi şiddet eylemlerinin arka planını araştırdı ve başka şeylerin yanı sıra, "bu tür vakaların dikkatle incelenmesinin, saldırganların bir amacının yardım çalışanlarını politik ya da stratejik nedenlerle cezalandırmak olduğu" sonucuna vardı. Amerikan hükümeti tarafından finanse edilen uluslararası STK'ların "askeri gücü artırıcı" davranışlarda bulunmaları bekleniyor. Avrupa'dan para alan uluslararası STK'ların varlık nedeni de Avrupa'nın güvenlik politikasına hizmet etmek. OECD'den mali destek alan uluslararası STK'lardan beklenen ise, kısmen teröristleri halk desteğinden yoksun bırakmayı hedefleyen projeler yürütmek veya proje yürütmeyi kolaylaştırmak. Yardım vermenin ardında böyle askeri ve politik amaçlar yatıyorsa, tabii ki bu yardımları almanın ardında da aynı şekilde askeri ve politik amaçların olduğunu düşünmek mantıklı olur. Yardım alan uçtaki savaşan taraflar aptal, sağır ya da kör değiller. Yardımı verenler gibi onlar da bu yardımları savaşın bir aracı olarak görüyorlar ve bu nedenle de yardım çalışanlarını kolektif olarak muhalif gücün bir parçası kabul ediyorlar.

Afganistan'da MSF Hollanda'nın beş personelinin 2004 yılındaki ölümü, insani yardım ile askeri müdahale arasındaki bu kafa karışıklığının çok açık ve dehşet verici bir kanıtıydı. Bunun ardından Afganistan'daki yardım örgütlerinin rolü üzerine bir araştırma yapan Paris'teki MSF Vakfı Araştırma Müdürü Fabrice Weissman, ülkede yer alan düşüşü acımasızca eleştirdi. Raporundan uzunca bir alıntı yapmak gerekir:

Aslına bakarsanız, insani yardım topluluğu aktörlerinin sahip olduğu tek korunma, imajlarının berraklığıdır. Hem koalisyon güçleri hem de yardım aktörlerinin çoğunluğu, Afganistan'da bu imajı ciddi bi-

çimde kötüye kullandılar, böylece insani yardım örgütleriyle politik-askeri kurumlar arasındaki ölümcül karışıklığın sürmesini sağladılar. Afganistan'da bu karışıklığın ilk safhasına, psikolojik savaşın ve istihbarat operasyonlarının insani yardım eylemleri olarak kamufle edilmesi neden oldu. Açıkça ortada olan örnekler arasında, 2001'de ilk hava saldırıları sırasında koalisyonun uçaklardan "insani yardım" atması, "insani yardım görevlisi" olduğunu ileri süren sivil giysili özel güçleri konuşlandırması ve Afganistan'ın güneyindeki halkı Taliban ve El Kaide hakkında bilgi vermezlerse yardımları kesmekle tehdit etmesi de var.

Cenevre Konvansiyonlarına göre, sivil halkın kalbini ve iradesini ele geçirip onları askeri güçlerle işbirliği yapmaya yönlendirmek, klasik ve yasal olan askeri tekniklerdir. Öte yandan bir Kızılhaç aracını, içindeki hastanın yanında gizlice silah nakletmek için kullanmak gibi, insani yardım operasyonu görüntüsü altında bir savaş taktiği sergilemek de, insani yardım simgesinin açıkça ihlalidir.

Taliban'ın bozguna uğratılmasından sonra kurumsal birçok bağışçı, STK ve BM örgütlerinden Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına ve istikrar kazandırılmasına yardımcı olmalarını istediler. İnsani yardım aktörlerinin çok büyük bir kesimi, Afganistan'daki BM Yardım Misyonu'nun (UNAMA) ve geçici hükümetin hizmetine katıldı. Bu aktörlerin her ikisi de, koalisyon güçlerinden değişik ölçülerde destek alıyor.

Böylece, STK'lar ve BM örgütleri bağımsız yardım sağlamak için gerekli olan bağımsızlıktan vazgeçtiler ve önceliklerini, halen Taliban ile savaşta olan yeni rejim ve onun Batılı müttefiklerinininkilere göre biçimlendirdiler.

Bu senaryo, kafa karışıklığının ikinci elementini ortaya koyuyor: Savaşan taraflardan biri adına çalışan bir taşeron ile bağımsız, tarafsız bir insani yardım aktörünü birbirinden ayırmak olanaksız hale geliyor. Son olarak, savaşa gitmeyi haklı göstermek için insani yardım söylemini kullanmak da bir diğer kafa karıştırıcı unsur. 11 Eylül saldırılarına karşı misillemenin yanı sıra, insan hakları ve uluslararası insani yardım hukukunun savunulması, Afganistan'a askeri müdahalenin lehine güçlü bir iddia olarak sunuldu. Dünyaya, diğer hedeflerin yanı

sıra sıkıntı içindeki halkı kıtlıktan kurtarmak, kadınların sağlık hizmetine erişimini sağlamak ve mültecilerin geri dönmelerini kolaylaştırmak için askeri güç ve işgalin gerekli olduğu anlatıldı.

İnsani yardım söyleminin böylesine görkemli ve savaşçı bir biçimde kullanılması, yardım örgütlerinin imajının bulanıklaşmasına önemli ölçüde katkıda bulundu. İnsani yardımın önemine başvurmak, hem tıbbi bir operasyonu hem de askeri bir hareketi haklı çıkarabiliyorsa, yardım çalışanları ve uluslararası birliklerin, aynı madeni paranın iki yüzünü temsil ettikleri söylenemez mi?⁶

Ne var ki, uluslararası STK'lar tarafsızlık ve sivil olma iddialarına soğukkanlılıkla sadık kalıyor. Lakhdar Brahimi önderliğindeki bir BM Soruşturma Komisyonu, Temmuz 2008'de, bazı savaşlarda insani yardım görevlilerine yönelik davranış değişikliğinin insani yardım camiasına henüz ulaşmadığı sonucuna vardı. Komisyon, BM insani yardım örgütlerinde çalışanların güvenliğine özel ilgi gösterdi. Brahimi, "Biz kendimizi iyi insanlar olarak görmeye ve bu etiketle gittiğimiz her yerde güvende olacağımızı düşünmeye devan ediyoruz," dedi. "Etiketimizin bizi korumaya yetmediğinin farkına varmamız gerekli."

Terörle Mücadele'nin cephelerinden birinde, Irak'ta, mesaj kesinlikle yerine ulaştı. Ağustos 2003'te Bağdat'taki BM Ofisi, BM Özel Temsilcisi Sergio Vieira de Mello'nun da aralarında olduğu yirmi iki cana mal olan saldırının hedefiydi. Bu olayı izleyen aylarda hemen hemen bütün Batılı yardım örgütleri Irak'ı terk etti. O zamandan beri yardım projelerini Ürdün'ün başkenti Amman'dan yönetiyorlar ve orada bile, sadece çok az bir kısmı logolarını sergileme riskini göze alıyor.

Terörle Mücadele'nin başladığı 2001 ile 2008 yılları arasında altmıştan fazla bağışçı hükümet, Afganistan için toplam 15 milyar doların üzerinde para yatırdı ama bu paranın ulaştığı yer net değil. Ne bağışçılar ne de onların uluslararası STK'ları, mali destek verdikleri projeleri yerinde izlemeye cesaret edebiliyor. Sonuçta milyarlarca dolarlık yardımın akıl almaz bir şekilde yönetilmesi fazlasıyla yolsuzluk kuşkusu yaratıyor.⁷

Klinikler gerçekte inşa edilmediler, kız okullarında uygulamada erkek çocuklar eğitim gördü. Afganistan'da herkes size mali destek almış ama hayata geçirilmemiş pek çok yardım projesine örnekler verebilir. Batılı uluslararası STK'ların çoğunluğu, Kabil'in dışına asla çıkmazlar. Onun yerine, projelerini uygulamaları için yerel ya da diğer uluslararası STK'larla taşeronluk sözleşmeleri yaparlar, onlar da başkalarıyla alt taşeronluk sözleşmesi imzalar. Bir projeyle ilgilenen ortalama dört ara örgüt olması yaygın görülen bir şeydir; yedi ve daha fazlası da istisna sayılmaz. Bunların her biri de proje için verilen paranın önemli bir miktarını alır. Projenin paraları, sonunda ülkenin bir yerlerinde birisi tuğla örmeye, ahşap doğramaya ya da ekin sürmeye başlayana kadar düzenli olarak el değiştirmek suretiyle fire verir. Müdahale aşamalarında bütçenin etkin bir biçimde gözlemlenmesi ya olanaksızdır ya da olanaksız hale getirilir.

Tüm dünyada kurumsal yolsuzlukları ve suiistimalleri soruşturup ifşa eden bağımsız araştırma enstitüsü CorpWatch, Kabil'den güneydeki Kandahar'a giden yolun yapımı için USAID tarafından tahsis edilmiş olan 15 milyon doların akıbetinin izini bulmayı nihayet başardı. Bu paranın BM aracılığıyla USAID'den, bir Türk yol yapım şirketini kiralayan bir Amerikan şirketine transfer edildiği ortaya çıktı. Arada yer alan her birim projeye ayrılmış bu fonun yüzde 6 ile yüzde 20'sini ele geçirdiği için sonunda kalan para ancak ucuz malzeme alımına yetmişti. CorpWatch'a göre sonuçta dökülen asfalt, yerini aldığı kaplanmamış yoldan pek de farklı değildi ve yıllık bakımı yapılmazsa beş yıl içinde kullanılmaz hale gelecekti. Yol bakımı ise, Afgan hükümetinin karşılayamadığı ve proje bağışçılarının da fon ayırmadığı bir harcamaydı.

2001 ile 2005 yılları arasında, Afganistan'da Birleşmiş Milletler'e danışmanlık yapan Clare Lockhart da bir örnek aktardı. Kendisi, Bamyan Eyaleti'nde bir konut yapım projesinin soruşturmasını yürütmüştü. Her şeye 2002 yazında cepte 150 milyon dolarla başlandı. Para önce bağışçı hükümetler tarafından Cenevre'deki bir yardım kuruluşuna transfer edildi; bu kuruluş, paranın yüzde 20'sini alıkoyarak projenin uygulamasını Washington DC'deki bir örgüte devretti. Bu örgüt de paranın yüzde 20'sini kendine ayırarak işi başka bir örgüte, o da yüzde 20 alıp projenin uygulamasını bir diğerine verdi. Dizinin sonunda yer alan örgüt, kalan para ile komşu İran'dan bir parti ahşap kiriş satın aldı. Bu

malzeme Afganistan'a Bamyan Valisinin sahip olduğu nakliye şirketiy-le normalin beş kat fazlasına taşındı. Sonunda bu yardım için seçilmiş köylere ulaşan kirişlerin Afgan köy evlerinin kerpiç duvarları için fazla ağır olduğu ortaya çıktı. Köylüler de onları en iyi şekilde kullanmanın kesip yemek pişirmek için ocaklarda yakmak olduğuna karar verdi.⁸

Afganistan'da her an, irili ufaklı birkaç bin yardım projesi yürütölüyor. Yerel STK alt-yüklenicileri bunlardan iyi kazanç sağlıyor. 2004'e kadar bu tür 2.325 örgüt Afgan Planlama Bakanlığına kayıt yaptırmıştı. Kabilliler, "Önce komünizm vardı, sonra Talibanizm ve şimdi de STK'izm," diyorlar.

Kabil'deki Dünya Bankası eski müdürü Jean Mazurelle bu konuda daha da doğrudan bir ifade kullandı. Onun tahminine göre, Afganistan'a yapılan tüm uluslararası yardımların yüzde 35-40'ı "yanlış kullanıldı". Mazurelle, Agence France Presse'e (AFP) şöyle dedi: "Afganistan'da yardımlar ölçülemez biçimde boşa harcanıyor. Esas olarak özel girişimin gerçekleştirdiği gerçek bir yağmalama sürüyor. Bu bir skandal. Otuz yıllık kariyerim boyunca böyle bir şey görmemiştim."⁹

Yardım çalışanlarına ve bağışçılara sorduğunuzda, doğal olarak paraya ne olduğunu denetlediklerini söylüyorlar. Örneğin, 2001'den beri Afganistan'a her yıl onlarca milyon doların akıtılmasına aracı olan Hollanda Büyükelçiliği çalışanları, tıpkı diğer bağışçılar gibi "erişilmesi zor olan bölgelerdeki" projelerle ilgili fatura veya fotoğrafları görme talebinde bulundukları konusunda bana güvence verdiler. Bir diplomat, "Bir miktar Hollanda parasının uçup gitmesi mümkün ama uygulamada bu çok azdır. Bu konuda içimiz rahat olabilir diye düşünüyörüz," dedi.

USAID için çalışan bir Afgan muhasebeci ise çok farklı düşünüyor. Kendisi, USAID'in de kullandığı bu tür denetimlerin etkinliğini ölçmek için rastgele kontroller yapıyor ve omuz silkiyor. "Ben Afganların el yazılarını birbirlerinden ayırt edebilirim ama yabancılar sadece eğimli çizgilerle noktalar görürler. Bazen bana üzerinde aynı imza olan yüz elli tane fatura gösteriyorlar." Peki ya USAID projelerinin fotoğrafları? "Bazen farklı bağışçıları olan tamamen aynı projelerin resimlerini görüyörüm. Yardım kuruluşları mali desteğin üç kat fazla olmasından memnun. Nasıl olsa bağışçılar olan biteni görmek için buraya gelmiyor."

Bu durumun Kabil’de takma bir adı da var. Yardım fonlarının sistematik denetimsizliğine “*Afghaniscam*” (Afgan dümeni) deniyor. Afgan vurguncular, yardım paralarını engellenmeden haksız biçimde ele geçirebiliyor ve Taliban’ın tekrar ele geçirdiği bölgelerde, savaşçıları hiç denetlenmeden bu yardım fonlarını halk desteğini güçlendirmek ve yaygınlaştırmak için kullanabiliyor.

Taliban sayısı arttıkça Afganistan’daki yabancılar arasında korku da büyüyor. Onların güvenliğinin sağlanması, belki de yürüttükleri yardım projelerinden daha da pahalıya geliyor. Kabil’deki hayırseverlerle diplomatların çoğu, bir zamanlar Kabil’in zengin ve ünlülerinin yaşadığı Wazir Akbar Khan yakınındaki kendi Yasak Şehirlerine çekilmişler. Oraya gidebilmek için arkalarında silahlı nöbetçilerin yer aldığı üst üste yığılmış kum torbalarından oluşan bir barikatı geçmeniz gerek. Afganistan’daki Amerikan, Britanyalı, Avustralyalı ve Güney Afrikalı güvenlik şirketleri için ticaret büyüyor.

Bütün müşterilerine hizmet vermek üzere yeterli personel almak onlar için hiç sorun değil. Görevi biten Amerikan ve NATO askerlerinin evlerine dönmek yerine burada Blackwater, DynCorp ve US Protection and Investigations gibi şirketlerin bordrolarına geçmesi sıkça görülen bir olay. Bu eski askerler, büyük bölümü vergiden muaf olmak üzere günde bin dolar kazanabilirler. Yerel istihdam da oldukça bol. Afganistan içinde, fazladan bir gelir peşinde olan savaş vurguncuları ve milislerin de sayısı az değil. Amerikan Savunma Bakanlığının bu ülkede askeri birliklerden çok sözleşmeli çalışanı bulunuyor. Eylül 2009 tarihli bir Amerikan Kongresi Araştırma Servisi raporu, o yıl mart ayında Afganistan’da 52.333 üniformalı ABD ordu personeline ve 68.200 sözleşmeli personele görev verildiğini açıklıyor. Bu, Amerikan tarihinde kullanılan en yüksek sözleşmeli sayısını oluşturuyor. Bu sözleşmelilerin yaklaşık yüzde 16’sı güvenlik işinde istihdam ediliyor.¹⁰

Özel müşteriler için çalışan güvenlik şirketleri de, uygun gördükleri kadar silah ithal ediyor; yerel uyuşturucu tüccarları ve savaş mafyasıyla istedikleri gibi anlaşmalar yapıyor ya da silahlı çatışmalara giriyorlar. Ülkenin her yerinde camları karartılmış, plakasız ve kurşungeçirmez Land Cruiser araçlarıyla dolanıp duruyorlar. Bu araçlara biraz fazla yaklaşan olursa, kapıyı hızla açıp, “Defol, yoksa vururum!” diye hay-

kırarak kendisine bir makineli tüfek doğrultan vahşi bir Batılı adamla karşılaşabiliyor.

Eğer bir müşteri A noktasından B noktasına gitmek isterse, güvenlik personeli sokakları, hatta canı isterse bütün mahalleyi kapatıyor. Taksiler; karpuz, hindi, battaniye, tencere/tava, bambu kafeslerinde papağanlar ve başları üzerindeki halılarla sokak satıcıları; öküz arabaları; el arabaları; bisikletler; küçük motosikletler; tekerlekli tahtaların üzerinde oturan dilenciler ve kirli burkaları içinde para isteyen yoksul kadınlar; hepsi gidecekleri yere varabilmek için başka bir yol bulmak zorunda kalıyor.

2006 yılında, kendisi de özel yabancı güvenlik görevlileri tarafından korunan Afgan Devlet Başkanı Hamid Karzai, Kabil'deki bütün özel yol kapatmaların kaldırılmasını talep etti. Kimse onu dikkate almadı. Güvenlik şirketlerinin çoğu, geldikleri anda yasa gereği almaları gereken çalışma izni için ilgili Afgan bakanlığına başvurmaya bile yeltenmemişti.

Bunların müşterilerine fazla yaklaşan herkes, küfürlerle itilip kakılır ve güvenlikçiler asla gazetecilerle konuşmaz. Dolayısıyla, birkaç meslektaşımınla birlikte onların konuşmalarına kulak misafiri olmaktan başka çaremiz yoktu. Kabil'de, Flower Sokak yakınındaki küçük bir lokantada yemek yiyen bir grup kaslı Amerikalının oturduğu masaya tabaklarımızla olabildiğince sokulduk. Futboldan, zırhlı araçların gösterge tablosundaki düğmelerden ve kızlarla fahişelerden bahsederlerken, sıra Kabil'de o geceyi en iyi nasıl geçirecekleri konusuna geldi. Çoğunluğun oyunu alan yanıt şu oldu: "Bir striptiz kulübüne gidip sarhoş olmak ve sonra da Afganları vurmak." Bardaklarındaki biraları bitirdiler, her biri bir değil, iki kurşungeçirmez yeleği üst üste sırtlarına geçirip Land Cruiser'larına binerek kapılardan çıkıp gittiler.

Bahsettikleri striptiz kulübü, Kabil'de bulunan tahminen seksen genelevden biriydi. Güvenlik elemanları ve şehirdeki diğer yeniden yapılandırma işlerinde çalışanlar, buralarda direk dansı yapan Ruslarla ve mırıl mırıl, ufak tefek Filipinlilerle hoşça vakit geçirebilirdi.

Şehrin geniş bir bölgesi, aynen Taliban'ın bıraktığı gibi: harabeye dönmüş ve terk edilmiş. Yabancılar her şeyi kendilerine göre olabildiğince zevkli hale getiriyor. *The New York Times*'tan bir muhabir, şehre gelen

ilk sözleşmeli personelin bir otelde nasıl hemen bir oyun salonu düzenlemesine giriştiğini anlattı. Bu otele kısa bir mesafede Britanyalı girişimciler, kendi çalışanları kişi başına on dolar ödeyerek Margarita ve Tora Bora Specials içebilsin diye Afganistan'ın ilk kokteyl barını açmışlar. Yanındaki Tayland restoranında, Bangkok'tan getirtilen, kalçalarına kadar yırtmaçlı mini etekleri ve bellerinde oyuncak tabancalarıyla garson kızlar körili tavuk servisi yapıyorlar.

Jeneratörler, gece gündüz homurdanarak yabancılara elektrik sağlıyor. Kabil'in geri kalanına gelince, yedi yıl önce başlayan yeniden yapılandırma çalışmaları sonucunda ancak bu nüfusun yüzde 2'sine elektrik sağlanabilmiş. Batılıların DVD'leri de var, dizüstü bilgisayarları da. Harry Potter'ın en son cildi "normal" dünya ile aynı zamanda Kabil kitapçılarında bulunabiliyordu; *Harry Potter and the Deathly Hallows*'un (Ölüm Yadigarları) kopyaları, Londra basınında yer aldıktan sadece birkaç saat sonra bir uçakla Dubai'den Kabil'e geldi.

Yabancılar Çin, Hint, Fransız, Meksika, Amerikan, Alman, Avusturya ya da Nepal restoranlarında ithal edilen yiyecekleri zevkle tüketebiliyor ve USAID'in yeniden yapılanma işlerini verdiği büyük Amerikan inşaat firmalarının çalışanları arasında popüler olan *Red Hot 'n' Sizzling* lokantasında büyük porsiyon biftekler yiyebiliyor. Samimi kafelerde double cappuccino ve meyve suyu içebiliyor, Alman bira bahçesinde biralarını yudumlayabiliyor ve La Cantina'da salsa dansıyla coşabiliyorlar. En moda kulüp ise, sahibi bir Fransız olan L'Atmosphere. Hayırseverleri orada ellerinde kokteyl ya da şarap bardaklarıyla veya barın yanındaki yüzme havuzunda rahatlatırken bulabilirsiniz.

Yabancılar, havalandırması da olan alışveriş merkezinde ve şehirdeki bazı beş yıldızlı otellerde asansör ve yürüyen merdivenleri kullanıp, kredi kartlarıyla ATM'lerden dolarlarını çekebiliyor ve altın mücevherler satın alabiliyorlar. Alışveriş merkezleri, restoranlar, dans kulüpleri ve otellerin de tabii ki güvenlik şirketleri tarafından korunması gerekiyor.

Amacına ulaşabilecek bazı yardım projeleri var ama şu anda Afganlar, şehirlerinin hâlâ bir moloz yığını olduğundan, çocuklarının aç ve okullarla hastanelerin aşırı kalabalık olmasından yakınıyor. Evleri için ödedikleri kiraların yüksekliğinden ve tavan yapan yiyecek ve yakıt fiyatlarından şikâyet ediyorlar. Hatta insanların geçmişe bakıp iç çekerek,

Taliban yönetimi altındaki hayatlarının o kadar da kötü olmadığından söz ettiğini duyabiliyorsunuz. En azından milyarlarca dolarlık yardım paralarını çalan yabancılar yoktu diyorlar. Ama Taliban dönemini özlemeyen Afganlar bile kızgın, çünkü yardım programlarının başarısızlığı, öfkeli Afganlar arasında Taliban sempatisi doğmasına yol açıyor. Her durumda, Taliban düzenli bir biçimde güç kazanıyor.

Amerikan ve Avrupalı işgal ordularının hakarete uğramış “kuvvet çarpanları” üzerine yapılmış en büyük saldırılarından biri için Taliban, beş yıldızlı şık Kabil Serena Oteli’ni hedef aldı. Cam ve altın süslemeli dekorasyonu, sauna, masaj salonu, Batı mutfığı ve gecesi 1.200 dolar olan odalarıyla otelin kendi web sitesindeki tanıtımı, “savaşın harap ettiği bir şehirdeki konfor vahası” şeklindeydi. Toplantı ve toplu yemekler için, örneğin diplomat ve bağışçılar arasında bayağı revaçta olan bir yerdi. Saldırganlar, 14 Ocak 2008’de güvenlik kordonunu yararak doğrudan otel lobisine girdiler. Spor salonuna giderken çoğu bir güvenlik şirketinin çalışanı olan sekiz Afgan’ı katlettiler. Bir kurşun, yürüme bandındaki bir Amerikalının yüzüne geldi.

Kabil Serena’daki katliamdan sonra, yollara kurulan barikatların da güvenlikçilerin de sayıları arttı; duvarlar daha yüksek, dikenli tel örgüler daha kalın ve Afganlar daha öfkeli oldular. Kısmen işgalcilerine karşı duyduğu nefret yüzünden, Afganistan kendini bir kısır döngü içinde buldu. Denetimsiz yardımlar hırsızlık ve suiistimallere davetiye çıkardı ve bu da Taliban’a desteği güçlendirip artırarak daha fazla güvensizlik yarattı; dolayısıyla daha fazla güvenlik şirketi gelerek yabancılar için düşmanlığı harekete geçirdi. Daha fazla Taliban sonucunda güvensizlik daha da büyüdü. Böylece yardımlar daha fazla denetimsiz oldu.

Döngü tamam. Afgan kördüğümünde her şey birbiriyle bağlantılı.

Ülkede seyahat giderek daha da tehlikeli oluyor ve bu yüzden yardım örgütleri, daha sık “uzaktan kumanda ile yönetim” veya “uzun kolla programlama” dedikleri, Kabil’deki ofislerinin güvenliğinde kalıp sahaya yerel çalışanları göndermek şeklindeki uygulamayı benimsiyorlar. Çalıştırdıkları yerel elemanların ve ortaklık yaptıkları yerel örgütlerin, dışarıdan gelenlerden daha az riskle yüz yüze kalacağını varsayıyorlar.

Ama bu yanlış bir varsayım. Taliban'ın bakış açısına göre, uluslararası STK'lar için çalışan yerel elemanlar işbirlikçidir ve meşru hedeftir. MSF Hollanda için çalışan beş elemanın Haziran 2004'te öldürülmesi bir çalkantıya yol açtı, ama o tarihten bu yana aralarında doktorların, teknisyenlerin ve mayın imha uzmanlarının da olduğu düzinelerce uluslararası STK çalışanı Afgan öldürüldü, ya da kaçırıldı. İnsani yardım malzemesi konvoyları pusuya düşürülüyor. Yerli sürücüler öldürülüyor veya burunları, kulakları kesiliyor. Compassion for Human Beings adlı STK'nın bir Afgan çalışanı, Amerikalılarla işbirliği yaptığı için cehennem gitmeyi hak ettiği yazan bir mektup göğsüne iğnelenmiş halde ölü bulundu. George W. Bush'tan sonra Barack Obama'nın seçilmesi, Taliban'ın farklı düşünmesine neden olmadı. Obama'nın Dışişleri Bakanı Hillary Rodham Clinton, Bush'un yardım politikasını aynen devam ettirdi. Görevine geldikten sonra, USAID personeline yönelik bir konuşmasında, "Ben kalkınmaya inanıyorum ve kalkınmanın Amerikan ulusal güvenliği için savunma ve diplomasinin gerçekten eşit ortağı olduğuna bütün kalbimle inanıyorum," dedi.¹¹

Savaş bölgelerindeki Batılı yardım kuruluşlarının, ölümcül veya değil, her türlü şiddet kurbanı olan personelinin yüzde sekseni, söz konusu ülkenin vatandaşlarıdır. İnsani yardım dünyasında ise bu konunun etik yanı hiç tartışılmıyor.

Bir çatışma bölgesine gitmeye hazırlanan Hollandalı yardım çalışanları, genel olarak oradaki güvenlik koşulları hakkında bilgilendirilir ve bazen de adam kaçırma eylemi içeren simülasyon uygulamalarına alınır. Oysa yerel yardım çalışanlarına asla böyle bir eğitim verilmez. Dutch Interchurch Organization for Development Cooperation (ICCO-Hollanda Kiliseler Arası Kalkınma İşbirliği Örgütü), Afganistan'daki yerli ortaklarına 2008'de güvenlik eğitimi vermeye başladı. Bunu yapan ilk kuruluştur.

Hollanda'nın günlük *De Volkskrant* gazetesi, Center for Safety and Development'ın (Güvenlik ve Kalkınma Merkezi) yöneticisi ve güvenlik eğitmeni olan eski asker Tom Brabers'e, "Bir Batılı, yerel yardım çalışanlarına güvenlikle ilgili ne öğretebilir?" diye sordu. Braber's, "Senaryo düşünmeyi. Bir adam kaçırma ile ilgili haber aldığınızda ilk olarak ne yaparsınız? Bu olayla ilgili müzakereler yapılırken kararı kim vermelidir?

Soruları ben yanıtlamam; onların bir güvenlik planı oluşturacak şekilde düşüncelerini biçimlendirmelerine yardımcı ederim,” diye yanıtladı.¹²

Yardım örgütlerinin müşterileri de hedef alınıyor. Bir anaokulundan daha masum bir yardım projesi düşünmek zordur ama yine de Afganistan ve Irak’ta Batı’dan gelen yardım parasıyla yürütülen yüzlerce anaokulu zorla kapatılmış ve onlarcası, bazılarının içlerinde hâlâ öğretmenler varken ateşe verilmiştir. Taliban, yardım alan köy ve şehirlerde yaşayanları “Bu dünyada ve öteki dünyada güvende olmak istiyorsanız çocuklarınızı kâfirlerin parasıyla yürütülen okullara göndermeyin,” yazan mektuplarla uyarmıştır. “Kâfirler”, bağışçı hükümetlerdir.

Uluslararası STK’lar, yerli çalışanlarını güvende tutabilmek için nasıl çok az şey yapıyorlarsa, yardım alanların riskini azaltmak için de çok az şey yapıyorlar. Tekrar edelim, belli ki “tarafsız” olmanın onlar için anlamı, “bunun benimle bir ilgisi yok; politikacıların ya da polislerin halletmesi gerek,” diyerek kenara çekilmektir.

Irak ve Afganistan’da yardım projeleri yürüten “yeniden yapılandırma birlikleri”, destek ve güven kazanma stratejisi olarak bilinen şeyi gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Buna bazen “Phase Zero of Warfare” [Savaşın Sıfır Evresi] deniyor. Afgan veya Irak köylerine giren askerler, tankların döner kulelerinden etrafa saçtıkları şeker ve sakızlardan fakir kliniklere verilen ilk yardım setlerine, yıkık okullar için yeni damlar yapmaya, kuyu kazmaya ya da köprü ve yolların onarımına kadar uzanan küçük armağanlar dağıtırlar.

Afganistan’da Taliban’a karşı Ekim 2001’deki ilk hava saldırıları sırasında Amerikan savaş uçakları yalnızca bomba atmadılar; içinde başka şeylerin yanı sıra fıstık ezmesi kavanozları ve Amerikan bayrakları da olan yardım paketleri de atıldılar. Bunların yetersiz olduğu anlaşıncı – Taliban onları takip etmeyi bir gün bile aksatmadı– Başkan George W. Bush, USAID aracılığıyla bir talimat yayınlattı: Gelecekte Afganistan’a yapılan bütün Amerikan yardımları açık bir şekilde “ABD’nin armağanıdır” damgası taşıyacaktı. Dışişleri Bakanı Powell, şöyle bir açıklama yaptı: “Bu şekilde Müslüman dünyasına, Amerikan cömertliğinin, Amerikan değerlerinin etkisini görme fırsatı verilmiş olacaktır.”

Amerikan hava saldırılarının ardından kuzey Afganistan'a giren Hollandalı NATO askerlerinin, Hollanda hükümetinin (okul kitapları dağıtmak, kuruyup kavrulmuş birkaç futbol sahasını canlandırmak ve yerel yetimhanelerin onarımı gibi) destek ve güven yapmacılıklarına harcamaları için verdiği 45.000 dolarları vardı. Afganistan'da dolaşan ABD ordusu ve NATO bölgesel yapılandırma ekipleri, bugüne kadar yerel destek ve güven kazanma çabalarının bir parçası olarak sundukları sağlık bakımı ve su pompaları gibi varlıklara sahiptiler.

Destek ve güven yaklaşımı işe yaradı mı ve armağanlar halka mı yoksa Taliban liderlere mi ulaştı, hiç kimse bilmiyor. Afganistan'daki askeri koalisyonun bağlı olduğu on üç bağışçı hükümet, yüzlerce destek ve güven projesine mali destek verdi ama bu ülkelerin savunma bakanlıkları, hesapların incelenmesini "güvenlik açısından" resmen olanaksız kılıyor. Nobel ödüllü ekonomist Joseph Stiglitz, Pentagon'un harcamalarını ulaşabildiği kadar soruşturdu ve Pentagon'un muhasebesinin "bir bakkal dükkânından daha büyük olan hiçbir yer için doğru olmayan bir muhasebe sistemine dayandığı" sonucuna vardı. Amerika Birleşik Devletleri, Irak ve Afganistan'da sürmekte olan askeri operasyon harcamalarını karşılamak üzere her ay 16 milyar dolar harcıyor; bu harcamaların arasında destek ve güven etkinlikleri de var ama Stiglitz'in yazdığına göre, "büyük miktarda nakit ortadan kayboluyor. Savunma Bakanlığı, son 10 yılın bütün resmi mali denetimlerinde başarısız oldu."³

Terörle Mücadele içindeki destek ve güven operasyonlarına bulaşmış olan diğer koalisyon hükümetlerinin harcamaları da aynı şekilde üstü örtülerek gizleniyor. Örneğin bir Afgan eyaleti olan Uruzgan'daki Hollanda ordusu, Taliban'ın göremediği "kimsenin farkında olmadığı projeler" yürütüyor, çünkü Taliban'dan izinsiz Hollanda askerlerinden para kabul eden köylüler, Taliban'dan misilleme görebilir. Bu projeler, paraların doğru biçimde sarf edilip edilmediğini kontrol etmek isteyen herkes için de aynı ölçüde görünmez oluyor.

HAYIRSEVERLİK ÇAĞININ MANTIĞI

Arada sırada, aç bir çocuğun yaşamak için bulunacağı en kötü yer olarak düşünmüş olduğum Afrika, bugün komşularıyla barış içinde ve görece istikrarlı bir yer. Şiddet olaylarının ve medya ilgisinin artışıyla yardım düzeyleri de artıyor... Bizim görüşümüze göre, modern yaşamda insani yardım kadar politik olan çok az olgu var.

James Morris, Dünya Gıda Programı Başkanı¹

Birleşmiş Milletler eski Genel Sekreteri Kofi Annan, 2004'te "Açık konuşuyorum," dedi. "Onlara verdiğimiz yardım sadaka değil, bu onların hakkı."² Birleşmiş Milletler'in en yoksul yirmi bir ülkeye operasyon başlatmasını sağlayacak 3 milyar doları bir araya getirmek için zengin üye devletleri ikna etmeye çalışıyordu. Açlıktan ve hastalıktan ölmek üzere olan kırk beş milyon kişi kurtarılmayı bekliyordu.

Bu miktarın ancak bir kısmı toplanabildi; çünkü yardım verme de görev olmadığı gibi, yardım almak da Kofi Annan'ın ileri sürdüğü gibi bir hak değildir. Yardım, bağışçıların uygun bulduğu zaman yapılan bir lütuftur. Zaman içinde herhangi bir anda dünyanın elli-altmış (2008'de altmış bir) ülkesindeki nüfus, çoğunluğu iç savaş olmak üzere savaşın etkisi altındadır ama kriz kervanı kendine ne zaman ve neresini uygun görürse orada harekete geçer ve konfeti serper gibi yardım dağıtır. Bazı ülkelere –bağışçıların gözdesi olanlar– yardım kovalarla gelirken, diğerleri –bağışçı yetimleri– seyrek gelen ufak parçalarla idare etmek

zorunda kalır ya da hiçbir şey alamaz çünkü bağışçılar da yardım örgütleri gibi bir krizi görmezden gelme özgürlüğüne sahiptir. Bir şey yapmamak aslında istisnadan ziyade kuraldır. Jan Egeland, “Yardım piyangodur,” demişti. “Her hafta piyangoya katılmak için dikkat çekmeyi bekleyen eşit derecede çaresiz yirmi beş topluluk olur. Yirmi dördü kaybeder, biri kazanır.”³

Bazen bağışçıların gözdelelerini bağışçıların yetimlerinden sadece birkaç kilometre ayırır. Nisan 1994'teki soykırım sırasında ve aylar sonrasında Ruanda'daki Tutsilere bağışçı hükümetlerden neredeyse hiçbir şey gelmedi. Uluslararası para ve ilginin tamamı, birkaç kilometre ötede bulunan Goma kampındaki Hutulara yöneldi. O sırada Ruanda'da görev yapan küçük BM gücünün komutanı olan General Roméo Dallaire, yazmış olduğu *Shake Hands with the Devil* adlı kitabında neden yardıma şiddetle gereksinim olduğunu açıkladı.

Su şebekesi uzun zaman önce sabote edildiği için su içilebilir değildi. Kigali'ye akan dere ve nehir sularının ise [içlerinde cesetler yüzdüğü için] içilmesi düşünülemezdi bile. Yiyecek çok azdı. Tüm Ruanda'da hasat yapıp satmak için pazara götürecek kimse kalmadığından ekinler tarlalarda çürümüştü. Yakıt yoktu, elektrik yoktu, telefon ya da başka bir iletişim aracı yoktu; yoklar listesi her gün biraz daha uzuyordu.⁴

Çürüyen cesetler soykırımdan aylar sonra bile hâlâ yerlerde yatarken sınırın öte yanında Goma'da ise Hutu soykırımcılara düzenli olarak atık toplama hizmeti veren arabalar haftada iki kere UNHCR kamplarını boydan boya tarıyordu. Dallaire, “Goma'ya akan milyonları bulan insani yardımdan Kigali'ye yardım için birkaç bin dolar bile alamadık,” diye yazdı. “Biz [Dallaire ve BM askerleri] de daha fazlasını yapamadığımız için utanç duyarak yapabildiğimiz zaman kendi şahsi paramızla yine de onlara yardım etmeye çalıştık.”

Uluslararası bağışçılar ve yardım örgütleri, sonunda Ruanda'nın içindeki durumla ilgilenmeye başladıklarında, Dallaire'e pek de minnet duyulmadı.

Her gün politikacıların delegeleri, bürokratlar, ünlüler, aktör ve şarkıcılar, sıradan Tom, Dick ya da Harry, becerebilen herkes, Ruanda'ya gelip bizim onların ziyaretlerini, kalacakları yerleri, ulaşımını ve gezi programlarını koordine etmemizi istediler... Bu ziyaretlerin gülünç olan bir yanı, seçkin konuklarımızı süresi geçmiş askeri tayinimizden oluşan bir akşam yemeğine davet edişimdi. Belki çocukça davranmıştım ama bu “devlet” ziyafetine katılan insanların, aylardır bizim temel gıdamız olan iğrenç yiyecekleri acı içinde yutmaya çalışırken yüzlerinde beliren şaşkınlığı izlemekten açıkçası çok hoşlanmıştım.⁵

Bağışçıların ve yardım kuruluşlarının beğenisini kazandıracak olan piyangoda, kurbanların kendilerini diğer rakip kurbanlardan farklı göstermenin yollarını bulmaları gerekiyor. Bazıları, kendi durumlarına dikkat çekmek için Biafra'da Cenevrelî bir PR şirketinden yardım alan Albay Ojukwu –o yıllara (1960'lar) göre son derece akıllıca– ya da basın danışmanları kullanan Filistinliler gibi profesyonelleri işe alır. Diğer gruplar kendi deneyimlerinden yararlanırlar. Batılı yardım dünyasını harekete geçiren mekanizmaları inceleyip denemek için yarım asırdan fazla bir süreye sahiptiler. Kurban gruplarının insani yardım dünyasının nasıl işlediğiyle ilgili anlayışı da giderek gelişiyor: Savaş halindeki ülkelerdeki insanların bile internet erişimi var. Mülteci kamplarının çoğunda CNN izlenebilen televizyonlar bulunuyor ve mülteciler kurbanları nasıl “tanıttığımızı” görüyorlar. İstenen görünüme uymayı öğreniyorlar. Güney Afrika Devlet Başkanı Thabo Mbeki, “Temel dayanak, Afrikalıların kendilerini koruma becerilerinin olmadığı ve bu nedenle de yabancıların iyiliklerine mecbur kaldıkları şeklinde,” dedi. “Bilinçli ya da değil, bu varsayım Afrika hakkındaki söyleme hâkim oluyor... Bu algı için kimi suçlayacağımızı tartışabiliriz ve biz Afrikalılar suçlu olmaktan çok uzaktayız.”⁶

Yardım umudu taşıyan gruplar, bağışçıların öncelik sıralamasındaki krizlerin bir Batı başkentindeki bir ya da iki toplantıdan sonra silinebildiğini görüyorlar ya da diğer kurban grubunun şimdi almakta olduğu bağışın gelecekte yarısına, hatta daha da azına razı olmak zorunda kalacağını öğreniyorlar. Örneğin Şubat 2006'da Dünya Gıda Programı

(WFP), yıl sonuna kadar bütün alıcılarına yeterli yiyecek sağlayabilmek için bağışçılardan 220 milyon dolarlık açığı kapatmalarını istedi. Beyhude bir istekti. Yirmi bin Angolalı ile elli yedi bin Kongolu mülteci, hayatta kalabilmek ve sağlıklı olabilmek için ihtiyaçları olan günlük 2.100 kalori yerine bunun yarısını almaya başladılar. Kısa bir süre sonra, yetersiz beslenen çocukların kampın içinde sendeleyerek dolaştıkları, insanların ölmek için ağaç ve çalılıklardan yaprakları toplayıp yediği ve bazı mültecilerin kampı terk edip yakındaki köylere dilenmeye ya da hırsızlık yapmaya gittikleri görüldü. Ertesi yıl, Tanzanya'daki dört yüz bin mülteci aynı kaderi paylaştı. Bağışçıların ilgisi başka "insani yardım bölgelerine" kaymış ve mültecilerin günlük tayınları üçte bir azalmıştı. Aşağı yukarı aynı zamanlarda güney Çad'da, orta Afrika'dan gelen mültecilere sağlanan yiyecek miktarı azaltılmış ve Sierra Leone'deki kırk dört bin Liberyalı mülteciye sadece sayıları iki bini bile bulmayan "özellikle hassas" olanlara tam tayın verilmişti.

Hangi mültecilerin diyet yapacağına, WFP değil bağışçılar karar verir. WFP'ye yapılan bağışların yüzde yetmiş-sekseni, tayınların nerelere dağıtılıp nerelere dağıtılmayacağıyla ilgili kesin talimatlarla gelir. WFP Başkanı James Morris, bağışçıların politik çıkarları olan ülke ve bölgeleri veya kendilerine olumlu reklam şansı verecek gündemde çokça yer alan yerleri seçtiklerini anlatıyor. Açlık ve kötü beslenme sonucu ölenlerin yüzde doksanının gündemde olmadan öldüklerini söylüyor. "Bizim görüşümüze göre, modern hayatta insani yardım kadar politik olan çok az olgu var."⁷

Save the Children UK'den John Graham da benzer bir insani yardım kuralından söz ediyor: "Açlıktan ölen bebekleriniz yoksa para almazsınız."⁸

Alıcılar, sessizce acı çekmenin bir işe yaramadığını öğrendiler. Modern tarih, "bir başka Afrika savaş dramı" için yüksek bir ilgi eşiği oluşturduğundan özellikle Afrikalıların, bağışçılar tarafından görülmek ve seslerini duyurmak için oldukça etkili bir velveleyle ortalığı karıştırmaları gerekir.

2004 yılında, Resmi Kalkınma Yardımının (ODA) çeyreğinden az bir kısmı dünyanın en yoksul ülkelere verildi. Çoğu, Terörle Mücadele'nin ön cephelerindeki ülkelere gitti. Aynı yılda diğer kazananlar arasında

kişi başına 1.200 dolar alan tsunami kurbanları vardı. Kaybedenler ise, kişi başına on yardım doları ile Kongo (1990'dan bu yana tahmini ölü sayısı üç milyon) ve hiçbir yardım almayan Namibya'nın kıtlık kurbanları oldu. WFP Sözcüsü Christiane Berthiaume, "Hiçbir şey gelmedi, tek bir kuruş bile," dedi. "Bu çok üzücü, çünkü Namibya çok ender olarak uluslararası yardım talebinde bulunan bir ülkedir."

Yıl 2001 ve savaşın harap ettiği Sierra Leone'nin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından bir kez daha dünyanın en yoksul ülke ilan edilmesi, insanların Freetown'da sevinçli bir şekilde toplanmalarına sebep oluyor. En yoksul ülkeler, özel uluslararası yardım programlarına alınma hakkı kazanıyor. Freetown'ın kaymak tabakası, Çinli bir yatırımcı tarafından yeni açılan lüks otelin konferans salonunda kutlama yapmak üzere bir araya geliyor. Başkan Yardımcısı, UNDP raporunun bir kopyasını Başkan Pa Kabbah'a iletiyor ve o da raporu başının üzerinde sallayarak fotoğrafcılara poz veriyor. Başkan Yardımcısı, bu oteli güzel bulduğunu söylüyor, "Ama bu standarttan vazgeçmeliyiz. Yabancılar yanlış fikirler veriyor. Bizim konfor ve lüks içinde yaşayan bir ülke olduğumuzu düşünebilirler. Mermer döşemeler ve resepsiyon masasındaki altın renkli ziller davamız açısından iyi değil," diyor. Konuklar, fikir birliği içinde başlarını sallıyor.

Aynı Freetown yolunda, deniz kıyısında bulunan Mamy Yoko Otel de şimdi BM Sierra Leone misyonunun merkezi olarak hizmet veriyor. İsyancıların hareketi, Revolutionary United Front (Devrimci Birlik Cephesi-RUF) ile bağışçılar arasında sürmekte olan müzakerenin öğle tatili oldu. Görüşmeler RUF'un silah bırakma koşullarını kapsıyor. İsyancılar bacaklarını esnetirlerken, sütunların arkasında Avrupa Komisyonu ve Dünya Bankası temsilcilerinin cep telefonlarıyla meşgul olduklarını görüyorum.

RUF delegasyonu, tamamen sıırım gibi ergenlerden oluşmuşa benziyor. Daha bir ya da iki ay önce çalılıklarda etrafı kolaçan ediyorlardı. Şimdiye kendilerine büyük gelen, belki de ödünç alınmış Batılı giysileri içinde BM salonunda dolaşıp gayet rahat sohbet ediyorlar. Büfe hazır. Arada sırada, televizyonda izledikleri önemli uluslararası görevlilerin yaptıkları gibi birbirlerinin sırtına şaplak atıp yüksek sesle gülüyorlar.

Ülkenin dörtte birini oluşturan kıyı şeridi asilerden kurtarıldı ve BM'nin mavi berelilerinin denetimi altında. Sierra Leone'nin balta girmemiş ormanlar ve elmas bölgesinden oluşan geri kalan dörtte üçü ise, antlaşma imzalanana kadar birbirleriyle savaşan en az dört tarafın elinde kalacak. Bugün, RUF asileriyle müzakereler sürüyor. Bağışçı hükümetler sonuç bekledikleri için, uluslararası barış müzakerecileri, RUF'nin taleplerini karşılamaya dünden hazır. Tutuklu RUF üyeleri serbest bırakılacak, RUF müzakerecilerine her yeni toplantıya taşınmaları için ödünç bir uçak veriliyor ve bir de asi savaşçılar için bir terhis programı var. Bu programla, BM mavi berelilerine bir silah teslim eden herkese 300 dolar, BM kampında kalacak yer ve tamirci, berber veya terzi olarak eğitim alma olanağı sunuluyor. Nepal ve Pakistan'dan beş bin mavi bereli, kırsaldaki asilerin yerine geçmek için bekliyor.

Savaş sırasında RUF, kırsaldaki Makeni kentini ele geçirdi ve orayı başkent ilan etti. Bu şehir, hükümetin denetimindeki bölgede bulunan Freetown'dan neredeyse ulaşılamaz hale geldi. İzleyen yıllarda, bu şehre giden yaklaşık yüz kilometrelik yol boyunca yer alan fundalıkta odun toplamaya gelen yerli halk, asilerin pusu kurup ateşe verdiği otomobil ve kamyon gövdelerine, bu süreçte öldürdükleri insanların cesetlerine rastlayacaklardı. Asiler, yolu halen kontrol altında tutuyor ama Mamy Yoko Otel'de barış görüşmeleri tekrar başladığından beri terör, toplam kırk iki RUF bariyatında uyguladıkları "vergi toplama" eylemiyle sınırlanmış bulunuyor.

Asfaltın üzerindeki çukurların etrafından dolanıp, üstlerinden geçerek yola devam ediyoruz. Bize taksi olarak hizmet veren eski Opel Kadett'in tepesinde, çuvallarla pirinç ve hurma yağıyla dolu konteynerlerden oluşan yaklaşık bir buçuk metre yüksekliğindeki kule sağa sola sallanıyor. En üste rengârenk, kızgın bakışlı bir tavuk bağlanmış.

Arabanın içinde sıkış sıkış on iki kişiyiz. Diğer iki kişi arabanın kapağı açık bagajında oturarak, bir kişi de kırık anteni ve penceresiz ön kapıyı sıkı sıkı kavramış bir halde, kaputun üzerinde dümdüz yatarak seyahat ediyor.

Ruh hali mükemmel. Yolcular, on yıl süren savaştan sonra bu yolculuğu tekrar yapabildikleri için mutlular. Aracın radyatörü devamlı su

kaynatıyor ama bu aslında bizim için bir lütuf, çünkü şoför en yakında bir dere bulabilmek için elinde kovayla indiğinde bizler de bacaklarımızı esnetiyoruz.

Tepemizde, üç beyaz BM helikopteri Makeni'ye doğru uçuyor. Yolcular, memnuniyetle "Artık neredeyse barış zamanı," diyorlar.

Makeni'ye yaklaştıkça mutlulukları artıyor.

Ön koltuktan birisi, "Ben bir espri biliyorum!" diye bağıyor. "Tanrının asla göremeyip insanların görebildiği şey nedir?" Hepimiz uzun süre düşünüp yanıtı bulamayınca pes ediyoruz.

Yolcu, zafer coşkusuyla bağırarak, "Amiri!" diyor ve biz de bu akıllıca yanıtla gülerek karşılık veriyoruz.

Yakılıp yıkılmış bir köyün kalıntıları olduğuna işaret eden kömürleşmiş ahşaplar ve tuğla yığınları bile neşemizi bozamıyor. Saldırılarından kurtulup ayakta kalmış bir duvarın üzerinde bir resim fark ediyoruz: Birbirine sarılmış dans eden bir çift ve altında da, "AIDS'e Karşı Korunuyoruz" yazısı yer alıyor.

"Kondom kullanmaya başlamadılar, sonra asiler gelip onları öldürdü!" diyor ön koltuktan biri. Yine hepimiz kahkahayla gülüyoruz.

Bir kez daha radyatör su kaynattıktan ve bir de lastik patladıktan sonra nihayet Makeni'ye ulaşıyoruz.

Şehrin çimsiz futbol sahasının kenarlarında bir sıra ahşap bank duruyor. Bugün bu banklar, aralarına birkaç huzursuz görünüşlü beyazın sıkıştığı, şarkı söyleyerek dalgalanan asilerle dolu. Bunların arasında UNICEF'in Sierra Leone temsilcisi ile Dünya Bankası temsilcisini fark ediyorum. Bu tarafa doğru yol aldıklarını gördüğümüz helikopterlerle gelmiş olmalılar. Freetown'dakilerin taptığı "Rap Hip Hop Megastar" Jimmy B. de gelmiş. BM, barış ve yaraların sarılması sürecine olumlu katkıda bulunması için bu çok sevilen müzisyeni bir barış konseri vermek üzere buraya getirmiş. Onu izleyicilerden dikenli teller ve omuzlarında roketatarlar olan mavi bereliler koruyor.

Marihuana dumanından oluşan kesif bir bulut alana yayılmış; asiler parti yapıyor. Makeni bölgesi hükümetinin tamamı sahaya çıkmış gibi görünüyordu: General Boğaz Kesen, Superman, Kansız Adam Öldüren,

Gullit, Binbaşı Yolu Kapatan, Çavuş Şeytan, Yüzbaşı Kan Emici, Albay Kaka, Çavuş Tecavüz Yıldızı ve Albay Saddam. Yerlere kadar uzun çalıntı deri pardösülerin içinde, gözlerinde güneş gözlükleri, boyunlarında altın zincirler ve ayaklarında birkaç santim kalınlığında hava yastığı olan Nike ayakkabılarla break dans yapıyorlar. Bazıları omuzlarına sinirden titreyen al yanaklı şebekler oturtmuşlar; sırtında canlı bir sırt çantası gibi duran bebek bir şempanze taşıyan bir tanesi de mavi berelilerin arasında ay yürüyüşü yapıyor.

Ganalı gönüllülerden bir BM askeri, “Anne şempanzeyi öldürmüşlerdir,” diyor hüzünlü bir ifadeyle.

Bir asker arkadaşı da, “Veya bebek şempanzeyi annesinin kolunu kesmeye zorlamış sonra da zavallı yavruyu tutuklayıp askere almışlardır,” diye fikrini dile getiriyor. RUF, insanların çocuklarına tam da bunları yapmıştı.

RUF’un bazı üst düzey komutanları Makeni doğumluydu. Birliklerine şehri tahrip etmemelerini emretmişlerdi. Makeni’nin büyük bölümü, ülkenin geri kalanının aksine, yakılıp yıkılmamıştı ama yağmalanıyor ve korkutuluyor. Yerli nüfusun çoğunluğu Freetown’daki sürgünler kampına sığındı.

Bir evin üzerine elle, “RUF 4. Bölge İnsani Yardım Departmanı” yazılmış. Onun yanında, “Batı Yakası Zencileri Bizimle Oynamayın Tanrı Bizimle” yazıyor. Freetown’daki hükümete bir uyarı herhalde. Başkent, Makeni’nin batısında kalıyor. Barış görüşmeleri gündemde ve ilerliyor, asilerin liderleri öne çıkıp, kenti aralarında “insani yardım bölgelerine” ayırıyor. Terk edilmiş, biçimsiz binalarda her biri kendine bir “RUF İnsani Yardım Merkezi” açtı ve kendilerini, söz verilen milyonluk uluslararası yardımı alabileceklerini düşündükleri bir pozisyon olan “insani yardım memuru” olarak tayin ediyor. İnsani yardım merkezlerinde bira kasaları ve sallanan bar tabureleri üzerinde oturarak hazır vaziyette bekliyorlar.

Albay Vandamme hevesle, “Beyazların yakında şoföre, bekçiye ve eve ihtiyaçları olacak. Biz de onlara bunları sağlayacağız,” dedi. Kucağında bir okul defteri var ve yardım çalışanları için şimdiye kadar düşündüğü kuralları ona yazıyor.

“STK zevceleri çoktan gelip bölgede kaç tane hasta ve çocuk olduğunu saydılar,” dedi bozuk bir İngilizceyle. Asiler, insanlara baktıkları için

yardım çalışanlarına “zevce” diyorlar. “Onlara, buraya öylece gelip bunu yapamayacaklarını söyledim. Onlar benim hastalarım ve çocuklarım. Onları saymak isteyenin önce bana ödeme yapması gerekir.”

On yıl süren iç savaş sırasında iki yüz bin insan öldü, yüz binlercesi yaralandı veya kasıtlı olarak sakat bırakıldı, dört milyon üzerindeki nüfusun yarısı yerinden edildi ya da sürgüne gönderildi, yüzlerce köy ve kasaba yakılıp yıkıldı. Bütün ülkede tek bir telgraf direği ve dinamitlenmemiş tek bir köprü kalmadı. Bu, Batı Afrika modern tarihine en acımasız ve en tahripkâr savaş olarak kaydedildi. Birçok uzman, vahşi Sierra Leone çalılıkları içindeki savaşçıları uyuşturucu etkisindeki man-yaklar olarak kabul edip hoş görse de, bazıları onların tahripkâr taşkınlıklarının ve kana susamışlıklarının arkasında mantıklı ve hesaplı bir strateji yattığından kuşkuluyor: Barışın fiyatını artırmak için bunun kasıtlı bir çaba olduğunu ileri sürüyorlar.

RUF lideri Mike Lamin’e bunun doğru olup olmadığını sormak üzere yola çıkıyorum. Giderek artan sayıdaki genç erkeklerin öfkeli bakışları altında yolumu bulmaya çalışırken onun Makemi’deki evinin yakınında olduğumu anlıyorum. Bu gençler evlerin dışında büyük gruplar oluşturarak takılıyor ve park etmiş arabaların kaputları üzerinde topla oturuyorlar. Uluslararası barış görüşmecileri, barış görüşmelerinin oturumlarına gidip gelmeleri için RUF liderliğine araçlar vermiş.

Beyaz kireç badanası dökülen duvarları ve oluklu metal damıyla Lamin’in evi, kısa ve tozlu bir sokakta. Asi lider, üzerinde mor bir gömlek ve ona uygun hışırdayan sarı püsküllü kepiyle beliriyor. İçeride bile gözlerini savaş pilotu tarzı güneş gözlüklerinin ardında gizliyor. Başıyla hâlâ nylon kılıfı üzerinde olan yeni kanepeyi işaret ediyor.

Ben oturunca, “Sıcak çikolata?” diye soruyor. Hayır demeye cesaret edemiyorum: İnsan hakları grupları tarafından Lamin’in adamlarıyla ilgili son derece olumsuz, kapsamlı raporlar yayınlanmıştı. Lamin, parmaklarını şıklatıyor. Bir hizmetli, dumanı tüten iki Nestlé kupası getiriyor.

“Etli sandviç?” diye soruyor Lamin.

“Kulağa hoş geliyor,” diyorum.

Mutfak sorumlusu asi, elinde beyaz bir ekmek ve bir *Spam* konser-vesiyle geri geliyor. Lamin bıçağı ustalıkla kullanıyor. Makeni’de taze et diye bir şey kalmamış. RUF, her şeyi yemiş. Önce, kilometrelerce çapında bir alan içindeki bütün büyük başları tüketmiş, sonra ekinlerin tamamını ve son olarak da bir sonraki hasadın ürününü üretecek olan tohumları. Sonunda da ellerinde ancak bu konserveler kalmış.

Mike Lamin, Togo’nun başkenti Lomé’de 1999’da yapılan barış görüşmelerinde kurulacak olan hükümette Ticaret ve Endüstri Bakanlığı görevini istemişti. Birkaç ay sonra Lomé Anlaşması bozulunca, Lamin de yine asiliğe geri döndü. Lamin’in açıklamasına göre, RUF kendini kandırılmış hissetmişti. “Barış için herkesten daha fazla çalıştık ama karşılık olarak neredeyse hiçbir şey alamadık.”

RUF, on yıl boyunca Sierra Leone hükümetiyle savaşmıştı. “Ama bütün o yıllar boyunca sizler başka tarafa baktınız,” dedi Lamin sitem ederek. Kulaklarını dikildi. “Sizler” dediği kimdi?

“O zamanlar ‘biz’ ne yapmalıydık?” Ağzım *Spam* dolu olarak “biz” sözcüğünü olabildiğince alaycı biçimde telaffuz ettim. “Bizim savaşımız değildi, değil mi? Sierra Leoneliler çıkardı, ancak onlar sonlandırabilirdi.”

Lamin, “Bitirmek için bir neden yoktu,” dedi. “Her şey bozulmuştu ve sizler onları onarmak için buraya gelmediniz. Hepiniz Yugoslavya’daki beyazların savaşını ve Goma’daki kampları dert edindiniz. Bizi savaşla baş başa bıraktınız.”

Lamin, sonunda RUF liderliğinin bu döngüyü kırdığını ve ülkenin tamamen imha olmasını engellediğini anlattı. RUF, uyguladığı şiddeti artırarak, Sierra Leone ordusunu, yani hükümetin ordusunu da daha fazla şiddet kullanmaya zorladı. “Sonra daha fazla ve hâlâ daha da fazla. Freetown’daki Birleşmiş Milletler, 1999’a dek, özel sakatlama birliklerinin oluşturulduğunu bildiriyordu. Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Komitesi), “el kesme çeteleri” üyeleriyle söyleşi yaptı. Bunlardan biri, bir pirinç çuvalı dolusu el getirdiğinde terfi aldığını anlatmıştı. Mike Lamin devam etti: “Ancak uzuvları kesilmiş insanların sayısı artınca, sizler bizim kaderimizle ilgilenmeye başladınız.”

Sonuç, Lomé’deki barış görüşmeleri oldu. Lamin’in dediğine göre, uluslararası topluluk, tam olarak RUF’un planladığı gibi, taraflar bir anlaşma imzalarsa, ülkede bir yeniden yapılandırma operasyonuna gi-

rişeceği sözünü verdi. Ama Başkan Kabbah, açıkgozluk edip RUF'un başarısına el koydu. "Bütün 'sakatlar faktörü' kredisini ele geçirdi," diye homurdandı Lamin. Kabbah, Lomé'ye tek kolu olan üç yaşındaki sevimli kız çocuğuyla geldi. Uluslararası medyanın kamera ordusu önünde, kızın kolunun RUF tarafından kesildiğini söyledi ve "İşte ben bu küçük kız için barışa imza atıyorum," dedi. Böylece, sakatların sayısını artırarak ülkeyi kurtardığı için hak ettiği saygıdan mahrum kalan RUF, bir de üstelik insanların uzuvlarını kaybetmesinden sorumlu tutuldu. Lamin, "Uzuvları kesilenler olmasaydı siz buraya gelmezsiniz," dedi inançla. Kabbah, bağışçıların sevgilisi oldu ve RUF çektiği acılar için hiçbir ödül almadı. Tamam, Mike Lamin gibi bazı asilere ticaret ve endüstri bakanlığı verildi ama ülkede ne ticaret ne de endüstri vardı ve adı Foday Sankoh olan bir RUF üyesi de başkan yardımcısı oldu. Ancak o da anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra cinayet suçuyla tutuklanıp hapse atıldı.

Lomé'nin ardından, bir yıl, belki de bir buçuk yıl sonra RUF, memnuniyetsiz ve aşırı memnuniyetsiz şeklinde hiziplere ayrıldı. Mamy Yoko Otel'de bir grup, hâlâ yeni müzakere alanlarında bir nebze olsun iktidar elde etmeye çalışıyor ama artık gemiyi geri döndürmek olanaksız. İlk altı bin mavi bereli, yakında tüm dünyanın en büyük BM misyonu olarak anılacak görev için, yine dünyanın en maliyetli insani yardım operasyonunun başını çekmek üzere ülke topraklarına indirilmişti bile. İzleyen yıllarda doğrudan ya da dolaylı olarak Pa Kabbah hükümetini destekleyen yardım projeleri için yılda yaklaşık 300 milyon dolar ülkeye akmaya başladı. Bu arada Mike Lamin, karnını *Spam* konservesiyle doyuruyor.

Bu aşamada artık kanepeler üzerinde oturmaktan ziyade uzanıyor. Tekrar parmaklarını şıklatıyor. Mutfakçı asi, çalkalanan bir bidon ve iki plastik bardakla ona doğru koşturarak içeri giriyor.

"Hurma şarabı?" diye soruyor Lamin. Açık pencereden, bir kadının çılgınlıkları ve ona vuran bir elin çıkardığı tokat sesleri içeriye doluyor.

"Sadece bir yudum," diyorum.

Bir saat sonra sokağa kafam karışmış bir halde çıktığımda, kızgın bakışlı oğlanlar hâlâ oralarda takılıyor. İçlerinden biri yanıma yaklaşıyor. Sakatlanmış ellerini gözümün önünde sallıyor. Bu ülkede daha önce de böyle yumruklar görmüştüm. Eli ateşte yeterince uzun tutarsanız bu hale geliyor. Bozuluyor ve o şekilde eriyip birleşiyor.

Çocuğun pantolon cebine yirmi sent değerindeki bin Leone banknotunu sokuşturuyorum, ağzına da bir parça sakız koyuyorum.

Savaş sonrasında yüzlerce kurban ve failden tanıklıklar toplayan Sierra Leone'deki Uluslararası Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu (TRC- International Truth and Reconciliation Commission), Koinadugu Bölgesindeki çalılıklarda asilerin ve hükümet ordusu askerlerinin toplanmakta olduğundan bahsediyor. Tarih 1997'nin sonlarıyla 1998'in başları olmalı. TRC raporu *Witness to Truth* [Hakikatin Tanığı], "Yeterince uluslararası ilgi görmediklerini düşündüler ve savaşın diğer gerçeklerine oranla uzuv kesmelerin ne kadar çok haber yapıldığına işaret ettiler."¹⁰ Orada bulunanların, bu nedenle kol-bacak kesmeye devam etme kararı aldıkları söyleniyor. Tanıklardan biri TRC'ye, "El kesmeye başladığımızda BBC'nin bizden bahsetmediği bir gün bile geçmezdi," diyor.

TRC'nin gözlemine göre, "Bu toplantının yapılıp yapılmadığından bağımsız olarak, uzuv kesme vakalarına medyada yer verme yoğunluğunun bu şiddetin uygulanma yoğunluğunu etkilediği düşüncesi, mantıklı gibi görünüyor. Sorunlara bu şekilde çözüm aramak sakat bir yönteme benziyor ama yıllarca savaşta deneyim kazanmış ... bir kesim için ... taraftar olunabilecek bir fikir olabilir."

Şiddet ve yıkım olmadıkça yardım da yok. Şiddet ne kadar korkunçsa ve yıkım ne kadar eksiksizse, yardım da o kadar kapsamlı oluyor. İnsani yardım çağının mantığı artan bir güçle kafama dank ediyor. Makeni'nin kıyısında, otomobil tekerleklerinden oluşan bir mevzilenme noktasının nöbetçiliğini küçük bir Nijeryalı mavi bereliler birliği üstleniyor. Buranın ötesinde, Freetown'daki müzakerelere katılmayan bir RUF fraksiyonunun denetimindeki ıssız topraklar uzanıyor. Oradaki asilerin de bu gerçeği idrak edip etmediklerini bilmek istiyorum.

Mavi berelilerden biri, "Bazen onları çalılarının arkasından bizi gözetlerken görüyoruz," diyor. "O zaman onları buraya çağırıyoruz: 'Buraya gelin, hadi, sizin için terhis planlarımız var, korkmayın. Üç yüz dolar alacaksınız!' diyoruz. Ama sanırım bunu yeterli bulmuyorlar."

Nijeryalıların mevzisi etrafında, bir yanıt bulmanın en iyi yolunun ne olduğunu hiç bilmeden bir buçuk saat dolandıktan sonra, küçük

bir motosikletin yaklaştığını görüyorum. Aracı kullanan heyecanlı asi, uçuk mavi, paralanmış bir tulum ve parmak arası terlikler giymiş. Ona tutunarak arkasına yerleşiyorum ve o da bana kask olarak başıma takmam için Çinlilerin tavaşına benzeyen bir şey veriyor. Aslında benimki, onun pirinç tenceresine benzeyen kaskından daha güven verici görünüyor. Çalılıklara doğru yola çıkmadan önce, arkasında beni bir ödül gibi taşıyarak Nijeryalı otomobil tekerlekleri etrafında birkaç tur atıyor. Mavi bereliler tezahürat yapıyorlar. Bazıları mavi beresini neşeyle havaya fırlatıyor.

Kısa süre sonra yol namına bir şey kalmıyor. Yağmur yağıyor ve patika bir hendeğe dönüşmüş. İçlerinde kurbağa ve ördeklerin yüzdüğü küçük gölcüklerin üzerinden geçerken suları etrafa savuruyor, kuru yerlerde de şişko kırkayakları tekerleklerin altında pelteye çeviriyoruz. Yolun geçilemez olduğu yerlerde, şarampolün kenarında dizilmiş olan hindistancevizi palmyeleriyle bambuların aralarından slalom yapıyoruz.

İnsani yardım operasyonlarının karanlık tarafında yaptığım yolculuk, çivili bir kalasta sona eriyor: güneş gözlüğünün sadece bir camı olan asinin nöbet tuttuğu bir yol barikatı bu. Motosikletin motoru durduruluyor. Barikattaki asinin elindeki transistörlü radyodan BBC Dünya Servisinin Afganistan'a yapılan bir NATO operasyonu ile ilgili haberini duyabiliyorum.

Barikatın yanındaki yanmış otomobillerden, MTV'deki Batı Yakası rap sanatçıları gibi giyinmiş başka asiler beliriyor. Birinin başında Air France havayollarının kulaklıkları var ama ucunda Walkman yok. Ter kokuyor ve kızgın görünüyorlar; motosikleti sarsıyor, Kalaşnikoflarını ve mızraklarını sallıyor, birbirlerini bastırarak bağırlıyorlar. Asilerden birinin sevgilisi bağırlara katılmak üzere geliyor. Platform ayakkabılar giymiş ve sırtındaki *kanga*'da bir bebek taşıyor.

"Burası benim ülkem!" diye çığlık atıyor biri.

"Neden barış görüşmeleri için Freetown'da değilsiniz?" diye bağırlıyorum onların sesini bastırarak.

"Güç bizde!" diye haykırıyor bir genç. Neden bilinmez, başında bir deniz bonesi var.

"Her şeyi tahrip ederseniz yakında koca bir çöplükte iktidar olursunuz!" diye karşılık veriyorum bağırlarak.

“Beyaz kadın! ‘Savaş’ ne demek biliyor musun?” diye soruyor tiz bir sesle, tek camlı asi.

“Evet. Çatışmak,” diye karşılık veriyorum.

“Yanlı!” dedi. “Savaş (WAR), ‘Waste All Resources/Tüm Kaynakları Tüket’ demek. Her şeyi tahrip et; ki sonra sizler gelin ve onarın.”

Yani, herhangi bir Ice-T veya Snoop Dogg beceriksizi bana insani yardımın mantığını açıklayabilir. Yeterince şiddet kullanırsanız yardım gelir, eğer daha da çok şiddet kullanırsanız daha da çok yardım gelecektir. Bu yeni bir şey değil ve söz konusu yardımın miktarı her seferinde daha da büyüyor ama insani yardım dünyasından eşgüdümlü bir yanıt asla gelmiyor.

Freetown’a geri dönüp konuştuğum, Handicap International’dan Max Chevalier, “Evet, ama yok canım, yani hiç mi bir şey yapmamalıyız?” diyor.

“Dinleyin,” diye devam ediyor. “Benim gibi fizyoterapist olan bir arkadaşım bu sabah ofise kâğıt gibi bembeyaz bir yüzle geldi. Yaşı belki ancak on altı olan bir kız hastayı görmüştü. Asiler elini kesip onu yemesi için zorlamışlardı. Sizce arkamızı dönüp giderek bu kızı terk mi etmeliyiz?”

Bu insani yardım çağında, ihtiyacımız olan şey, –en azından– bu soruyu sormak. Aksi halde yarına çok daha kötü şeyleri biriktiriyor olacağız.

SON SÖZ: ONLARA SORULAR SORUN

Yardım tıpkı şampanya gibidir: Başardığınızda onu hak edersiniz, başarısızlığınızda ona gereksinim duyarsınız.

Kalkınma ekonomisti Peter Bauer,
London School of Economics¹

Kuşkusuz şimdi, bu işlerin nasıl yapılması gerektiğini bilmek istiyorsunuzdur.

Eğer mesaj acı veriyorsa, acının dindirilmesi için hızlı ve hazır bir çözüm ararız hep. Benim bir çözümüm yok. Çözümler zaten vakadan vakaya farklı olacaktır. Darfur Afganistan değil ve Sierra Leone'deki RUF asileri de Goma'daki Hutular değil. Ben, sorulardan kaçmayı bırakıp daha iyiye ulaşmak için tartışmaya başlamamız gerektiğini savunuyorum.

Tartışma, konu duygusal olduğu için sıklıkla “arıza” veriyor. Eleştirilere yöneltilen yanıt hemen hemen her zaman, “Ah, tamam o zaman, artık hiçbir şey yapmayalım, öyle mi?” şeklinde oluyor.

Eğer daha iyi sonuç verecekse, hiçbir şey yapmama seçeneği tabii ki mevcut olmalı, ama ben “artık asla hiçbir şey yapmama” düşüncesini savunmuyorum. Ben, bu sistemin artık eleştiriden muaf tutulmaması gerektiğini savunuyorum. Yanlış giden pek çok şey var. Sanki kriz içinde olan uzaklardaki yoksul bir ülkede bir klinik veya gıda dağıtım merkezi çalıştırmak, öyle ya da böyle yanında dokunulmazlığı da getirmiş gibi. Fark ettiğim kadarıyla şimdiye değin hiçbir yardım örgütü veya çalışanı, asiler ve o ülkelerin rejimleri tarafından işlenen suçlara

ortaklık etmesini bir kenara bırakın, hata ya da başarısızlıkları nede- niyle mahkemeye çıkarılmadı.

İnsani yardım örgütleri, Kızılhaç ilkelerinin bütünlüğünü (yansızlık, ba- ğımsızlık ve tarafsızlık) bir kalkan gibi önlerinde taşıyor ve bu ilkelerin, yaratacakları sonuçlardan daha önemli olduklarının apaçık görüldüğünü düşünüyorlar. Onlar, kaçınılmaz bir insani görevleri olduğunu savunu- yorlar. Kötü adamlar da yararlılsa bile insanların acılarını dindirmek- ten başka seçenekleri yok. Düşünün, diyorlar: Bir motosikletli sarhoş olduğu için çarparak birini öldürse ve kendisi de yaralansa, onu yolun üstünde kan kaybından ölsün diye bırakamazsınız, değil mi? Onun da diğer insanlar gibi yardım alma hakkı vardır.

Ancak bu karşılaştırma geçerli değil. Bizimkiler gibi anayasal devlet- lerde bu sürücüyü tedavi edip yetkililere teslim edersiniz. Mahkemeler de onu, daha başkalarını öldürmemesi için tutuklar. Bu nedenle, bu türden bir adalet donanımı olmayan ya da sadece bir tek partiye hizmet eden ülkelerde çalışan yardım örgütleri, yaptıkları yardımların yaratacağı sonuçlardan sorumlu olacaktır.

Soru, “Yani artık hiçbir şey yapmamalı mıyız?” değil, “Eğer yardım- ların olumlu etkileriyle, savaşan tarafların yardımları istismar etmesini ölçüp biçerek karşılaştırırsak, denge nasıl olacak? İnsani yardım ilkeleri hangi noktada etik olmaktan çıkar?” olmalıdır.

İnsani krizler genellikle hep politiktir ya da sadece politik çözümleri olan krizlerdir. Bağışçılar, milisler ve ordular, hatta bizim kendi ulusal ordularımız ya da NATO orduları, insani yardımla politika yapıyorlar- sa, STK’lar isteseler de apolitik olamazlar.

Florence Nightingale ve Henri Dunant, yardımların nasıl yapılacağı ko- nusunda farklı düşündüler. Konuyla ilgili ikilem, zaman içinde tekrar tekrar ortaya çıktı. En çirkini, kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya’daki Nazi rejimi ile Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) arasında yapılan ve insani yardım dünyasında “bütün uyuşmazlıkların

anası” olarak kabul edilen işbirliği idi. ICRC, 1942 yılında Soykırımın gerçekleşmekte olduğunu biliyordu, ama o yıl 14 Ekim tarihli bir toplantıda örgüt bu bilgileri gizli tutmaya karar verdi. Kamplarda uygulanan dehşet verici kötülüğün karşısında kendi yansızlık ve tarafsızlık ilkelelerinin öneminin ağır bastığına inandı. Nazileri karşısına almamak için sessiz kalmayı tercih etti. Nazi topraklarında çalışmalarına konacak bir yasak pek çok hayata mal olabilirdi.

Eğer ICRC, kamplarda neler olduğunu ifşa etseydi, Naziler Soykırımdan vazgeçer miydi? Bunu bilmiyoruz ama büyük olasılıkla vazgeçmezlerdi. Nazilerin işgal altındaki bölgelerdeki kurbanlara ICRC’nin erişimini engellemesi de aynı ölçüde olasılıktan uzaktı. Nazi Almanyası’nın, sadece Müttefiklerin elindeki Alman savaş esirleri için bile olsa, ICRC’ye diğer savaşan devletler kadar ihtiyacı vardı.

Bugün ICRC, o zamanki sessiz kalma kararını “trajik bir hata” olarak tanımlıyor. O tarihlerden bu yana insani yardım sektörü aynı trajik hataları defalarca yaptı. Etiyopya’da 1980’lerde, on binlerce insanın hayatına mal olan zorunlu bir göç programının uygulandığı sırada yardım örgütleri gayet işlevsel bir şekilde hükümete para ve malzeme sağladılar. Goma’da 1990’larda insani yardım örgütleri Ruandalı soykırımcıların Ruanda’daki Tutsilere karşı soykırım kampanyalarına devam etmek için yeniden bir araya gelmelerine yardım etti. Darfur’da yardım kuruluşları, uluslararası hukuk tarafından kendi halkının bir kesimine karşı kitlesel cinayetler işlemekle suçlanan bir rejime vergi olarak milyonlarca dolar ödüyor. Diktatörler ve asilerin liderleri, uluslararası yardım sektörüne tekrar tekrar Nazilerin ICRC’ye yaptığını yapıyor: Onları gönülsüz işbirlikçilere dönüştürüyor. Hayırseverler, işbirliğini reddetmeyi seçmiyor. Etik sınırlarla ilgili kural ya da anlaşmalar yok ve STK’lar nerede çalışacaklarına, öncelikle etik kaygılarla değil, bağışçı kontratlarına bağlı olarak karar veriyorlar.

Ayrıca her yardım örgütü geniş çaplı yardım operasyonları içinde kendi küçük görev alanlarında uzmanlaşıyor. Kendilerini bir bütünün parçası olarak hissetmiyorlar. Kendilerine bakıyorlar ve “diğer örgütler belki yanlış yapıyordur ama biz farklıyız,” diye düşünüyorlar. Bu kitabın Hollanda’da yayınlanmasına karşılık olarak Hollandalı yardım örgütleri telaşla “uluslararası topluluğa” ve onun hatalarına, savaş ve açlık sorun-

larının çözümündeki “politik isteksizliğe” işaret ettiler. Ama onların da kendi sorumlulukları var. Yardım örgütleri, devasa bir uluslararası yardım endüstrisinin parçaları ve gerçek şu ki krizleri önlemek için politik bir istegin olmadığı bir dünyada mücadele ediyorlar. Öyleyse STK’lar kendi rolleri hakkında nasıl bir sonuca ulaşıyorlar? Sınırı nerede çiziyorlar?

Yardım dünyasındaki tartışmalar son derece canlı ve eleştirel gibi görünüyor. Her uluslararası yardım kampanyasından sonra örgütler, “derslerini aldıklarına” ve “gelişmeleri” uyarlayacaklarına dair söz veriyor ve “bir ölçüde ilerlemeye” işaret ediyorlar. Ama tartışmalar bir kısırdöngü içinde devam ediyor.

Goma’daki fiyaskodan sonra, seksen ülkeden dört yüz yardım örgütü, onaylanmış bir ortak standartlar kitabı oluşturmak üzere Sphere Project adını verdikleri bir etkinlikte bir araya geldiler. Bu elkitabı felaket bölgelerindeki STK’ların elde etmesi gereken minimumu belirliyor.² Mecburi kurallar değil ama öneriler içeriyor.

Hemen hemen aynı zamanlarda, 1997’de, bazı önde gelen STK’lar hesap verme sorumluluğu konusundaki yeni düşünceleri paylaşmak amacıyla Active Learning Network for Accountability and Performance in Humanitarian Action’ı (ALNAP) [İnsani Yardım Faaliyetlerinde Hesap Verme Sorumluluğu ve Performans için Etkin Öğrenme Ağı] oluşturdular. ALNAP, *Review of Humanitarian Action* adıyla düzenli bir yayın çıkarıyor. Mayıs 2008 tarihli (Sphere ve ALNAP’ın oluşumundan on yıldan fazla bir süre sonra) yedinci sayısının bulguları: “İnsani yardım sistemi, halen genel performansının sistematik ve düzenli bir şekilde değerlendirildiği bir araca sahip değil... Hâlâ, kabul gören tanımlar [veya] dayanaklar ve performansı izleyip değerlendirecek bir mekanizma bulunmuyor.” İkinci çok önemli bulgu: Örgütler serbest piyasadaki rakipler gibi çalışacağına, işbirliği yaparak çalışsalar, insani yardım sistemi daha işlevsel olurdu. ALNAP’ın, “önce ben zihniyeti” olarak tanımladığı yaklaşımın egemenliği, yardım örgütlerini savaşan tarafların manipülasyonuna ve istismarına açık hale getiriyor. İnsani yardım topluluğu, Hutu radikallerinin yardıma gelen birçok STK arasındaki rekabeti kötüye kullandığı Goma’daki kriz sırasında bu gerçeğin farkındaydı.

Hutu radikalleri, bir böl ve yönet stratejisi uygulayabildiler. Uluslararası STK'lar onların gönüllü tutsaklarıydı. Bunlar 1994'te olmuştu. On beş yıldan fazla bir zaman sonra, 2009'da Darfur'da, STK'lar kendilerini tamamen aynı acıklı konumda buldular. Bunlar bana, Darfur'daki bir STK çalışanının 2006'da yazdıklarını hatırlattı: “İnsani yardım topluluğunun’ rejimle ilişkilerinde bu kadar omurgasız olması beni deli ediyor. Biraz ortak bir ruh olsaydı Sudan devletinin alt şubeleri haline gelmemiz önlenebilirdi.”

Varılan sonuç çok açık: Yardım endüstrisi, kontrol edilmek yerine kendi kontrolüne bırakılırsa, reformlar yakın bir tarihte gerçekleşmeyecektir.

Gazetecilerin de sorumlulukları vardır ama uygulamada gazeteciler yardım kuruluşlarını pek sorgulamazlar. Örneğin STK'ların mülteci kamplarında kendilerine rehberlik yapmasından memnun olurlar. Ama eğer böyle bir kamp Hollanda'da veya İngiltere'de olsa ve sözleşme bir STK ile değil de bir sigorta şirketi veya yemek firması ile yapılmış olsa, o zaman gazeteciler çok şey bilmek isterler: Neden buna ihtiyaç olduğunu, gerçekten ihtiyaç varsa bundan ne kadar ve kimin kazanç sağladığını, çalışanların bu iş için uygun diplomalarının olup olmadığını, kamp sakinlerinin haklarına ve komşulara ve çevreye dikkat edip etmediklerini, sigorta şirketinin sonradan ne tür bir bakım sağlama niyetinde olduğunu ve yerel diktatörlerin kârdan pay alıp almadığını. Ama eğer konu yardım kuruluşlarıysa, gazeteciler otomatik olarak onaylar. Yardım örgütleri, Mother Teresa kılığındaki tüccarlardır, ama haberciler onları öyle görmez. Birkaç gazeteci, yardım endüstrisi konusunda uzmanlaşmıştır. Eğer kriz kervanı Asya'da bir ülkeye doğru yola çıkmışsa, Asya muhabiri haber geçmek üzere oraya sevk edilir; eğer insani yardım görevlileri Afrika'ya gitmişse, Nairobi'deki “adamımız” da kampları görmeye gider. Yardım kampanyalarıyla ilgili haber yapan gazeteciler de sıklıkla kervanda yer alan yardım kuruluşlarından biri tarafından finanse edilir, en azından kendisine kalacak yer sağlanır.

Kamunun da eleştirel bir şekilde bakmasına acilen ihtiyaç var. Sonuçta acil insani yardımların bize maliyeti nedir ki? Arada sırada bir yardım

kuruluşu hesabına ödenen on dolarlık bir banknot ve dünyanın en zengin ülkelerinin 10 milyar doları bulan yıllık müşterek vergi geliri. En cömert bağışçılar olan Amerikalılar, sadece kozmetik cerrahiye (BOTOKS, yağ aldırma ve vajina düzeltme gibi) her yıl bundan çok daha fazlasını (14 milyar dolar) harcıyorlar.

Ancak yoksul ve kriz içindeki ülkelerdeki diktatörler için yardım milyarları çok önemlidir. Bazı savaşlarda yardım sermayesi belirleyicidir. Belli koşullar altında, yardım malzemelerinin ticaretini yapmak oradaki en önemli ekonomik faaliyet olabiliyor. STK'lardan gelen para ve malzemeler, askeri strateji içinde kullanılan silahlardır; buna hem ulusal ordular hem de NATO orduları dahildir. Yardım operasyonlarının bağışçıları olarak bizler kendimizi hangi sorumluluklarla bağlamalıyız?

Ulusal bağış toplama kampanyaları sırasında yaratılan sevecen atmosferi bozmayı göze alın: Yardım çalışanlarına sorular sorun. Yaptıkları her şeyin yardımcı olduğunu söylüyorlarsa bu yiyeceklerden, bu ilaçlardan kimlerin yararlanacağını sorun: Masum kurbanlar mı, diktatörler mi, yoksa her ikisi de mi? Kaybolan para ve malzemeler konusunda yardım kuruluşlarının kabul edilebilir maksimum miktarı nedir? Bir yardım operasyonunun savaş ekonomisine olan katkısı, hangi düzeyde "zarar verici" olarak niteleniyor?

MSF'nin Operational Center Amsterdam'dan (OCA) iki insani yardım danışmanı, uluslararası hukukun, insani yardım topluluğunu kaynaklarının tam denetimine sahip olmaya ve diktatörlere katkıyı en azda tutmaya mecbur ettiğine işaret ediyor.

IV Cenevre Konvansiyonu, madde 23 şöyle tanımlıyor: "Sevkiyatı serbestçe geçirmek hususunda herhangi bir Akit Tarafa terettüp eden mecburiyet, adı geçen tarafın:

- Sevkiyatın tahsis edildiği hususlardan gayri hususlarda kullanılacağından,
- Denetimin tesirli olmaması ihtimalinden,
- Düşmanın, aksi halde, vermek veya imal etmek, mecburiyetinde kalacağı eşyanın yerine bunları ikame ederek veya bu gibi eşyanın imaline tahsis edeceği maddeleri veya hizmetleri bu suretle serbest bırakarak, kendi askerî gayretleri veya ekonomisi uğrunda mezkûr

sevkiyattan bariz bir şekilde faydalanacağından şüphelenmesi için ciddi hiçbir sebep olmadığına güven oluşturmaya bağlıdır.”

Bir örgüt, yukarıdaki koşulların güvencesini vermediği sürece silahlı tarafların hayırseverlere çatışma altındaki nüfusa erişim sağlaması için uygun düşen bir zorunluluğu yoktur. Demek ki her örgüt, tüm kaynaklarının kontrol altında olduğundan emin olmak zorundadır; bunlara yardım malzemelerinin dağıtım gözlemleri, dağıtım raporlarının doğrulanması ve depoların kontrolü de dahildir.³

Örgütlerin yardımları kimlerin alacağına karar verirken yeterince bağımsız olup olmadıklarını öğrenin. Savaş bölgelerindeki yardım çalışanları çok ender olarak bağımsızdır.

Bir şey yapmanın her zaman hiçbir şey yapmamaktan daha iyi olup olmadığını sorma cesaretini gösterin. Hayır demek elbette bir seçenektir. Her zaman hayır diyoruz. Çoğu bağışçı hükümet ve özel bağışçılar, gazete başlıklarına göre para verir, insanların ihtiyaçlarının boyutuna ya da aciliyetine göre değil. Eğer yardım kuruluşlarının bir yere gitmelerine biz karar veriyorsak, onlardan orada neyi ve nasıl elde etmeyi düşündüklerini açıklamalarını da istemeliyiz.

Bu soruları kendi hayrımıza sormasak bile, bir sonraki kriz kervanının ülkelerine geldiğini görecektir olan insanların iyiliği için sormalıyız.

YARDIMIN DİLİ

Afganistan’da uluslararası yardım çalışanlarının 2007 tarihinde aralarında geçen bir masa sohbetinden:

“Konumumuzu tanımlamalıyız. Nerede yeralıyoruz? Biz kimiz?”

“Aslında ben, meseleleri daha çok ortaya sermemiz gerektiğini düşünüyorum. Onları kümelere ayırdım bile: gelenekler, kadınlar, adalet ve toplumların neye ulaşmak istediklerini bilmek.”

“Yüzyıllardır demokrasi diye yakınıyoruz, ama aslında gerçekten sözünü ettiğimiz şey katılım tabii ki.”

“Ama o zaman biz nerede duruyoruz? Yönetimin belirli bir biçiminden söz ediyoruz, değil mi?”

“Evet... yönetim... daha çok yerel yönetim gibi. Bizim derdimiz bu.”

“Benim kastettiğim, toplumların kurumlar aracılığıyla ilişki kurabilmelerini sağlamak. Mesele, yerel toplulukların sahneye çıkarılıp çıkarılamayacağı.”

“Biliyor musunuz arkadaşlar, ben temel meselenin karar üretme süreci olduğunu düşünüyorum.”

“Hayır, hayır, hayır. Temel mesele toplumlar! Çünkü onlar çok hassas! Özellikle de toplum içindeki kadınlar!”

“Karar verme aşamasına onları ne kadar çok dahil edebilirsek, demokratik bir hükümete de o kadar yakınlaşmış oluruz.”

“Ortak programlar, bütün mesele budur!”

“Evet, tabii, tam da bunu söylüyorum. Sorunları çözmek için bir araya gelinmeli.”

“Daha katılımcı bir yaklaşım mı demek istiyorsun? Adalet, uzlaşma

ve bunun gibi şeyler? Biliyor musunuz, bizim toplumlarımızın bunu gözlerinde nasıl canlandırıldığını çok merak ediyorum.”

OECD tarafından hazırlanan rapordaki bir değerlendirmede, “Bazen bana, sadece yardım dünyasıyla ilgileniyormuşuz, dünya ise umurumuzda değilmiş gibi geliyor,” diyor umutsuzlukla. Yardım dünyası, genellikle dış dünyadakilerin erişemedikleri bir jargona sarınmış halde, bulanık bir alfabe çorbası içinde şapırdayarak yüzüyor. IFI’nın ne demek olduğunu kim biliyor? Ya da ODA’nın? Aslında bilmek isteyen var mı? İşte size insani yardım dünyasından ve bu dünyayla ilgili küçük bir sözlük.

A

Afrika: Afrika, toplam nüfusu dokuz yüz milyona ulaşan elli dört ülkenin bir araya gelmesiyle oluşan bir kıtadır ama basında çoğunlukla sınırları olmayan, sıcak ve tozlu, ovaları doğal rezervler ve mülteci kampları ile dolu tek bir ülke olarak yer alır. Bu kıta haberlerde, ya aşırı nüfustan dolayı yeterli yiyecek üretilemeyen ve insanların açlıktan öldüğü veya AIDS ve savaşlar nedeniyle insansız kalan bir yer olarak anlatılır. Bu haberlerde Afrikalılar çok ender olarak takım elbiseli ve kravatlı görünür; ya ellerinde Kalaşnikof tutarlar ya da kaburgaları dışarı fırlamış ve göğüsleri ortada, yarı çıplaktırlar. Ya da o Afrikalı, Nelson Mandela'dır.¹

Nobel ödüllü Henry Kissinger, 1970'lerde Afrika trajedisi için, "Çağımızın yok edici felaketi," demişti. Britanya eski Başbakanı Tony Blair, 1990'ların Afrika'sını, "dünya vicdanı üzerindeki bir yara" olarak tanımlamıştı. BM'de gıda tedarik uzmanı olan Jean Ziegler, yeni milenyumda Afrika'nın "geceleyin denizdeki bir sal gibi" Batı dünyasının radarından kaybolacağı tahmininde bulundu.² Afrika, ayrıca "karanlık kıta" ve "kayıp kıta" olarak da tanınır. Açıkçası Afrika'nın bir imaj sorunu vardır.

BM çalışmaları, tüm dünyada en yoksul, en zayıf, en eğitimsiz, en az gelişmiş, en sağlıksız, en geri kalmış, en cahil olanların Afrika'da değil Arap dünyasında olduğunu göstermiştir ama işkence görmüş Iraklılar bile kadersizliği düşündüğünde akıllarına Afrika gelir. Iraklılar için neyin daha iyi olduğuna karar vermeye çalışan insani yardım çalışanları için bir Bağdatlı şöyle demişti: "Akıllarından neler geçiyor? Biz Afrika'da değiliz. Ağaçlarda yaşıyoruz."³

Bazı insanlar *Afro-optimist*'tir. Onlar, Afrika'ya adil bir şans tanınırsa, bu kıtanın kesinlikle kurtulacağı fikrine sıkı sıkıya sarılmıştır.

AIDS: Kendisine özel bir BM yardım örgütü (UNAIDS) olan yegâne hastalıktır. "Tanrının takdiri" ve "günümüzün vebası" olarak da bilinir. UNAIDS'e göre, "Dünya barışı için en az terörizm kadar büyük bir tehdit"tir. Bu da bu örgütün, bu teorinin gelişme alanına bağlılığını sağlar: AIDS yoksulluğa, yoksulluk çaresizliğe ve çaresizlik teröre yol açar.

AIDS dışındaki hastalıklarla mücadeleye giren örgütler, AIDS lobisinin başarısını kavramaya çalışırlar. Örneğin SARS* yardım grupları, şu anda tamamen ortadan kalkmış olan bu akciğer hastalığına iyimserlikle, "AIDS benzeri potansiyel" yakıştırması yapmıştır.

* SARS: Akut solunum yolu yetersizliği sendromu—e.n.

Amiral gemisi projeler: Bunlar, bağışçılar ve yardım kuruluşları için propaganda değeri, yararlılıklarından veya etik değerinden daha önemli olan projelerdir. Görünürlük, yardım örgütleri ve bağış kurumları için kronik ve zaman kaybına yol açan bir sorundur. Denenmiş ve test edilmiş bir taktik, “gerçeğin abartılması” yoluyla bir krizin yükseltilmesidir. Ölenlerin, yaralananların, yerlerinden sürülenlerin ya da açlıktan ölme riski taşıyanların sayısının en yüksek tahminleri, çok zayıf kanıtlara dayansa bile gazetelerde yer bulur (bkz. sezgisel tahminler).

B

Bağışçı donanımı: “Pilot çalışmalar, fizibilite raporları, öncelik tanımları, bütçe kanalları, proje uygulama kontrol listeleri, üç aylık raporlar, değerlendirme programları, vb.”⁷

Bağışçı yorgunluğu: Acı çeken insanların görüntülerinin çok fazla sergilenmesiyle irkilmek yerine duyarsızlaşma ve sonuç olarak da para keselerinin ağzını büzme durumu olarak kendisini gösterir. Ancak yardım bütçelerinin düzenli yıllık artışına bakarak değerlendirirsek, bağışçı yorgunluğunun bir efsane olduğunu görürüz. Hayırsever içgüdülerimizi ayırım yapmadan yönlendirmek tabii ki bir etkidir, ancak yardım kuruluşlarının en son “unutulmuş insani felaket” hakkında konuşurken *para bulma hüznünü* yılda kaç kez ifade ettikleri de dikkate alınmalıdır.

Barış ganimeti: Bir ülkeye ya da bölgeye savaş bittiğinde akıtılan milyonlar değerindeki yardım. *Barışın kâr payı*, tarafları anlaşmayı imzalamaya ikna amacıyla sıklıkla verilen bir sözdür ve barış görüşmelerinin bir parçasıdır.

Bayrak dikme: Örgütünüzün rekabetin önüne geçerek kurban ve projelere sahip çıkmak üzere felaket bölgesine olabildiğince hızlı bir şekilde, tercihen herkesten önce varmasını sağlamak. Bayrak dikme uygulaması, sanki felaket bölgelerinde kurbanlar adına çok sayıda yardım örgütü harekete geçmiş gibi bir görüntü verse de, aslında bayrak dikenlerin, oradaki varlıklarını finanse etmek ve eleman sağlamak için kat edecekleri daha çok yol olabilir.

Beyaz filler: Ekonomik olarak tutarlı olmayan büyük ve pahalı altyapı geliştirme yardım projeleri. Batı Afrika’daki Avrupa Komisyonu temsilcisi 2006’da bana, “Yol yapmayı seviyoruz,” demişti. “Kolay ve hızlı oluyor. Yükleniciyle anlaşma yapıyorsunuz, asfalt

siparişini veriyorsunuz ve çalılıkların arasından yol açıyorsunuz. Özellikle üzerine güzel beyaz çizgiler de çekerseniz çok hoş görünüyor ve siz de raporunuza kilometrelerce otoyol yaptığınızı yazabiliyorsunuz. Aslında ülkede bu yollarda kullanılacak araç olmaması ve dolayısıyla kullanımın az olması bizim sorununuz değil.”

En popüler beyaz fil projeleri sıralamasında, yollardan sonra okullar ve klinikler geliyor. “Raporlarımıza bu yıl bunlardan otuz beş tane inşa ettiğimizi yazıyoruz ama bunun, otuz beş farklı yerde tuğla duvarlar ördük demekten pek bir farkı yok. Çünkü bunların içine ne doktor ne öğretmen koyuyoruz,” dedi Avrupa Komisyonu temsilcisi. “Ülkeler bunları kendileri sağlamak zorunda.” Ya da değil. Yeter ki bağışçılar mutlu olsun. Bağışçılar, ölçülebilir ve sayılabilir yardımları severler. Para isteyen STK’lara Amerikan USAID, “Önemli olan sonuçtur,” demişti. Yönetici Andrew Natsios ise, “Sonuçları ölçemezseniz, ne yaptığınızı gösteremezseniz yerinize başka ortaklar bulunur,” diye açıklamada bulunmuştu.

Beyaz filler, Afrika’ya mahsus değil. Amerikalıların inşa ettiği elektrik santrallerini çalıştırabilmek için gerekli para olmadığından bugün Iraklıların büyük bölümü hâlâ elektriksiz. Irak’taki Amerikan yeniden yapılandırma çalışmalarını denetleyen Mark Oviatt, *Los Angeles Times*’a, “Amerikalılar Irak’a yüzlerce milyon dolarlık yatırım yapıyor. Ama sürdürmek için ülkenin kapasitesi yeterli değil,” dedi.

Yoksul ülkeler sonuçta boş binalar ve kullanılmayan yollarla dolu. Bunlar bağışçı istatistikleri içinde de yer alıyorlar, hem de “biten projeler” başlığı altında.

Beyaz Land Cruiser güruhu: Dünyanın felaket bölgelerinde tepelerinde antenleri olan büyük beyaz dört çeker araçların içinde kalkınma yardımı projelerine ya da yerel barlara giden yardım örgütleri çalışanları. Bir ara üç binin üzerinde ulusal ve uluslararası yardım ve bağışçı örgütün bulunduğu Afganistan’da bunlara “Toyota Taliban” deniyor. Sudan’daki adları ise “beyaz balçık”.

Bileklikler: Gösteri ve protesto yürüyüşlerinde, insanların taktığı bilekliklerin renginden onların ne için kampanya yaptıklarını anlayabilirsiniz. Bileklik güruhunun düsturu belli ki, “İyilik yaparken de iyi görün,” şeklinde. Turuncu bileklikler saygıyı, kırmızı şiddet karşıtlığını, yeşil Darfur soykırımına karşıtlığı, beyaz yoksulluk karşıtlığını, siyah-beyaz ırkçılık karşıtlığını temsil ediyor.

Bileklik modasına yarış bisikletçisi Lance Armstrong önyak oldu. 2004’te kansere karşı sarı bileklik modasını başlattı ve tüm dünyada yirmi milyonun üzerinde bileklik sattı. Başbakanların ve kraliyet ailesi üyelerinin bile bileklik taktıkları görüldü.

Destekçilerinin Kylie Minogue'un meme kanseri kampanyası için pembenin se-
çilmiş renk olduğunu iddia etmesine karşın, COC'nin (Kültür ve Eğlence Merkezi:
Dünyanın en eski lezbiyen, gey, biseksüel ve transgender örgütünün üstü örtülü adı)
Hollanda Tilburg şubesinin, homoseksüellere karşı yükselen hoşgörüsüzlüğe yöne-
lik olarak pembe bileklik kampanyası başlattığında olduğu gibi, bazen bir renk için
savaş da çıkabilmektedir.

Tsunami kurbanları için de, dalgıç giysisi yapılan yapay kauçuktan şeritler pi-
yasaya çıkmıştı.

Bir daha asla: Darfur, kuzey Irak, Ruanda ve Bosna'daki olaylara tanık olduktan son-
ra, "bir daha asla" ifadesinin, "bir daha asla soykırım" olarak değil, Yahudi halkının
"bir daha asla Naziler tarafından yok edilmesi" şeklinde tercüme edilmesi gerekti-
ğini çıkarsaması yapılabilir.

Birleşmiş Milletler: "BM, insanlığı cennete götürmek için değil, onu cehennemden
korumak için oluşturulmuştur."¹²

Bonove Bob: Şarkıcı Bono ve Bob Geldof'un 1999'da, yoksul ülkelerin borçlarının si-
linmesi kampanyalarına destek vermesi için yalvardıkları Papa John Paul II ile ortak
izleyicileri vardı. Papa cenapları, Bono'nun ünlü güneş gözlüklerini takıp denemek
istemişti. Ona hayran olan Bono, daha sonra bir söyleşide "Eğer Katolik kilise dinin
glam-rock'ı olsaydı, bu kişi de sanatçıların en renklisi olurdu," demişti. İki müzik
misyoneri, dünya liderlerine iltifat etmenin onları eleştirmekten daha etkili oldu-
ğuna inanıyordu. Dolayısıyla Bono, Üçüncü Dünya yoksulluğunu ele alışıyla ilgili
olarak Başkan Bush'u, "tutkulu ve samimi" diye yüceltmiş, Blair ve Gordon Brown'ı
da "küresel kalkınmanın Lennon ve McCartney'leri" olarak nitelemişti. Bu iki "pop
politikacı" bazen "Blair ve Bush'un saz şairleri" diye anıldılar.

Bono, hükümetlere yoksullukla savaşta doğru yolda ilerlemeleri için "Sevgi
Mesajları" gönderdi. Doğru yolda gitmeyen ülkelere Bob Geldof tarafından "Utanç
Rozeti" verildi.

Övgü ve ödüllendirme stratejisi meyvelerini verdi. Dünya Bankası 2005'te yeni
bir lider arayışına girdiğinde, Bono aday olarak tavsiye edildi. Görevi Paul Wolfowitz
aldı ama atandıktan sonra ilk telefon edenlerden biri elbette Bono oldu, çünkü ken-
disi pek çok iyi fikir ile dolup taşıyordu. Clinton yönetimi, 1990'ların sonlarında en
yoksul Afrika ülkelerinin ABD'ye olan 6 milyar dolarlık borçlarının üçte ikisini iptal

etmek istedi. Bono, borcun yüzde yüzünün iptalini talep etmek üzere Washington'a uçtu; bunu sadece yapılması gereken doğru hareket olduğunu düşündüğü için değil, *The New York Times*'a "bir şeyin üçte ikisi hakkında şarkı söyleyemezsiniz; tarih gibi hissedilmeli," diyerek açıkladığı nedenle de yaptı. "Ufak adımlarla ilerlerseniz dinleyiciyi uyutursunuz."

Bu arada Blair de, Geldof'a Afrikalı açlık kurbanları adına yaptığı lobicilik nedeniyle teşekkür etti ve onu Afrika Komisyonu üyeliğine atadı. Bu komisyon, Britanya'nın Afrika politikasını biçimlendirmeye yardım etmek için önceki başbakan tarafından oluşturulmuştu.

Bono ve Bob Geldof'un müzikli yardım kampanyaları ("Band Aid", "Live Aid" ve "Live8") Rudyard Kipling'in, fethettikleri yerlerin yerli halkını ("yarı şeytan-yarı çocuk") uygarlaştırmamanın sömürgecilerin kutsal görevi olduğunu anlattığı 1899 tarihli "*White Man's Burden*" adlı şiirine alaycı bir gönderme ile "*White Band's Burden*" adıyla albüm oldu. "*Take up the White man's burden-/Send forth the best ye breed-/Go bind your sons to exile-/To serve your captive's need.*" (Sırtlan beyaz adamın yükünü / Dök ortaya en iyi mahsulünü / Gönder oğullarını sürgüne / Efendilerinin istediği hizmete.)

Dünyaca ünlü son derece zengin müzisyenler, yoksullar için şarkı söyleyip de, örneğin bir CD satın alarak dünyadaki yoksulluğu yarı yarıya azaltacağını iddia ettiklerinde, bu onların rock-star ekonomisiyle ilgilendiklerini gösterir. Bazı daha az sanatsal olan ekonomistler ise, dünyadaki yoksulluğun nedenlerinin ve çözümlerinin biraz daha karmaşık olduğunu ve bu CD satışı hesaplarının yoksul ülke yöneticilerine hiçbir şey yapmamaları için bahane vereceğini söyleme eğilimindedir.

Film yıldızları ve tanınmış sporcular da ünlü aktivizmine kendilerini kaptırırlar. İyi çabalarını televizyona taşımayı başaranlar, Bono nüfuzuna erişir. UNHCR, iyi niyet elçisi Angelina Jolie'yi peşinde bir kamera ordusuyla Afrika'daki mülteci kamplarına göndermiştir. Mia Farrow, UNICEF adına Sudanlı mültecilerin Çad'daki kampını ziyaret etmiştir. Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC), George Clooney'yi Darfur'a davet etmiş, Brad Pitt ise Etiyopya'daki Save the Children projelerini ziyaret etmiştir.

Medya, bu işlere ünlülerin bulaşmasında ısrarcıdır ya da karşı koyan yardım örgütleri böyle olduğunu iddia ediyor. Bir Oxfam UK sözcüsü, "Basının iştahı onun tekerini çevirenedir. Biz meselemize yer verilmesini istiyoruz ve bize her zaman 'Kim sizinle?' diye soruyorlarsa, biz de gidip birilerini buluyoruz," dedi.

Borç: Yoksul ülkelerin karşılaştığı borç sorunu, zengin ulusların sıklıkla Soğuk Savaş kapsamında ve yine sıklıkla güvenilirmez rejimlere su gibi borç para verdiği, li-

derlerin liderlik niteliklerine göre değil, komünizm karşıtlıklarının derecesine göre ödüllendirildiği 1960'lar ve 1970'lerin gevşek ödünç verme ortamına kadar eskiye uzanır. Verilen pek çok kredi hedeflenen amaçlar için kullanılmadı ama İsviçre ve Londra'daki bazı özel hesaplara giden yolu çok kolay buldu. Ödenecek faizler biriktikçe borçlar da yıldan yıla büyüdü.

Özellikle çağdaş antiemperyalistler, böylesi borçların sorumluluğunun Batılı finans kurumları tarafından paylaşılması gerektiğine inanırlar. Başkan Mobutu'nun milyarları kendi cebine indirdiği çok iyi bilindiği halde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne (o zaman halen Zaire'ydi) borç vermeyi sürdüren Uluslararası Para Fonu (IMF) örneğine işaret ederler. Zavallı yoksul Kongolular, Mobutu'nun yükselttiği borçları ödemek için neden zaten çok az olan gelirlerinin üçte birini vermek zorunda olsunlar ki? Kampanya yürütenlere göre de, diktatörler ya da yozlaşmış liderler tarafından yapılan ülke borçları, bunlar devrilince affa uğramalıdır.

Ancak borçların iptali de kendine özgü sorunlar yaratıyor. Bir lider ödünç alıp akıllıca yatırım yapar ve borcunu öder; diğeri parayı alıp parti yapar veya sınırda askeri bir maceraya atılır, borcu ödeyemez ve borç silinir. *Borç ver ve affet* yaklaşımı, beceriksizi ödüllendirip iyi davranışı cezalandırmaktadır.

D

Depolama: Mültecilerin kamplarda "kapatılması". Savaş bölgelerine sınırları olan ülkeler, akın akın gelen mültecileri, bir gün evlerine geri dönecekleri umuduyla tek bir yerde, bir kampta tutmayı tercih ederler. Mültecilerin serbest bir şekilde dolaşmalarına izin vermek, onların ülkenizde yerleşerek yeni bir hayat kurmaları konusunda risk almak demektir. Tüm dünyada bulunan 10,5 milyon mültecinin 7,5 milyonu hayatlarının on yılı aşkın bir süresini kapatılarak geçirirler.¹³ Bazı mülteci halkların yaşamları boyunca, hatta kuşaklar boyunca depolandıkları görülür.

Depolamanın da tehlikeleri vardır. Genellikle çok kalabalık olan mülteci kampları bulaşıcı hastalıkların yuvasıdır. Kolera ve dizanteri neredeyse sürekli ama kamp çalışanları arasında duyulan "prezervatifsiz ortamlar" tanımı da düşündürücüdür.

Dahası, depolanan mültecilerin yaşamları bazen kötücül kamp liderlerinin, kimi zaman yağmacı haydut çetelerinin insafına ve Batılı bağışçıların hayırseverliğine kalmıştır. Kamp sakinlerinin kaçtığı savaş artık bağışçıların ilgisini çekmiyorsa yardım bütçeleri, açlık ve hastalıkları tamamen defedebilmek için gereken düzeyin altına inecektir.

Aynı zamanda, hayatın dışarıdakinden daha iyi olduğu, finansmanı güçlü kamplar da istenmeyen bir başka durumdur. “Zengin” kamplar, bağışçı delegeleri ve diplomatlar başarılı yardım projelerini teftiş etmek üzere buralara gönderildiği için “turist kampları” olarak bilinmeye başlar.

Genellikle kendileri de son derece yoksul olan yerel halk, zengin kamplardaki bolluğu kıskanmaya başlar ve yardım yemeklerinden, sağlık hizmetlerinden pay alabilmek ve daha da önemlisi çocuklarına eğitim aldırabilmek için kamplara sızarlar.

Depolanmış olmak, yapacak hiçbir şey olmadan kampın içinde boş boş dolaşmak, gerginlik ve kızgınlığa yol açabilir. Örneğin Afganistan’ın Taliban hareketi, Pakistan’daki Afgan mülteci kamplarında doğmuştur.

Direnç: Bir kişinin veya toplumun bir felaketi atlatıp eskisinden daha da güçlü bir şekilde bundan kurtulmasını sağlayan güç ve itidal. Alışkanlık olarak çaresizlikle ilişkilendirdiğimiz yoksul ülkelerin insanlarında görüldüğünde genellikle şaşkınlıkla karşılanan bir niteliktir.

Hatta yoksul kişilerde keşfedilen direnç bazen küçük bir düş kırıklığı bile yaratabilir. Sınır Tanımayan Doktorlar’dan (MSF) bir yardım çalışanı, tsunami sonrasında Aceh’teki çalışkan bir marangoza “Ama size yeni bir ev vereceğimizin farkında değil misiniz?” diye hafifçe içerlemiş bir şekilde sormuştu.

Dünya Bankası: Yıllık onlarca milyar doları bulan bütçesiyle dünyanın en büyük kalkınma yardımı kurumu. Kurumun cebi, dünyanın en zengin ülkeleri olan üyeleri tarafından doldurulur. Büyük Depresyon, Nazizm, İkinci Dünya Savaşı ve Bretton Woods, New Hampshire’deki Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı’nın küllerinden 1945’te doğan Dünya Bankası, Avrupa’nın yeniden yapılandırılması için kredi sağlamak üzere kurulmuştur. Daha sonra, kriz yaşayan Avrupa dışındaki devletlerin de yardım isteme hakkına sahip oldukları kabul edildi.

Dünya Bankası’ndan borç almak isteyen ülkelerin yerine getirmeleri gereken koşullar, etkileri itibarıyla oldukça serttir. En acı reçeteler her zaman *yapısal uyum programlarıdır*. “Herkes için tek beden”: Hükümet harcamaları kısılmalı, devlet yardımları kaldırılmalı ve çok sayıda kamu çalışanı işten çıkarılmalıdır. Halkın parasını kendi alışveriş seyahatleri için kullanan ve bakanlıkları kendi yakınlarıyla dolduran yoksul ülkelerin liderleri, genellikle yapısal uyum programlarıyla işbirliğine pek eğilimli değildir. Sonuçta boyun eğip imzalarlarsa buna, “ilacı yutmak” denir.

Batılı antiemperyalistler genel olarak Dünya Bankası'na karşıdırlar. Çünkü banka, ABD'nin egemenliği altında olduğundan, zorunlu hüküm ve koşulların ekonomik ve başka açılardan Amerikan ideolojisinin kabulünü dayatmakta olduğunu düşünürler.

Bu kabulün istenen sonuçları doğurup doğurmadığı ise bilinmez. Dünya Bankası'nın kurulduğu 1946 yılından bu yana yoksul ülkelere ödemiş olduğu yarım trilyon doların tam olarak akıbeti büyük ölçüde bilinmiyor. Bankanın 2005'te kendi yürüttüğü soruşturmalarda, peş peşe beş yıl boyunca bankaya ait projelerin sadece yüzde 2'sinin sonuçları değerlendirilebildi.

E

Emme kapasitesi: Bir kriz bölgesinde yararlı bir şekilde harcanabilen maksimum miktardaki yardım parası. Bağışçılar ve yardım örgütleri bir kriz bölgesine aynı zamanda geldiklerinde, bölgenin emme kapasitesi genellikle onların muazzam bütçelerini kaldırmaz. Sierra Leone'deki Freetown Avrupa Komisyonunun temsilcisi, "Bu ülkede paramızın tamamını harcamak için yeterli uygulanabilir proje geliştirmek gerçekten imkânsız," demişti.

G

G7: Dünyanın en zengin sanayileşmiş yedi ülkesinden oluşan Yediler Grubu. Bu ülkeler: Kanada, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Almanya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Rusya, her ne kadar büyük bir ekonomik güç olarak nitelendirilmese de, 1998'den bu yana G7'nin yıllık toplantılarına katılmaktadır ve bu da "G8 zirvesi" olarak anılır.

Ayrıca bir de gelişmekte olan devletlerin en büyük istişare organı olan G77 vardır.

Geri dönüşüm: Kendileri başka şekilde adlandırırsa da, dünyanın her tarafındaki mülteci kamplarında yaşayanlar için tanıdık bir kavramdır. Esas itibarıyla bir mültecinin gizlice kamptan çıkıp başka bir adla yeniden içeri girmesi anlamına gelir. Bu şekilde önceki yemek kartının yanı sıra yeni adıyla bir karta daha sahip olur. Böylece geri dönüşümcü eskisinin iki katı yemek yiyebilir ya da UNHCR'den elde edemediği şeyleri satın alabilmek için ikinci kartını satabilir. İkinci karta bağlı işlemler kamp-
ların büyük gölge ekonomilerinin temelidir. Binlerce mülteci, kötü beslenmeye karşı kendilerini bu şekilde korur.

Gücümüzün her şeye yetmesi: “Batının fantezisi... Biraz para ver, her şey yoluna girsin; sanki Afrika’nın sorunları bizim yeterince ilgi göstermememizin sonucu değilmiş gibi...”¹¹

Güçlendirme: Sıklıkla yardım örgütlerinin proje önerilerini biçimlendiren bu kelime, insanlar yardıma bağımlı ve pasif kalmasın diye yardım parasının yerel halkın “güçlendirilmesinde” kullanılacağına dair verilen sözdür.

Gülümse ve el salla stratejisi: İnsani yardım bölgelerinde hareket halinde olan orduların, yalnızca ülkeleri değil yerel halkın *kalplerini ve akıllarını* da fethetmek için kullandığı askeri bir taktik. Bu taktiğin arkasında yatan düşünce, onlara yiyecek ve diğer destekleri sağladığınızda insanların size saldırma olasılığının önemli ölçüde düşük olmasıdır. Bu strateji, *tutarlı hayırseverlik eylemi* olarak bilinen, askeri, politik ve insani inisiyatiflerin farklı birer cephesini oluşturduğu ortak bir girişimin bir kısmını biçimlendirir. Askerlerin bir emirle saldırganlıktan yumuşak davranma haline geçebilmeleri gerekir.

Tutarlı askeri hayırseverlik eylemi, bazen “mavi bereli gibi” diye tanımlanır.

Günde bir dolar: Dünya Bankası tarafından belirlenen yoksulluk sınırı. Bir doların birçok ülkede hiçbir değeri yokken bazı ülkelerde çok fazla değeri olması nedeniyle, Dünya Bankası dışındaki pek çok ekonomist tarafından keyfi ve anlamsız görülen bir ölçüdür.

Güvenli bölgeler: Savaş hukukunun geleneksel bir kavramıdır. Buralar, savaş ortasında kalmış sivillerin güvende oldukları ve savaşın sona ermesini bekledikleri çevrilmiş bölgelerdir. Bu çevrili bölgeler, uluslararası barış gücü askerlerinin ve/veya yardım örgütlerinin varlığı nedeniyle güvenli addedilirler ama bunların koruyucu statüleri hiçbir mevzuat kitabında yer almaz ve sıklıkla da uygulamada bu güvenliliğin hayali olduğu görülür. Savaş hukukuna göre, “güvenli bölgelerin” tamamen sivillere ait olması gerekirken, uygulamada pek de öyle olmadığı için genellikle saldırılar da sürer. Asker ve milisler, yiyecek yardımından pay almak ve sunulan tıbbi bakım ve ilaçlardan faydalanmak üzere her zaman mültecilerin arasına karışırlar.

En iyi bilinen “güvenli” bölgeler arasında, Ruanda’nın güneybatısındaki Hutular için ayrılan ve 1996’da hükümet birliklerinin paramparça etmesine kadar BM mavi bereliler tarafından “korunan” Zône Turquoise ile Bosnalı Müslümanlar için ayrılan

ve güya Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (UNPROFOR) tarafından korunan ama 1995'te Bosnalı Sırpların yaptığı katliam sırasında boşaltılan Srebrenitsa sayılabilir.

H

Hayalet yardımlar: Bağışçı hükümetlerden gelen resmi yardımların ortalama yüzde 60'ı hayalet yardımdır. *Bağlı yardım*, bu başlık altında yer alır. Para bağışçı ülkeyi asla terk etmez ama doğrudan çeşitli kalkınma yardımı yenilik platformlarının, bilinç yükseltme ve temel genişletme inisiyatiflerinin, çıkar ve lobi gruplarının, politika danışmanlarının ve Üçüncü Dünya uzmanlarının banka hesaplarına girer. Bağlı yardımın başka biçimleri STK'ları, kriz içindeki bölgede çok daha ucuza sağlanabilecek olanlar dahil tüm ürün ve hizmet kaynaklarını bağışçı ülkeden sağlamaya zorlar. Dolayısıyla, pek çok büyük bağışçı hükümet, aslında kendi ekonomilerini teşvik etmektedir. Bu yüzden de sonuçta nakliye masraflarını (insanlar ve malzeme için) ve ithalat vergilerini yardım bütçelerinden ödeme konusunda herhangi bir tereddütleri olmaz.

Amerika Birleşik Devletleri, hayalet yardımlarının en büyük bağışçısıdır: Amerikan hükümetinin verdiği yardım parasının yüzde 70-80'i Amerikan örgütlerine, Amerikan fabrikalarına, Amerikan yüklenicilerine ve Amerikan taşıma şirketlerine ödenir. Yolların, köprülerin, fabrikaların, santrallerin ve su dağıtım sisteminin altyapısı Amerikan şirketleri yerine Iraklılara verilseydi, Amerika'nın en büyük yardım projesi olan Irak'ın yeniden yapılandırılmasının maliyetinin yüzde 90 daha düşük olacağı tahmin edilmektedir. Irak'a yapılan Amerikan yardımının yarısından fazlası, işlerin takibi için Irak'a giden Amerikalıların konaklama, yol masrafı ve korunması için harcanmıştır (bkz. "kaostan yararlanmak").

Hayalet yardımları listesinde Amerika'dan sonra Kanada, Almanya, Japonya ve Fransa gelmektedir. Bunlar, yardım bütçelerinin yüzde 60'ının kendi ülkelerinde ürün ve hizmet satın alma şeklinde harcanması gerektiğinde ısrarcıdırlar; bu harcamalar yol yapımında kullanılan buharlı silindirlerden, projenin yürütüldüğü ülkenin bakanlarına verilecek danışmanlığa ve mülteci aileler için kap kaktan AIDS ilaçlarına kadar uzanan çeşitliliktedir. Yolsuzluk karşıtı örgüt Tiri'den araştırmacılar, bunun sonucu olarak Lübnan, Doğu Timor, Afganistan, Bosna ve Eritre'deki yeniden yapılandırma çalışmalarının gereğinden çok daha fazla pahalıya çıktığını hesapladılar.

Büyük Britanya, Norveç, Danimarka ve Hollanda tarafından verilen karşılıklı yardımların yüzde doksanı bağlı olmadıkları halde, bu ülkelerin Avrupa Birliği aracılığıyla bağışladıkları miktarların büyük bölümü bağlıdır.

Hayalet yardımlar, yoksul ülkelere daha önceden söz verilip daha sonra başka amaçlarla kullanıldıktan sonra ikinci kez söz verilen eski paraları da kapsar. Örneğin Sri Lanka ve Aceh'teki tsunami kurbanlarına yardım olarak verilen paranın çoğu, Afrika'daki açlık ve hastalıklarla mücadele için söz verilen yardım programlarından kısılarak sağlanmıştır.

Hayırseverlerin / insani yardımın moda sözcükleri: Bağışçı hükümetler, "*aid concept du jour*"un (günün yardım kavramı), yoksullukla mücadele ya da *sivil toplumu* veya cinsiyet eşitliğini güçlendirme olması gerektiğine karar verdiğinde, deneyimli yardım örgütleri projelerini bunlara göre değiştirirler. Eğer bağışçılar yardım politikalarında iyi idare etmeye veya kentsel kalkınmaya vurgu yaparsa, yardım örgütleri de benzer şekilde davranır. Bir STK için teklif yazan bir kişi bana durumu şöyle açıkladı: "Bağışçılarınızı memnun etmek için anlaşma notlarınızı, form doldurma dilinizi, politika tanımlarınızı ve web sitelerinizi en yeni jargonla ifade etmeniz yeterlidir."

Bazı moda sözcüklerin bağışçılara hitaben yazılan tekliflerde kullanılmasının kaçınılmaz olduğunu da söyledi. "Sürdürülebilir kalkınma" da bunlardan biri. İster yoksullukla mücadele projesi, ister doğum kontrolü, isterse tarımsal yardım programı olsun, bu ifadeye kolayca her şeyi ekleyebilirsiniz. "Doğum kontrolü sürdürülebilir kalkınma için kritik öneme sahiptir" demek, "Yoksullukla mücadele sürdürülebilir kalkınma için kritik öneme sahiptir" demek kadar inandırıcıdır.

"Küreselleşme" de, "kadın hakları" ve "demokratikleşme" gibi herhangi bir proje teklifinde yer alabilecek diğer bir ifadedir. "Demokratikleşme, küreselleşme için kritik öneme sahiptir" ifadesi kulağa mantıklı gelir ve "Kadın hakları demokratikleşme için kritik öneme sahiptir" ifadesi ya da tersi "Demokratikleşme kadın hakları için kritik öneme sahiptir" kadar günceldir. Aynı ilke, "yapay gübre" için bile geçerlidir: "Yapay gübre sürdürülebilirlik/demokratikleşme/yoksullukla mücadele açısından kritik öneme sahiptir."

Günümüzün diğer popüler temaları *kapasite oluşturma*, *sivil katılım* ve *politikaların yerel olarak sahiplenilmesidir*. Böylece: "Yapay gübre, kapasite oluşturma için kritik önem taşır" ve "Sivil katılım, yoksullukla sürdürülebilir mücadele için kritik önem taşır" da denebilir.

"Kadınlar için eşit haklar" da bağışçılar arasında popüler olan diğer bir konudur. Dolayısıyla bir proje teklifinde *toplumsal cinsiyet-dengeli* yaklaşıma, *toplumsal cinsiyet odaklı inisiyatiflere* ve *toplumsal cinsiyet kaygısına* değinmek iyidir.

Son olarak, Eylül 2001'den bu yana teklifinizin bir yerlerinde "antiterörizm" den söz etmeniz de kuvvetle tavsiye edilir. Siz kapasite oluşturduğunuz için, insanlar artık yoksulluk yüzünden teröristlerin kucağına atılmayacak diye bir iddiada bulunabilirsiniz.

Heras taktiği: Savaşan tarafların genellikle, uluslararası yardım örgütlerinin iyi niyetli barış projeleri ile işbirliği yapmak için zamanları olmaz. Savaşmak onların tüm zamanlarını alır veya yardım çalışanlarına saldırıp onları ya kaçıır ya da soyarlar. Bunların sonucu oluşan sıkıntıyla yardım çalışanları arasında bazen, çatışma alanlarının etrafını dünyaca ünlü çit üreticisi Heras mamulü olan çit ile çevirmenin iyi olacağı gibi bir fikir filizlenir. Bu, "çit yapıldıktan sonra gider ve birkaç yıl içinde geri gelir ve aralarında tek parça kimse kalmış mı diye bakarız," diye ifade edilen bir davranış şeklidir. Heras taktiği genellikle en karanlık Afrika'nın "anlamsız" savaş vakalarında önerilmiştir ama eski Yugoslavya, Batı Sahra, Somali ve Sudan da adaylar arasında sayılmaktaydı.

Bazıları, Heras taktiğinin ardındaki düşüncenin "tecritçilik" ve "insan sevmeme" olduğuna itiraz ederler.

Hesap verme sorumluluğu: Bağışların izlenebilir şekilde harcanması demektir. Yardım kuruluşları ve bağışçılar, eleştiriler onları yine paraları sorunların üzerine saçıp bir sonuca ulaşamamakla suçlayınca, bu kavramı uygulamaya koydular. İnsani yardımın karmaşık gerçekliği içinde hesap verme sorumluluğu pek fazla yer tutmaz. Merkezdeki hesap dengeleri, bir projenin kriz yaşanan uzak bir ülkede nasıl bir durum aldığını pek gösteremediği için de bu, münferit yardım örgütlerine özgü değildir. Aslında bir bütün olarak yardım endüstrisiyle de ilgili değildir. Yardım kuruluşları harcamalarının değerlendirmesini kamuya açık olarak yapsalar, genel olarak bu, sektörle ilgili bulguların düzenlenmesinde fazla işe yaramaz. Çoğu kuruluşun eşit koşullarda karşılaştırılamayan, kendilerine özgü hesap tutma yöntemleri vardır.

Yardım kuruluşları, hesap verme sorumluluğu yanılması artırmak için, taleplerini küçümselemeyecek olan uzak ve yoksullaşan ülkelerde ortaklık yaptıkları örgütlere iletirler. Finansmanını sağladıkları projeler, düzenli üç aylık raporlar ve diğer geçici değerlendirmelerden oldukça ayrı olarak koşullar, kurallar ve değerlendirme araçlarıyla doludur. Her zamanki gibi, önemli olan kâğıt üzerindeki görüntüdür.

Hollandalı hastalığı: Yardımın tek gelir olduğu ülke ve bölgelerde, yardım kuruluşları ve Birleşmiş Milletler yegâne ilgili işverenlerdir. Bazen tek bir işe yüzlerce yerel aday

başvurabilir. İnsani yardım görevlileri güvenlikelemanı, şoför, tercüman, bahçıvan, uşak, teknisyen, dil ya da idari işlerde becerisi olan kişiler ve profesyonelleri işe alırlar. Personel ne kadar iyi eğitimliyse, projenin başarı şansı da o kadar yüksek olur; o nedenle yardım örgütleri yerel ticaret ve endüstri alanından ve kamu kuruluşlarından en iyi elemanları avlarlar. Kriz yaşamakta olan ülkelerin hastaneleri, doktorlarının, hemşirelerinin ve ebelerinin yardım projelerinde çalışmak üzere kendilerini terkettiğini ve okullar da örneğin tercüman olarak yardım kuruluşlarına çalışmayı tercih ettikleri için öğretmensiz kaldıklarını görür. Yardım örgütleri, onlara eski maaşlarının bazen yirmi katını ödemektedir. Ayrıca faaliyet gösterdikleri ülkelerde önemli pozisyonlardaki memurları da yardım projeleriyle bağlantılandırarak, “satın” alırlar.

IMF, 1970’lerde önemli doğalgaz yataklarının bulunmasının Hollanda ekonomisine olan yıpratıcı etkisinden sonra, bu olayı “Hollandalı hastalığı” diye adlandırmıştır. IMF’nin Temmuz 2005 tarihli çalışmasına göre, “Kalkınma yardımlarının kanıtlanmış tek sonucu, yardım alan ülkenin rekabetçi pozisyonuna olan olumsuz etkisi ve nitelikliler dahil çalışanların ve kaynakların üretim sektöründen yardım parasının yoğunlaştığı kamu sektörüne geçmesidir.”⁸

Örneğin, 1999’da Kosova’da olan budur. NATO’nun bombalama harekâtından sonra, üç yüzün üzerinde yardım örgütü, harcamak üzere ellerinde en az bir milyar dolarla Yugoslavya’nın bu küçük eyaletine girdiler.

Mother Teresa örgütünün Kosova kolu başkanı Gani Demolli, “Bu kadar çok örgüt, en iyi eğitilmiş yerel personel için birbirleriyle savaştılar. Bizim ödeyebileceğimizin on katı ücretler önererek hastanelerimizden doktorlarımızı, işyerlerimizden teknisyenlerimizi, kurumlarımızdan nitelikli elemanlarımızı çaldılar,” dedi.⁹ Kendisiyle çalışan bin yedi yüz sosyal ve tıbbi personelin çoğunun yabancı örgütlerle çalışmak üzere işlerinden ayrıldığını ve dükkânlarını kapattığını görmüştü.

Yabancıların, tıpkı geldikleri gibi aniden kaybolduklarını söyledi. “Bizler geride şaşkın ve kafalarımız karışmış bir halde, işsiz ve geleceğe dair hiçbir fikrimiz olmadan kala kaldık.”

Yardım örgütleri ve onların bağışçıları ise, Kosova’yı tsunami öncesindeki en başarılı insani yardım girişimlerinden biri olarak görürler.

I

İniş pisti etkisi: 1994’te Goma’da olduğu gibi, bir uçak iniş pistine yakın bir yerde bir felaket meydana geldiğinde, daha çok sayıda yardım kuruluşu ve medya orada

belirir. Ama örneğin depremin vurduğu dağda yaşayan halka, sadece yürüyerek ve eşeklerle, çok azının da son derece maliyetli olan helikopterlerle ulaşılabildiği Keşmir felaketinde (2005) ise, o kadar çok değildir.

İnsani: 1. (sıfat) insansever/iyiliksever; 2. (isim) insanların iyiliğine katkıda bulunan kimse. Bu kavram, bireylerin insanlığın bir üyesi olmaları nedeniyle hakkı olan minimum standartları savunan *insan hakları eylemcisi* ile karıştırılmamalıdır. Ne de, diğer şeylerin yanı sıra Yunan ve Roma kültürünü derinlemesine anlayarak insanlığın canlandırılabilceğini düşünen harekete bağlı bir hümanistle karıştırılmalıdır.

İnsani olanlar hayırseverlik yaparlar. Hayırseverlik, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (ICRC) tarafından “nerede olursa olsun insanların acılarını engelleme ve hafifletme ... ve insana saygınlık sağlama isteği” olarak tanımlanır. Hayırseverlik, toplumlar için savaş zamanında bile güvenlik ve refahın *insani hak* olduğunu belirleyen Cenevre Konvansiyonlarına neden olmuştur. Halklarının güvenlik ve refahından öncelikle hükümetler sorumludur ama asilerin ve ihtilalcilerin de askeri şiddet karşısında sivilleri koruma görevi vardır. Bu hükümetler, asiler ve ihtilalciler gereken korumayı ve bakımı sağlamak istemezlerse ya da sağlayamazlarsa *insani yardım* gerekli olur. O zaman bu durum *insani kriz* olarak tanımlanır. Birçok insani yardım örgütü tek bir yerde toplanmışsa, buna da *insani yardım çekim noktası* denir.

Eğer politikacılar uyguladıkları şiddetin iyi niyetli olduğunda çünkü muhtaç insanlara yardım olarak tasarlandığında ısrar ederse, *insani bir müdahale* ortaya çıkar. Örneğin NATO, Kosova’ya yönelik saldırılarını *insani bombardıman* olarak adlandırmıştır: Kosova’yı kuşatmış olan ve Kosovalılara gelen yardımı engelleyen Sırpların oradan çıkarılması gereklidir. İnsani müdahaleye dudak büküp, “insani emperyalizm” diyenler de vardır.

Bir diktatör olarak, insani yardım kuruluşlarını, sadece gelip size canavar diyenlerin elinden silahlarını alsınlar diye ülkenizde insani yardım projeleri yürütmeleri için davet ederseniz, bu da *insani yardım kartını oynamak* olur.

Karmaşık mı? Sadece bizler için. Birçok kültürde “insani” diye bir sözcük olmadığı gibi, insani yardım çalışanı diye bir meslek de yoktur.

İsa’nın tugayları: Köktenci Hıristiyanlar tarafından idare edilen yardım örgütleridir. Federal bütçeden oldukça cömert miktarlarda katkı sağlama politikasını güden Başkan George W. Bush’un Cumhuriyetçi yönetimi onlara “inanç temelli gruplar” demeyi tercih etmiştir.

İyi hissettiren maddeler: “Komite aslında Bush’un savunma için bütün taleplerini karşıladı ama toplam miktarı dış yardım için kırparak 5,6 milyar dolardan 3 milyara düşürdü. Kesintinin çoğunluğu, Afganistan için yeniden yapılandırma ve demokrasi projeleri de dahil olmak üzere, Cumhuriyetçilerin ‘iyi hissettiren maddeler’ dedikleri şeylerden kaynaklandı.”¹⁰

K

Kalkınma hedefi: Nobel ödüllü ekonomist Amartya Sen, “Kalkınmanın gerçek nihai hedefi, değer verilecek bir nedene sahip olan bir yaşam tarzını yaratmaktır,” demiştir.⁶

Kaostan yararlanmak: Savaş bölgelerinde yeniden yapılandırma projeleri uygulayan yüklenicilerin içinde olmaya bayıldığı bir etkinliktir. Büyük ikramiye olarak her yıl yüzlerce milyon dolarlık ayrıntısı olmayan fatura karşılığı iş yaparlar. Yükleniciler, danışmanlık işi yapanlarla birlikte yardım sektörünün finansal açıdan en başarılı kolunu oluştururlar (bkz. TA’lar).

Bağışçılar ve STK’lar yüklenicilere (genellikle Batı merkezli) karşılığı yerel halka yardım olarak ayrılan bütçelerden ödenmek üzere yol, köprü, havaalanı, fabrika, okul, klinik, elektrik santrali ve su arıtma tesislerinin inşası veya onarımı işlerini verirler. Hollanda gibi en dengeli ve düzenli ülkelerde bile inşaat yüklenicileri yolsuzluğa en elverişli sektördür; savaştan ya da savaşın tahrip ettiği ülkelerde denetimin olmadığı veya sınırlı olduğu kaos ve kanunsuzluk ortamında, bu iş grubu çeşitli şekillerde çığırdan çıkar. Sloganları da, “Baştan savma işlerin üstüne bir siva çek” şeklindedir. Liberya, Bosna-Hersek, Lübnan ve Afganistan’da çalışan yüklenicilerle ilgili soruşturmalar ve Somali, Kongo ve Sudan’dan gelen raporlar, onlara havale edilen milyarlarca doların “buharlaşıp uçtuğunu” ortaya koymaktadır. Irak’ın yeniden yapılandırılması, insani yardım sağlama tarihinin en büyük buharlaşma skandalı olmaya aday gibi görünüyor. 2008’in ortalarında, Amerikan hükümetiyle yaptıkları kontratlarla Irak’ta çalışan altı yüzden fazla yüklenici firma, büyük bir sahte faturalar hengâmesi ve takip edilemeyen bir muhasebe yaratmayı becermiş ve burada 117 milyar dolar (50 milyarı Amerikan hazinesinden olmak üzere) harcanmıştı.

Bazı örnekler verelim: Yardım sözleşmelerinin nasıl gerçeğe dönüştüğünü anlamının imkânsız olduğu yüzlerce olay var. Bir yüklenici, toplamı 2 milyar doları bile bulmayan makbuzlara dayanarak 9,5 milyar dolarlık bir fatura kesti. Yapılan pek çok işin karşılığı, Saddam Hüseyin’in eski saraylarından birinin bodrumunda bulunan

kasadan alınan nakit paralarla ödendi. Elle yazılmış makbuzlara karşılık yüz dolarlık banknotlarla 2 milyon dolar sayıldı. Cayman Adaları'nda tamamen sahte fatura yazmak için hayali şirketler kuruldu. Diğer örneklerin içinde vergi kaçırma, zaman aşımı, ödemesi yapıp yerine getirilmeyen hizmetler, bozuk aletlerin dağıtılması, denetimlerde sahtecilik, kontrollerin başlayıp hızlı personel değişimiyle tamamlanamaması, personel eksikliği, en iyisi yerine en hızlı projeler için yapılan kontratlar ve hızlı çiziktirmeler veya sözle kontratlarda milyonlarca dolar değerinde değişiklikler yapan yöneticiler.

Irak'ın yeniden yapılandırılması sırasında milyarlarca dolar yolsuzluk yaptığından kuşkulanan Halliburton yüklenici firması, Katrina Kasırgası'ndan sonra New Orleans'ta ortaya çıktı ve bununla birlikte on iki milyar dolar kayıplara karıştı. New Orleans, bu sayede "Su altındaki Bağdat" diye bir takma ada sahip oldu.

Yükleniciler, ayrıca askeri kamyonları sürececek sürücülerden birliklerin çamaşırlarının yıkandığı çamaşırhane elemanlarını sağlamaya ve hatta esirlerin sorgulanmasına kadar geleneksel olarak askerlerin yaptığı işleri de üstlenirler. Yardım bütçeleri bunların günde bin dolara kadar kazanç sağlamalarına izin vermektedir. Irak'ta bulunan yüklenici firmalar, sayıları 180 bini bulan çalışanıyla, buradaki ABD ordusundan (160 bin) çok daha fazla personele sahiptir. Bazı tahminlere göre de, BM barış misyonlarına da BM üyesi devletlerden daha fazla personel sağlamaktadırlar.

Karmaşık acil durum: Savaş, tehcir, hastalık ve açlığın tek bir yerde aynı anda görüldüğü durum. Bazıları bunun, yardım örgütlerinin "neler olup bittiğini bilmediklerini gizlemek için" acil durumlara taktığı bir etiketten başka bir şey olmadığını söyler.⁴

Karnı tok görüş: Kişinin ancak temel ihtiyaçları karşılandığında sahip olabildiği, daha geniş bir dünya görüşü.

"Kendi-hataları" etkisi: Aynı zamanda "yine-saçma-bir-Afrika-savaşı etkisi" olarak da bilinir. Bağışçıların, örneğin bir savaş gibi çok açık bir politik nedenden dolayı bir insani felaket için yardım örgütlerinin umduğundan daha az para vermesi durumunda kullanılan bir deyimdir. Kuraklık ya da tsunami gibi doğal felaketlerin kurbanları genellikle daha fazla sempati toplayabilir.

Bununla ilişkili olarak "daha-önce-görüldü sendromu" şeklinde ifade edilen fenomen de, eğer felaket bir öncekinden daha trajik ve ölümcül değilse, bağışçılarda tutumlu olma duygusu yaratır. Bağış toplayanlar bu sendromla savaşmak için, "şim-

diye kadarki en kötü insani kriz” ya da “modern tarihin insanlığa yönelik en büyük tehdidi” gibi ifadeler kullanırlar.

Kitlesel kurtuluş silahları: Aşılamlar.

K-sözcüğü: Uzmanlar ve ilgili kişiler, yıllardır bir felaketin ardından bunun “K”, yani kıtlık mı yoksa sadece gıdanın yetmemesi durumu mu olduğu konusunda tartışırlar. Son karar, hükümetler de yardım örgütleri de K-sözcüğüyle aynı anda anılmaktan hoşlanmadıkları için hassas bir durumdur. Çünkü bu, koruma çabalarının boşa çıktığını ima eder. Sonuçta semantik tuhaflıklar ortaya çıkar (bkz. S-sözcüğü ve Alex Whiting, AlterNet, 16 Eylül 2005, “*Why is famine so hard to define?* [Kıtlığın tanımı neden bu kadar zor?]”))

Örneğin gıdanın belli bölgelerde sadece parası olanlar için var olduğu durumlar da “kıtlık” sözcüğü kullanılabilir mi? Genellikle “kıtlık bölgelerinde” sorun, gıdanın olmaması değil, gıdanın dağıtımı ve fiyatıdır.

Nijer’de 2005 yılındaki durum tam da buydu. 1 Ağustos 2005 tarihli *The Guardian*, “Tahoua pazarında zor zamanlar yaşandığının bir belirtisi yoktu. Tersine, tepeleme yığılmış kırmızı soğanlar, pırıl pırıl ispanak demetleri ve çömlleklerin içinde dilimlenmiş bal kabakları vardı. Naylon torbalarda pirinç, makarna ve manyok unu vardı ve keçi ile dana etlerini parçalamadan önce kasapların bıçaklarını bileme sesi duyuluyordu. Pazardan arabayla birkaç dakika ötede, yağmur suyuyla dolmuş gölcüklerin olduğu çamurlu sokaklar boyunca ise Nijer’in daha tanıdık bir yüzü vardı. Branda tentelerin altında yardım çalışanları örümceğe benzer kol ve bacakları olan bebekleri bir yudum süt veya bir lokmacık zengin proteinli ezmeyle beslemek için dil döküyordu,” diye yazmıştı. Tahoua pazarındaki yiyecekler, bu bebeklerin ailelerinin satın alamayacağı kadar pahalıydı.

2003 sonları ile 2004’ün başlarında Nijer’in bazı bölgeleri azalan yağmur ve artan çekirge istilasından zarar gördüyse de, hasat önceki beş yılın ortalamasından sadece yüzde 11 daha düşük oldu. Yerel gazete *La Flamme*, 2004 ilkbaharında etkilenen bölge Maradi’de “açlığın kapıda olduğu” tahmininde bulunduğu ve yetersiz beslenme hastalığı *kwashiorkor*’un yirmi bin çocuğu tehdit ettiğini yazdığı anda, Nijer’in tüccarları şans kapısının önlerinde açıldığını gördüler. Derhal ulusal tahıl stoklarını çuvalına on bin CFA frank (17,50 dolar) ödeyerek satın aldılar ve sessizce fiyatların yükselmeye başlamasını beklediler.

Haziranın sonlarında bir çuval tahılın fiyatı ülke için tarihi bir rekor kırarak çuval başına otuz bin CFA frank (53 dolar) düzeyine çıkmıştı bile. Ağustosta ise yardım çalışanları Nijer’de “K” var mı yok mu diye tartışmaya başlamıştı.

Açlık tehdidi olduğunda gıda yardımından sorumlu olan BM'nin Dünya Gıda Programı (WFP), kıtlığı "hükümetin olayı ele alışındaki başarısızlıkla daha da kötüleşmiş olan ciddi gıda krizi" olarak tanımlar. Buradaki durumun "K" olarak belirtilmesine Nijer hükümetinin öfkeyle tepki vermesi de bu nedenle şaşırtıcı değildir. Başkan Mamadou Tandja, sadece "kısıtlı gıda" olduğu açıklamasını yaptı. WFP, diplomatik davrandı ve "aşırı kötü beslenme örtüsüne" bağlı kaldı. Oxfam, Save the Children, Christian Aid ve İngiliz Kızılhaçı gibi örgütler, Britanya Afetler Acil Durum Komitesi (DEC) şemsiyesi altında bir araya geldiler, birbirleriyle kapışmadan, her ne kadar "karaklık ve çekirgeler" yüzünden ortaya çıkmış olsa da "Nijer'deki kıtlık" için bağış toplama kampanyasına başladılar.

Kıtlığın tanımı üzerindeki fikir ayrılıkları, doğru eylem planlarının ortaya çıkmasını veya bu planlar başarısız olduğunda da yardım örgütlerini sorumlu tutmayı zorlaştırmaktadır.

Kültürel görelilik: Yardım projelerinden sonuç alınamaması halinde yardım çalışanları arasında görülen hüsranın ortak neticesi. En önemli belirtisi, beyazlara oranla siyahların daha az ya da farklı acı çektiğini, çünkü onların acıya ve sıkıntıya zaten alışık olduklarını yüksek sesle düşünmektedir.

M

Marshall Planı: Efsanevi yardım projesi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, Avrupa'nın savaş tahribatının onarımı için 13 milyar dolara ek olarak bilgi birikimi ve uzmanlık yardımında bulundu. Bu, tamamen insancıl bir davranış değildi. Marshall Planı Avrupa'yı kurtardı ama ABD de Amerikan ürünlerinin satışını yapabileceği devasa bir pazarı garanti altına almış oldu.

Marshall Planı, örneğin bugün Afganistan'daki yeniden yapılandırma çabaları gibi hiç yoktan bir şey yaratmak zorunda olmadığı için, bir başarı öyküsü oldu. Çok gelişmiş Avrupa kültürünün yeniden hayata döndürülmesinden başka bir şey gerekmiyordu ve ortada sadece tek bir bağışçı vardı. Bugünün yeniden yapılandırma projelerinde ise, inatla birbirine karşıt amaçlarla çalışan düzinelerce bağışçı bulunuyor.

Milenyum Kalkınma Hedefleri: BM üyesi devletlerin yardım projesi. 2000 ile 2015 yılları arasında kalkınma yardımı, diğer şeylerin yanı sıra, dünyadaki yoksulların sayısını kabaca yarı yarıya azaltmayı hedeflemektedir. Projenin başlangıcından bu yana yanıt-

lanmamış olan en acil sorular ise şunlardır: Yoksulların sayısını yarı yarıya indireceksek, diğer yarıya ne olacak? Ayrıca yoksulluktan kurtarmak için hangi yarıyı seçeceğiz?

Mother Teresa: “*Pecunia non olet*”: Para pis kokmaz! 2003’te azizleştirilen Mother Teresa için bile böyledir. Hindistan yasaları hükümete yabancı misyonerlerin banka hesaplarına erişim hakkı tanıdığı halde, kendisi hükümete bu hakkı vermeyi inatla reddetmişti. Gazeteci Christopher Hitchens, *The Missionary Position: Mother Teresa in Theory and Practice* (1995) adlı kitabında, küçük annenin kendisine bağış olarak verilen paranın birkaç milyonunu yabancı banka hesaplarına aktardığını açıkladı. Sadece New York City’deki bir hesapta tam 50 milyon doları vardı. Ama 1997’de öldüğünde, kurduğu klinik kendisi zengin ve ünlü olmadan önce nasıldıysa hâlâ aynen öyleydi, yani halen basit ve tıbbi açıdan son derece geriye. Küçük anne, kendi sağlığıyla ilgili bir sorun olduğunda ise California’daki modern hastanelere gitmeyi tercih ediyordu.

Mülteci: “İrk, din, milliyet ve belli bir sosyal gruba veya politik görüşe aidiyet nedenlerinden dolayı cezalandırılacağı yolunda haklı korkuları olduğu için kendi ülkesi dışında bulunan ve söz konusu ülke tarafından korunamayan ya da korkularından dolayı korunmayı istemeyen” kişidir.

Dünyada onlarca milyon mülteci bulunmaktadır ve çoğu vakalarda onların UNHCR’nin bu tanımına uyup uymadıklarını kontrol etmek mümkün değildir. Bunun sonucu olarak da, herhangi bir UNHCR mülteci kampının kapısına mülteci sıfatıyla gelen herkesin otomatik biçimde yardım alma hakkı vardır.

Uluslararası hukuk hükümlerine göre kaçmış oldukları tehlikelere geri gönderilmeyecekleri için mültecilik statüsüne gıpta ile bakılır. Dünya çapındaki mülteci istatistiklerini en fazla bulandıranlar, yoksulluktan kaçan ekonomik mültecilerdir. Uluslararası kurallara göre bunlar “hakiki” mülteci değildir. İstatistiğin sularını bulandıran diğer unsurlar “savaşçı mülteciler”dir; bunlar, UNHCR kamplarına gelip yorgunluklarını atarken birkaç kap yemek yiyip güç kazanarak tekrar cepheye dönen, mülteci kılığındaki muhariplerdir (bkz. güvenli bölgeler).

Bir de, yerlerinden edilmiş olup halen kendi ülkeleri içinde olan “iç mülteciler” vardır. Bunlar, hemen hemen tamamen kendi ülkeleri dışındaki mültecilerle ilgilenen UNHCR’nin görev alanına girmezler; kendi hükümetlerinin sorumluluğu altındadırlar. İşte tam da bu nedenle pek çok iç mülteci sınırı geçip uluslararası mülteci olabilmek için yürüyüşlerine devam ederler.

N

Nes-Kofi: Birleşmiş Milletler ile ticaret dünyasının zaten yakın olan işbirliğinin daha da gelişmesini savunan BM eski genel sekreteri Kofi Annan'ın takma adı. Uluslararası Ticaret Odası'nın bir toplantısında, "Birbirimize ihtiyacımız var," demişti. Nestlé'nin İcra Kurulu Başkanı Helmut Maucher, zafer sarhoşluğu içinde üyelere "İstediğimizi elde ettik! Şimdi müzakerenin merkezindeyiz," dedi. İş dünyası, dünyanın geleceğinde "yalnızca" bir rolü olsun istemiyor, dünyanın geleceği olmak istiyor.

Birleşmiş Milletler'in kendi üyelerinin yıllardır süren finansal ihmali, kuruluşu her geçen gün biraz daha iş dünyasının kollarına sürüklemektedir. Bill ve Melinda Gates Vakfı, BM'nin AIDS ile savaş projelerine onlarca milyon dolar bağışlar ve bir Coca-Cola Company projesinde Coca-Cola kamyonları Afrika'da, Afrikalıları hüs-rana uğratarak gazlı içecek yerine kondom dağıtır. BM üyesi devletler memnuniyetle seyredir: "Coca-Cola ile her şey daha iyi gider!"

O

ODA (Official Development Assistance): Resmi kalkınma yardımı. OECD üyesi otuz sanayileşmiş zengin ülkenin, kalkınma yardımına her yıl 120 milyar dolar ayırması. ODA çeşitli kılıklarda ortaya çıkar. En yaygını, karşılıklı yardım biçimindedir (bir hükümetten diğerine). 2008 yılında bu, bir önceki yıla göre yüzde 12,5 arttı. Karşılıklı yardım son yıllarda etkisiz olduğu ve alıcı ülkelerde yozlaşmalara yol açtığı için eleştirilere hedef oldu. İkinci en yaygın biçimi çok taraflı yardımdır (birkaç hükümetten tek bir hükümete yapılan yardım) ve bunu izleyen biçimi de hükümetlerden BM, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Avrupa Birliği gibi kurumlara yapılan kurumsal yardımdır.

OECD, tüm dünyada derinleşmeye başlayan ekonomik durgunluğa karşın yardım akışının daha da artmasını umut ediyor. 2010 yılı boyunca hükümetlerin niyet dökümü izlenerek, toplam yardım katkılarının yüzde 11 artacağı gösterilmiştir.

P

Program bölgesi: Bir felaket bölgesinin uluslararası yardım örgütlerinin gelişinden sonraki halini tanımlayıcı terim.

Proje önerisi: “İyi ifade edene bol para var”: Para, herkesin bildiği gibi, en iyi fikirlere değil, en iyi ifadelerle yazılmış önerilere verilir. Bu nedenle yardım örgütleri profesyonel “öneri yazarları” istihdam ederler.

Bunlar, hiçbir şey yapmayarak son derece etkileyici bir görünüm sergileyebilme sanatının ustalarıdır. Britanya hükümetinin Uluslararası Kalkınma Bakanlığı tarafından finanse edilen Sierra Leone'deki Port Loko projesi şöyle sunuldu: “Port Loko bölgesinde ekonomik faaliyetlerin artması için ... eski savaşıların ve yerlerinden edilmiş halkın yeniden yerleşik olmaları ve entegrasyonu için destek verir.” Bununla, “yeniden yerleşik ve entegre olmuş toplulukların oluşturulması uzun süreli sürdürülebilir barış ve güvenliğin inşasına katkıda bulunur. Pilot programdan beklenen sonuç, kırsal alandaki yol şebekeleri ve piyasalar ile gıda güvenliğinin artırılması dahil, ekonomik ve kamusal altyapı açılarından yaşam standartlarının iyileştirilmesi,” kastedilmektedir.

Programın sorunsuz bir şekilde sürdürüldüğü sırada, projenin yürütüldüğü yol kenarında proje koordinatörüne rastladım; üzerinde mor bir batık gömlek ve haki renkli bir şort vardı. Ayaklarının dibinde eskiden asker olan ya da öyle olduklarını söyleyen yirmi beş çocuk veya ergen, ikinci el küreklerle derin bir çukur kazıyordu.

Proje lideri hoşnut bir ifadeyle, “Öğle yemeğinden sonra onlara çukuru yeniden doldurtacağım ve yarın yeni bir tane kazacağız ve ertesi gün de başka bir tane,” dedi. “Çocuklarına” günde elli sent veriyordu ve sanırım böylece söz verilen özgün proje önerilerini yerine getirmiş oluyordu.

S

Selamet Ordusu: Senegalli bir tarım ekonomisti, zengin ülkelerde yoksul ülkeler için giysi toplama kampanyaları ile ilgili olarak şunları söyledi: “Afrika’da nereye giderseniz gidin, kendinizi Selamet Ordusu’nun hurda deposunda gibi hissedersiniz. Biz Afrika’da çok kaliteli pamuk yetiştiririz ama Batı bunu satın almak istemez. Kendi pamuk çiftçilerini desteklemeyi ve bize de kendi eski püskü paçavralarını getirmeyi tercih ederler,” dedi.

Sezgisel tahminler: İstatistiklerin toplanamadığı ülkelerde olduğu gibi, eğer gerçeklere ulaşılamıyorsa insanlar kendilerini sezgiye dayalı tahminlere kaptırırlar. En saygın ve en iyi bilgilendirilen kaynaklar bile karanlıkta kalınca böylesi tahmin girişimlerinde bulunup bir ceza almadan bunları bir araştırmanın sonucu gibi sergilerler, çünkü bu tip ülkelerde kimse rakamları kontrol etmez. Kuzey Uganda’da 1991 yılından beri HIV enfeksiyonlu hasta oranının tam yüzde 13,8’den tam yüzde 8,7’ye düştüğü

iddiası, Uganda'da AIDS ile sürdürülen mücadelenin başarılı olduğunu "kanıtlamayı" hedefleyen sezgisel tahmine bir örnektir. 2003 yılında, savaş nedeniyle çok muhtaç durumda olan Liberyalıların sayısı Birleşmiş Milletler'e göre "yüz binlerce", *Associated Press*'e (AP) göre "bir milyon" ve *Congressional Black Caucus*'a göre "tüm nüfus anlamına gelen 3,2 milyon" şeklinde çeşitlilik gösteriyordu. Liberya halkının durumu ile ilgili tek gerçek, kimsenin ne olduğunu bilmemesiydi. Sezgisel tahmini için yarım yamalak da olsa yalnızca AP kaynak gösterdi: Liberya'daki projelerine bağış toplamak isteyen "uluslararası yardım örgütleri".

Sivil toplum: Proje önerilerinde yardım örgütleri tarafından sık sık kullanılan bir terimdir. Sivil toplum, devlet kuruluşlarının karşıtı olarak görülür. Mahalle kahvesinden ve insan hakları gruplarından, Rotary Kulüplerine, Pastacılar Birliğine ve Send a Cow hayırseverlerine kadar hemen her şeyi kapsar.

Sizi-besleyen-eller mekanizması: Tamamen ya da kısmen hükümet finansmanına bağımlı olan STK'lar bu mekanizmaya yakalanmıştır. Kızılhaç'ın bağımsızlık ilkesinin karşıtı olan bir durumdur.

Sonbaharda geriye kalanlar: Bağışçıların bütçelerinde kalan para her yıl 31 Aralık'ta harcanması gerektiğinden, yılsonu yaklaşırken bağışçıların STK'ların yardım tekliflerine uyguladıkları nitelik standardı düşürülür.

Sözleşme zıpzıpları: Bunlar yardım dünyasının bilirkişileridir. Felaketten felakete, bir yardım örgütünden bir başkasına, projeden projeye zıplayıp dururlar. Bir bakarsınız Sierra Leone'de "savaşı çocuklardan uzaklaştırırlar", bir dakika sonra Darfur mülteci kampında sahra tuvaleti kazarlar. Sözleşme zıpzıpları arasındaki espri şöyledir: "Bugün perşembe mi? O zaman burası Afganistan olmalı!"

S-sözcüğü: Soykırım. Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Engellenmesi ve Cezalandırılması Konvansiyonu tarafından yapılan tanımlamaya göre soykırım "ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubun tamamen ya da kısmen imha edilmesi niyetiyle yapılan eylemlerdir". Cenevre Konvansiyonu'na göre, öldürülen insan sayısı, onları öldürme nedeni kadar önemli değildir. Uluslararası adli muamelelerde soykırım, "suçların en büyüğü" olarak kabul edilir.

Birleşmiş Milletler Tüzüğü'ne göre dünyanın herhangi bir yerinde soykırım gi-

rişimi olduğunda BM üyesi devletler buna müdahale edebilir. Üye devletler bunu yapmak istemediği için-kuzey Irak'ta (1988), Ruanda'da (1994) ve Darfur'da (2003 ve sonrası) gördüğümüz gibi-soykırım olmadığını ya da henüz yapılmadığını veya tam soykırım denemeyeceğini "kanıtlamak" üzere her türlü semantik oyuna başvururlar. S-sözcüğünü kullanmaktan kaçınırlar.

2004 yılında Darfur'da "S" olayının en fazla yükseldiği sırada, zamanın BM Genel Sekreteri Kofi Annan, burada "trajik bir insani durum" olduğundan söz etti. G7 durumun "yoğun insan hakları ihlali" olduğunda ısrar etti ve Sudan hükümeti ise Darfur'da "bir sorun" olduğunu söylemekten öteye gitmedi.

"S" damgası 2005'te Darfur'a biraz daha yaklaştı, ya da öyle göründü. Zamanın ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, "Bush yönetimi şu anda buradaki baskıları etnik temizlik olarak tanımlıyor ancak bizi soykırım sonucuna taşıyacak işaret ve unsurlar da görüyoruz," dedi.

Oysa başka durumlarda S-sözcüğü gayet savrukça kullanılır. Örneğin Hollandalı hayvan hakları lobisi, kuş gribinin yayılmasını önlemek üzere tavukların itlafını "soykırım" olarak niteledi ve Güney Afrika'da AIDS ilaçlarının dağıtımında geciken bakanlar soykırıma kalkışmakla suçlandı.

Sıradan kitlesel cinayetlere *hafif soykırım* deniyor ve eğer bir ülkede soykırım yaşandığı için bağışçılar oraya insan hakları alanında hareket esnekliği tanıdıysa o ülkenin *soykırım kredisi* oluyor. Bakınız, Ruanda örneği.

STK'cılık: Yardımın, bir ülkenin en önemli ekonomik etkinliği olması. Bu deyiş, kelimenin tam anlamıyla hiçbir sıradan ticaret veya yatırımcı olmamasına karşın, 333'ü uluslararası olmak üzere kayıtlı 2.355 STK'nın bulunduğu (2004) Afganistan'da yaratıldı.

T

Tarihsel acılar: Hollandalı eski bir politikacı olan Paul Rosenmöller, Hollanda ile eski kolonisi Kurasao arasındaki yardım bütçeleriyle ilgili bitmek bilmeyen tartışmalarla ilgili olarak, "Tarihi acıları dindirmek için sizden hazırda para bulundurmanız beklenir," demişti.

Beyaz Batıların, eski kolonilerin yöneticileri tarafından işlenmiş günahların, bağımsızlıktan onlarca yıl sonra bile tarihi sorumluluğunu taşıdıklarına yönelik inançları, yerel halkın sorumluluğunu görmezden geldiği için bazen hayırsever ırkçılık olarak anılır.

TA'lar: Teknik asistanlar ya da danışmanlar. Yeniden yapılandırma ve kalkınma bütçelerinden yüklenicilerden sonra en fazla pay alanlardır (bkz. Kaostan yararlanmak). Yardım örgütlerinin yoksul ülkelerde ve savaş bölgelerinde kullanabileceği büyük paralar, TA şirketlerinin ciroosuyla cüceleştirilir.

Teknik asistanlara bağışçılar, Dünya Bankası gibi mali kurumlar, kalkınma bankaları, elçilikler, Birleşmiş Milletler ve büyük STK'lar iş verir. Yalnızca Afrika'da bile tahminen yüz bin TA demokratikleştirmeden tarım ve ekonomiye, çocuk felci aşılmasından vergi hukuku, kadın hakları, yeraltı sularının seviyesi, patates hastalıkları ve pamuk piyasalarına kadar düşünülebilen her konuda uzman incelemeleri yapar. Bağışçılar, yardımların doğru harcanıp harcanmadıklarını kontrol etmeleri için onları yardım alan ülkenin bakanlıklarında stratejik konumlara getirmeyi de severler.

Afganistan'ın yeniden yapılandırılması projesinde yer alan TA sayısının üç binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Amerikan elçiliğinin bir çalışanı, iç geçirerek, "Kabil'de pire ve köpeklerden daha fazla danışman var," dedi.

Resmi Kalkınma Yardımı'nın (ODA) en az yüzde 25'i teknik asistanlara gitmektedir. Aslında en büyük bağışçı olan Amerika, toplam yardım bütçesinin neredeyse yarısını onlara verir.

Teknik asistanlara bazen, günlük ortalama gelirleri nedeniyle "bin dolarlık adamlar" da denir. Ayrıca bunların güvenlik, konaklama, ulaşım ve yemek gibi diğer maliyetleri de vardır. Bir TA şöyle söyledi: "Bu işe başvurduğumda, kendimi egzotik ülkelere göreve gönderilmiş bir nevi gizli bir ajan olarak, otellerin yüzme havuzu kenarında elimde martinim ve etrafta bikinili güzel kadınlarla hayal etmiştim. Bu iş tam hayal ettiğim gibi çıktı!"

Afganistan eski Maliye Bakanı Ashraf Ghani, çeşitli bağışçıların kendi bakanlığına bağladığı yüz TA'nın sadece yüzde 10'unun "birinci sınıf", yüzde otuz beşinin "tahammül edilebilir" ve geri kalanın ise "kesinlikle felaket" olduğunu belirtti.

Tersine teşvik: İster yoksul bir ülkenin hükümeti olsun, ister bir yardım örgütü veya bir birey olsun, yardım kaynaklarının herhangi bir alıcısı, başarılı olduğu için bir yardım projesini sona erdirmenin iyi bir şey olmadığını bilir. Muhtaç olmak işe yarar.

Tsunami: Bağımsız bir kavram olsa da istenen pek çok değişik kombinasyon içinde kullanılabilir: *tsunami ülkesi*, *tsunami zirvesi*, *tsunami yetimi*, *tsunami gönüllüsü*,

tsunami parası vb. Asya'da 26 Aralık 2004'te meydana gelen ise *hayırseverlik tsunamisi* ya da *cömertlik tsunamisi* deyişlerini doğurdu. Yardım, etkilenen bölgeleri bir tsunami hızıyla ve ikinci bir tsunami gibi basmıştı.

Diğer felaket bölgeleri, bu ilgi tsunamisini bir şekilde kısılandı. O sırada Sierra Leone'de çalışmakta olan yardım örgütleri, "Sierra Leone'deki iç savaş on yıldır süren bir tsunami ama manşetlerde yer almıyor," diye yakındılar. BM'den Jan Egeland, Darfur için daha fazla para isterken, oradaki "tsunami"nin sonuç olarak Hint Okyanusu'ndakinden daha fazla kurbanı olacağını ileri sürdü. Tsunamiden bu yana, bu "unutulan krizler" gibi felaketler de bağışçıların bu tanıma bir tepki verecekleri umut edilerek *sessiz tsunamiler* olarak etiketlenmektedir.

Yaratıcı iletişim becerileri olan bazı yardım örgütlerine göre, 2005 yılında Pakistan'ın dağlık bölgelerindeki depremle bir dağ tsunamisi yaşandı. Tsunaminin birinci yılındaki anma törenine akın akın gelenlerle bu olaya da "tsunami tsunami" dendi.

U

UNHCR: The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees [Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği]. Hesap makinelerini çıkarma zamanı geldi. Afrika'daki hükümetler dünyanın en büyük ve en maliyetli mülteci akınını yaratmıştır. Ama dünya mültecilerinin bakımını üstlenmiş olan UNHCR'nin 2 milyar doların üzerinde olan yıllık bütçesine Afrika ülkelerinin katkısı neredeyse sıfıra yakındır. Afrika Birliği, 2008'de UNHCR'ye 600.000 dolar bağışladı. UNHCR çanağına iki taraflı olarak, Fas 500.000 ve Güney Afrika 145.000 dolar koydu. Bunun anlamı Afrika ülkelerinin ortak katkısının Afrika'nın mülteci sorununa, yoksullaşmış Çek Cumhuriyeti'nin katkısından sadece bir miktar daha fazla olduğudur. Dünya mülteci yardımı bütçesi hemen hemen tamamen ABD (2008'de 510 milyon dolar), Avrupa Komisyonu (138 milyon dolar), Japonya (110 milyon dolar) ve İsveç (105 milyon dolar) gibi dev bağışçılardan toplanır. Birleşik Krallık 2008'de 57 milyon dolar bağışlayarak, 61 milyon dolar veren Norveç'in arkasında yedinci sırada yer aldı.

Ü

Üçüncü Dünya: Bu terim 1950'lerde ne NATO'ya (Birinci Dünya) ne de Doğu Bloğuna (İkinci Dünya) ait olan ülkeler için kullanılmaya başlandı. Sonraları, "yoksul ülkeler" ile eşanlamlı hale geldi.

Y

Yardım alan devletler: *Sözde devletler*, bağımsızlıklarından beri yalnızca dış yardımlarla hayatta kalabilenlerdir. Bu tam bağımlılığın bir adı da *negatif hükümranlıktır*. *Avcı devlet* içinde hükümet, kendi halkından çaldığı kaynaklarla beslenir. *Gölge devletlerde* devlet, kararlı bir şekilde devlet adamı kimliğine aykırı olarak uyuşturucu veya hammadde kaçakçılığı ile geçinen liderleri gizleyen bir maskeden ibarettir. *Zayıf devlet*, hükümetin sürekli politika geliştirip uygulamaya koymadığı devlettir. Hükümet çalışanlarının varlığı semboliktir ve işleri ritüel niteliktedir. Sınırlı olan ulusal gelirden ordu ve polis öncelikli olarak pay alır; sadece yabancı bağışçılar istediği için de bir çeşit ekonomi politikası vardır. Son olarak *başarısız devlet*, o kadar dengesizdir ki, varlığı sona erer. Somali, böyle bir devlettir.

Yardım alıcılar: Kendilerinden yardım alanlara “müşteri” diyen örgütler, bağışçıların kendilerine verdiklerini iş gibi ve sorumlu bir şekilde harcadıklarını ima etmektedir. Yardım alanları “yararlananlar” olarak niteleyen örgütler ise, kendileri tarafından yardım verilmek üzere seçilmiş olan herkese müthiş bir lütufta bulunduğu ima ederler; hatta gerçekte hiç de böyle değilse bile... (bkz. “hayalet yardım” maddesi.)

Yardım çalışanları, yardım alanların acizliği üzerinden bir *yardım kariyeri* geliştirirler. Yani, tekrar tekrar yardım isteme dürtüsü içinde olan insanlar ve hükümetler olarak *yardım bağımlıları* da vardır. *Profesyonel kurbanlar* da sürekli yardım isterler ama onlarınki daha hesaplı bir davranıştır. Onlarınki, *stratejik kurban* olma şeklindedir.

Yardım donanımı: Somali yarımadasındaki yardım projeleri için büyük kamyonlar ve yakıt; Tanzanya’da kliniklerin donanımı; Moğolistan projeleri için ilaç; Liberya ve Haiti’deki BM barış gücü için servis helikopterleri ve sahra mutfakları; Çad’daki mültecikabul projeleri için telekomünikasyon malzemeleri, jeneratörler ve çadırlar; Büyük Göller Bölgesi’ndeki proje ofisleri için alüminyum pencere çerçeveleri ve kapılar; Afganistan için mülteci kampı demişbaşları; Burundi’deki yeniden bütünleşme çalışmaları için oluklu sac ve çimento; Irak için bilgisayar ve ofis eşyaları; Darfur için beyaz Land Cruiser arabalar, radyolar, branda, bidon, tencere, tava ve daha bunlar gibi şeyler demektir.

Yardım melekleri: Yardım kuruluşları tarafından sözcü olarak işe alınan çekici genç kadınlardır. İlk kez, eski-Zaire’deki Goma mülteci kamplarıyla ilgili haber yapan,

gözleri kamaşmış gazeteciler tarafından (1994) kullanılmıştır. Yardım melekleri, insani yardım örgütlerinin yarattığı *halo etkiye* katkıda bulunmuştur.

Yolsuzluk: Yardım başarılı olmazsa, “yolsuzluk yapan yerel hükümetler” karşısında suçlanan genellikle yardım çalışanlarının ve bağışçıların güçsüzlüğüdür. Bu açıdan özellikle Afrika çok ünlüdür, ama Berlin merkezli araştırma enstitüsü *Transparency International*’a (Uluslararası Şeffaflık Örgütü) göre, İtalya Botswana’dan, Yunanistan Güney Afrika’dan daha yozlaşmıştır ve Polonya’daki durum Gana’dakinden daha kötüdür. Avrupa Birliği fonlarından AB çalışanlarının 1999’da Afrika’daki düzmece kalkınma yardımı sözleşmeleriyle para sızdırmaları, Jacques Santer başkanlığındaki Avrupa Komisyonunun istifasına yol açan skandalın kalbiydi.

Haziran 2005’te Avrupa Birliği sahteciliğe karşı mücadele bölümü bir soruşturma daha yürütmek zorunda kaldı; bu seferki büyük çaptaki bir sahtecilik kuşkusuyla merkezleri çeşitli üye devletlerde bulunan otuz iki STK hakkındaydı. Bu örgütler, aralarında Filistin toprakları ve Balkanlar da bulunan bölgeler için geliştirilmiş projelerde kullanılmak üzere Avrupa Komisyonundan fon almıştı. Sonra da aynı projeler için Dünya Bankası ve Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı’na yeni faturalar göndererek bir daha ödeme almışlardı. Brüksel, bu örgütlerin adını ifşa etmeyi reddetti ama söz konusu paranın “çok fazla” olduğunu ağzından kaçırdı.⁵

2003 yılında, tüm dünyada yolsuzlukla mücadele için BM Yolsuzluğa Karşı Konvansiyon, BM üyelerine bir anlaşma taslağı sundu. Yarısi Afrika’da olmak üzere 191 üyenin 27’si anlaşmayı imzalamaya hazırды. Ancak G7 (G şikkında) üyelerinden hiçbirini imzalamadı.

Yön değıştirme: Yardım paralarının ve yardım malzemelerinin yok olmasına ilişkin bir örtmece. Bu paralar, birisinin pantolon cebi gibi, başka bir hedefe doğru “yön değıştirirler”.

Z

Zamana karşı yarış: Dünyanın her köşesine yerleştirilen son derece pahalı erken uyarı sistemlerine, uydu yayınlarının geniş kapsamına ve yabancı yardım örgütlerinin yoksul ülkelerdeki geçici mevcudiyetine karşın, yardım sağlamak sürekli kötüleşerek “zamana karşı yarış” haline dönüşüyor. En azından, insani yardım örgütlerinin yayınladığı basın bültenlerinden öyle anlaşılıyor.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın kavram olarak ilk tohumunun atılması ile 2008 yılındaki doğumu arasında beş yıl geçti. Bu gebelik sürecinde kısa ya da uzun süre yanımda olanlara veya sadece arkadaşlık edenlere minnettarım. Bazıları var ki, onlara özel olarak teşekkür etmek istiyorum.

Tjitske Lingsma ve Minka Nijhuis, bu kitabın editörleri ve aynı zamanda gazeteci dostlarımdır. Her bakımdan harikulâdeler.

Maartje Wildeman, temsilcim. Bana gönderdiği e-posta: “Teşekkür bölümünde benden nasıl söz edeceğini merak ediyorum. Kaba ve zorba? Yayıncıların kâbusu? Çok da fazla pohpohlama!” Buna cesaret edemem. Maartje, sen bazen kapkara derin suların üzerindeki köprüydün. Teşekkür ederim.

Bart Vos, yazar ve dağcı; kitabın yayına hazırlanmasını hemen üstleniverdi. Yorumları son derece yararlıydı ve her zaman hedefini buldu.

Patricia Hofmeester, arkadaş, fotoğrafçı ve müsveddeyi okuyan kişi. En sıkışık zamanlarımda bile hep vardı.

Jos Moerkamp, arkadaş ve meslektaş. O da müsveddeyi okudu ve kusursuz biçimde düzeltmeler yaptı.

Arita Baaijens, arkadaş ve yazar; önerileri kitabın daha iyi olmasını sağladı.

Lieve Joris ve Marek Stawski, arkadaşlarım; neşeyle ve iyi önerileriyle birlikte her zaman yanımdaydılar.

Bart Kuitert, şakacılığı ve cömertliğiyle bilgi birikimini benimle paylaşarak Sierra Leone’deki yıllarıma umut ışığı tutan yoldaş.

Max Chevalier, kendini Freetown’daki Murray Town Kampında bulan “çocuklarına” adanmış olduğu için onların kaderlerini çözmem için bana yardımcı oldu.

Kendi yurdunda, varlığını ayakta tutanlar, annem, Noor, Thiba ve Neal'di.

Kayınbiraderim Dick Voorsluijs ve eski arkadaşım Gerard Hemrika olmadan da bu kitap var olamazdı.

Uitgeverij Rozenberg: Auke, Sunny, Silvia ve Ingrid, her koşulda ve her zaman yardımına koştular.

Jan Michael, edebi temsilcime bu kitabın uluslararası kariyeri için harcadığı tüm çabalar nedeniyle teşekkür ederim.

Plien van Albada ve Uitgeverij Balans'a, bana duydukları güven için teşekkürler.

Gösterdiği sabır için çevirmen Liz Waters'a teşekkürler.

Bu kitabın meydana getirildiği beş yıl boyunca dramatik olaylar da eksik olmadı. Aklıma özellikle Rob Bland geliyor. Bir önceki kitabım *We Did Nothing*'i tercüme etmişti. Rob, yabancı yayıncılar o kitapla ilgilenip yaygınlaştırmadan rahatlamayı reddetti. Ama bu da ona yetmedi ve ölüm döşegindeyken kitabı, Colin Powell'a ulaştırma niyetiyle bir zarfa koydu. "Son çabam, pisliğin gözünü açmak," demişti.

Bu yeni kitapta da birlikte çalışmayı planlıyorduk ama Rob Ekim 2004'te kanser nedeniyle hayatını kaybetti. Ona teşekkür edeceğim çok şey var. Rob, eğer beni duyuyorsan: Bu kitap senin için...

NOT: Benim kavgam bireylerle değil, tam tersine süreç ve fenomenlerle ilgili. Hakikatin daha yaygın olabilmesi adına, birkaç ismi değiştirmiş bulunuyorum.

NOTLAR

GİRİŞ

1. Henri Dunant, *A Memory of Solferino*, ICRC, 1863.
2. Hugh Small, *Florence Nightingale: Avenging Angel* (New York: St. Martin's Press, 1999).
3. G. Frerks, B. Klem, S. van Laar ve M. Van Klingeren, "Principles and Pragmatism: Civil-Military Action in Afghanistan and Liberia" (University of Utrecht, Hollanda ve Cordaid, Mayıs 2006).

1. GOMA: "TAM BİR AHLAKİ FELAKET"

1. Fiona Terry, *Condemned to Repeat? The Paradox of Humanitarian Action* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2002).
2. Yiyecek ve ilaç nakliyesi için en yakın liman, Tanzanya sahilinde yaklaşık bin kilometre uzaklıktaydı. Kampların demiryollarıyla doğrudan bağlantısı yoktu ve Büyük Göller Bölgesi'nin dağları, yağmurlar ve yolların yetersizliği, operasyonu daha da masraflı hale getiriyordu. Bkz. *The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from Rwanda Experience* (Londra: Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance, Mart 1996).
3. Fiona Terry, AlterNet, 9 Aralık 2002.
4. A.g.e.
5. Philip Gourevitch, "Continental Shift", *New Yorker*, 4 Ağustos 1997.

2. SÖZLEŞME ATEŞİ

1. Alexander Cooley ve James Ron, "The NGO Scramble: Organizational Insecurity and the Political Economy of Transnational Action," *International Security*

27, no. 1 (Yaz 2002): 5-39.

2. Terry, *Condemned to Repeat?*
3. Cooley ve Ron, "NGO Scramble", 5-39.
4. MSF Fransa'nın bireysel bağışçılara yönelik haber bülteni: "*Pourquoi Nous Quittons les Camps de Réfugiés Rwandais*," Aralık 1994.
5. Terry, *Condemned to Repeat?*
6. *Newsweek International*, 5 Eylül 2005.
7. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), resmi kalkınma yardımı için (ODA) otuz üye devletin yıllık olarak yaptığı büyük miktarda bağışın kayıtlarını tutmaktadır. Şimdiye kadarki en cömert bağışçı, yılda (2008) 26 milyar dolar ile ABD'dir. Amerikan yardım bütçesini idare eden USAID'in eski yöneticisi Andrew Natsios, gururla, "Diğerlerinin bağış miktarı bizimkine yaklaşmıyor bile," diyor. Yaklaşık 14 milyar dolarla ikinci sırada Almanya yer alıyor. Daha sonra Büyük Britanya (11 milyar doların üzerinde), Fransa (11 milyar doların biraz altında), Japonya (dokuz milyar dolar) ve Hollanda (7 milyar doların biraz altında) geliyor. ODA, 13 milyar dolarla (2008) Avrupa Komisyonu, Güney Kore ve Türkiye (her biri 500 milyon doların üzerinde), Polonya (386 milyonun üzerinde) ve Çek Cumhuriyeti (100 milyon doların üzerinde) gibi OECD üyesi olmayan bazı örgüt ve devletten de kaynak sağlamaktadır. 2008'de, toplam ODA yaklaşık 120 milyar dolardı.
8. Çin ve Hindistan, İslami ve Afrikalı hayırseverler ile Bill ve Melinda Gates Vakfı gibi büyük hayır kuruluşları gibi yardım piyasasındaki görece yeni oyuncular da, ODA sisteminin dışından yardımlara yılda birkaç milyar dolar daha pompalamaktadır. Bunlara ek olarak birçok ülkede kilise çanakları, bağış kumbaraları, fonlar, birlikler, bingo geceleri ve daha başkaları, bu havuza her yıl birkaç milyar dolar daha akıtır. *Foreign Affairs* dergisinin tahminine göre, Amerikan halkının topladıkları ve özel "kalkınma yardımı", ODA'ya karşılık, yılda 35 milyar dolara ulaşmıştır. ODA'dan en büyük yardımı alanlar Irak, Nijerya, Endonezya, Afganistan, Çin ve Sudan'dır.
9. Savaş ve doğal afetler sonucu oluşan insani krizler için yapılan resmi insani yardım veya ilk-yardım miktarı, 2008 yılında toplam 11,2 milyar doları aştı. İnsani yardımın 2008'deki tek başına en büyük bağışçısı, bu toplamın yüzde 38'ini (4,3 milyar) karşılayarak yine ABD oldu. Aynı yıl bir sonraki en büyük bağışçılar Avrupa Komisyonu (1,9 milyar) ve Birleşik Krallık (1,1 milyar) oldu.
10. Pieter Broertjes, *De Volkskrant*'ın editörü, 21 Mayıs 2008'de Amsterdam'da bulunan kültür ve toplumsal tartışma merkezi De Balie'deki "yeni ve eski medya" konulu tartışmada.

11. Clare Short, konuşma, 3 Haziran 1998'de "One World '98 International Media Conference".
12. Marc Broere, *Berichten over armoede: een journalistieke kijk op ontwikkelingssamenwerking* (Amsterdam: KIT Publishers, 2009).
13. *Trouw*, 2 Mayıs 1995.
14. *Daily Telegraph*, 10 Haziran 2004.
15. *Radio 1*, 16 Mayıs 2008.
16. *CNN News*, 25 Ağustos 2003.
17. *Los Angeles Times*, 6 Temmuz 2007.
18. Marcel Vos, *Trouw*'da alıntı, 26 Şubat 1997.
19. A.g.e.
20. Nick Davies, *Flat Earth News: An Award-Winning Reporter Exposes Falsehood, Distortion and Propaganda in the Global Media* (Londra: Chatto and Windus, 2008).

3. MONGO'LAR

1. *New York Times*, 10 Temmuz 2004.
2. AFP, 20 Şubat 2005.
3. *Metro*, 1 Şubat 2006.
4. Bill Clinton, *Giving: How Each of Us Can Change the World* (New York: Knopf, 2007).
5. *International Response to Conflict and Genocide*.
6. Lau Schulpen, "Development in the 'Africa for Beginners': Dutch Private Initiatives in Ghana and Malawi" (CIDIN, Nijmegen, Hollanda, 2007).
7. VPRO televizyonunda tarih programı, *Andre Tijden* (Other Times), 28 Ocak 2003.
8. "Mission to Sierra Leone", *Kansas City Star*, 5 Haziran 2001'den itibaren.

4. BAĞIŞÇILARIN GÖZDELERİ

1. *Washington Post*, 24 Aralık 2000.

5. BİR SAVAŞ SİLAHI OLARAK YARDIM

1. *New York Times*, "Rescuing Victims Worldwide 'From the Depths of Hell'", 10 Temmuz 2004.

2. Fabrice Weissman, "L'aide humanitaire dans la dynamique du conflit libérien", Fondation Médecins sans Frontières, Paris, Mayıs 1996.
3. Vrij Nederland, 9 Aralık 2006.
4. Roy Gutman, David Rieff ve Anthony Dworkin, editörler, *Crimes of War: What the Public Should Know?* 2. Baskı. (New York: W. W. Norton, 2007).
5. Terry, *Condemned to Repeat?*
6. Bkz. *New York Times*, "The Two Sides of Kabul", 9 Temmuz 2004.
7. Max Glaser, "Negotiated Access: Humanitarian Engagement with Armed Nonstate Actors", Carr Center for Human Rights Policy, Harvard University, Mayıs 2004.
8. Cela Khan ve Elena Lucchi, "Are Humanitarians Fuelling Conflicts? Evidence from Eastern Chad and Darfur", *Humanitarian Exchange Magazine*, sayı 43 (Haziran 2009).

6. SAVAŞÇI MÜLTECİLER

1. Dave Eggers, *What is the What? The Autobiography of Valentino Achak Deng*, roman (San Francisco: McSweeney's, 2006); Ne Nedir (İstanbul: Siren Yayınları, 2010).
2. A.g.e.
3. Samantha Power, *Chasing the Flame: Sergio Vieira de Mello and the Fight to Save the World* (New York: Penguin Press, 2008), s. 186.

7. AÇLIK SİLAHI

1. Alex de Waal, *Famine Crimes: Politics and the Disaster Relief Industry in Afrika*, alıntı (Londra: African Rights and the International African Institute, 1997).
2. Terry, *Condemned to Repeat?*
3. T. Allen ve D. Styan, "A Right to Interface? Bernard Kouchner and the New Humanitarianism," *Journal of International Development* 12, sayı 6 (2000).
4. Amartya Sen, *Foreign Policy*, Nisan 2009.
5. WFP direktörü James Morris, BM Güvenlik Konseyi ile istişarede, 30 Haziran 2005.
6. Gutman, Rieff ve Dworkin, *Crimes of War*'da Marita Vihervuori.
7. David Rieff a.g.e.

8. İPLER ALICILARIN ELİNDE OLUNCA

1. David Rieff, "Cruel to be Kind," *Guardian*, 24 Haziran 2005.
2. *Onze Wereld*, Mayıs 1995.
3. Raymond Bonner, "Aid for Sudan's Hungry Keeps War Well Fed," *New York Times*, 11 Ekim 1998.
4. Millard Burr, "Quantifying Genocide in Southern Sudan and the Nuba Mountains 1983-1998" (U.S. Committee for Refugees, Washington, D.C., 1998). ABD Mülteciler Komitesi, Sudan'daki USAID'in önceki lojistik direktörü Millard Burr'un hazırladığı bu raporu bir basın bülteni içinde, "Rapor, Sudan iç savaşında 1.9 milyon ölü; 1998'deki 70.000 ölüden daha fazla olduğu tahmininde bulunuyor" başlığıyla yayınladı.
5. *Independent*, 17 Ekim 2007.

9. AFGHANISCAM (AFGAN DÜMENİ)

1. David Rhode, *New York Times*, "G.I.'s in Afghanistan on Hunt, But Now for Hearts and Minds," 30 Mart 2004.
2. Başkan George W. Bush'un 11 Eylül'den sonra ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmanın bu bölümünün tam metni:

Emrimizdeki her kaynağı-diplomasinin ve istihbaratın her aracını, her türlü hukuki yaptırımını, bütün finansal nüfuzumuzu ve savaşın gerektirdiği her silahı-küresel terör ağının parçalanmasına ve bozguna uğratılmasına yönlendireceğiz. Biz, tehlikenin farkına varmış ve özgürlüğün savunulması için çağırılmış bir ülkeyiz. Acımız öfkeye, öfkemiz çözüme dönüştü. Gerek düşmanı adaletle teslim ederek, gerek düşmana adalet getirerek, bir şekilde adalet yerini bulacak. Her bölgede, her ulusun şimdi bir karar vermesi gerek. Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle. Bugünden itibaren terörizmi barındırmayı ya da desteklemeyi sürdüren her ulus, Amerika Birleşik Devletleri tarafından düşman rejim olarak kabul edilecektir.

3. STK Liderleri için Ulusal Dış Politika Konferansı'nda Colin Powell'ın konuşması, 26 Ekim 2001. <http://usinfo.state.gov/topical/pol/terror/01102606.htm>.
4. Naomi Klein, *Guardian*, 23 Haziran 2003.
5. OECD, "A Development Co-operation Lens on Terrorism Prevention," Paris, 2003.

6. Médecins Sans Frontières Fransa'nın web sitesi, 16 Eylül 2004.

7. Ekim 2008'de British National Audit Office (NAO) [Britanya Ulusal Teftiş Ofisi] tarafından yayınlanan bir rapor, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması için milyonlarca sterlinlik resmi İngiliz yardım parasının kötü idare ve yolsuzluk sonucu boşa gittiğini açıkladı. NAO, Department of International Development'in (DFID) [Uluslararası Kalkınma Departmanı] "hedeflerinin tümüne ya da çoğuna ulaşmayı" başaramadığını gördü. Rapora göre, bazı problemler, saha ziyaretleri tehlikeli olduğu için projenin yerel ortaklarının denetlenememesinden kaynaklamıştı. (Kim Sengupta, "Afghan Aid Blunders 'Waste Billions,'" *Independent*, 16 Ekim 2008.

DFID, Mayıs 2009'da kendi iç değerlendirmesini yaptı. NAO'nun söyledikleri doğrudu: Milyonlarca sterlin boşa gitmişti. DFID, 2007 itibariyle 317 milyon sterlinlik (634 milyon dolar) Dünya Bankası fonu da dahil olmak üzere Afganistan'da yaklaşık 520 milyon sterlin (1,04 milyar dolar) değerinde elli sekiz proje yürütüyordu. 2006-2007 yıllarında, Dünya Bankası fonundan desteklenenler hariç DFID'e ait büyük projelerin yarıdan fazlasının başarısız olacağı farz edildi. 2006'da DFID projelerinin yalnızca dörtte biri, "sağlanan paranın ederi" olarak yüzde 4,5 oranda başarılı bulundu.

Rapordaki örnekler arasında Helmand'da bir programla ilgili olan bir tanesi diğerlerinden ayrılıyordu. DFID, kuraklığa mahkûm bir bölgede, önceden jeolojik bir inceleme yapmadan üç yüz kuyu açılması için gerekli parayı vermişti. Bazı kuyular, su çekildiği için o zamandan beri kurumuş durumdadır. Rapor, DFID'nin risk değerlendirmesinin bölgedeki kanunsuzluk ve yolsuzlukları göz ardı etmiş olduğunu gösterdi. Projelerin başarısız olmasına veya "somut fayda olduğuna dair çok kanıtlı" sonuçlanmasına neden olan diğer etmenler, "zayıf planlama", "şeffaf olunmaması" ve "kötü teslimat"tır. (Deborah Haynes, "Public Millions Fail Provide Wells, Schools and Clinics," *Times*, 22 Mayıs 2009.)

8. Claire Lockhart, "The Failed State We're In," *Prospect Magazine*, Haziran 2008.

9. Agence France Press, "Afghan Aid 'Wastage' Under the Spotlight," 28 Ocak 2006.

10. *New York Times*, 2 Eylül 2009.

11. Hillary Rodham Clinton, USAID çalışanlarına hitaben 23 Ocak 2009'da yaptığı konuşma. <http://www.usaid.gov/press/speeches/2009/sp090123.htm/>.

12. *De Volkskrant*, 29 Mayıs 2008.

13. Joseph Stiglitz ile Linda J. Bilmes, *The Three Trillion Dollar War: The True Cost of Iraq Conflict* (New York: W. W. Norton, 2008).

10. HAYIRSEVERLİK ÇAĞININ MANTIĞI

1. James Morris, BM Güvenlik Konseyi konuşması, 27 Haziran 2005.
2. Kofi Annan, yoksul ülkelere yardım için 2004 BM Konsolide Başvuru sunumu.
3. Mariah Blake, "The UN's Paul Revere," *Columbia Journalism Review*, Temmuz 2005.
4. Roméo Dallaire, *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda* (Toronto: Random House Kanada, 2003).
5. A.g.e.
6. Thabo Mbeki, "Building a Better Africa," *Washington Post*, 10 Haziran 2004.
7. James Morris, BM Güvenlik Konseyi konuşması, 27 Haziran 2005.
8. *Independent*, 18 Mart 2002.
9. Afrol News, 4 Mayıs 2004.
10. *Witness to Truth: A Video Report and Recommendations from the Sierra Leone Truth and Reconciliation Commission* (New Haven, Conn.: Yale Law School, 2005).

SON SÖZ: ONLARA SORULAR SORUN

1. P. T. Bauer, *Equality, the Third World, and Economic Delusion* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1981).
2. The Sphere Project, *Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response* (Oxford, UK: Oxfam Publishing, 2004).
3. Kahn ve Lucchi, "Are Humanitarians Fuelling Conflicts?"

YARDIMIN DİLİ

1. Bkz. Binyavanga Wainaina, "How to Write About Africa," *Granta* 92 (Kış 2005).
2. Henry Kissinger, *Does America Need a Foreign Policy?* (New York: Simon and Schuster, 2001), s. 210; Tony Blair, İşçi Partisi Konferansı, 2 Ekim 2001; Jean Ziegler'den alıntı, *Der Spiegel*, 7 Nisan 2005.
3. Minka Nijhuis, *Het Huis van Khala: Een Familie in Bagdad* (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2008); Bağdat'ta Bir Aile (İstanbul: Kitap yayınevi, 2009).
4. ECHO-ICRC Konferans Raporu "Humanitarian Action – Perception and Security," 28 Mart 1998.
5. *The Telegraph*, "EU Targets Charities in Fraud Inquiry," Ambrose Evans-

Pritchard, 29 Haziran 2005.

6. Amartya Sen, *Development as Freedom* (New York: OUP, 2001).
7. Bram Posthumus, *Vice Versa*, Mart 2004.
8. IMF Çalışma Raporu, "Aid and the Dutch Disease in Low Income Countries,"

Mwanza Nkusu, Mart 2004.

9. Röportaj, ODI, 9 Ekim 2002.
10. *New York Times*, 4 Mart 2005.
11. David Rieff, *A Bed for the Night: Humanitarianism in Crisis* (New York: Simon and Schuster, 2002).
12. Dag Hammarskjöld, BM Genel Sekreteri 1953-1961, *Der Spiegel*, 30 Mart 2005.
13. UNHCR rakamları, 2008.

KAYNAKÇA

- Adelman, Howard, "Why Refugee Warriors Are Threats." *Journal of Conflict Studies* 18, sayı 1 (İlkbahar 1998).
- Baaijens, Arita, *Woestijnnomaden: trektocht door Sudan*. Amsterdam: Contact, 2003.
- Clemens, Michael A., Steven Radelet ve Rikhil Bhavnani, "Counting Chickens When They Hatch: The Short-Term Effect of Aid on Growth." Çalışma Raporu 44, Center for Global Development, Washington, D.C., 2004.
- Cooley, Alexander ve James Ron, "The NGO Scramble: Organizational Insecurity and the Political Economy of Transnational Action." *International Security* 27, sayı 1 (Yaz 2002); s. 5-39.
- Dallaire, Roméo, *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*. Toronto: Random House Canada, 2003.
- Dam, Bette, *Expedite Uruzgan – de weg von Hamid Karzai naar het paleis* (Amsterdam: De Arbeiderspers, 2009).
- Dunant, Henri, *A Memory of Solferino*. Cenevre: ICRC, 1863.
- Easterly, William, *The Elusive Quest for Growth: Economists Adventures and Misadventures in the Tropics*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2002.
- Eggers, Dave, *What Is What: The Autobiography of Valentino Achak Deng, a Novel*. San Fransisco: McSweeney's, 2006. (Ne Nedir. İstanbul: Siren Yayıncılık, 2010.)
- Frerks, G., B. Klem, S. van Laar ve M. van Klingeren, "Principles and Pragmatism: Civil-Military Action in Afghanistan and Liberia." University of Utrecht, Hollanda ve Cordiad, Mayıs 2006.
- Glaser, Max, "Negotiated Access: Humanitarian Engagement with Armed Nonstate Actors." Carr Center for Human Rights Policy, Harvard University, Mayıs 2004.
- Gutman, Roy, David Rieff ve Anthony Dworkin, editörler, *Crimes of War: What the Public Should Know*, 2. Baskı. New York: W. W. Norton, 2007.
- Ignatieff, Michael, *The Warrior's Honor: Ethnic War and the Modern Conscience*. New York: Metropolitan Books, 1998.
- Jacques, Andy, ed., *The Politics of Poverty: Aid in the New Cold War*. Londra: Christian

- Aid, 2004.
- Kent, Randolph C., *Anatomy of Disaster Relief: The International Network in Action*. Londra: Pinter Publishers, 1987.
- Klingeren, Marleen van, "Communication in Conflict: NGO-Military Communication in Afghanistan and Liberia." *Development Studies*, Radboud University, Nijmegen, Hollanda, 2007.
- Large, Davad, ed., *Corruption in Postwar Reconstruction: Confronting the Vicious Circle*. Beyrut: Lebenase Transparency Association, 2005.
- Lingsma, Tjitske, *Het verdriet van Ambon: een geschiedenis van de Molukken*. Amsterdam: Balans, 2008.
- Maren, Michael, *The Road to Hell: The Ravaging Effects of Foreign Aid and International Charity*. New York: Free Press, 1997.
- Mills, Kurt ve Richard J. Norton, "Refugees and Security in the Great Lakes Region of Africa." *Civil War 5* (İlkbahar 2002, s. 1-26.
- Nijhuis, Minka, *Het Huis van Khala: een familie in Bagdad*. Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2008.
- Power, Samantha, *Chasing the Flame: Sergio Vieira de Mello and the Fight to Save the World*. New York: Penguin Press, 2008.
- Rieff, David, *A Bed for the Night: Humanitarianism in Crisis*. New York: Simon and Schuster, 2002.
- Small, Hugh, *Florence Nightingale: Avenging Angel*. New York: St. Martin's Press, 1998.
- Stedman, Stephen J. ve Fred Tanner, editörler, *Refugee Manipulation: War, Politics, and the Abuse of Human Suffering*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003.
- Terry, Fiona, *Condemned to Repeat?: The Paradox of Humanitarian Action*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2002.
- The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwanda Experience*. Londra: Streeing Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda, 1996.
- Thompson, Allan, ed., *The Media and the Rwanda Genocide, with a Statement by Kofi Annan*. Londra: Pluto Press, 2007.
- Veen, Roel van der, *Afrika: van de Koude Oorlog naar de 21e eeuw*. Amsterdam: KIT Publishers, 2004.
- Waal, Alex de, *Famine Crimes: Politics and the Disaster Relief Industry in Africa*. Londra: African Rights and the Interntional African Institute, 1997.

Watt, Patrick, "Millstone or Milestone?: What Rich Countries Must Do in Paris to Make Aid Work for Poor People." ActionAid International UK and Brussels/Oxfam GB, Paris, Mart 2005.

DİZİN

“Hollandalı hastalığı”, 176-177
“kolera krizi”, 19, 21-23, 28, 29, 35
60 Minutes (TV programı), 110-111

A

Aceh eyaleti, Endonezya, 54, 88, 171,
175
Acil, 24
Action Aid, 22
Action Contre La Faim, 33, 94
Active Learning Network for
Accountability and Performance
in Humanitarian Action
(ALNAP) [İnsani Yardım
Faaliyetlerinde Hesap Verme
Sorumluluğu ve Performans için
Etkin Öğrenme Ağı], 159
Addis Ababa 65, 119, 121
Advocates for Human Development
Toward Self-Reliance in
Sierra Leone [Sierra Leone’de
Özgüvene Dayalı İnsani Gelişim
Savunucuları], 64
Afetler Acil Durum Komitesi (DEC –
Disasters Emergency Committee),
111, 117, 182
Afganistan, 13, 40, 52, 101, 104, 121,
126-41, 171, 188

Afgan Planlama Bakanlığı 134
Bkz. Kabil ve Taliban
Afrika Birliği, 65, 130, 189
Afrika Boynuzu, 15, 121
Afrika Komisyonu, 121, 169
Afrika Ulusal Kongresi, 101
AIDS, 33, 44, 54, 56, 148, 165, 174, 184,
185
Ajello, Aldo, 97
Alagiah, George, 41
Albright, Madeleine, 111
Alman Acil Hekimleri, 24
Almanya, 34, 52, 65, 77, 115, 157, 158,
172, 174
American Refugee Committee
[Amerikan Mülteci Komitesi], 17
Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 51,
52, 54, 67-72, 73-75, 114, 121, 127,
128, 135, 141, 172, 182, 174, 171;
Afrika’nın borcu, 168-169;
Amerikan Kongresi Araştırma
Servisi, 135
Dini gruplar, 52-53, 64, 178
G7, 172, 191;
Mülteciler Komitesi, 117;
Ordusu, 29, 104, 110, 126, 130, 140-
141, 180
Pentagon, 141;

- Savunma Bakanlığı, 54, 135, 141;
 ve Dünya Bankası, 171-172
 ve Etiyopya, 114, 121;
 ve Sierra Leone uzuvları kesilmiş
 insanlar, 67-72, 73-84, 85-86;
 Vergi Dairesi, 51;
 Yardımı, 52, 66, 121, 161, 174
- Amin, Mohammed, 113
 Amsterdam, 25, 95, 161
Andere Tijden, 52
 Angola, 35, 101, 109, 145
 Annan, Kofi, 142, 184, 187
 Arap-İsrail Savaşı, 99
 Armitage, Richard, 127
 Armstrong, Lance, 167
 Arnavutlar, 110
 Avrupa Birliği Gücü (EUFOR), 130
 Avrupa Birliği, 121, 174, 184, 191
 Avrupa Komisyonu, 47, 50, 93, 97, 128,
 146, 166-167, 172, 189, 191, 195
- B**
 Bağdat, 132, 165, 180
 Bağışçı sözleşmeleri, 40-46
 Bahr el Gazal, 116
 Bamyan Eyaleti, Afganistan, 133
 Band Aid, 114
 "Do They Know It's Christmas?",
 114, 115, 122
 Banda Aceh, 88
 Barış köyleri, 116-118, 122
 Batı Afrika, 15, 53, 60-61, 65, 87, 93,
 109, 150, 166
 Batı Sahra, 99, 176
 Batı Şeria, 99
- Bauer, Profesör Peter, 156
 BBC, 41, 43, 113, 122, 153, 154
 Benin, 26
 Berthiaume, Christiane, 146
 Beyrut, 41
 Biafra, 41, 105-109, 144
 Bileklikler, 167-168
 Bill ve Melinda Vakfı, 184
 Birleşik Krallık (İngiltere), 160, 172,
 189
 Birleşmiş Milletler, 26, 30, 35, 95, 101,
 102, 103, 116-118, 121, 130, 133, 142,
 147, 168, 173, 176, 182, 186, 188;
 Afganistan'daki UN Yardım
 Misyonu (UNAMA – Assistance
 Mission in Afghanistan), 131;
 Bağdat BM Ofisi, 132;
 Bkz. Dünya Gıda Programı
 (WFP)
- Bretton Woods, 171;
 Genel Kurulu, 71;
 Güvenlik Konseyi, 40, 65, 122;
 Kalkınma Programı (UNDP), 14,
 107, 146;
 Koruma gücü (UNPROFOR), 103,
 174
 Liberya Misyonu (UNMIL), 83
 Mülteciler Yüksek Komiserliği
 (UNHRC), 15, 22, 23, 33, 36-39, 59,
 64, 84, 90, 97, 98-99, 101, 102, 110,
 143, 169, 172, 183, 184, 189;
 Ruanda için Yardım Misyonu
 (UNAMIR – Assistance Mission
 for Rwanda), 29;
 Soykırım Suçunun Engellenmesi

- ve Cezalandırılması
Konvansiyonu, 186;
UNICEF, 24, 47, 59, 74, 85, 93, 107,
111, 148, 169
Yardım ve Çalışma Örgütü
(UNRWA), 99;
Yolsuzluğa Karşı Konvansiyon, 191
- Blackwater, 135
- Blair, Tony, 121, 165, 168-169
- Bo, Sierra Leone, 56
- Bono, 168-169
- Borç, 168, 169
- Bosna Hersek, 179
- Bosna, 49, 51, 90, 101, 102-103, 110, 168,
173, 174, 179
- Botswana, 191
- Boutros-Gali, Boutros, 29, 38, 40
- Brabers, Tom, 154
- Brahimi, Lakhdar, 132
- Breteau, Eric, 84
- British Overseas Development
Institute (ODI), 130
- Broertjes, Pieter, 41
- Brouns, Lei, 42
- Brown, Gordon, 168
- Brown, Sherman, 64
- Buerk, Michael, 113-114, 122
- Bulongwe kampı, Goma, 37
- Burkina Faso, 26
- Burma, bkz. Myanmar
- Burr, Dr. Millard, 117
- Burundi, 20, 100, 190
- Bush, George, 126-128, 139, 140, 168,
178, 179, 187
- Büyük Böller Bölgesi (Afrika), 19, 20,
23, 29, 190
- C-Ç
- CARE Almanya, 24
- CARE, 24, 32
- Caritas, 24, 37, 90, 107
- CAUSE Kanada, 59
- Cayman adaları, 180
- Cenevre Konvansiyonları, 12, 104, 119,
131, 161, 178, 186
- Center for Safety and Development
139
- Cherue, Vivian, 83
- Chevalier, Max, 63-64, 65-71, 74, 77,
80, 155, 192
- Christ End Time Movement
International, 77-78, 80
- Christian Aid, 24, 182
- Clinton, Bill, 50, 72, 169;
Giving: How Each of Us Can
Change the World, 50
- Clinton, Hillary Rodham, 139
- Clooney, George, 169
- CNN, 30, 40, 44, 61, 144
- Coca-Cola Company, 67, 184
- Compassion for Human Beings, 139
- Concern, 24
- CorpWatch, 133
- Çad, 84-85, 95, 101, 129, 145, 169, 190
- Çek Cumhuriyeti, 189
- Çin, 94
- D
- Dakar, 92
- Dallaire, General Roméo, 143

- Damba, 85
- Danimarka, 174
- Darfur, 7, 40, 51, 53, 57, 84, 85, 95, 109, 112, 120, 122, 124, 156, 158, 160, 167, 168, 169, 186, 187, 189, 190
- Davies, Nick, *Flat Earth News*, 45
- De Burca, Roisin, 74
- De Milliano, Jacques, 45
- De Waal, Alex, 117
- Deedes, W. F., 42
- Denang, 119
- DeSantis, Carmine, 71-72
- Dili, 111
- Dini evangelism (İncil'i yayma hareketi), 53-55, 78
- Doğu Timor, 101
- Dowden, Richard, 22, 24, 41
- Dunant, Henri, 7, 8-10, 12, 13, 14, 48, 115, 157;
Un Souvenir de Solferino, 8
- Duvalier, Papa Doc, 105
- Dünya Bankası, 94, 134, 146, 148, 168, 171-172, 173, 184, 188, 191, 199
- Dünya Gıda Programı (WFP – World Food Program), 24, 31, 33, 99-100, 107, 119, 124, 142, 144-145, 182
- Dünya Kiliseler Konseyi (WCC– World Council of Churches), 107
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO – World Health Organization), 24
- Dwamanda, 126
- DynCorp, 135
- E
- Easterly, William, 44
- ECOMOG, 61
- Eén Vandaag*, 43
- Egeland, Jan, 46, 87, 143, 189
- Eggers, Dave, *What Is the What* (Ne Nedir), 99
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), 15, 95, 121, 128, 130, 164, 184
- Ekümenik Yardım Vakfı (SOH), 115
- El Kaide, 131
- El Salvador, 101
- Endonezya, 54, 84, 88
- Equilibre, 24
- Eritre, 100, 112, 174
- Etiyopya, 13, 15, 65, 112-116, 118-120, 121-122, 158, 169
- F
- Falanjistler, 99
- Farrow, Mia, 169
- Fas, 99, 189
- Fatmata (Murray kampında), 69-71, 73, 75-76
- Fatu, 71
- Feed My Lambs International, 54
- Feed the Children, 24
- Fildişi Sahili, 105, 108
- Filistinliler, 99, 144
- Film Aid, 101
- Fina, 85-86
- Finlandiya, 52
- Finn, Teğmen Reid “Huck”, 126
- Food for the Poor, 24
- Forsyth, Frederick, 107
- Fransa, 84, 172, 174

- Freetown, Sierra Leone, 46, 47, 53, 55, 56, 57, 59, 61, 67, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 80, 83, 146, 147, 148, 149, 151, 153, 154, 155, 172, 192;
 ABD elçiliği, 57, 67, 74-75
 Barclays Bank, 80;
 Coca-Cola fabrikası, 67;
 Grafton Savaş Yaralıları Kampı, 64, 70, 73, 75, 76;
 Mamy Yoko Hotel, 146, 147, 152;
 Murray Town Kampı, 59-86;
 Ticaret ve Endüstri Bakanlığı, 151;
 Toplumsal Refah, Cinsiyet ve Çocuk Sorunları Bakanlığı (Ministry of Social Welfare, Gender and Children's Affairs), 71, 78, 79-80
- G**
 G7, 172, 187
 Gabon, 105
 Gana, 51, 63, 149, 191
 Gani Demolli, 177
 Gazze Şeridi, 99
 Gbujama, Shirley, 79-80
 Geldof, Bob, 114, 121, 168-169
 Genç Hıristiyan Erkekler Birliği (YMCA – Young Men's Christian Association), 71, 107
 Ghani, Ashraf, 188
 Gift of Limbs, 67-69, 71-72, 77, 79-80, 85
 GOAL, 24
 Gode, 119
 Goma, 17-35, 36, 37, 38, 41-42, 44, 50, 51, 97, 101, 143, 151, 156, 158, 159, 177, 190
 Gowon, Yakubu, 105, 108
 Graham, John, 145
 GTZ, 24
Guardian, 127, 181
 Güney Afrika, 101, 135, 144, 187, 189, 191
 Güney Kore, 42
 Güneybatı Afrika Halk Örgütü, 101
- H**
 Haiti, 105, 190
 Halliburton, 180
 Hamas, 65
 Handicap International (HI), 63, 66, 67, 155
 Hartum, 53, 120, 123, 124
 Harun, Ahmad, 112, 123
 Hayalet yardım, 174-175, 190
 Help the Aged, 24
 Hema halkı, 89
 Heras, 176
 Hırvatistan/Hırvatlar, 90, 110
 Hiroşima, 111
 Hitchens, Christopher, *The Missionary Position: Mother Teresa in Theory and Practice*, 183
 Hollanda, 26, 29, 51, 52, 160, 168, 174, 177, 179;
 Ordu, 141
 Hollanda Olimpiyat Komitesi, 101
 Honduras, 101
 Houk, Lonny, 54-58
 Human Rights Watch, 117, 151

Human to Human konvoyu, 109

Humanitarian Affairs Ministry
(İnsani Yardım İşleri Bakanlığı-
Sudan), 123-125

Hutular, 17-23, 24-35, 36-38, 50, 97, 101,
143, 156, 159, 173

I-İ

Ibo halkı, 105

ICCO, 139

Ilidza, 109

Independent, 22, 24

İngiliz Kızılhaçı, 113, 182

İnsani yardım bölgeleri, 13-15, 23, 40,
46, 48, 49, 89, 91, 112, 145, 149, 173

İnsani, 193

Inter Region Economic Network, 93

InterAction, 127

Interahamwe, 28

International Criminal Court (ICC),
123, 125

Irak Kızılayı, 110

Irak, 13, 35, 52, 91, 102, 110, 111, 127, 128,
130, 132, 140, 141, 165, 167, 168, 174,
179, 180, 187, 190, 195

İran, 52, 201, 133

Irish Times, 114

İsrail, 29, 52, 99

İsveç, 52, 189

İsviçre, 8, 10, 12, 170

İtalya, 172, 191

J

Jamaika, 52

Japonya, 64, 172, 174, 189, 195;

Savunma Gücü, 29

Jarka, Lamin Jusu, 80-81

Jesus Alive [İsa Yaşıyor], 65

Jimmy B, 148

John Paul II, Papa, 168

Johnson, Lyndon, 41

Jolie, Angelina, 169

Juba, 117

K

Kabbah, Ahmad Tejan "Pa", 77-78,
146, 152

Kabil, 91, 128-129, 133, 134, 135, 136-138,
188;

Hollanda Büyükelçiliği, 134;

Kabil Serena Oteli, 138;

Wazir Akbar Khan bölgesi, 135

Kagame, Paul, 35

Kakuma kampı, kuzey Kenya, 100-101

Kamboçya, 14, 50, 101, 115

Kamerun, 26

Kanada, 29, 172, 174

Kandahar, 133

Kansas City Star, 55

Kanu, Santiagu, 58

Karefa-Smart, Dr. John, 64

Karen halkı, 102

Karzai, Hamid, 136

Kassala, 123

Katrina Kasırgası, 180

Kenya, 50, 93, 100, 101, 116, 121

Keşmir, 178

Khan, Shahryar, 29

Khmer Rouge (Kızıl Khmerler), 101,

Kırım Savaşı, 10-12
 Kıtılık, 16, 41, 44, 104-111, 112-113, 114-115, 122, 132, 146, 181-182
 Kızılhaç, bkz. Uluslararası Kızılhaç Komitesi
 Kigali, 143
 Kinshasa, 35
 Kiss FM, 65
 Kissinger, Henry, 165
 Kivu Gölü, 27
 Klein, Naomi, 127
 Koinagugu Bölgesi, Sierra Leone, 153
 Kongo (eski Zaire), 13, 19, 35, 89, 100, 109, 145, 146, 170, 179
 Kosova, 50, 110, 177, 178
 Kouchner, Bernard, 108
 Kufuor, John, 63
 Kurasao, 187
 Kuzey İttifakı, 91
 Kuzey Kore, 121
 Kültür ve Eğlence Merkezi (COC-Center for Culture and Leisure), 168
 Kürdistan, Irak, 35, 91
 Kürtler, Türkiye, 102

L
 L'Arche de Zoé (Zoé'nin Gemisi) 92
 La Flamme, 181
 Lamin, Mike, 150-152
 Lendu halkı, 89-90
 Liberya, 35, 43, 53, 54, 83-84, 87, 88, 93, 100, 102, 145, 179, 186, 190
 Libya, 101
 Lieber Kanunu, *Savaş Alanındaki*

Birleşik Devletler Ordularının Hükümeti için Talimatname, 104
Like It Is (TV programı), 71
 Lingsma, Tjitske, 111
 Live Aid konserleri, 114-115, 169
 Live8, 169
 Lockhart, Clare, 133
 Lomé, 151-152
 London School of Economics, 22
 Londra, 11, 22, 25, 108, 122, 137, 170
 LURD (Liberians United for Reconciliation and Democracy- Barış ve Demokrasi için Liberya Birliği), 87
 Lutheran World Federation, 24
 Lübnan, 41, 99, 174

M

Makeni, 147-151, 153
 Malavi, 51
 Maminatu, 72, 73, 79
 Mandarino, Joe, 72
 Mandela, Nelson, 165
 Maradi, 181
 Mariatu, 81
 Marshall Planı, 128, 182-183
 Masadykov, Talatbek, 88
 Maucher, Helmut, 184
 Mazurelle, Jean, 134
 Mbeki, Thabo, 144
 Mead, Douglas, 77-78
 Médecins sans Frontières (MSF-Sınır Tanımayan Doktorlar), 15, 22, 38, 42, 59, 94, 108, 171;
 Belçika, 24, 32, 33, 38;

Fransa, 22, 24, 31, 38-39, 62-63, 115;
 Hollanda, 24, 38, 43, 44-45, 95, 130,
 139;
 İspanya, 38;
 İsviçre, 38
 Operational Center Amsterdam
 (OCA), 95, 161
 Medical Missionaries of Mary, 24
 Melrose, Joe, 74-75
 Mengistu Haile Mariam, 113, 122
 Mercy Ships [Merhamet Gemileri],
 16, 53
 Merlin, 24
 Miloseviç, Slobodan, 110
 Mobutu, Başkan, 29, 170
 Moğolistan, 190
 Mombasa, 121
 MONGO'lar, 48-58, 89
 Monrovia, 83, 87, 99
 Morris, James, 142, 145
 Mugunga kampı, Goma, 19, 24-26, 30
 Myanmar 102

N

Nairobi, 53, 89, 160
 Namibya, 35, 101, 146
 NATO, 128, 129, 130, 135, 141, 154, 157,
 161, 177, 178, 189
 Bölgesel yapılandırma ekipleri, 141
 Natsios, Andrew, 127, 167, 195
 Nepal, 147
 Nestlé, 150, 184
 Netwerk, 43
 New Orleans, 180
 New York, 65, 67, 69, 71, 85, 126, 183

11 Eylül saldırıları, 126, 131, 175
New York Times, 61, 69, 72, 117, 139, 169
New Yorker, 35
Newsweek, 39
 Nightingale, Florence, 8, 10-12, 14, 17
 Nijer, 181
 Nijerya, Nijeryalılar, 61, 93, 105-108,
 153-154
 Nikaragua, 101
 Niragongo yanardağı, 20, 34, 97
NOS Journaal, 43
 O-Ö
 Obana, Barack, 139
 Ogaden, 118-119, 122
 Ojukwu, Emeka, 105-108, 144
 Operation Lifeline Sudan, 116, 117
 Order of Malta, 24
 Oslo, 120
 Oviatt, Mark, 167
 Oxfam, 15, 24, 28, 39, 43, 107, 113, 115,
 169, 182
 Ömer Hasan El Beşir, 122, 123, 125

P

Pakistan, 91, 101, 126, 128, 147, 171, 189
 Panzi kampı, Goma, 37
 Petro-Ruanda, 27
 Pitt, Brad, 169
 Polisario Cephesi, 99
 Polonya, 191
 Port Loko, Sierra Leone, 185
 Powell, Colin, 127, 140, 187, 193
 Puntland, 89

R

- Radboud Üniversitesi, Nijmegen,
 Uluslararası Kalkınma Konuları
 Merkezi (CIDIN – Center for
 International Development
 Issues), 51
- Reagan, Ronald, 114
- Refugee Help, 24, 36
- Republika Srpska, 90
- Resmi Kalkınma Yardımı (ODA –
 Official Development Assistance),
 145, 184, 188
- Right to Play, 90
- Romanya, 51
- Rosenmöller, Paul, 187
- Rotary Kulüpleri, 72, 186
- Rotterdam, 52
- Royal African society (Londra), 22,
 122
- Ruanda, 15, 17, 18, 19-20, 21, 22, 25-29,
 32, 34-35, 36, 45, 58, 100, 101, 143-
 144, 158, 168, 173, 187;
 Ulusal Bankası, 27;
 Zône Turquoise, 173
- RUF (Revolutionary United Front,
 Sierra Leone), 94, 146-147, 149-152,
 153, 156
- Rusya, 101, 172

S

- Sabra ve Şatila kampları, 99
- Saddam Hüseyin, 91, 111, 149, 179
- Samara, 100
- Samaritan's Purse, 24
- Sankoh, Foday, 152

- Santer, Jacques, 191
- Saraybosna, 103, 109
- Save the Children, 22, 124, 145, 169, 182
- Schulpen, Dr. Lau, 51
- Scientology Kilisesi, 54
- Selamet Ordusu, 43, 185
- Sen, Amartya, 109
- Senegal, 92, 185
- Sesay, Gibril, 81-91
- Sesay, Mohamed, 73
- Short, Clare, 41
- Shrawi halkı, 99
- Sınır Tanımayan Sanatçılar, 34
- Sırp lar, 90, 102, 109, 174, 178
- Sierra Leone, 13, 40, 43, 46-47, 53, 54,
 55, 56, 57, 59-86, 92-93, 94, 102, 145,
 146-155, 156, 172, 185, 186, 189, 192;
 Road Transport Authority, 77;
 Truth and Reconciliation
 Commission, *Witness to Truth*, 153
- Simpson, Sam, 69-70, 73-74, 75-76, 80,
 82-83
- Small, Hugh, *Florence Nightingale:
 Avenging Angel?*, 10
- Soğuk Savaş, 14, 94, 112, 169
- Solferino Savaşı, 8-10, 12, 48
- Solidarité, 24
- Solidarity (Yunan Ortodoks Kilisesi
 örgütü), 49
- Somali, 13, 15, 41, 88, 89, 104, 111, 130,
 176, 179, 190
- Sophia (Grafton Kampında), 70-71,
 73, 75
- South China Morning Post*, 61
- Soykırım, 19-22, 27-28, 29, 30, 34, 44,

- 45, 58, 106, 107, 108, 143, 158, 167,
168, 186-187
- Spectator*, 113
- Sphere Project, 159
- Sponsorship and Fundraising* (dergi), 44
- Srebrenitsa, 101, 174
- Sri Lanka, 42, 49, 90, 175
- Stahl, Lesley, 111
- Stichting, Vluchteling, 43
- Stiglitz, Joseph, 141
- STK'lar (Sivil Toplum Kuruluşları),
12, 14, 22, 23, 41, 43, 48, 70, 78, 95,
98-99, 100-101, 121, 127, 131-132, 134,
149, 157, 158-161, 166, 174, 179, 186,
187, 191; *bkz.* uluslararası STK'lar
- Stockton, Nicholas, 39
- Sudan, 13, 35, 53, 84, 93, 99, 104, 109,
112, 116-118, 120-121, 122, 123-125,
130, 160, 176, 179, 187, 195;
İletişim Bakanlığı, 124;
İnsani Yardım İşleri Bakanlığı,
123;
Maliye Bakanlığı, 123
- Sudan Halkın Kurtuluşu Ordusu
(SPLA), 100
- Sudan Limanı, 124
- Suriye, 99
- Suudi Arabistan, 133
- Sürgündeki Ruandalı Gazeteciler, 29
- Swedish Rescue Board, 24
- T
- Tahoua, 181
- Taliban, 88, 91, 101, 128-141, 171
- Tamil Kaplanları, 90
- Tandja, Mamadou, 182
- Tanzanya, 20, 37, 105, 145, 190
- Tayland, 14, 101
- Taylor, Charles, 88
- Tayvan, 42
- Telafer, 110
- Teresa, Mother, 160, 177, 183
- Terörle Mücadele, 15, 110, 128-130, 132,
145-146
- Terre des Hommes, 24, 42
- Terry, Fiona, 22, 31, 32
- Thatcher, Margaret, 114
- The Life of Jesus*, 54
- Tigray, 112
- Tiri, 174
- Togo, 151
- Trócaire, 24
- tsunami, 15, 40, 42, 49, 51, 54, 84, 88,
90, 146, 168, 171, 175, 177, 180-181,
189
- Tutsiler, 18, 20, 27-29, 33, 34, 35, 36, 58,
101, 143, 158
- Türkiye, 102
- U-Ü
- Uganda, 120, 29, 35, 109, 185
- Uli yerleşim yeri, 106, 107
- Ulusal Halk Birliği Partisi (Sierra Leone), 64
- Uluslararası Bölgesel Haber Ağı
(IRIN-Integrated Regional
Information Networks), 83-84
- Uluslararası Gök Örgütü (IOM), 24,
31, 34

Uluslararası Kalkınma Bakanlığı
(İngiltere), 185

Uluslararası Kızılhaç Komitesi
(ICRC), 7, 12-16, 19, 24, 28, 33, 41,
42, 49, 52, 108, 131, 157, 186;
Hollanda, 52, 94, 115

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay
Dernekleri Federasyonu (IFCR),
24, 45, 110, 178

Uluslararası Kurtarma Komitesi
(IRC), 101, 169

Uluslararası Para Fonu (IMF), 170,
177, 184

Uluslararası STK'lar, 12-14, 23, 28, 31-
32, 34, 37-41, 47, 57, 60-64, 66, 88-
94, 98, 99, 101-103, 107, 112, 114-116,
118-121, 123-125, 129-130, 132, 133,
139, 140, 159, 179, 187

Uluslararası Şeffaflık Örgütü
(Transparency International), 191

Uluslararası Ticaret Odası, 184

Uruzgan, 88, 141

USAID, 127, 133, 134, 137, 139, 140, 167

Uzuvları kesilmiş, 44, 56-67, 71, 72, 75-
78, 93-94, 151, 152

Ürdün, 99, 132

V-W

Vamboi, Theresa, 79-80

Vamdamme, Albay, 149

van Denderen, Ad, 42-43

van Walsun, Peter, 65

Vieira de Mello, Sergio, 103, 132

Vietnam, 66

Vihervuori, Marita, 109

Volkskrant, 41, 139

Vos, Marcel, 44

WABC-TV, 71

Washington Post, 71

Washington, D.C., 71, 133

Weissman, Fabrice, 130

Winfrey, Oprah, 85

Wolf, Daniel, 113

Wolfowitz, Paul, 168

World Hope, 57-58, 59, 66-67

World Vision, 24

Y

Yeni Zelanda, 50

Yozlaşma/yolsuzluk, 97, 132, 133, 174,
180, 191, 199

Yugoslavya, eski, 14, 90, 101, 109, 151,
176, 177

Yunanistan, 191

Z

Zaire, bkz. Kongo (eski Zaire)

Zambiya, 105

Zenawi, Meles, 121, 122

Ziegler, Jean, 165

Zimbabve, 35

